A MAGYAR

TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

KÖNYVKIADÓ-VÁLLALATA.

A

TÁRSADALMI FEJLŐDÉS

KEZDETEI.

IRTA

BEÖTHY LEO.

BUDAPEST,

1882.

A

TÁRSADALMI FEJLŐDÉS

KEZDETEI.

M. ACADEMIA'
KÖNYVTARA

A TÁRSADALMI FEJLŐDÉS KEZDETEI.

IRTA

BEÖTHY LEO.

ELSŐ KÖTET.

BUDAPEST, 1882.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

Az Akadémia épületében.

133229

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

R
1977

Budapest, 1882. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

A Magyar Tudományos Akadémia föladata lévén, a tudományok önálló mívelése és emelése mellett, azoknak *terjesztésére* is hatni, 1872. január 22-én tartott összes ülésében egy bizottságot alakított oly czélból, hogy az részint a külföldi tudományos irodalmak jelesebb termékeinek lefordíttatása, részint a tudományokat mai színvonalukon előadó eredeti magyar művek készíttetése által a tudományos műveltség terjesztése érdekében működjék.

A Magyar Tudományos Akadémia ezen *könyvkiadó bizottsága* föladatának megfelelni kivánván, mindenekelőtt azon hiányokra fordította figyelmét, melyek az egyes tudományszakok körében leginkább érezhetők. Sietett ennélfogva elismert tekintélyű hazai szakférfiakat tudományos kézikönyvek szerkesztésével megbízni; egyúttal gondoskodott, hogy a külföldi tudományos irodalmak számos jelesebb művei hazai nyelvünkön mielőbb közrebocsáttassanak.

Ekkép a bizottság eszközlésére, részint a Magyar Tudományos Akadémia, részint egyes vállalkozó könyvkiadók kiadásában, tudományos eredeti műveknek és fordításoknak sorozata fog megjelenni; hivatva a külföld tudományos munkásságának eredményeit a magyar közönségre nézve megközelíthetőkké tenni.

Megjegyzendő azonban, hogy a bizottság, midőn az eredeti munkák szerzői és a fordítók megválasztása által — az utóbbiaktól, hol szükségesnek vélte, mutatványt is kivánva — már eleve is gondoskodni igyekezett a munkálat sikere felől, utólagos birálatát nem terjeszthette ki a beadott munkák soronkénti kijavításáig, s így a szerzőkről vagy fordítókról minden felelősséget a részletekben magára nem vesz.

Budapesten, 1879. február havában.

A M. T. Akadémia könyvkiadó bizottsága.

Sajtóhibák.

118.	l. jegyzetben	2.	sor	cumith	helyett	*enmity*
»	»	2.	»	thein	»	*their*
»	»	3.	»	unsuspectins	»	*unsuspicious*
»	»	4.	»	hecomes	»	*becomes*
»	»	4.	»	wifs	»	*wife*

A 288. lapon a 25. és 26. sor közt kimaradtak a következők :

Azon legkezdetlegesebb fokán a társas életnek, a mikor bizonyos számu közös származásu egyén együtt tanyáz és vándorol, együtt támad és megtámadtatva együtt védi magát, a kiváló tulajdonok folytán felötlő egyének, az által, hogy a többiek tekintetét és figyelmét állandóan vonják magukra, központokká, cselekedeteik utánzás tárgyává — ezzel ők vezetőkké lesznek. Adva lévén a beszéd tulajdona, ez minden egyébnek hozzájárulása nélkül átalakitja a vezetőt főnökké, minthogy

Minthogy a kimaradt passzus a rendben kinyomott folytatásával együtt uj alineát képez, a 25. sorban álló »fejjé« szó után pont képzelendő az ott álló vessző helyett, s az ezután következő »minthogy« elesik.

M. ACADEMIA KÖNYVTARA

ELSŐ FEJEZET.

A főnöki s ezzel a királyi és állami hatalom eredetének kérdése.

Mi a társadalom?

E kérdésre kimerítő feleletet csupán törekvéseim összegével reménylek adhatni, nem pedig e munka bevezető fejezetének elején, mely munka befejeztével is, a magam elé tűzött feladatnak csak első része lesz megoldva.

Mindamellett elkerülhetlennek látszik, ha foglalkozni akarunk valamely tárgygyal, mely nem tartozik a kézzelfoghatók közé, hogy elsőben körülírjuk fogalmát, oly határozottan, mint elvont természete engedi. E kényszer befolyása alatt ide iktatom a következő meghatározást, az olvasóhoz intézett azon kérelemmel, hogy ne feltételezze, miszerint azt kielégítőnek vélem.

Társadalom alatt, legtágabb értelemben, érthetnők élőlények olyan csoportját, melynek egyedei közt, a mellett, hogy egyénileg külön állók, bizonyos kapocs létezik, mely engedi összeségüket úgy tekinteni, mint egységet. Ez egységet alkatrészeihez viszonyítva, melyek szintén egységek, felsőbbnek nevezhetjük. Az egyedek különállása szükségkép feltételezteti, hogy a kapocs szellemi, vagyis értelmi, azaz hogy a *kapcsolatot az egyedek belső életének nyilvánulásai s*

ezen nyilvánulások kölcsönös tudomásul vétele, továbbá a belső életnek, valamint ebből folyólag a cselekvésnek azon nyilvánulások általi kölcsönös befolyásoltatása tartják fenn. Nem számíthatók tehát ide azon egyéncsoportok, melyeket physikai kötelék tart együtt, melyek tehát tényleg egy testet képeznek s melyeket — a mennyire azokat ismerjük — az értelmi életnek szerfelett alacsony fokánál fogva sem tekinthetünk olyan felsőbb egységeknek.[1]) Nem számíthatók ide továbbá azon egyéncsoportok sem, habár közelebb esnek, melyeknél a kapcsot tisztán az egyének külső létének kölcsönös tudomásul vétele képezi, vagyis a szemtől szembe ismerés, az összeszokottság, mely csupán állandó együttmaradását eredményezi az egyéneknek, és mihez legfeljebb a cselekvés általi befolyásoltatás járul még. Ennek alapján azok összeségét még nem lehet egységnek tekinteni, habár az együttmaradás oka nem physikai kötelék, mely egymáshoz, vagy az egymás mellett elfoglalt térhez csatol, hanem az egyedek belső, azaz értelmi tevékenységének eredménye. Még kevesbbé számíthatók ide azon egyéncsoportok, melyek együttmaradása és együttműködése az egyedekkel születő és az egyén, valamint az összeség létének nemzedékről nemzedékre változatlan lefolyását eredményező ösztön kifolyása, a mellett, hogy a felosztás, mely életfeladataikban létesül és tevékenységüket kölcsönösen kiegészítőnek tűnteti fel, testalkatuk, életszerveik különböző volta által van rájuk erőszakolva.[2])

A fennebb szabott feltételeknek, minden előttünk ismeretes lények közűl, egyedül az ember felel meg s a társadal-

---

[1]) A jeles biologgnak, Häckelnek, minthogy társadalmi elméletekkel szakszerűleg nem foglalkozik, meg kell bocsátanunk, ha p. o. *hydromedusák államáról* beszél.

[2]) Hangyák, különösen afrikaiak, és méhek.

makat, melyeket ismerünk, egyedül az ember képezi. Ezért a tudománynak is, mely a társadalommal foglalkozik, tárgya: az *ember*, úgy a kortársak, valamint elődöd és utód kölcsönös viszonyában tekintve, mert a társadalom nem csupán egykorú, hanem egymáshoz időben is sorakozó részekből álló egész.

Az egyedek belső életének kölcsönös tudomásul vett nyilvánulásai és a belső életnek, valamint ebből folyólag a cselekvésnek azon nyilvánulások általi kölcsönös befolyásoltatása az, mi az embert legkiválóbban különbözteti meg egyéb ismert lényektől s a minek alapján az ember az egyedüli társadalmi lénynek nevezhető. Ez az, mi minden másnak fölébe emeli, midőn egy harmadik, eredményeiben végtelen termékenységü tényezővel szaporítja azon kettőt, mely egyéb lények létfolyamának meghatározásában osztozik: ugymint, a velük született egyéni természet összege szerveivel és érzékeivel, érzeteivel, ösztöneivel, hajlamaival és felfogásával, és a külvilág eseményei közvetlen hatásukban az egyénre. A tapasztalatoknak, értelmi mozzanatoknak, indulatok jellegének és cselekvények okainak közlése, az egyénről egyénre gyakorolt ezen értelmi átsugárzás lehetősége, jelentőséggel biró mértékben, egyedül az emberi nem számára létezik, vagyis, más szóval, az ember az egyetlen, neveltetésre képes lény. E tulajdonánál fogva, mely szerint nevelhető, lesz egyedévé a társadalomnak s az egyed e tulajdona lesz okává a társadalmi fejlődésnek, mely egyirányú hajtásaival és nemkülönben átalakulásaival az egyénről egyénre átruházott benyomások és következtetések sommázódásának, valamint a cselekvési mód egymást felváltó utánzásának és módosításának eredménye. Ez, mi itt az előleges meghatározás szükségénél fogva, bizonyíték és bővebb kifejtés

nélkül felállíttatik, a munka folyamában bő igazolást fog nyerni.

A társadalom fogalmára nézve tehát jellemző, hogy egyedeinek cselekvése és magaviselete némely tekintetben olyan egyöntetűséget mutat, mely egyéni szervezetükből s ennek közvetlen szükségeiből nem foly, mely sem vérmérsék, sem idegrendszer, sem agyi alkotás által adva nincs, hanem a belső létállapot közléseinek s a közlések általi befolyásoltatásnak eredménye. Csak a képesség ezen befolyásoltatásra, az, mi vele születik az egyénnel, melynek további alakulása a fogadott befolyások nemétől függ. Ennek megfelelőleg, a társadalmak, általánosságukban fogva fel, abban mindnyájan megegyeznek, hogy egyedeiknek cselekvése s magaviselete egyenlőséget mutat azon felül, melyet egyfajúságuk feltételez; míg ellenben az, mi a saját társadalmi körön belül való ezen megegyezés lényegét képezi, különböző társadalmakat tekintve, végtelen különneműség képét tűnteti föl. Épen ezen különneműség egyfajú egyéneknél az, mi kizárja annak feltételezését, hogy a társadalmak körén belül mutatkozó egyneműsége a cselekvésnek úgy tekintessék, mint faji sajátság, holott állatoknál, melyeknek egy fajhoz tartozó egyéneit szintén jellemzi a magaviseletnek, vagy annak, mit szokásaiknak nevezhetünk, egyenlősége, ép ezért jogosan tekinthetjük azokat faji tulajdonnak, vagyis örökölt egyéni alkatuk s ennek egyformasága által elhatározottnak, minthogy a szokások egyenlősége egy-egy faj minden egyénére kiterjed.

Nem szükségtelen e helyen előlegesen megemlitenem, hogy a társadalmi jelenségek tanulmányozása azon meggyőződést költi, mely szerint az egyes társadalmak szemléleténél feltűnő, az egyedek közbensőleg egynemű magaviseletéből eredő, a társadalmakra nézve jellemző sajátságok

különneműsége ha nem is egész általánosságban, de egy részben épen arra vezethető vissza, mi a társadalmat s annak egyedét, az embert, mint társadalmi lényt jellemzi. A képesség ugyanis, mely szerint a társadalom egyedei egymás belső lényének mozzanatai által, saját lényükben kölcsönösen módosíttatnak, az átalakulás, melyet lényük ez által szenved, eredményezi, hogy a külvilág s a szervi élet benyomásaihoz más állást foglalnak, mint foglalnának azon átalakulás hiányában. Ennélfogva a benyomások is másként hathatnak lényükre, mely ismét másként hat vissza azokra, kik befolyása alá jutnak. Két ellentétes principium érvényesül az egyénről egyénre gyakorolt alakító befolyás által: a mennyiben a befolyás szükségkép egyenlősítő, a társadalmi tipusz állandóságának principiuma, a mennyiben annak sommájához, mit mástól befogadott, hozzájárul az, mit maga tapasztal az egyén, valamint az egyes nemzedék s a mi módosítja annak sommáját, mit ismét másra átruház, ennyiben fokozatos átalakulás principiuma; e kettő küzdelmének eredménye az átalakulás gyorsaságában nyilvánul, mely — mint a tapasztalás bizonyítja — igen különböző úgy a társadalmak szerint, valamint ugyanazon társadalomra nézve is különböző korszakokban, a hosszabb időre való megállapodás sem lévén kizárva.

Azon különneműség tehát, melyet a társadalmak összehasonlításánál tapasztalunk, nagy részben onnan ered, hogy mint az átalakulás különböző korszakaiban állókkal, ismerkedünk meg velük. Maga az átalakulás azonban, bizonyos eltérési határok közt, hasonló irányt követ. Mindamellett csalódás volna föltételezni, hogy a különböző társadalmak, a mennyiben fejlődésük egy-egy időpontján veszszük azokat szemügyre, átalakulásuk szaka szerint volnának álta-

lánosan osztályozhatók és, hogy csupán mindegyiknek időrendbeli helyét a sorozatban kellene pontosan meghatároznunk, hogy a különböző fejlődési sorozatok fragmentumaiból összeállíthassuk a szabályszerű fejlődés mintáját. A különneműség sokkal mélyebb, semhogy ez lehetséges volna; ered pedig onnan, hogy a különböző társadalmak nem csupán mint egészek viszonyítva egymáshoz térnek el a fejlődés gyorsaságában, mely esetben két társadalomnak összehasonlításánál sohasem lehetne kétség, ha vajjon ugyanazon fokig jutottak-e el vagy sem, s ha nem, hogy melyik ért tovább. A társadalom léte sokoldalú s ezért az átalakulás számos különvált ágban foly tovább s a gyorsaság a fejlődésnek e különböző ágaiban szerfelett nagy eltéréseket mutat; míg egy társadalom a másikat a fejlődés egyik ágában megelőzheti, addig a másikban messze elmaradhat tőle; ez eltérések nem kivételesek, hanem oly gyakoriak, hogy szabályt látszanak képezni. S innen ered, hogy a fejlődési fokok sorrendének egészben analog volta daczára, nem ismerünk két társadalmat, vagy helyesebben két társadalmi korszakot, mely a jelenségeknek a társadalmi állapotok jellemző vonásainak összeségében, egymással valóban analognak volna mondható. Itt erről csak annyit még, hogy a szolidaritás alapján, mely felfogásunkban minden fejlődéstől elválaszthatlan, a priori föltételezhető ugyan, hogy az állapot, mely a fejlődésnek egy-egy ágában el van érve, határokat szab a másik haladásának, de hogy a tapasztalás tanusága szerint e határok mindenesetre nagyon tágak. [1])

Egyben azonban lényegileg és időszakilag megegyezik a legkülönbözőbb társadalmak fejlődése s ez a kiindulási

[1]) Csupán ilyen megszorításokkal fogadható el a jeles *Comte* Ágost elmélete a »consensus« iránt.

pont. Képzelhetni társadalmat minden egyéb, az egyedeket egységgé alakító, megállapodott szokás nélkül, ha megvan a szokás, egyet vagy nehányat megkülönböztetni a befolyás nagysága által, melyet cselekedeteik vagy nyilatkozataik nyernek, szemben másokéval, a kölcsönös befolyásolások közepette. A hol emberek kisebb vagy nagyobb számmal állandóan együtt élnek, bármennyit is különbözzenek az ily csoportok állapotai és erkölcsei egyébként, abban megegyeznek, hogy egymás közt különbséget tesznek az engedett befolyás tekintetében. Kisebb csoportoknál rendesen egy az, a ki a többi magaviseletére kisebb vagy nagyobb hatást gyakorol, de mindig nagyobbat annál, melyet a többi különkülön egymásra. Ez a főnöki hatalom vagy annak kezdete, a melynek alapján a társadalom terjeszkedésével és szervezkedésével kifejlődik a királyi s általában az állami hatalom, mely gyakran minden más társadalmi hatalmat magába olvaszt. Keletkezését, az intézmény általánossága alapján, miben semmi más társadalmi jelenség nem hasonlítható hozzá, úgy tekinthetjük, mint a mi a társadalom megalakulását nyitja meg. És most, miután a kérdésre, melylyel e fejezetet megnyitottuk, a mennyire annak természete engedte, megfeleltünk, most ennek nyomán azon másik kérdés merül fel előttünk, hogy *minek kellessék tulajdonítani, hogy ezen egy tulajdonban a társadalmak összesége találkozik,* állításunk szerint kivétel nélkűl, holott ezen kívül nem találunk egyetlen más olyan vonást, mely nem levén sem az emberi faji alkat kifolyása, sem az organizmusok általánosabb föltételeire visszavezethető, mindazáltal is közös jellemvonása lenne az emberi társadalmaknak.

A tények és tapasztalatok, mint később ezek vizsgálatánál látni fogjuk, bő igazolását szolgáltatják azon állítás-

nak, hogy nem létezik az emberiség kebelében olyan köre az egyéneknek, melyben — a mellett, hogy az cselekvényei meghatározásában más körtől független — némely egyén a többivel szemben fölényt ne gyakoroljon. A már fejlettebbnek mondható társadalmakban ezen fölény a megállapított főnöki állásban találja meg szabályos kifejezését; a fejlettség felsőbb fokain pedig, az ismert legmagasabbakat sem véve ki, az állami hatalomnak képviselőiben látjuk azt személyesítve.

A kérdéssel, hogy minek tulajdoníttassék e jellemvonásnak általánossága, nem csupán szorosan összefügg, de valójában azonos a főnöki és kifejlődésében a királyi s állami hatalom eredetének kérdésével, minthogy az erre való feleletnek okvetlenül magában kell foglalnia amannak megfejtését is.

A társadalom felett egyesek által gyakorolt hatalom eredete iránti kérdés már sokszor fel volt vetve. A kényszert e részben csak a szokás hozhatta meg s az emberi természettel — mely saját egyénisége és akarata érvényesítésére vele született ösztön folytán irányul — ellenkezni látszik az önkénytes alárendelés más akarata alá, bármely ágában a létnek. Ezért talányosnak tűnt fel a kérdés. Mindazáltal feleletre talált, mely látszólag történeten, hagyományon alapult, másrészt az értelmiség igényei szempontjából is megfelelt. A tény, hogy minden atya gyermekei felett, senki által kétségbe nem vont joggal, messze terjedő tekintélyt gyakorol, egybekötve azzal, hogy a rómaiaknál e tekintély valódi, sőt korlátlan hatalommá volt fokozva; valamint a fejedelmit megközelítő tekintély, a függetlenség, melylyel az isteni hatalmon kívül minden mással szemben felruházzák Mózes könyvei a patriarchákat, azon következtetésre vezettek, hogy a társadalom feletti fenhatalom eredete az

atyai hatalom volt. Ez utóbbiból a főnökinek s királyinak kifejlését úgy képzelték, hogy valamely atya halálakor ifjabb fiai a helyett, hogy önálló családatyákká lettek volna, átruházták legidősb testvérükre az előbb atyjuk által gyakorolt hatalmat, önkényt hajolva meg előtte. E lépést egyszer elképzelve, a további kifejtés nem ütközött logikai nehézségbe; a ki előtt meghajoltak a fiak, azt az unokáknak önkényt el kellett ismerniök s ha a fiuk atyjuk hatalmának utódául elfogadták legidősb bátyjukat, ez után, a ki már uruk volt, az ivadékok összesége annyival inkább elfogadhatta ilyenül annak első szülöttét. Ekként tova szállt volna a hatalom ízről-ízre a legidősb ágnak legidősb sarján, mig a többi sarjak néppé szaporodtak el.

Maine, kinek búvárlatait, az őskori intézmények mezején, nem méltányolni különben lehetetlen, e nézet egyik legtekintélyesebb szószólója. — Idézzük erre nézve saját szavait:

»Az összehasonlító jogtudományból származtatott tanuság az emberi faj kezdetleges állapota felől, azon nézetnek ád igazat, a mely a *patriarchális elmélet* nevén ismeretes. Kétségtelen természetesen, hogy ezen elmélet eredetileg az első ázsiai zsidó patriarchák szentirási történetén alapul. De .... ez összeköttetés a szentirással inkább teljes elmélet gyanánt való elfogadása ellen harczolt, mint mellette; .... a pusztán jogi természetű bizonyítékok állításunk mellett majdnem kizárólag az arya-néptörzsekhez tartozó társadalmak intézményeiből származnak s nagyobb részüket a rómaiak, indok és skandinávok szolgáltatják, és csakugyan a vizsgálódás jelenlegi szakában a nehézség inkább abban rejlik, tudni azt, hogy hol kelljen megállapodni és az emberek mely fajaira nézve ne engedjük meg azon következ-

tetést, hogy a társadalom, a melyben egyesülvék, eredetileg patriarchális mintára lett volna szervezve.« [1])

Az ily társadalomnak történetileg kiderülő vonásai Maine felfogása szerint, a következők: »a legöregebb férfi ős — a legöregebb felmenő ágbeli — korlátlan úr háznépe körében. Uralma kiterjed életre, halálra; és époly feltétlen gyermekei és ezek családja, mint szolgái felett; sőt a fiú és a szolga között alig látszik egyéb különbség, mint az, hogy amannak reménye lehet rá, hogy egykor mint vérrokon maga fog a háznépnek fejévé lehetni.« [2])

A patriarchális családot Maine ősibbnek tartja az államnál s a törzsnél és a mellett nyomait látja a magánjogban jóval azután, hogy a törzs már feledésbe ment. Az utóbbi nem is szenved kétséget. Annak ellenben, hogy a család ősibb volna a törzsnél, nagyon alapos okok nyomán kell ellentmondani.

A patriarchális elmélet, mely a társadalmat a családból, az állami hatalmat az atyaiból fejleszti, nem lehet helyes, mert a társadalmi szervezet kezdetei régiebbek a családnál, legalább annál, mit e név alatt érteni megszoktunk, régibbek mindenesetre a patriarchai családnál. Ezt a mai napon habozás nélkül ki lehet mondani azon világosság folytán, mely az emberi faj ős állapotaira derül az utolsó évtizedek búvárlataiból.

A feledés vagy az ismeretlenség homályából kiaknázott adatok halmaza oly tömeg, a belőlök vont következte-

---

[1]) *A jog őskora.* A m. tud. Akadémia megbizásából ford. Pulszky Ágost. Budapest, 1875. 100. és köv. l.

[2]) I. m. 101. L. továbbá ugyanazon szerzőtől: Early History of Institutions. London, 1875. 117. és köv. The whole process I will describe as the gradual transmutation of the Patriarch into the Chief etc.

tések annyira összevágók, egymást oly bámulatosan igazolják, hogy az eredmény helyessége iránt — ha nem is minden részletében, de főbb vonásaiban — kétség nem marad fenn.

A férfiak, kik részint az adatok gyűjtésének s az azokból folyó eszmék kifejtésének érdemében osztoznak, a következők: *Bachofen, Morgan H. L., Mac-Lennan, Lubbock, Giraut-Teulon, Spencer-Herbert.* Mellettük nevezhető még *Post A. H.,* ki a jog kezdeteit tárgyaló irataiban azon búvárlatok álláspontját foglalta el. Ugyanerre állott *Schäffle* is, legújabb munkájában. [1]) *Mayr Aurél* az ind örökjogról írt művében szintén magáévá teszi azon nézeteket és igen nagybecsű adalékkal járul igazolásukhoz. A széles olvasottságú Bastian is fontos, ide vágó adatokat közöl 1872-ben megjelent munkájában. [2])

Habár a jeleseknek tekintélyes sorára hivatkozunk, mégis úgy érezzük, hogy ellenszenvvel, talán számosak ellenszenvével szállunk szembe, midőn a megpendített kérdés elfogulatlan tárgyalásába bocsátkozunk. Elég számosan lesznek, a kik úgy gondolkodnak, vagy mondjuk helyesebben, a kik úgy éreznek, mint Peschel O. E hires német geo- és ethnographus szavai szerint: »Sir John Lubbock azt *merészelte* állítani, hogy az emberek őskori állapotukban nem gyakoroltak házas együttélést és hogy a nők közös tulajdon voltak egy horda minden férfiának.« [3]) E dorgáló nyilatko-

---

[1]) Bau und Leben des socialen Körpers.

[2]) Czíme: »Die Rechtsverhältnisse bei verschiedenen Völkern der Erde. Ein Beitrag zur vergleichenden Ethnologie.«

[3]) *Peschel,* Völkerkunde. Lipcse, 1875. 238. lap, hol még utána teszi: »für diesen hässlichen Gedanken hat er auch dass hässliche Wort gefunden, denn er bezeichnet solche Zustände als Hetärismus.« Tudtommal Bachofen e szót előbb használta, mint Lubbock.

zathoz csatlakozik az, melyet Morgant illetőleg tesz, kinek a különböző népek rokonsági rendszereit illető kutatásait érdekeseknek ismeri el, de »sajnálnunk kell, hogy az amerikai tudós a rokonsági fokok azon idegenszerű felfogásában egy házasság nélküli őskor maradványait véli felismerni.«

Az igazság, mely ellentétben áll megszokott és kedvelt eszmékkel, fájhat, de ez nem zárja ki, hogy a bátorság, melyet tanusít, a ki ilyen igazságot egyik első mond ki, ne tartozzék az erkölcsi bátorságnak legnemesebb fajai közé. A Peschel által Lubbock irányában használt kifejezés tehát nem illő.

Részemről az érintett nézeteket, melyeknek bizonyítékai meggyőző erővel voltak reám, helyeseknek tartom s ennek alapján a társadalmi köteléket régibbnek látom a patriarchai családnál. Mielőtt a társadalom eredetéről való saját nézetemet előadnám, mulhatlan szükségesnek látszik egész terjedelmükben közölni az okokat, melyek alapján az erre vonatkozó, eddig legáltalánosabb érvényű elmélet tévesnek tűnik fel. Ez az ok, melynél fogva a kérdéses viszonyok a legközelebbi fejezetekben fognak taglaltatni, melyeknek voltaképeni tárgya e szerint kimutatni, hogy miként *nem* keletkezett a társadalom. Előadásomban a fennebb megnevezett merész úttörőket követem, megjegyezvén azonban, hogy ezek a szövevényes tárgynak nem egy olyan kérdését megoldatlanúl hagyták, melyre teljes világot reménylek deríthetni. Ilyenek a vérfertőzés kerülését illető társadalmi parancsolatok lélektani eredete az emberi nemnél; továbbá a némely uralkodó családokban fennállott, a fennidézett — alattvalóik körében teljes érvényű — parancsolatokkal ellenkező házasságkötési szabályok okai; valamint az észak-amerikai benszülötteknél és sok más törzsnél fennálló exogamiának eredete, melyre nézve Mac-Lennannak

— más társadalmak szempontjából helyes — elméletét nem tartom alkalmazhatónak. Ilyenek azon észleletek, melyekre a dravida népek rokonelnevezései vezetnek s melyek magának Morgannak, valamint Lubbocknak is elkerülték figyelmét. Ezeken kívül több más társadalmi jelenség magyarázata, mely az őskori közösséggel s illetőleg az abból való kibontakozással áll összefüggésben.

MÁSODIK FEJEZET.

Őskori állapotok hagyományai és maradványai.

Rendszeres sorozatban akarjuk előadni az okokat, melyekből kiviláglik, hogy a művelt népek történeti korszakában létező családi viszonyok a nemi életre vonatkozó, a művelt világban általánosan elfogadott erkölcsi fogalmak *fejlődés eredményei* és, hogy azok lassankint bontakoztak ki olyan állapotok közűl, a minőket növényevő emlősöknél tapasztalunk. A bizonyítékok rendszeres sora azon hagyományokon kezdődik, melyeket művelt népek saját őskorukat illetőleg megőriztek, valamint azon följegyzésekben, melyek a görög és római ó-kor iróinál akkori barbár és vad népek állapotait illetőleg találhatók. Ezek magukban az emberek nagy részére talán nem nagy bizonyító hatást gyakorolnának; nem is figyelt rájuk senki, addig, míg egyéb kétségtelen valódiságú körülmények nem költötték fel ez irányban a figyelmet. Ugyanazon források egyéb mondákkal a mesékhez soroltattak; de a mit korunkban élő polgárisulatlan népeknél tapasztalunk, az reávezet a gondolatra, hogy a mondák, melyeket nehány nagyon régi polgárisodású nemzetnél saját őskorukat illetve találunk, csakugyan az egykor

valónak történetesen megőrzött emlékei; valamint, hogy a római és görög polgárisodás szélén élő népek sem állottak magasabban, mint azok, melyek saját polgárisodásunk határain túl élnek, habár amannak határai szűkebbek voltak s a Földközi-tenger partországainak körében lehetett feltalálni, a miért most az ellenlábasokig kell menni.

Attika lakosairól Athenaeus, Justinus, Suidas stb. ugyanazon hagyományt jegyezték fel. Athenaeus, Klearchus egy iratából idézve, következőleg szól: »Athénében először Kekrops (Cecrops) kötött egyes nőt egyes férfihoz, az előtt páros kötelék nem létezvén és közös-nejűség uralkodván.«

A phöniciai mythosban fentartotta magát emléke egy korszaknak, melyben az emberek anyjuk után nevezték magukat, minthogy házas kötelék s e szerint atya nem volt ismeretes. [1])

A chinaiak hagyományai szerint Fohi volt az, ki elrendelte, hogy férfi és nő állandó kötelékkel szövetkezzenek. — Ha Fohi egyénisége nem is kétségtelenül történelmi, de biztos, hogy a chinaiak ezen törvényhozó neve alá foglalják kezdetleges társadalmi haladásuk tényeit.

Az indek, a Mahabharata tanusága szerint, Szvetaketut nevezik, mint a ki a nők közösségét megszűntette. A Mahabharata illető helyén, hol a nők egykori kötelezetlensége említtetik, hozzáteszi a költő, hogy még az ő korában is léteztek törzsek, melyeknél azon szabadság fentartotta magát és nevezi mint ilyent, az északi kurukat. [2])

---

[1]) Philo Byblius Sanchniathon nyomán egy ősi korszak nemzedékéről: *ἀπὸ μητέρων δὲ φησίν ἐχρημάτιζον, τῶν τότε γυναικῶν ἀνέδην μισγομένων οἷσ ἐντύχοιεν.* — (*Müller*, Fragm. Historicorum graecorum. III. 566.)

[2]) *Muir* Sanscrit Texts id. *Mac Lennanndl*, Studies in Ancient History, comprising a reprint of Primitive Marriage. London, 1876. 173.

Lubbock által idézett monda szerint Indiában még Buddha idejében létezett egy nagy város, Vezáli, melyben a házasság tilos volt, a nők mind hetärák viszonyaiban élvén, kiknek elöljárónője magas társadalmi állást foglalt el. [1])

Ezek a polgárisult népeknek saját őskorukat illető mondái. Hozzájuk csatlakozik, a mit a klasszikus irók korukbeli barbár népekről feljegyeztek. Herodot irja az ausokról, egy äthiop törzsről, hogy nemi közösségben éltek és, hogy semmi állandó kötelék náluk nem létezett férfi és nő közt. Ugyanezt irják Strabo, Solinus, Plinius és Mela a garamantokról, egy más äthiop törzsről, Strabo és Diodorus pedig az afrikai troglodytokról. Hasonlót ir továbbá Herodot a szintén afrikai gindánokról, az Észak-Európában élő agathyrsekről, damascusi Nicolaos pedig a scytha galaktophagokról és a liburnokról. Sextus Empiricus némely indiai törzsekről állítja ugyanezt. [2]) A skótokról szent Jeromos irja a Chr. u. 4. században: »Scotorum natio uxores proprias non habet, sed ut cuique libitum fuerit pecudum more lasciviunt. [3]) Ezekhez sorolható, hogy Garcilasso de la Vega szerint a perui törzsek egy részénél az inkák kora előtt, nem volt eset rá, hogy egy férfi maga birt volna egy nőt, mi egyébiránt polyandriát is jelenthet. [4])

Hasonló állapotok, mint Garcilaso szerint Peruban az inkák kora előtt, uralkodtak, Herrera szerint [5]) még Amerika fölfedeztetésének idejében a venezuelai parti tör-

---

[1]) *Lubbock,* Die Entstehung der Civilisation, Jena, 1875. 105. l.

[2]) Bachofen, Mutterrecht. Stuttgart, 1861. 10. l.

[3]) Dr. Sullivan nyomán idézve Laveleye által, Rev. d. deux M. 1875. ápril 15. sz. 804. l.

[4]) Lubbocknál, i. m. 72.

[5]) Idézve *Morgannál:* Ancient Society; London, 1877. 431. l.

zseknél mai napig többférjűség tartotta fenn magát, mint Humboldt Sándor [1]) szerint az avanók és maypuréknál, *Brett* szerint [2]) pedig a warauknál.

Poroszországban a pogányság korszakában a férfiak közösségben éltek a nőkkel, úgy, hogy egy nőnek sem volt külön férje. [3])

A masszagetáknál és az afrikai nasamonoknál létezett ugyan házasság, de a nélkül, hogy a férj ez által kizárólagos jogokat nyert volna. Az előbbeniekről Herodot irja, hogy minden férfi vesz ugyan egy feleséget, de azért ez hozzájárulható marad a többi számára is és pedig korántsem titok leple alatt. Ha t. i. férfi idegen nő kocsijába megy, tegezét a kocsi elején felfüggeszti, hogy mindenki tudhassa, miszerint ott van. [4]) A nasamonokról való jelentése Herodotnak lényegében azonos ezzel; a különbség csak az, hogy itt a férfiak nem egy, hanem sok nőt vesznek. [5])

Az eddig felsoroltak részint mondák, melyeket feljegyzőik hagyományként találtak elő, részben csak régi irók tanuságán alapulnak, kiknek helyes értesülésében, habár kortársaikat illetőleg is, kételkedni lehetne, minthogy valóban meséket is hagytak reánk az akkori polgárisodás határain kívül élő népeket illetőleg. Azonban hasonló állítások újkori utazóknál sem példátlanok, kiknek adataiban kételkedni semmi okunk nincs. Igy a Queen Charlotte szigetek

---

[1]) Reise in die Aequinoctial-Gegenden des neuen Continents. Stuttgart, 1874. IV. 65.

[2]) Idézve *Spencer:* Descriptive Sociology 6., 8.

[3]) *Post.* Die Geschlechtsgenossenschaft der Urzeit. Oldenburg, 1875. 18. l.

[4]) I. 216. A malabári nair-kasztnál mai napig hasonló szokás uralkodik; tegez helyett saruk hagyatnak az ajtó előtt.

[5]) I. 172.

(Észak-Amerika nyugati partján) benszülötteiről Poole azt irja, hogy ezen egyszerű, kezdetleges szokású embereknél a házasság teljesen ismeretlen. [1]) Alsó-California (a félsziget) lakosaira nézve Bancroftnál ezt találom: »házassági szertartásuk nincs, sem nyelvükben szó a házasság kifejezésére. Ugy élnek, mint az állatok, párosulva kényük szerint.« [2]) Burnesnél találom, hogy a jagoriknál, a hezarek egy törzsénél (mongol eredetű nép) az idegen, egy hét vagy egy nap tartamára is megnősülhet. [3]) A Közép-Indiában élő Keriahk nyelvében a házasságra nem létezik szó. A husmanok nyelvükön hajadont nem tudnak megkülönböztetni férjes nőtől. [4]) A keletindiai irulák (vagy erularok), Harkuess szerint, házasságkötést nem ismernek, a két nem közötti viszony egészen köttetlen lévén s leginkább a nőre lévén hagyva a választás, folytatni az együttlétet, vagy válni. [5])

Az Andaman-szigeteken egyes párok egyesülni szoktak egy gyermek születésének és emlőn maradásának idejére

A krikeknél míg egyrészt a hajadonok teljesen szabadon tehettek, a mit akartak, a nélkül, hogy ez nekik bármi tekintetben ártott volna, leggyakoriabbak voltak a csupán egy évre kötelező házasságok, mely év letelte után a felek tetszésük szerint együtt maradtak vagy szétmentek. Hogy tartósabb viszony ritka volt köztük. ez abból foly, hogy kevés nőnek volt náluk ugyanegy atyától több mint két gyermeke. Többnejűség szokásban volt s a mellett a feleség gyakori változtatása folytán is a középkorú és idősb férfiaknak egy-

---

[1]) *Poole,* Q. Charlotte Islands, 312. l. Lubbocknál i. h.

[2]) *Bancroft,* Native races. I. köt. 565. l.

[3]) *Burnes*, Kabul; Aus dem englischen. Leipzig, 1843. 218, l.

[4]) *Post,* id. m. 19. l.

[5]) *Spencer*: Descr. Soc. 5. füz.

más után számos feleségük szokott lenni, a kiktől való, a vidéken szerte élő gyermekeiket az ilyenek nem ismerik. Az atyák itt általában nem is gondoltak gyermekeikkel; az általános szokás szerint, az anya neveli fel őket, miben azonban fivérei, valamint (nőági) firokonai s általában nemzetsége segíteni szokták, mivel ezek maguk részéről sem sokat gondolnak a gyermekekkel, melyek tőlük más nemzetségbeli nők által születnek.[1]) A Nilgherry-hegyekben élő kurumbáknak és iruláknak, kik a mívelődés legalacsonyabb fokán állanak, King Ross őrnagy szerint fogalmuk sincs házasságról, férfiak és nők promiscuitásban élvén együtt.[2])

E példák elég számosak és ha nem is mindannyian magyarázhatók forma szerinti közösségre, mégis jelentősek és tetemesen szaporíthatók, még ha levonjuk azon, a jelenkort illető és teljesen hiteles adatokat is, midőn két-két egyén közti névleges kötelék mellett tartja fenn magát a nemi közösség valósága, azon föltétlen közönynél fogva, melyet a hűség kérdésében tanusít az úgynevezett férj. Ez a kérdés lényegére nézve valóban fontosabb annál, ha p. o. az összekelés minden szertartás nélkül történik és tetszés szerint felbontható, vagy ha neve nincs a némileg állandó együttélésnek, de tényleg előfordúl az s a másik fél jogainak tisztelete legalább a nőtől megkköveteltetik, mint Alsó-California némely törzseinél megtörténik.

A hűség iránti közöny példáiként felemlíthetők a következő népek: A nadimi osztjákok közt a házas hűség

---

[1]) *Schoolcraft* idézve a *Spencer*-féle Descriptive Sociology-ban. 6. füz. 8., 10., 31. l.

[2]) Idézve *Wake* által: The Evolution of Monality. London, 1878. I. 110.

mindkét nemnél ismeretlen fogalom. [1]) A huzarák vagy hazarékról, kiknek egyik törzséről fennebb Burnes nyomán közöltünk egy adatot, Elphinstone írja, hogy feleségeiket vendégeiknek kölcsönadják s ezek minden hűtlenségére a legnagyobb kímélettel szemet hunynak. [2]) Az audhi tihurok nagy hordákban élnek együtt és ha két egyén házasnak tekintetik is, a kötelék névleges. [3]) Wrangel orosz tengernagy irja a felső-californiai törzsekről, hogy a férjek nem gondolnak vele, ha feleségeik ugyanazon törzs egyéb férfiai iránt előzékenyek és, hogy féltékenységük csak akkor ébred fel, ha a szerető valamely szomszéd hordához tartozik. — Davis szerint az ausztráliai törzseknél a nagy tánczünnepélyek alkalmával a két vagy több feleséggel biró harczosok feleségeinek — s ilyen harczos minden törzsben sok van — megengedtetik nőtlen ifjakkal való közlekedés. [4]) Az utóbb nevezett népfajt illetőleg szerfelett bőven folynak azon források, melyek nők közös bírását jelentik. Így ha megtörténik — a mi nem ritkaság — hogy egyik törzs reá üt a másikra, s elhurczol egy csapat nőt, ezek közös birtokot képeznek eleinte, míg utóbb fokozatosan annektáltatnak a törzs legjobb harczosai által. [5]) — Feleséget Ausztráliában nem könnyű szerezni, mert ingyen nem adják; ha valakinek már felserdült leánya vagy — ha apja már nem él — ugyanilyen nővére van, ki a fivér hatalmában él, ezért be-

---

[1]) *Russische Revue,* VII. évf. 1., 53.

[2]) *Elphinstone,* An Accout of Cabul, id. Lubbocknál.

[3]) The people of India, by J. Watson and J. W. Kage. II. 85. *Lubbocknál* i. m. 72. l.

[4]) *Smyth,* The Aborigines of Victoria. London, 1878. II. 319. — L. *Eyre* jelentését, *Lubbocknál* id. m. Appendix.

[5]) I. m. II. 316.

eseréli magának feleségét; de ezzel nem minden ifjú bir, ki nősülni vágyik s ilyen esetben nincs egyéb mód, mint valamely szomszéd törzstől lopni a menyasszonyt. Olykor egymaga vállalkozik rá, máskor azonban barátai segítségét veszi igénybe. Igy New-South-Walesben és Riverinában többed magával indul el valamely idegen törzs területére; itt lesbe feküsznek, többnyire oly helyet választva, a hová vizért járnak a nők; a kiválasztottat elragadják, ha ellentáll, fejbeütik úgy, hogy öntudatlanná lesz s így elhurczolják. — Ily esetekben azután a segítő társak mindegyike megköveteli mint jogát azt, mit e körülmények közt a vőlegénynek nincs hatalmában megtagadni. [1]) A narinnyeri törzsnél ha egy ifjú szakála bizonyos hosszaságot ért el, azon korosztályba lép, melyet »narumbá«-nak neveznek; ilyenné azonban fel kell avattatnia s a felavatás szertartásai közé tartozik többi közt, hogy szakálát kitépik; az ifjú »narumba« marad azután addig, míg szakálla háromszor megnő két hüvelyknyi hosszaságra; a harmadik kitépés után férfiul nyilváníttatik és feleséget szabad szereznie, mert addig ez halálbüntetés terhe alatt volt tiltva, habár mint narumbának szabad volt a másik nemnek ifjabb tagjaival szabadon érintkeznie. [2])

Mélyen Dél-Ausztrália belsejében, a Reake folyó mellékén tanyáznak eddig kevéssé ismert törzsek, melyek erkölcsei valóban a nyerseség és durvaság végső fokait látszanak képviselni; eddig keveset érintkeztek európaiakkal s talán ez oka, hogy oly erkölcsi vadság képét tűntetik fel, a minőt

---

[1]) I. h.

[2]) But theyare allowed the abominable privilege of promiscuous intercourse with the younger portion of the other sex. Taplin jelentése nyomán i. m. I. 66.

a berlini anthropologiai társulat 1879. júl. 12-ki ülésében felolvasott angol jelentés tár fel.

A koniágokról, kik a legmagasabb éjszakot lakják az amerikai kontinens nyugati felén, olvassuk Bancroftnál, [1]) hogy apró hordákban élnek együtt egy fedél alatt, 3—4 vagy több család, azaz ennyi nő férjével és gyermekeivel, teljes nemi közösségben. A házassági kötelék oly laza, hogy annak sértése alig költ valahol féltékenységet. A női szeméremnek semmi érték nem tulajdoníttatik, kivévén a menynyiben a férfiak tulajdoni jogukat tekintik benne.

A csippewéjeknél (atapaszk törzs, melyet nem kell összezavarni az algonkin népcsaládhoz tartozó csippewékkel vagy odzsibwékkel) közönséges szokás egy éjszakára feleséget cserélni; s ebben látják két család legbensőbb barátságának biztosítékát. Némely atapaszk törzseknél egyik fivér a másik felesége irányában szabadságokra van feljogosítva. [2])

A winebagókról Haraszthy magyar utazó irja, hogy nőik »szeméremről« mitsem tudnak; férjeik vendégeiknek küldik nőiket s leányaikat s nem ritkán egymással nőt cserélnek bizonyos időre, vagy szó nélkül is élnek e szabadsággal. [3])

A haidahknál (Észak-Amerika nyugati részében a Csendes-tenger partján s a parti szigeteken) többnejűség uralkodik, de a férjek itt is, mint Wrangel szerint Californiában, leginkább csak idegen törzsbeli férfiaktól őrzik nőiket. [4])

---

[1]) I. m. I. 81.

[2]) *Spencer*, D. S. 6. füz. 29. l.

[3]) *Haraszthy*, Utazás Észak-Amerikában. Pest, 1844. I. 177.

[4]) The haidah women cohabit almost promiscuously with their own tribe, but rarely with other tribes. *Poole* id. Bancroftnál. I. 169.

A haidahk szomszédai, a Paget-öböl körül élő törzsek szokásai hasonlók. Nőiket a túlzott szemérem oly kevéssé bántja, mint férjeiket a féltékenység. [1])

Madagaszkarban a házasságtörést nem tartják erkölcsi vétségnek, csak akkor szokás nőt ilyenért büntetni, ha férjének lakhelyétől való távollétében követi el azt. [2]) Ceylonnak dravida fajú lakosainál, kiknél ezelőtt fivérek mindig közösen birtak egy nőt, ennek meg volt engedve más férfiakkal is szabadon közlekednie, azon egy kikötés mellett, hogy azoknak nem volt szabad alacsonyabb kaszthoz tartozniok. [3]) Teljes szabadságot élveznek a férjes és pedig mindig többférjű nők a keletindiai todáknál is. [4]) A kunnuvanok, egy szudra eredetű kaszt, férfiai többnejűségben élnek, míg a nőknek egyszerre csak egy férjük lehet, de a mindkét fél által mindenkor felbontható házasság daczára, kasztjukbeli férfiakkal szabadon közlekedhetnek. [5])

Sierra-Leonében, Matthews szerint, majd minden férjes nőnek van egy jangih-kamih-ja, vagyis cicisbeó-ja. [6]) A bram-négerekről azt irja Bertrand-Bocandé, hogy feleségeiknek különös érdemeként tekintik, ha azoknak sok szeretőjük van. [7])

A Hasszanijé-Araboknál (a felső Nilus vidékén) a házasságok olyan feltétel alatt köttetnek, hogy a nő bizo-

---

[1]) *Bancroft*, i. m. I. 218.

[2]) *Waitz* Anthropologie der Naturvölker. Leipzig, 1860. II. 438.

[3]) *Percival*, Beschreibung der Insel Ceylon und ihrer Bewohner. Aus dem englischen v. Ehrmann. Weimar, 1804. 195. l.

[4]) *Spencer*, Descr. Soc. 5., 8.

[5]) Verhandl. d. berl. Gesellsch. f. Anthrop. 1879. 122.

[6]) *Bastian*, i. m. 174.

[7]) *Waitz*, Anthropologie. II. k. 113. l.

nyos számú (többnyire 2—3) napig férjéé, azután pedig egy nap szabadon rendelkezhet személye felett. [1])

Látjuk tehát, hogy az emberiség számos társadalmában a két egyén közötti szövetség mellett is a nő szabadsága (a férfiéról nem is szólva) tovább is fentartja magát és fel is használtatik, úgy, hogy ha névleg nem is, de tényleg nemi közösség uralkodik. A törzs férfiainak féltékenysége csak más törzsbeliek ellen irányúl, kik nem osztoznak a közös terhekben, melyeket a létfentartás a társadalomnak minden egyes tagjára ró, következésképen annak vagyon- és nőközösségében nem is vehetnek részt, a tagok jogainak csorbítása nélkül. Csupán a vendégjog alapján jönnek létre ez iránt is ellenkező nézetek. [2])

Ebből, valamint egyéb körülményekből kitűnik, hogy az érzet, mely némely, egész alacsony mívelődésű népeknél is férji jogainak megőrzésére birja a férfit s a házasságtörésnek olykor véres megbosszulásában nyilatkozik, merőben más, mint a polgárisult társadalmakban, hol a szeremféltés és a becsület fentartásának fogalmaival hozatik összefüggésbe. [3]) Azon kezdetleges társadalmakban a férj, neje hűtlensége által, tulajdonjogában látja magát sértve; nejét vagy vásárolta, vagy erőszakkal rabolta, de mindenesetre kizárólagos jogot tart reá; a nő személyének ura ő s a felett szabadon rendelkezik, míg a nőnek ez meg van tiltva. Számos olyan népnél, melynél a férj szigorúan megköveteli neje részéről a hűséget, másrészt közönséges dolog, hogy arról bizonyos alkalmaknál önként lemond.

---

[1]) Ausland. 1867. január 114. l.

[2]) A haidáhk, kik különben más törzsbeliektől féltik a nőket, vendégeik iránt e részben szerfelett előzékenyek.

[3]) Igy az ausztráliaiakról *Waitz-Gerlandnál.* I. m. VI. 774.

A feleségek és leányok átengedése szokásban van Brazilia törzseinél [1]) általában, az észak-amerikai törzsek közül a virginiai törzseknél, a knisztinóknál, az észak-indiánoknál, ozédzsoknál, asszinibóinoknál, mandanoknál és rikkariknál, [2]) a winebágóknál, valamint a szauk és róka egyesült törzsénél, [3]) továbbá a szibériai csukcsoknál és korjákoknál, [4]) a nyugat-afrikai m'pongwéknál. [5]) Némely afrikai törzseknél (oigob, wakikuyu) a férj olykor átengedi feleségét kor- és bajtársának, [6]) míg az aleutok feleséget szoktak cserélni. [7]) A mongoloknál, férjes nők és leányok közt mindennapi az erkölcstelenség, a házasságtörést nem is titkolják, nem tekintvén azt bűnnek. [8]) Feleség-csere, ideiglenes vagy állandó, ausztráliai [9]), braziliai [10]), guyánai [11]) és kaffer [12]) törzseknél gyakran előfordúl.

Egész Polynesiában el volt terjedve a »vérbarátság« szokása, mely abban állott, hogy két férfi nevet cserélt

---

[1]) *Martins,* Von dem Rechtszustande unter den Ureinwohnern Brasiliens. München, 1832.

[2]) A források *Waitznél,* Anthr. der Naturvölker. III. kötet 111. lap.

[3]) *Haraszthy* id. h.

[4]) *Erdmann,* Reise um die Erde, *Postnát,* Geschlechtsgenossenschaft. 34. l.

[5]) *Post,* id. m. 35. l.

[6]) *Hildebraudt,* Ethnogr. Notizen über Wakamba u. ihre Nachbarn. Zeitschr. f. Ethnol. X. évf. 400. l.

[7]) *Bancroft,* Native Races.

[8]) *Prejevalski,* Mongolia. London, 1876. (oroszból) I. 70.

[9]) *Smyth,* Aborig I. 77.

[10]) *Martins* i. m. 68.

[11]) Hartsink, Beschreibung v. Guyana. Berlin, 1874. *Postnál* Anfänge des Staats- und Rechtslebens. 20.

[12]) *Waitz* i. m. II. 389.

s azután minden javát, ezek közt feleségeit is közösen birta. [1])

A régi árja indeknél közönséges dolog volt más férfi által magzatot nemzetni, miről alább többet. A régi németeknél hasonló szokás uralkodott. [2]) Ugyancsak a régi indek felfogása szerint, hűtlenség bűnétől a nő megtisztult a havi tisztulás által; [3]) csupán ha teherbe jött a hűtlenség folytán, volt elbocsátandó.

Hogy régi német törzseknél is szokás volt a vendégnek átengedni a felesegét, ennek nyomául tekinthető az a mondás, melyet Bastian idéz: »Es ist in dem Niederlandt der Bruch, so der Wyrt einen lieben Gast hat, dass er jm seine Frow zulegt uff guten Glauben.« [4])

Régi német jog oly szabványokat is állít fel e részben, [5]) melyek ellenkezni látszanak azzal, mit Tacitus mond a házasságtörés szigorú büntetéséről a germánoknál; azonban e kétségeket eloszlatja azon tapasztalás, hogy ugyanazon kezdetleges erkölcsű népeknél, hol a férj tudtán kívül történő házasságtörést keményen büntetik, ez bizonyos alkalmaknál megengedi, sőt előmozdítja azt p. az ausztráliai törzseknél.

Tasmánia őslakóinál a nőt el lehetett adni, de ki is lehetett kölcsönözni.

Csekély értéket tulajdonítanak a nő hűségének azon

---

[1]) *Waitz* (*Gerland*) i. m. V. 130.

[2]) *Grimm,* Rechtsalterthümer. Göttingen, 1854. 443. és köv. l.

[3]) *Jadzsnavalkja törvénykönyve,* I. 72. Stänzler-féle szanszkrit és német kiadás.

[4]) *Bastian,* Der Mensch in der Geschichte. Leipzig, 1879. III. 304. Murner nyomán.

[5]) Bockumer Landrecht. Grimm i. m. 444. és köv. l.

afrikai népek is, melyeknél a tetten kapott nő férje javára, annak sértett tulajdoni joga fejében megbirságoltatik; Guineában a nő ily esetben 2—3 uncia aranyat köteles férjének adni.[1])

Ugy látszik, hogy Chinában is szokás volt valamikor a nőket kikölcsönözni, különben a törvényhozó nehezen érezte volna magát hivatva ezt 80 bot terhe alatt megtiltani.[2])

Az eszkimók azon férfiakat tartják a legjobbaknak, a legnemesb lelkűeknek, kik feleségeiket bánat és vonakodás nélkül barátaiknak kölcsönzik.[3]) Kohinchinában a férjek és atyák minden vonakodás nélkül átengedik feleségeiket és leányaikat bárkinek, a ki óhajtja.[4]) Marco Polo irja, hogy Kamulban szokás volt a feleséget, idegeneknek, tartózkodásuk idejére átengedni. A benszülöttek ugyan Mangu khán kivánatára felhagytak ezzel, de azt találván, hogy azóta földeik megszűntek termékenyek lenni, folyamodtak, hogy ismét engedtessék meg nekik az ősi szokás fölelevenítése.[5]) — A kheiberek (Peschawer és Kabul közt, a Kheiber-szorosnál) egy törzse, a Momuzej-Afridok ki szokták cserélni nőiket, az értékbeli különbséget pénzben egyenlítvén ki.[6])

E szokásokkal nem azonos ugyan, de mint a neïmi közösség föltételezett korszakára talán még inkább emlékeztető csatlakozik hozzá, a házasság rövid időre való megkötésének szabálya, vagy az, mely szerint a felek kényük

---

[1]) *Giraud-Teulon,* Les Origines de la famille. Genéve et Paris 1874. 79. l.

[2]) Id. m. 80. l.

[3]) *Egede,* History of Greenland, 142. Lubbocknál i. m. 103.

[4]) *Post,* i. m. 35.

[5]) Le livre de Marco Polo. Paris, 1865. I. 157. és köv. l.

[6]) *Burnes,* i. m. 126. l.

szerint minden perczben felbonthatják a házasságot és rögtön másikat köthetnek. Ez, ha sokszor élnek e joggal, következményeiben nem sokat tér el a közösség állapotától.

Az aleut-szigetek lakóinál minden férfi annyi nőt vesz el, a mennyit eltarthat, vagy helyesebben annyit, a mennyit meg tud szerezni, hogy általuk eltartassa magát; ha a férfi valamelyik feleségét megúnja, egyszerűen haza küldi rokonaihoz. [1]) A csepewiek (atapaszk-törzs Canadában) szertartás nélkül házasodnak és kényük szerint válnak el, illetőleg a férfi kénye szerint. Az erősebb férfi bármikor elveheti a gyengébbnek feleségét, ha birkozásban s verekedésben legyőzte. A győztes azonban ilyenkor bizonyos számú vadbőrt fizet a legyőzöttnek. Ha az ekként szerzett nőt megúnta, megkorbácsolja s elhajtja. [2]) A mamelútok, a koniágok egy ága, beérik egy nővel, a kit azonban eltesznek maguktól, a mikor eszükbe jut.

A krikeknél a házasságok egy évre köttettek, noha — teszi utána Bartram — ha gyermek származott belőle, a kötelék tovább is fentartatott. Ugyanezen utazó szerint, az ő korában még Floridában lakó szeminál-törzs leányai s az oda látogató fehér kereskedők közt »temporális házasságok« napirenden voltak. [3]) A hurónoknál pár napra (próbáúl) kötött házasságok fordúltak elő; Uj-Angliában együtt élő párok csak utólag, ha meg voltak elégedve egymással, lettek a főnök által egybekötve, élethossziglan. Az északamerikai törzsek legnagyobb részénél tisztán a férj kényétől függött a válás.

---

[1]) *Bancroft* i. m. I. 92. l.

[2]) I. h. I. 117. l.

[3]) *Bartram*, Reise durch Nord- und Süd-Carolina, Georgien etc. Wien, 1815. I. 308.

Kelet-India Tulava tartományában, a mely nő férjét megúnta, megmenekülhet tőle, ha valamely ottani templomban áldozatot hoz. E percztől kezdve a templom hieroduljai közé tartozik: a papoktól élelmet és ruházatot nyer és személyével szabadon rendelkezhetik. [1]) A polyandrikus todáknál a házasság bármelyik fél kivánatára mindig felbontható, a férj haza küldheti feleségét szüleihez, a nő pedig más férjhez mehet, a mikor eszébe jut. [2])

Abisszíniában a házasságok minden szertartás nélkül köttetnek és addig tartanak, míg a feleknek tetszik, azután a hatóság hozzájárulása nélkül minden pillanatban felbont hatók s a felek új házasságot köthetnek. [3])

Tasmania benszülöttei előtt új és hagyományaikkal ellenkező dolog volt, nejeiket nem változtatni. [4])

Tahitiben a házassági kötelék fel volt bontva, mihelyt egyik félnek úgy tetszett. [5]) A legcsekélyebb ok elegendő volt a válás igazolására, noha a felsőbb osztályokban a kötelék névleg fentartatott olykor, tényleges felbontása után is.

A tonga-szigeteken, hol — mint Tahitiben is — a nők helyzete kedvező volt, a nő addig maradt férjénél, míg ennek válni tetszett, a mi gyakran megtörtént; némely nő 3—5-ször férjesült és vált el életében. [6])

Az új-seelandi maori magát elváltnak tekinti, ha feleségét kilóditotta az ajtón. [7])

---

[1]) *Buchanan,* Journey from Madras through Mysore, Canara etc. London, 1807. III. 65. l. Idézve Giraud-Teulon által, i. m. 66. l.

[2]) *Spencer*, D. S. 5. fűz. 8. l.

[3]) *Bruce*, német kiadás III. 305.

[4]) *Bonwick* i. m. 251. l. *Spencernél*, Descriptive Soc. 3. fűz. 8. l.

[5]) *Ellis,* Polynesian Researches. I. 338. l. Spercernél i. h.

[6]) Mariner Tonga-Islands. II. 158. l. Spencernél i. h. 9. l.

[7]) Thomsons N. Zealand I. 176., 178. l. Spencernél i. h.

A dayakoknál gyakran már pár nap múlva, olykor nehány év után bontatik fel a házasság és sok férfi és nő 7—8-szor is frigyre lép, míg olyan társat talál, kivel hátralévő napjait befejezi. [1])

Sehol a világon nem oly gyakori a válás, mint Jávában, irja Raffles; és legkülönösebb a dologban, hogy ugyanazon egyének, a kik a legcsekélyebb szeszély folytán felbontják a köteléket, addig, míg fennáll, féltékenyen őrködnek szeplőtlenségén. [2])

Madagaszkárban az elválás a férfitól függ s tőle függ a válás módja is, mert a fennálló törvény értelmében történhet úgy, hogy a nő már 12 nappal később új frigyre léphet, de úgy is, hogy életében nem mehet többé férjhez. [3])

Afrikában többnyire a férj kényétől függ a válás; azonban úgy látszik, hogy nem oly szerfelett gyakran fordúl elő, mit megmagyaráz az uralkodó, a főnököknél nagymérvű polygamiával egyetemben azon körűlmény, hogy nem a férj táplálja nejét, hanem igen gyakran ő él henyeségben munkájuk után. Dahomeyban a nő is felbonthatja a köteléket, valamint a nyugat-afrikai Barea és Kunáma törzseknél s a Beni Amereknél. [4]) Az angol-szászoknál, valamint régente Dániában, az ó-korban a rómaiaknál és görögöknél is nagyon könnyű volt a válás.

A vendégjognak a jelzett irányban való kiterjesztésével, úgy látszik, egyeredetű azon szokás, mely némely társadalmakban készteti az embereket, hogy bizonyos rendszeres

---

[1]) *Post,* Die Anfänge des Staats- und Rechtslebens. Oldenburg, 1878. 20. l., hol a forrás is közöltetik.

[2]) *Raffles* idézve Spencernél, i. h.

[3]) *Ellis*, History of Madagascar. I. 174. l. *Spencernél* i. h.

[4]) *Post,* Anfänge. 75. l., hol a források.

időközökben ismétlődő ünnepélyek alkalmával rövid időre lerontsák a korlátokat, melyek közé fejlődő erkölcsiségük a nemi életet utalta. Ez ünnepélyek, Post megjegyzése szerint, nem az elfajulás, az erkölcsi sülyedés jellegét viselik, hanem ősrégi hagyományon látszanak alapulni, mint egy letűnt fejlődési korszak maradványai.

A grönlandiaknak volt egy ünnepélyük, melynél férfiak s nők összegyűltek evésre, ivásra, dalra és tánczra; az ünnepély folyamában egyik férfi a másik után visszavonul más jelenlevőnek feleségével egy, állatbőrökből készült függöny mögé. Nőtlen férfiak és hajadonok ki voltak zárva a részvétből. [1])

Észak-californiai törzsek évenkint egy hálaadási vagy kiengesztelési tánczot tartanak, melyet általános kicsapongás követ. [2])

Az alsó-californiai benszülöttekről ugyancsak Bancroft irja, hogy bár házassági szertartásaik nincsenek s a házasság fogalmára szó sincs nyelvükben, mindamellett a férfiak egyes nőkre tulajdoni jogot arrogálnak maguknak, dolgoztatván őket és más férfival való közlekedésüket kegyetlenül megbosszúlva. Mindamellett azon szokás áll fenn köztük, hogy alkalmilag két különböző törzs egyénei összejönnek közös nemi közlekedés czéljából. [3])

Nicaragua benszülöttei valóságos monogamiában éltek s a házasságtörés, mely különben úgy látszik, ritkán fordúlt elő, mert a nők erényesek voltak, testi fenyítéssel és elhajtással büntettetett a nőn. Mindamellett volt itt egy bizonyos

---

[1]) *Egede,* Des alten Grönlands neue Perlustration, Kopenhagen, 1742. 90. l. Postnál, Anfänge 22. l.

[2]) *Bancroft* i. m. I. 352. l.

[3]) *Bancroft* i. m. I. 566. l.

ünnepély, melynek tartama alatt, azaz évenkint egy éjjel, a nőknek szabadságukban állott, habár ők maguk vagy férjük a felsőbb osztályhoz tartoztak is, találkozni azzal, ki nekik megtetszett, vagy a ki őket megfizette. Azontúl gyanu nem fért hozzájuk. [1])

Az inkák birodalmában a házasság még szigorúbban vétetett, mint Nicaraguában; a vétkes nőt halállal büntették; sőt az özvegyek is kötelezve voltak egy évi tiszta életre s ha gyermekük volt, ritkán mentek másodszor férjhez. — Mindamellett bizonyos ünnepélyek alkalmával ideiglenesen általános nemi közösségnek adatott hely, Cieza és Arriaga szerint. [2])

Az abisszinek bizonyos ünnepeket tartottak, mikor férfiak és nők együtt nyers, véres húst ettek s mikor a két nem közt minden korlát elejtetett, melyet az erkölcsök különben fentartottak; ez és a nyers hús evése együtt arra látszik mutatni, hogy emlékezetük volt fajuknak egy ősi, teljesen míveletlen állapotáról, mely emléket azon ünnepélyen megörökiteni igyekeztek. A tagaloknál lakodalmak alkalmával lettek teljesen félretéve a szemérem szabályai. [3])

A mi a nőknek házasság előtti életét illeti, erre nézve azt lehet mondani, hogy az az európai ókor polgárisúlt népeinek (azaz a két klassikus nemzetnek) a kereszténység és az izlam társadalmainak körén túl, a nemi szabadságnak korlátozása nem példátlan ugyan, de kivételes esetűl tűnik fel. Ez állítás igazolására szolgáló áttekintésünkben leginkább azon társadalmakra szorítkozunk, melyekben a férjes nőtől hűség követeltetett, minthogy azon már felsorolt tár-

---

[1]) Oviedo idézve Descript. Soc. 2., 4.

[2]) *Descr. Soc.* i. h.

[3]) *Le Gentil* után *Postnál* i, m. 23. l.

sadalmakban, melyekben a férj sem igényel tisztaságot élettársától, a férjezetlenekre nézve az annyival inkább áll. — Mindamellett ezen utóbbi szabály alól léteznek egyes kivételek.

A népek közt, melyeknél a hajadonok tisztaságának semmi becs nem tulajdoníttatik és azok ennélfogva féktelen szabadságban élnek, neveztetnek a koniágok, [1]) a csepevik, [2]) a cseinukok, [3]) az algonkin faj törzsei és más észak-amerikai törzsek, [4]) a huronok és a többi irokéz-törzs, [5]) Észak-California törzseinél [6]) a braziliai törzsek legnagyobb része és Cumana lakosai, [7]) Nicaragua benszülöttei, [8]) a délamerikai csibcsa-nép [9]) Perú az inkák korában, [10]) a négerek ataljában, továbbá Wadai és Darfur lakosai, [11]) Loangóban, [12]) Guinea népe, [13]) a keletafrikai bareák, [14]) a kaffer törzscsaládhoz tartozó baszutók, [15]) Kongo népe, [16]) a tia-

---

[1]) *Bancroft* i. m. I. 117.

[2]) U. o.

[3]) I. m. I. 242.

[4]) Cartier, Champlain, de Laet, Bossu, Lawson, Swan idézve *Waitznél*, Anthrop. III. 111.

[5]) *Lahontan*, Nouveaux Voyages. Hága, II. 133.

[6]) *Bancroft*, I. 351.

[7]) *Martius*, Rechtszustand, 59.

[8]) *Herrera* id. Descr. Soc. 2. 4.

[9]) *P. Simon* id. u. o. 5. l.

[10]) Arriaga és Cieza id. u. o.

[11]) *Waitz*, Anthr. II. 112. és köv.

[12]) *Pechuel-Loesche*, Zeitschr. f. Ethn. X. 29.

[13]) *Isert* id. *Giraud-Teulonnál* Orig. de la famille 68. l.

[14]) *Munzinger* szerint.

[15]) Grützner hittérítő jelentése a berlini Gesellsch. f. Anthrop. Ethnogr. u. Urgesch. tárgyalásaiban 1877. jan. 21-ki ül.

[16]) *Tuckey* id. Descr. Soc. 4. 27.

pik,[1]) Madagaszkár népe,[2]), a kafferek,[3]) a wanyamwezik,[4]) Kelet-India népei közűl a kólok,[5]) a khondok,[6]) gondhok,[7]) az asszami hegyi törzsek, mint a khiungták és szomszédaik,[8]) a gungarik és perbuttik, himalajai törzsek,[9]) a Mentavej-szigetek[10]) és Niasz lakói,[11]) Borneóban a dajakok,[12]) Ausztrália benszülöttei,[13]) Polynesia és Mikronesia összes népei,[14]) Számoát talán kivéve, mert a forrásokban itt ellenmondás létezik; a lappok, kiknél a leány, a ki már szült, sokkal könnyebben kap férjet, mint más; továbbá Bhután és Kohin-China,[15]) a patago-

[1]) *Waitz*, id. h.

[2]) *Waitz*, II. 438.

[3]) *Mac Lean* id. *Bastiánnál* Rechtsverh. 174.

[4]) *Burton* Centr. Afrt. II. 23. id. D. S.

[5]) *Dalton* után *Bastian* i. m. 175.

[6]) és [7]) Forrás Des. Soc. 5. f. 31. és 32. l.

[8]) *Lewin*, Hilltracts of Chittagong id. D. S.

[9]) Forrás *Mac Lennannál* id. 141. l.

[10]) *Rosenberg*, Der malay. Archipel. Leipzig, 1878. 199.

[11]) U. o. 158. l.

[12]) Forrás Descr. Soc.-ban. 3. 34.

[13]) *Waitz* id. m. VI. 774. Eyre Mac Gill és Hasskarl nyomán. *Davis* ekként: utriusque sexibus fit coitus inita aetate; puellae novem fere aut decem annos natae. *Smythnél* Aborig. o. Vict. II. 319. Ugyanez áll az andaman (*Sagor*, Verhandl. d. Berl. Ges. f. Anthr. 1877. jan. 20.) marquesa- (*Radiguet* Rev. d. d. Mondes, 1859. II. 613.) marschall-, gilbert-szigetiekre is.

[14]) Polynesiáról általában, mint Uj-Széland, Tonga, Havaii, Tahiti, Marquesas, Waihu népeiről Anthrop. VI. 122—24., a marian-szigetekről *Meinicke* Ins. d. stillen Oceans. Leipzig, 1876. II. 408. a Marschall- és Gilbert-szigetiekről u. o. 341.; előbbeniekről *Hernsheim* is, az *Auslandban*, 1880. 163. l. A Karolinok Mortlock-csoportjáról l. u. o. 163. l. Kubary nyomán.

[15]) *Giraud-Teulon* i. m. 72.

nok. [1]) Ide tartoznak a szontalok is (Kelet-India), a kiknél házasság csak egyszer évenkint, többnyire januárban köttetik. Ilyenkor a házasulók hat napig mindnyájan együtt élnek közös konkubinátusban, s ezzel szerzik meg az egyes párok az összekelés jogát, [2]) a régi thrákoknál csak a férjes nők szabadsága volt lekötve, míg a leányok szabadok voltak. [3])

Nyugat-Európa elmaradtabb népeinél is tapasztaltattak hasonló nyomai az ősi felfogásnak. »Walesben és a skót felföldön még mai nap sem szégyen, irja *Home* a mult században, ha fiatal leánynak fattyú gyermeke van. [4])

A primitiv népeknél tapasztalt feddetlenségével a hajadonok féktelen életének, némely helyen együtt járt a szokás, hogy az ifjak bizonyos adományokkal — például vadászatuk vagy halászatuk eredményeivel — kedveskedtek azon hajadonoknak, kiknek kegyeit élvezték, a mi kötelezettségül tűnt fel. Igy Chamisso szerint Micronesiában [5]) a cseinukoknál, [6]) és másutt. Ez oda vezetett, hogy az atyák vagy saját érdekükben prostituálták leányaikat, mint némely szaharai tuaregtörzsnél [7]) s a szintén afrikai maraviknál, [8])

---

[1]) *Lacroix* Patagonie, id. *Postnál*, Geschlechtsgenossenschaft 30—31. lap.

[2]) *Lubbock* i. h. 102. és Descr. Soc. 5. 9. Shervill nyomán.

[3]) Herodot, V. 6.

[4]) Geschichte der Menschheit. Angolból. Lipcse, 1774. I. 202. Skótországra nézve igazolja ezt Burtonnak (Hist. of Scotland) Maine által idézett helye is, Early History of Institutions. London, 1875. pag. 60.

[5]) Idézve *Gerland* által. Anthrop. V. b. 105.

[6]) *Bancroft* i. m. I. 242.

[7]) *Duveyrier*, Touaregs du Nord, 340. id. *Giraud-Teulon* i. m. 81—82. l.

[8]) *Waitz* i. m. II. 419.

— vagy hogy a leányok hozománya volt az, mely ilyen módon szereztetett be, mint Nicaragua benszülötteinél, [1]) a régi lydek kevesbbé vagyonos osztályainál, [2]) az etruszkoknál, [3]) és a régi egiptomiak alsó kasztjainál, [4]) és mindkét esetben tehették ezt a nélkül, hogy saját társadalmukban valaki megbotránkozott volna rajta és ez természetes, mivel befogadott szokás forgott kérdésben. Japánban még az ujabb korban az apáknak meg volt engedve felserdült leányaikat nyilvános (úgynevezett thea-) házakban elhelyezni bér fejében; ezt nekik senki nem veszi rossz néven. E foglalkozás a leányra sem hoz szégyent és a bérleti idő leteltével, melynek megengedett tartamát törvény szabályozza, az ily leány könnyebben kap férjet, mert míg egyrészt multjuk nem gyalázza meg őket, másrészt mert azon házakban finomabb nevelést, különösen a zenében való kiképeztetést nyertek. [5]) E gyakorlat a polgári osztályra szorítkozik, míg a nemesi és fejedelmi osztályokban a feleségeket, valamint a leányokat látni is csak legközelebbi rokonaiknak volt szabad.

E tények, az előbb felhozottakkal kapcsolatban, magukban is csalhatlanul bizonyítják, hogy az emberi nem nők közösségében élt őskorában; ennek a házasság, a patriarchai család vetett véget, de nem rögtönösen, hanem lassankint nyervén tért és bizonyos feltételekhez kötve — melyek utóbb vizsgálat alá jönnek — és akként, hogy a míg ily kötelék nem fűzte a nőt valakihez, szabadsága vagy közrabsága tar-

---

[1]) *Herrera*, id. Descr. Soc. 2. 4. és *Bancroftnál* II. 676.

[2]) *Herodot* I. 93.

[3]) *Bachofen*, Das Mutterrecht. Stuttgart, 1861. 92. l.

[4]) *Sex. Empiricus* alapján *Bachofen* id. h.

[5]) Sir Rutherford *Alcock* tapasztalásai nyomán *Ausland* 1863. évf. 496. l.

tott. A hol minden férjes nőnek ez volt multja, árnyék nem szállott egyikre sem és a személyes tulajdon kifejlődésével, mely az erkölcsi fogalmakon nem változtatott, a hozomány eredete sem tűnt fel szégyenletesnek, míg a vagyonra való törekvés és az anyagi mívelődés haladásával a munkafelosztás, ezzel a csereforgalom, majd forgalmi eszközök használata létesült, ott a hajadonoknak engedett szabadság, egybekötve a javakra való törekvéssel, természetszerűleg reávezethetett azoknak a férjesülést megelőző általános prostituciójára. Voltak társadalmak, melyekben az anyagi mívelődés aránylag magas fokot ért el, mig az erkölcsök alig bontakoztak ki a legősibb állapotból [1]) és megfordítva, léteznek olyanok is, melyeknél az erkölcsök szigorúak, mig az anyagi mívelődés a legkezdetlegesebb fokokon áll. A haladásnak a kultura különböző ágaiban való különböző gyorsasága, mely szerint egyik társaság messze fölülmúlja a másikat egy tekintetben, mig másban mélyen alatta marad annak, egyike a polgárisodás-történet legfeltünőbb igazságainak, melyet az állapotok megitélésénél mindig szem előtt kell tartani.

A kezdetleges mívelődésű népek roppant többségénél tapasztalható tehát azon jelenség, mely szerint az egy férfi irányában forma szerinti kötelezettséget nem vállalt, vagy személyének eladatása vagy elraboltatása által egy férfi egyéni birtokába át nem ment nőtől, annak tárgyában, mit erénynek nevezünk, általában semmi nem kivántatik és, hogy a neki engedett szabadságnak teljes mérvű felhasználásáért legkisebb szemrehányás nem illéti. — Ezzel

---

[1]) Mint p. o. épen Lydiában és Etruriában, hol a nőági származásnak oly világos emlékei tartották fenn magukat.

szemben hajlandókká leszünk a görög s római világban, a kereszténységben s mohammedán világban, valamint még néhány erkölcsileg előhaladtabb társadalom körében uralkodóvá lett ellentétes nézeteket úgy tekinteni, mint fejlődés eredményét, mint az erkölcsi haladás lépcsőzetén elért magasabb fokot, melyet szükségkép kellett alsóbb fokoknak megelőzniök. Maga a házasság pedig a társadalmi fejlődés alsóbb fokain tekintve, nem úgy tűnik fel, mint belépése az addig szűziesen élt nőnek a nemi vagy fajfentartási életműveletek gyakorlatába, hanem mint lemondás azoknak addigi szabad gyakorlatáról, mint kilépés a nemi közösségből, mint a nemi életnek korlátok közé szorítása.

A hol az egyesűlés nem tisztán névleges kötelék, hanem a nőnek egy férfi általi kizárólagos biratását jelenti, ott a nő s a horda többi férfi tagja közötti viszony ebben teljesen megváltozik; a nő, ki addig közös neje volt mindegyiknek, az egygyel kötött szövetség által amazokra nézve érinthetlenné lesz. Sőt lehetséges, hogy azon fennebb emlitett névleges kötelék is tesz e részben különbséget. A leány »szabadsága« ugyanis olykor tényleg nem jelent egyebet, mint hogy jogtalan rabja minden törzsbeli férfi durva kényének, mint ezt az ausztráliai törzseknél tudjuk; [1]) hasonló viszonyok bizonyosan fordúltak elő másutt is, ha nincs is erről határozott tudomásunk. Azon kérdést, hogy a hajadon szabad-e vagy mindenkinek rabnője, valószínűleg az határozza el, hogy az illető társadalomban a rokonérzet mennyire fejlett ki, hogy annak alapján a gyengébb nem tagjának anyja vagy saját fivérében van-e gyámola, védője vagy sem. A hol

---

[1]) Egyik legkiáltóbb példa a Ztschr. f. Ethn. 1879. a berlini Anthrop. társulat tárgyalásaiban (235. l.).

nincs, a hol következésképpen a köz-önkény tárgya, ott feltételezhetőleg felszabadúl ez alól, bármily természetű állandó viszonyba jusson is egyes férfihoz. Akár saját kényéről kellessen lemondania, akár mások kénye alól mentessék fel az egyeshez való kapocs által, a többieknek, a horda fitagjainak jogai mindenképpen csorbítást szenvedni látszhatnak az uralkodó felfogás értelmében, addig, míg az egykori teljes közösség emléke él; ezek megfosztatnak — az előbb fennálló viszony természete szerint — vagy abbeli szabadságuktól, hogy az illető nőnek kedvét szabadon kereshessék, vagy a közös tulajdonban való részüktől. És hogy e jogcsorbítás valóban ellenállást költött, hogy annak gyakran áldozat árán kellett kiengeszteltetnie, sőt hogy olykor legyőzhetlen ellenszenvbe ütközött a társadalom körén belűl, valamint hogy ennél fogva a nő magánbirtoklása gyakran csak azon jogtalanság alapján létesűlhetett, mely kezdetleges mívelődési állapotokban a társadalomközi viszonyokat jellemzi, erről számos emlék tesz tanúságot, emlékei oly intézményeknek, melyek különben megmagyarázhatlanok maradnának. Mint megfejthetlen talányok előtt állanánk előttük, ha nem feltételeznénk, hogy a nők eredetileg közösek voltak és, hogy egyeseknek egyesek általi biratása ellenszenvbe ütközött. Minthogy e feltételezések képezik egyedüli, erőltetlen magyarázatukat, úgy tekinthetők, mint bizonyítékai azon feltételezések helyességének s ebből merítik legkiválóbb fontosságukat. Ez intézmények két, teljesen különálló csoportot képeznek:

1. A nőrablás szertartása, vagyis azon szertartás, mely a menyasszonynak szülői s rokonai köréből a vőlegény általi erőszakos kiragadtatását utánozza, mely szertartás többnyire, ha nem is mindig, egybe van kötve azon szabálylyal,

hogy a férjnek és feleségnek más-más községből vagy törzsből származóknak kell lenniök.

2. Azon szokások, melyeknek lényegét a magántulajdonba átmenő nőnek a köztulajdon alól való megváltása képezi, mely megváltás a közös jog egyszeri tényleges elismerésének alakját ölti.

A két intézmény tehát teljesen különböző eredetű; a tapasztalás valóban azt bizonyítja, hogy egymás mellett, ugyanazon társadalom körében alig fordúlnak elő, habár mint szertartás, mindkettő fentarthatta volna magát egymás mellett, minthogy elméletileg nem elképzelhetlen, hogy ugyanazon társadalomban az egyéni tulajdonjognak kifejlődése, nőt illetve, két különböző utat is követhetett. A két intézmény azonban aligha fordúl elő egymás mellett s így azt kell feltételezni, hogy vagy egyik, vagy másik volt kizárólagosan a társadalmi fejlődés útja. Az utóbb (2. alatt) megnevezettel, mint a rövidebben tárgyalhatóval, első helyen fogunk foglalkozni.

Nehány alacsony mívelődésű népről azon szokást találjuk följegyezve, mely szerint a nász éjjelén a menyasszony mindenkié, mielőtt a vőlegényé lehetne. Az äthiopiai augilokról Pomp. Mela írja. [1]) A baleári szigetek lakóiról Diodorus ir hasonlót. — A Szamoa-szigeteken újabb időben is erőben volt még azon szokás. Hasonló szokás, mint Szamoában, uralkodott Langsdorf szerint Nukahivában is, valamint Garcilaso de la Vega szerint a mantáknál, egy perúi törzsnél.

A közös jog megváltása, mely őskori fogalmak szerint szükségnek tartatott, részben az erkölcsök finomúlásával,

---

[1]) I. 8.

részben a főnöki vagy papi hatalom erősbödésével egyes személyre ruháztatott át, ki a közösséget képviselte s ez olykor a varázsló, gyakrabban a főnök volt.

Igy a Kanári-szigeteken, [1]) némely afrikai népeknél. [2]) A római birodalom területén megosztozott barbároknál is a főnökök vagy vezérek állottak e jog gyakorlatában, mint ez a középkor elején is több európai államban erőben maradt úgynevezett jus primae noctis-ból következtethető, mely a földesúrra ruházta azt. Szükségképen a barbár és pogány korszak maradványának kell ezen középkori szokást tulajdonítani, melyről fel nem tehető, hogy a kereszténység korszakában s a római erkölcsök és római jog kezdődő befolyása alatt fejlett volna ki. — A mi fennebb a régi pogány poroszokról említtetett, szintén ama feltevés mellett szól, hogy a kereszténység az erkölcsi fejlődésnek nagyon kezdetleges fokán találta ezen népeket és nem rögtön s mindenben volt képes áthidalni az ürt, mely erkölcsiségét azon őskoritól elválasztja. [3]) Felhozható ezen felfogás mellett, hogy a régi walesi törvény szerint a hajadonok a gazdátlan tárgyak közé számíttattak, a melyek királyi jövedelmet képeztek, a miért az atya, midőn leányát férjhez adta, nászpénzt tartozott a királynak fizetni. [4])

A braziliai kurinóknál, zsuriknél és passzéknél, vala-

---

[1]) *Bory de St. Vincent* szerint.

[2]) Baghelében *Barth*, az adyrmachidáknál *Herodot* szerint.

[3]) Mint épen a jus primae noctis bizonyítja, melyhez semmi hasonló a római jogban nem létezett s mely így szükségkép a barbár jogszokások hagyatéka.

[4]) *Philipps*: Englische Reich- und Rechtsgeschichte I. 238. *Postnál*, Geschlechtsgenossenschaft. 37. l.

mint Cumana egykori lakosainál a pazsé vagyis varázsló volt e joggal felruházva.[1])

Kambodzsában a buddha-papok vannak kiszemelve azon functióra. Az év egy bizonyos szakában ugyanis a helység elöljárósága kihirdetteti a napot, melyen az illető szertartásnak meg kell tartatnia, mire mindazon családatyák, kiknek menyasszony-leányuk van, kötelesek ezt a hatóságnál bejelenteni. A kitűzött napon a város nagy éjjeli ünnepet ül, mialatt a szertartás az eladó leányokkal biró házakban a buddha-papok által végrehajtatik.[2])

Meggyökerezett szokások gyakran fentartják magukat azután is, hogy eredetük feledésbe ment s ekkor talán legmakacsabban, mert vallásos fogalmakkal hozatik összefüggésbe. — A szokás követése valamely istenség parancsának tulajdoníttatik, kinek áldozni véltek azzal. Igy Babylonban Mylitta[3]) (valódi nevén Bilit-Istar) s ugyanazon iró szerint Cyprusban Aphrodite, Phrygiában és Kis-Ázsia egyéb részeiben Kybele, Phöniciában és Syriában Astarte, Armeniában Anaitis[4]) kivántak meg e nemű áldozatokat. Indiában pedig, a Ganges vidékén, Lubbock forrásai szerint, a legújabb időig fentartotta magát a szabály, hogy a hajadonok, mielőtt férjhez mennének, kötelesek testüket a Dsaggernát templomában prostituálni.[5]) Másutt, mint Korinthusban, Kis-Ázsia és Syria némely részeiben hierodulok vállalták magukra állandóan a kötelezettséget, mely előbb a női nem összeségét terhelte. Végső kialvását egyébiránt a

---

[1]) *Martius*, Rechtszustand. 61. l.

[2]) *Giraud-Teulon*, i. m. 71. l., hol a forrás megnevezve.

[3]) Herodot I. 199.

[4]) *Strabo*, 102.

[5]) Id. m., hol Indiának egyéb vidékei is neveztetnek.

megváltás eszméjének, úgy látszik, a cselekvénynek puszta symbolismusa előzte meg, melynek maradványaiként volnának tekinthetők az apró, csecsebecseszerű phallusok, melyek vallásos jelentőségű tárgyként szerepeltek a kis-ázsiai, syriai és egiptomi hölgyek szükségletei közt és e vidékeken nagy számmal találtattak.

Az eddig felsorolt adatokból a következőket tapasztaltuk. Görög irók állítása szerint az ókorban létezett egy egész sora az akkori polgárisult világszélen, habár határain kívül élő népeknek, melyek előtt a házasság ismeretlen, hol a nők, a törzsben vagy csapatban, a hogy nevezni akarjuk a kezdetleges társadalmi egységet, közösek voltak; ugyanilyen állapotot emlegetnek a chinaiak, indok, phönikek és athéneiek őskorukat illető mondái. Számos jelenkori vad és barbár népet illetőleg konstatálva van, hogy egyes párok közötti, többé-kevesbbé állandó jellegű kötelék mellett, tényleg valódi és teljes nemi közösség uralkodik a törzsben, az említett kötelék jelentősége korántsem az lévén, mintha a felek bármelyikét e tekintetben hűségre kötelezné, vagy ez irányban igényeket is feltételezne. Tapasztaltuk továbbá, hogy olyan társadalmakban is, hol a férj magának kizárólagos rendelkezési jogot igényel a nő személye felett, ez nem szükségkép involválja, hogy azon jogot mindig fenn is tartja, hűtlenségnek csak az tekintetvén, mely a férj beleegyezése nélkül követtetik el. Azt mondhatjuk továbbá, hogy azon népeknek csaknem összeségénél, a melyek felsőbb polgárisodás szinvonaláig nem jutottak el; azoknál is, melyek a házasságot akként fogják fel, mint az európai mívelődés világa — a házasság előtti élet tisztaságának követelménye a női nemet illetőleg, épen annyira hiányzik, mint a finemű ifjúságot illetőleg a polgárisult államokban. Igen nagy részé-

ben a felsőbb mívelődésre emelkedett társadalmaknak is tapasztalhatók nyomai a nők házasság előtti szabadságának s illetőleg prostitucziójának, valamint olyan szertartások, melyek tanúskodnak róla, hogy egy férfi kizárólagos jogainak elismerése nőt illetve, mint ősi erkölcsöket és közös jogokat megszűntető, csak engesztelő cselekvény fejében létesűlhet. Mindezeket úgy tekintettük, mint maradványait, következéskép bizonyitékait azon őskori állapotnak, melyre utalnak a fennevezett népek hagyományai.

HARMADIK FEJEZET.

Az őskori állapotokból való kibontakozás kezdetei.

A feltételezett őskori állapotból fejlettnek kell tekintenünk s mint ilyent figyelembe vennünk a közösség megszorítását egy szűkebb körre, mely a finem részén többnyire, ha nem is mindig, a legközelebbi vérrokonokat foglalja magában. Ide számítom mindazon eseteket is, melyekben több férfinak van férj joga ugyanegy nőre, mert hihetetlen előttem, hogy hasonló családi állapotokra juthasson egy társadalom, melyben az egy férj kizárólagos jogainak eszméje egyszer meggyökerezett.

A szűkebb körre szorított közösségnek a multban és jelenben számos jól konstatált esete jegyeztetett fel, s a mellett léteznek bizonyos szokások, melyekből foly, hogy hajdan létezett az oly népeknél is, melyek ez állapotnak emlékezetével különben nem birnak.

Az ó-korból ránk maradt idevágó tudósítások közűl első helyen említjük — mint a melyhez kétségnek árnya

sem férhet — a Julius Caesarét, a régi brittekről. A galliai háború leirásában olvassuk, hogy a britanniai celtáknál tíztizenkét férfi közösen birta feleségeit és pedig többnyire apák fiaikkal és fivérek egymással; a magzatok mindig azon férfi gyermekeinek tekintetvén, ki az illető anyát nőül szerezte. [1])

Cyrenei nomádokról Pomponius Méla azt írja, hogy itt az egyes családok különválva, egymás közt összeköttetés nélkűl éltek, a családok azonban számos tagból állottak, mivel a feleségek közösek lévén (hihetőleg a fivérek közt) a gyermekek is közöseknek tekintettek. [2])

Az indiai tottijároknál (földmívelő szudra-kaszt Madurában) a nők, férjesülés után, a férj jogait kiterjesztik ennek fivéreire és közeli rokonaira; ha vonakodnának e szokást követni, a papok kényszerítik őket arra. [3])

Tahitiban azon magas és középrangúak, a kik polygamiát űztek, Ellis szerint, megengedték feleségeiknek, hogy más férjeket is tartsanak. [4])

A Ratak-szigeteken (Micronesia) a mellett, hogy többnejűség uralkodott, különösen jó barátok közösen szokták bírni feleségeiket. [5])

Nukahivában és a többi Marquesa-szigeteken, az ottani örökjog alapján uralkodó fejedelemnők kiváltsága volt a többnejűség. [6])

---

[1]) *Com. d. bel. gal.* V. 14.

[2]) I. 8.

[3]) *Dr. Cornisch* (Census Report, Madras, I. 146.) idézve a berlini »Gesellschaft für Anthropologie etc.« tárgyalásaiban. 1878. 131. l.

[4]) *Spencer*, Princ. of Soc. 673.

[5]) *Chamisso* szerint, id. Gerlandnál, Aussterben der Naturvölker. 46. l.

[6]) *Radiguet* a Rev. d. d. Mondes-ban. 1859. II. köt. 613. l.

Lancerotában a guancsoknál azon szokás uralkodott, hogy egy nőnek három férje volt, kik a családfői jog gyakorlatában felváltották egymást. Mindegyik férj a hold egy körfutamának tartamáig volt csak mint ilyen elismerve s aztán más foglalta el helyét, amaz pedig visszalépett a cselédség sorába. [1]) Valószinű, hogy a többi Kanári-szigeteken is létezett hasonló házasság.

Media némely kerületeiben, Strabo szerint, szintén polyandria uralkodott s általában nem tartatott hízelgőnek egy nőre nézve, ha ötnél kevesebb férje volt. [2])

Hogy egy nőnek több férje van, az a legéjszakibb Amerika népei között előfordúl a *koniágoknál*, hol az egyik főférj, míg a másik helyettes, ki amannak távollétében úgy szerepel, mint a ház gazdája, de amannak visszatértekor nemcsak átengedi e szerepet, hanem szolgaként marad a házban. [3]) Az aleutoknál vagyonos nők két férjjel szoktak élni. [4]) Ezek délibb szomszédainál, a kolusoknál vagy tlinkiteknél is gyakori egy második, ifjabb férj, ki az elsőnek közel vérrokona. [5]) Dél-Amerikában az orinoco-vidéki avanók és maypurék közt több fivérnek gyakran csak egy neje van. [6]) A warauknál szintén előfordúl, hogy egy nőnek kéthárom férje van. [7])

---

[1]) *Humboldt*, Reise in die Aequinoctialgegenden des neuen Continents. Stuttgart, 1874. I. 35.

[2]) XI. 13., 11.

[3]) *Bancroft* i. m. I.

[4]) U. o. I. 92. l.

[5]) *Waitz*, Anthrop. III. 328.

[6]) *Humboldt* id. már a 17. lapon.

[7]) *Brett* (Indian Tribes of Guyana) idézve Spencernél Descr. Soc. 6. füzet 8. l.

Általában, hogy fivérek bírják közösen nejüket vagy nőiket, ez a szűkebb körben való közösség legelterjedtebb formájának látszik. — A nevezett amerikai népeken kívül következő esetek közöltetnek: Ceylonban (kivévén a monogamiában élő vad védáknál) fivérek mindig beérték egy közös feleséggel; [1]) ugyanazt mondhatni Tibetről [2]) és Ladakról, valamint az India és China határán lévő Hundesz lakosairól a huniákról, kik polyandriát követnek és kiknek szokásai a Ladakban uralkodókhoz hasonlóknak mondatnak. [3])

Malabárban a nairok, vagyis a harczosok kasztja, a melyből az ottani fejedelmek is valók, a polyandriának más nemét gyakorolják; a férjek, kiknek száma egész 12-ig emelkedhet, nem fivérek, nem is laknak együtt úgynevezett feleségeikkel, sem azok gyermekeivel rokonságot nem tartanak. Örököseik mindig nővéreik gyermekei, kikkel szemben az (ismeretlen) atyát helyettesítik. A nair férfinak több olyan felesége is lehet, kihez el szokott látogatni, a nő pedig férjei összesége iránt sincs hűségre kötelezve. Ezen állapotnak voltaképen semmi köze ahhoz, mit házasság alatt értünk, a kötelék sem páros, sem állandó nem lévén, és az együttélés, a közös háztartás is ki lévén zárva; ez valódi és teljes hetärizmus. [4]) — Az ugyancsak Kelet-Indiának ma-

---

[1]) Az angol kormány itt újabban törvény által eltörülte a polyandriát; a lakosság maga kivánta ezt.

[2]) *Turner*, Tibet, idézve *Mac-Lennannál* id. m. 154. l. A feleség megválasztása a legidősb fivér kiváltsága.

[3]) *Ausland*, 1879. 31., 82. Ryall E. C. nyomán, kinek jelentése megjelent az 1877—78. indiai Census főjelentésének pótfüzeteként.

[4]) A nairokat illetőleg az adatokat legteljesebben összeállította *Mac-Lennan* Studies in Ancient Hystory, 147. és köv. l. Ugyanott

dúrai kerületében élő kallanoknál közönséges dolog, hogy egy nőnek 10, 8, 6 vagy 4 férje van, kik együtt, valamint egyenkint az általa szült gyermekek atyáinak tekintetnek; megmagyarázhatlan ez utóbbiaknak azon szokása, hogy a gyermekek magukat soha nem nevezik 10, 8 vagy 6 atya, hanem mindig 8 és 2, 6 és 2 vagy 4 és 2 atya gyermekének. [1])

Boldog Arábia lakosainál régi időben, Strabó szerint, szintén általános szokás volt, hogy fivéreknek, bármennyien voltak is, csak egy feleségük volt, a ki nővérük is lehetett.

Több fivérnek egy nőre való szorítkozása olyan állapot, melynek kifejlődését a fivérek közti megszokott közösnejűség tette lehetővé, míg előidéző oka gazdasági viszonyokban keresendő; a vagyon ily viszonyok közt rendesen osztatlan marad, a család sohasem szaporodhatván többre egy anya fiainál, kik p. o. Ceylonban és Tibetben a feleséggel együtt a vagyont is közösen élvezik, [2]) mely utóbbi igy nem porlódik el. De ha gazdasági tekintetek a magánvagyon kifejlődésével ide vezethettek, az eredetibb állapot kétségtelenül a közösség egybekötve a nők többes számával. Ezt feltaláljuk ugyancsak a Dékánban, a Nilgherry-hegy-

---

(142—145. l.) még a következő népeket sorolja fel, mint a melyeknél többférjűség volt szokásban: a kelet-indiai telugu-dravidák, a meiszori kurgok, a kohhok, kaziák, több kasmiri és Himalaja-beli törzs, a régi piktek, a szaporóg-kozákok.

[1]) Verhandlungen der berliner Gesellschaft f. Anthrop. 1878. 132. lap.

[2]) De legalább Tibetben és Ladakban a legidősb fivér a tulajdonos, kinek házában öcscsei élnek; ha meghal, a második lép helyébe. Boldog Arábia lakosainál is együtt maradt a vagyon egy család birtokában (Strabo i. h.) és itt is az elsőszülött tekintetett a ház valódi urának.

ségben élő toda népnél. Itt a fivérek legidősbike szokott nőt hozni a házhoz, kit aztán öcscseivel közösen bir; e mellett csupán olyat választhat, a ki vagy egyetlen leány, vagy a legidősebb testvérei közt, mert a húgok mind feleségeivé lesznek a legidősb néne közös férjeinek. Egyetlen leányokat kevesbbé vagyonosak szívesebben választanak, mikor aztán a családi viszony teljesen a tibetinek és ceyloninak felel meg. A többférjűséget itt annyira megköveteli a szokás, hogy *egyetlen fiu* nem képes nőre szert tenni, ha csak nem sikerűl magát adoptáltatnia egy más család fivérei közé. [1]) Itt tehát elvben és gyakorlatban egy csoport fivér kél szövetségre egy csoport nővérrel; egyik fivér felesége mindig felesége valamennyi fivérnek s egyik nővér férje mindig férje valamennyi nővérnek. Ehhez hasonló szokás uralkodott Polinesiának Havai-féle szigetcsoportján, miről a Morgan által gyűjtött adatok tesznek tanúságot. [2]) Itt a férj fivérei nem szólíttattak másként, mint férjnek, a feleség nővérei nem másként, mint feleségnek. Ausztrália benszülötteinél is a férj fivéreinek jogai csaknem ugyanazok, mint a férjéi s a nő úgy is szólítja azokat, mint férjét. [3]) Mivel ellenmondásként tűnhetik fel, ha ily viszonyok közt férjről egyesben s annak fivéreiről tétetik említés, röviden megjegyzem itt a következőket: Ausztráliában a férfi, ki a nőt megszerezte, feltétlen ura személyének [4]) s az általa szült gyermekek az övéi; ennyiben állanak különleges jogai. — E mellett azon-

---

[1]) *Short, Harkness* és *Marschall* id. Descr. Soc. 5., 8.

[2]) Systems of Consanguinity, 457. l. és ugyanazon szerzőtől Ancient Society 427. és köv. l.

[3]) *Waitz-Gerland* i. m. VI. 774., hol ez adat igazolására *Wilhelmi, Eyre, Angas* és *Lang* idéztetnek.

[4]) Azaz verheti, megölheti, eladhatja, más nőért kicserélheti.

ban minden ausztráliai szerez, ha szerét teheti, egy vagy több feleséget is, s ezért ha polyandria alatt csak azt értjük, midőn több férfinak együtt egy felesége van, nem mondhatni, hogy náluk polyandria uralkodnék.

Egy angol iró, kit még többször lesz alkalmunk idézni Mac Lennan, kiindúlva a tapasztalásból, mely szerint a polyandria azon neme, midőn fivérek közösen birnak egy feleséget, több helyen a szabályszerű családi állapotot képezi — fontos következtetésekre jut: A közösnejűség ezen neme mellett, hol az régebben fennáll, a fiági vérrokonság elismerésének be kell következni: [1]) az atya vére, ha nem is az atya személye, biztos lévén, ha a nő hűséget tartott. Egy példát közöl azután annak megvilágosítására, hogy mi következik be ilyen társadalmi viszonyok közt, ha a polyandria a szokásból kimenni kezd. Ladakban — Moorcroft szerint — a többférjűség előfordúl még, de nem általános, mint Tibetben. Ha itt egy elsőszülött fiú megnősül, a család vagyona kezére jut és szülőit azon túl ő tartja; az ifjabbik fiúból közönségesen lámát csinálnak. Ha azonban több fivér van, ezek olykor megegyeznek azon értelemben, hogy az ifjabbak alsóbbrendű férjeivé lesznek az elsőszülött által választott nőnek; mindamellett az ezen házasságból eredő gyermekek

[1]) A nőági rokonság kizárólagos elismerésének kezdetleges társadalmakban oly igen elterjedt jelenségéről — melyre itt hivatkozás van — alább részletesen szólunk. Itt csak mellesleg jegyezzük meg hogy Mac Lennan felfogása részben nem egészen helyes, a mennyiben a nőági leszármazás, mint az egyén családjára, rangjára stb. nézve döntő, fentartotta magát igen sok olyan népnél, hol, monandria kifejlése folytán, az atyának már nemcsak vére, de személye is bizonyos; fiági leszármazás tehát nem *szükségkép* követi a polyandria azon nemét. A fent előadott okoskodás helyességét azonban ez észrevétel nem helyezi kétségbe.

mind a családfő gyermekeinek tekintetnek; az öcsök semmi tekintélyt nem élveznek, bátyjukat cselédként szolgálják s ez el is távolíthatja őket a háztól, ha kedve tartja. A legidősb fivér halálakor, vagyona, tekintélye és özvegye a másodszülöttre szállanak és pedig akár volt ez már annak előtte másodférje az özvegynek, akár nem. A szokásjog értelmében igénye van a vagyonra, valamint az özvegyre, de egyiket a másik nélkül el nem nyerheti. Ráutal ezután a kötelezettségre vagy jogra, mely a bátya halálakor számos népnél háramlik az öcsre, amannak özvegyével szemben. A deuteronomium szerint az öcs kötelessége volt magzatot nemzeni elhalt bátyjának, annak magtalan halála esetében. Eredetileg pedig az özvegy nőűl vételének kötelezettsége, a hébereknél, feltétlen volt az öcsre nézve; tényleg felesége volt az, házassági szertartás nélkűl. [1]) E kötelezettséget, melyhez hasonló a hébereken kívül sok más népnél (lásd alább) létezett, Mac-Lennan nézete szerint lehetetlen összefüggésbe nem hozni a Ladakban uralkodó szokással; az eredmény, melyre jut, az, hogy ahol ezen szokás létezik, mindenütt egykori polyandriával áll összefüggésben. Mac Lennan okoskodásában csak azt nem helyeselhetjük, hogy nagyon is szorosan az örökösödéssel hozza kapcsolatba a fivér özvegyével való összekelést, mely épen a hébereknél, de másutt is, ugyannyira kötelezettségűl, mint jogúl tűnik fel. [2]) Részemről úgy fogom fel a dolgot, hogy az eredeti

---

[1]) Ez állítás igazolásáúl Mac Lennan *Lewis* »Hebrew Republic«-re (1725. III. köt. 868. l.) hivatkozik.

[2]) A mellett tekintetbe veendő, hogy e szokás fennáll oly népeknél is, hol említésre méltó magántulajdon még nem fejlődött ki és a hol a nő örökléséről sem lehet szó, minthogy a házassággal nem jut náluk a férfi tulajdonába: így az irokéz-törzseknél.

közösség, mely az erkölcsök változtával, a fivér életében, gyakorlaton kívül helyeztetett, annak halálával önkényt feléledőnek tekintetik. Mint olyan népeket, melyeknél az özvegy elhalt férje öcscsének feleségévé lesz, a szokásjog folytán, felemlíti Mac Lennan a ladakiakon s a régi hébereken s ezek fajrokonain, a moabiakon kívül, még a régi indeket, régi perzsákat (*Klenker*, Zendavesta, III. 226. nyomán), a mongolokat, [1]) az osztjákokat, [2]) kirgiz törököket, kaukazusi törzseket s az afrikai makololokat. [3]) E felsorolás, mint alább látni fogjuk, tökéletlen; de a levont következtetést egyéb adatok nyomán is helyesnek kell tartanunk. — Nincs igaza Lubbocknak, midőn Mac Lennan e nézetével szembeszáll s arra hivatkozván, hogy a feleség úgy, mint más egyéni tulajdon, a legközelebbi örökösre száll, tagadja a kérdéses intézménynek összefüggését egy korábbi korszak polyandrikus szokásaival. Hogy az özvegy vagy az özvegyek és ágyasok minden egyébbel a vérszerinti örökösre szállanak, ez ugyan közönséges dolog, s ott is, a hol a fiak a vérszerinti örökösök, csak az örökösök anyja képez kivételt. [4])

---

[1]) Ezekről *Plan Carpin* Sz. Lajos franczia király követe említi, l. *Peschel* Völkerkunde (Lipcse, 1875.) 24. l. Mac Lennan nem nevezi meg forrását.

[2]) *Castrén*, Ethnolog. Vorlesungen 119. idézve *Peschelnél*, id. h. (Mac Lennan nem nevezi meg forrását.) Az osztjákoknál, ha az elhaltnak fivére nem maradt, a legközelebbi rokont illeti az özvegy. *Russische Revue*, VII. évf. I. fűz. 54. l.

[3]) Ezekről és a becsuán-törzsekről átalánosságban írja ezt *Livingstone*, Missionsreisen und Forschungen in Süd-Afrika. Lipcse. 1858. I. 222.

[4]) Igy a venezuelai kariboknál (l. *Peschel*, Gumilha után, i. m. 236. l.) és az araukánoknál a fiak elhalt atyjuk feleségeit közös ágya-

De nem mindenütt, a hol levirátus uralkodik, lehet szó róla, hogy az özvegy a hagyaték részének tekintetnék; ez leginkább csak ottan áll, hol a házasság a nőnek raboltatása vagy vásárlása útján jön létre s a hol ennek folytán valódi tulajdont képez. Ilyen helyen gyakran a fiúk öröklik, anyjukat kivéve, atyjuk nőit. A levirátus szokása azonban előfordúl oly népnél is, hol a nők állása befolyásos és tekintélyes, mint sok észak-amerikai törzsnél. A hébereket illetve, a rendelvény alakja — úgy mint az a deuteronómiumban (XXV. 5. és 6.) foglaltatik — magában kizárja Lubbock föltételezését: ha fivérek együtt laktak és egyik elhal magtalanúl, úgy az özvegy ne menjen idegen férjhez, hanem sógora vegye nőűl s az első fiú, kit a nő szülni fog, neveztessék az elhalt fivér fiának, hogy ennek neve ki ne veszszen Izraelből. Az osszéteknél a — mindig vásárolt — nő, férje halálakor csakugyan örökség gyanánt száll amannak öcscsére, de ha annak nem volt fivére, vagy ez már házas, akkor a nő többé nem léphet házasságra; a gyermekek pedig, kiket szűl (bárkitől szülje is azokat), úgy tekintetnek, mint elhalt férjének gyermekei, és ha ettől figyermek nem maradt, hanem csupán leány s évekkel a férj halála után az fiat szűl, ez örökli az egész vagyont, mely mindig és kizárólagosan a fiágat illeti; az örökhagyónak hátramaradt leányai pedig nem csupán hogy semmit nem örökölnek, hanem férjhez adatásuknál a vőlegény által értük fizetett összeg is a sok évvel atyja halála után született figyermek vagyonát gyara-

---

sokúl szokták birni; a kelet-afrikai wakamba, wanika és wareguatörzseknél az özvegy a fivérre száll, noha a wakambáknál az ifjabb asszonyokat az idősbektől való fiak szokták feleségül venni. (*Hildebrandt*, Ethnogr. Not. über Wakamba u. s. w. Zeitschrift. Ethnologie. 1878. 406. l.)

pítja.[1]) Ha ezen, előttünk kétségtelenül roppant ferdének feltűnő jogszokás világában tekintjük a sógori jogot, meg kell győződnünk, hogy az oszéteknél is többet jelent az a vásárolt nő puszta öröklésénél. Hogy mit jelentsen, arra reá fogunk jönni, ha ezúttal megemlékezünk róla, hogy a szűkebb körben való közös-nejűség mellett a gyermek gyakran azon férfiának tekintetett, ki a nőt megszerezte, bár közös élvezetre, de egyéni tulajdonáúl, mint a régi britteknél és a mostani ausztráliaiaknál. — Szükségkép azon észrevételre vezet ez, hogy a kezdetleges felfogás szerint, az egyéni atyaságnak, azaz a közelebbi viszonynak férfi és gyermek közt, nem vérségi köteléken alapúlt, hanem a jogi viszonyon az anya s azon férfi közt, ki ezzel szorosabb viszonyban állott. Az idősb nemzedék egy fitagja és az ifjabb nemzedék egy tagja közti személyes viszony eszméjének, az anya és gyermek közti viszony megfigyelésével kellett felköltetnie és a vágy, ehhez hasonlót hozni létre a finem részére, reávezetett egy mesterséges atyaság alapítására, még mielőtt az ez irányban való vérségi kötelék ismérve feltárúlt volna az ember előtt. Ezen fikczió az illető férfi halála után is fentartathatott; elejtése valóban új intézkedést föltételezett volna, mely kezdetleges mívelődési fokon nem egykönnyen létesűl önkényesen.

Nagyon világosan szól továbbá Mac Lennan felfogása mellett az, mit a thlinkitekről olvasunk *Waitznél* s mi a Mac Lennan által felhozott ladaki szokás mellé sorakozik, noha talán ennél is jelentősebb. Itt az özvegy az elhalt fivérére vagy kis-öcscsére (nővérének fiára) száll feleségűl; ezek közűl a fivér — olykor más közeli rokon is — még a férj

---

[1]) *Haxthausen*, Transkaukasia. Leipzig, 1856. II. 23. és köv. l.

életében vezettetik be a családba, mint annak helyettese és mint másod-férj. [1])

A Mac Lennan nyomán fent elősorolt népeken s az imént említett thlinkiteken kívül még a következőknél létezik a kérdéses jogszokás: a közép-afrikai monbuttuknál, [2]) a wakamba, wanika és wazegua-törzseknél, [3]) a barea és kunama-törzseknél, [4]) általában Polynesiában [5]), a Fidzsi-szigetieknél, [6]) a Karolin-szigeteken, [7]) Uj-Caledonia benszülötteinél, [8]) Ausztrália benszülötteinél, [9]) a braziliai törzsek mindnyájánál (mundrukú, vainumazsuri, passzé, koerunya stb.) [10]), a warauknál, [11]) a tupiknál, [12]) az arruákoknál, [13]) a régi Perúban, [14]) Észak-Amerikában a csippewéknél, [15]) az irokézeknél, [16]) a huronoknál, [17]) az omeháknál [18]) és a ballahbolláhknál. [19]) A Mac Lennan által is említett kau-

---

[1]) *Waitz*, i. m. III. 328.

[2]) *Schweinfurth,* Im Herzen von Afrika, II. 102.

[3]) *Hildebrandt* i. h. 406. l.

[4]) *Munzinger*, Ostafrika Studien, id. *Postnál.*

[5]) *Turner,* Nineteen years in Polynesia, 191. id. *Postnál,* Geschlechtsgen. 24.

[6]) *Morgan,,* Systems of Consanguinity, 574. l. jegyz. [2]) alatt.

[7]) *Waitz-Gerland*, i. h. V. b. 106.

[8]) *Descr. Soc.* 3. 8. *Peschel Völkerk.* 24.

[9]) *Gerland*, Anthrop. VI. 777.

[10]) *Martius* i. h. *Peschel* a tupinamba-törzsekről i. h.

[11]) *Schomburg* id. Descr. Soc. 6. 8.

[12]) *Southey* id. D. S. 6. 9.

[13]) *Post* i. h. 23.

[14]) *P. Pizarro* id. Descr. Soc. 2. 5.

[15]) *Keating*, Exp. tource o. S. Peter's Rivers id. Descr. Soc. 6. 7.

[16]) *Heriot*, Trav. through the Canadas. id. u. o.

[17]) *Lahontan,* Nouv. Voyages. II. 141.

[18]) *Waitz,* i. m. III. 110.

[19]) *Bancroft*, i. m. I. 169. jegyz.

kázusi törzsek az osszét [1]) és a szuán vagy szuanet. [2]) Végre a jelenkori európai népek ősei közűl a skótok [3]), az angolszászok, [4]) a werinek vagy thüringek, a frankok, bajorok, valamint szláv törzsek említtetnek, [5]) mint a kiknél a fivér özvegyével való összekelés szokásos volt. *Post* megemlíti, hasonlókép Zöpfl nyomán, hogy a régi német jogban olykor előfordúlt, hogy az örökös, kire az örökséggel az özvegy mundiuma is átszállott, különösen ha fivére volt az elhunytnak, az özvegyet, mintegy részeként az örökségnek, nőűl vette. Ilyen házasságok csak a kereszténység elfogadása után tartattak bűnösöknek. [6])

Mac Lennannak a sógorházasság eredetéről való nézete mellett tanúskodik, felfogásom szerint, azon tapasztalat is, hogy a felsorolt népek egy részénél, kérdéses jogszokás mellett, még tényleges gyakorlatban találjuk a fivérek polyandriáját. A thlinkitek vagy kolusok mellett, kiknek idevágó szokásáról fennebb emlékeztünk, előfordúl a többférjűség guyanai törzseknél [7]) (Humboldt szerint), a warauknál és az irokézek nehány törzsénél; [8]) az ausztráliai törzseknél pedig a fentidézett források szerint szokás, hogy a férj fivérei már annak életében osztoznak férji jogaiban s a nő is

---

[1]) *Haxthausen*, i. m. 24.

[2]) *Bodenstedt*, Völker der Caucasus. Berlin, 1855. I. 282.

[3]) *Selden*, De jure naturali et gentium, Lipsiae et Francofurti. 1695. pag. 634.

[4]) *Philipps*, Versuch einer Darstellung des angelsachs. Rechts. Göttingen, 1825. 133. l. *Postnál*, Anf. 69.

[5]) *Zöpfl*, Deutsche Rechtsgeschichte, 4. kiad. III. 13., 42. és 43. jegyzet.

[6]) Geschlechtsgenossenschaft, 24.

[7]) *Spencer*, Descr. Soc. 6. füz. 8. l.

[8]) *Lubbock* i. m. 116. l.

akként szólítja őket, mint férjét. Az árja indek ősi mondáiban is megvannak nyomai a fivérek közösnejűségének, azt pedig, hogy a férj fivére vagy más fiági rokona által nemzessen magának magzatot, törvénygyűjteményeik is szentesítik, valaminthogy a magtalanúl elhalt özvegyét feljogosítják, hogy ugyanezen módon örököst nemzessen annak.[1]) Mac Lennan következtetését, mely szerint a fivérek egykori közösségének maradványát látja a levivátusban, helyeselnünk kell is, de másrészt a szorosan úgynevezett polyandria (férjek többsége a nő egysége mellett) ellenkezik a két nem általános számarányainak követelményeivel és ezért mindig rendkívüli körűlményekre, hihetőleg többnyire azon számarányok megzavartatására[2]) vezetendő vissza. Nem hihetjük ennélfogva, hogy valaha oly kiterjedésű lett volna, mint Mac Lennan föltételezi. Sőt valószínű, hogy ott is, a hol tényleg fivérek közösen bírnak *egy* nőt, ez állapotot megelőzte ahhoz hasonló, mely a todáknál és Havai lakosainál tapasztaltatott. A szűkebb körben való közösnejűségből — elhatározva olyan körűlmények által, melyek csak egész általánosságban jelezhetők, mint népjellem, gazdasági s egyéb társadalmi viszonyok — kifejlődhetett egyfelől a többférjűség, másfelől a többnejűség és közvetve vagy közvetlenűl a monogamia is. Igen tanúlságosak e részben az

[1]) Hogy tilalmak is fordúlnak elő ez irányban, helytelenítő czáfolatai az azt megengedő törvényeknek, csak megerősíti, hogy a szokás valóban fennállott. Ha Manu ide tartozó szabványairól, az mondatik, hogy csak a megelőző három világkorszakokra nézve érvényesek, nem kell elfelejteni, hogy az indek őskorukat s annak történeti mondáit azon elébbeni világkorszakokba helyezik s igy az újabb bölcsek tagadása csak igazolja a régibb korban való fennállását a kérdéses törvénynek.

[2]) *Waitz* i. m. III. 328.

észak-amerikai népek szokásai. Ezeknek egy jelentékeny részénél, mint láttuk, konstatálva van a hol jog, hol kötelesség alakjában említett szokás, mely szerint az özvegy elhalt férje fivérének feleségévé lesz (a hat irokéz törzsnél, a hurónoknál, odzsibwéknél, omeháknál és ballahbolláknál); hogy másoknál is, hol konstatálva nincs, előfordúl, valószinű. — Lubbockkal örökjogot ebben nem láthatunk, mert e népeknél a nő nem vált férje tulajdonává, ki még saját gyermekeivel sem rendelkezhetett, mert ezek felett az anyai nagybátya joga még eleven volt; [1]) az örökjog (ingóságok és főnöki méltóság tekintetében) hasonló irányt követett. Míg tehát egyrészt az említett szokásban maradványát láthatjuk annak, hogy a patriarchai család kifejlődése előtt fivérek közös feleséget birtak, addig másrészt a nővéreknek férjben való közössége mai napig is létezik. Mert legalább is negyvennél az észak-amerikai törzsek közűl (kiválólag a Szikla-hegységtől nyugaton honosakat véve számba) létezik egy jogszokás, melynek értelmében a férfi, ki egy családnak legidősb leányát veszi nőűl, jogot nyer ennek alapján annak minden húgára, kiket egymásután nőűl vehet, ha úgy akarja, mihelyt felnőnek. [2]) Az amerikai törzsek e részben nem állanak elszigetelten; Micronesia Gilbert-szigetein a legidősb leány jegyesének joga van a többire, kik beleegyezése nélkűl nem jegyeztethetnek el [3]) és Madagaszkárban a férj feleségével

---

[1]) *Morgan*, League of the Iroquois, p. 372. idézve Mac Lennannál i. m. 364. E népről, valamint a huronok, krikek iránt, a gyermekek feletti »*potestas*,« valamint az örökjog tekintetében egyhangúlag így nyilatkoznak a források.

[2]) *Morgan*, Anc. Society, 432. l. Lubbocknál is (i. m. 146.) az Archaeologia Americana II. 109. nyomán.

[3]) *Meinicke*, Die Ins. d. st. Oceans, II. 341. Ide tartozik az, hogy

annak húgait is megkapta. [1]) Az amerikaiak azon részénél, hol a többnejűség szokás, egy férfinak feleségei csakugyan többnyire nővérek, habár a teher miatt, melyet több nőnek taplálása képez, a férfiak nem mindenütt, a hol e joggal birnak, élnek is vele. A törzsek fentebbi száma magában foglalja azoknak többségét, melyek a polygamiát megengedik, tehát valószinűleg az odzsibvéket is, kiknél a levirátus konstatált dolog; az omehák, kiknél szintén az, határozottan neveztetnek azok közt, kiknél a nővérek egész csoportját szokás nőűl venni. [2]) Vannak azonban amerikai népek, melyek a többnejűséget megengedő patriarchai családi állapoton fölűlemelkedtek s elérték a monogamiát. Ezek az egykori hatalmas irokéz-szövetkezet hat törzse és ezeknek fajrokonai s gyűlölt ellenségei a huronok; mindkettejüket fent említettük a levriátust gyakorló népek sorában. Náluk a többnejűség tilos levén, nem állhat fenn hasonló jog a feleség nővéreire, mint az észak-amerikai népek többségénél. De fennáll e helyett a levriátus a két nem szerepének felcserélésével is; az elhalt feleség húgát nőűl venni szokás a huronoknál, irokézeknél s egyéb olyan népeknél, a melyeknél többnejűség nincs szokásban. [3]) Az Oregon-vidéki szeliseknél is a feleség elhúnytával, ennek húga foglalja el helyét. [4]) A Karolin-szigetieknél, hol, mint már említve volt, az özvegy sógorával kelt össze, viszont, ha a nő halt meg, a férj köte-

---

a wajanóknál Guyánában ha egy özvegy férjhez megy másodszor, leányai is feleségeivé lesznek anyjuk férjének. Crevaux, i. h. p. 94.

[1]) *Waitz.* Anthr. II. 438.

[2]) *Morgan,* Systems, 478. l.

[3]) Hériot, Travels through the Canadas, id. Descr. Soc. 6. fűz. 8. l. *Lahontan,* Nouveaux Voyages, II. 141.

[4]) *Waitz,* Anthrop. III. 344.

les volt annak húgát feleségül venni. [1]) — Hogy ezen, most eltérő szokású népek közös ősei melyik szokást követhették, erre könnyen reájöhetünk, ha meggondoljuk, hogy nincs tudomásunk esetről, melyben egy monogamiát követő nép áttért volna a többnejűségre, de igen is van olyanokról, melyek többnejűségből monogamiára tértek. Az irokézeknek és hurónoknak tehát egykor többnejűségben kellett élniök, mint fajrokonaik élnek most; ugyanaz áll a Karolin-szigetiekre, kik szintén fajrokonai a Gilbert-szigetieknek, a kiknél a férj neje éltében joga van annak minden húgát nőűl venni. A tény, hogy a monogamiára áttért népek az elhalt feleség nővérét veszik el, összevetve azzal, hogy még polygamiát követő fajrokonaik feleségük lányait még annak éltében nőűl veszik, nem hágy kétséget iránta, hogy az előbbeni szokás az utóbbinak a polygamia megszűnése után fenmaradt módosúlata s ennek alapján most már egészen bizonyosnak tűnik fel az is, hogy a nőnek az elhalt férj fivérére való átszállása is módosulata a szokásnak, mely szerint egykor a nő, ki felesége volt egy férfinak, felesége volt azon férfi fivérének is és viszont. A család ezen neme teljességében fennáll még mai nap a todáknál. [2]) A sógori kötelem elterjedtségét tekintve, nem lehet kétség, hogy az emberi nem, bár nem összeségénél, de egy igen nagy részénél ez volt a legelső családi állapot, melyet e néven lehet nevezni.

Hogy a nőknek idegen törzsektől való rablása összefüggésben áll a nők egykori közösségével s illetőleg, hogy annak gyakorlata eredményezte az illető társadalmakban a közösségnek megszűnését, ez egyelőre csak föltételezésnek

---

[1]) *Gerland,* Anthrop. V. b. 106.

[2]) Lásd fent. l.

tekinthető, mely azonban, mint látni fogjuk, nagy valószinűséget igényelhet. Elég gyakori esetei mellett a tényleg gyakorolt s ilyenkor az egyedűli jogszerzési eszközt képező erőszaknak, más népeknél kiválólag úgy találjuk a nőrablás szokását, mint menyekzői szertartást, mely a menyasszony szülőivel vagy rokonaival kötött előleges megegyezés után a vőlegény és ennek barátai s rokonai által hajtatik végre, többnyire a menyasszony s ennek rokonsága által tettetett ellenállás mellett. Elképzelhetetlen, hogy olyan menyekzői szertartás, mint a menyasszony erőszakos elhurczolásának játéka és képzelme, mi másból eredhetne, ha nem az egykori lényeg külalakjának megőrzéséből. E lényeg eredete mindenképen nagyon könnyen megmagyarázható: emberrablás vad népeknél maiglan is nagyon mindennapi tény. Rabszolgáúl, eladásra vagy dolgoztatásra, rabolni, nemcsak nőket, hanem férfiakat is Afrika, továbbá Dél- és Közép-Amerika, valamint a Szikla-hegységtől nyugatra fekvő Észak-Amerika benszülötteinél is [1]) kezdetleges gazdasági rendszerüknek egyik legfontosabb kiegészítő része. Rabnők szerzése előbb meggyökerezhetett; nővel könnyebb elbánni, mint férfival. És ez, rabnőket szerezni, kik az egyéni kénynyel szemben teljesen támasznélküliek, kiknek munkája henyélést tesz lehetőve, kiknek gyermekei azután szintén olyan egyéni tulajdont képeznek, mint anyjuk volt, azt hiszem a főfőczél, melyet követtek azon társadalmak egyénei, hol rendszerré képződött ki e szokás. Sőt valószinű, hogy annak általánossá válása és a különböző szomszédok közt, a szükségkép feltételezendő ellenséges viszony mellett, mégis rendszert mutató kölcsönössége csak az által fejlődhetett ki, hogy a különböző ellenséges törzsek, hallgatag megegyezés-

[1]) P. o. a nutkáknál, haidáknál stb.

sel, kölcsönösen szemet húnytak egymásnak ez irányú túlkapásai ellen, a könnyebbségek viszonzása fejében. — A legősibb korból, melynek a beszéd kifejlése korszakát tekintem, a nőnem egyenjogúságot hozhatott át; lealázása szolgaságra és rabságra, mely állapotban az alacsony mívelődésű népek igen nagy részénél találjuk, kifejlés ténye.

Az itten a nőrablás eredetét illetőleg megpendített nézet különben nem egyezik azzal, melyet Mac Lennan e jelenség magyarázatául felállít, valaminthogy ez intézménynek a leszármazási rendszer tekintetében gyakorolt hatását illetőleg is teljesen eltér véleményünk az övétől. — Erre később fogunk rájönni. Egyelőre elkerülhetetlen, hogy egy tekintetet vessünk Mac Lennan összeállítása alapján a népek sorára, melyek a kérdéses szokásnak hódolnak.

Mint menyekzői szertartás előfordúl a kelet-indiai (Orissza-tartomány) kond népnél; náluk a nász lakomával, tánczczal és énekkel ünnepeltetik a menyasszony szüleinek házánál; hajnal felé a vőlegény egy nagybátyja hátára kapja a menyasszonyt s eltűnik vele, mire a vendégsereg két pártra oszlik, a menyasszony barátjai igyekezvén megakasztani a szöktetést, míg a vőlegény barátai elősegítik azt, hosszadalmas, tréfás kűzdelmet folytatva. A szertartás olykor más formákat is ölt e népnél, mint mikor a vőlegény szőnyegbe takarva viszi aráját lakása felé, védve barátai által a menyasszony barátnőinek tettetett támadásai ellen.[1]) A kalmukoknál, miután a leány vételára iránt atyja s a vőlegény megállapodtak, a menyasszony lóra ül s elvágtat, a vőlegény dolga lévén, hogy utólérje. Olykor azonban csak annyiból is áll a szertartás, hogy a menyasszonyt színleg felerőltetik a lóra s így vezetik vőlegénye sátorához. Ehhez

[1]) Mac Lennan i. m. 20. és köv. l.

hasonló szokás tartotta fenn magát mostanáig Észak-Frieslandban.[1]) A tungúzok és kamcsadálok házasságot nem tekintenek véglegesen megkötöttnek addig, míg a kérő ellenálló imádottját erőszakosan meg nem fékezte s ruháit meg nem tépte; a leánytól megkivánják, hogy szabadságát körömszakadtig védelmezze. A beduin araboknál is megkivántatik, hogy a vőlegény menyasszonyát kényszerítse sátorába való belépésre. A nogájokra és kirgizekre nézve a kalmukokéhoz hasonló szokás fennállását sejti Mac Lennan bizonyos körűlményekből.[2]) A cserkeszek zajos vigalommal ünneplik a nászt, melynek közepette a vőlegénynek be kell rohannia s nehány merész fiatal ember segélyével el kell hurczolnia aráját. Ez által törvényes feleségévé lesz. Némely nyugatafrikai néger-törzseknél, a házasság előzményeinek befejezése után, a vőlegény éjnek idején fölkerekedik barátaival s körűlveszi a menyasszony házát, mintha erővel akarná őt elvinni, mi közben ara és nő környezete azt színlik, mintha minden lehetőt elkövetnének a menekvésre, segélyt kiáltozva, a nélkűl, hogy valaki megjelenne. Karaguéban (Kelet-Afrika) Speke egy éjjel hosszú, zajos proczessiót látott maga mellett elvonúlni; élén nehány férfi ment, kik vállaikon egy, bőrökbe burkolt nőt vittek; tudakozódására Speke értesűlt, hogy menyasszonyt vittek vőlegénye házába. A tűzföldieknél a vőlegény, miután a leány szülőinek beleegyezését kieszközölte, szintén erővel viszi őt lélekvesztőjébe. Európai polgárisúlt népek közt ilyesféle szokások, Mac Len-

---

[1]) I. m. 23., 24. l.

[2]) A kirgizeknél a nőrablás ténye közönséges; *Pallas* (Reise durch verschied. Prov. d. Russ. Reiches. Petersburg, 1771. I. 392.) azt mondja róluk, hogy annyi nőt vesznek, a mennyit megfizetni vagy rabolni birnak.

nan adatai szerint, mint már mondatott, Észak-Frieslandban, azután Francziaország némely vidékein és Walesben tartották fenn magukat.

Ez adatok, mint látható, nem épen nagyon számosak és Mac Lennan azon állítás által igyekszik nekik nagyobb súlyt szerezni, mely szerint a nevezett népeknek fajrokonainál, p. o. a mongoloknál hasonló, csak hogy nem oly kifejezett alakú, tehát már kihaló félben levő szertartások tapasztaltatnának; ez a mongolokra nézve áll,[1]) de határozottan nem áll É.-Amerika benszülötteire nézve, kiket a szerző szintén nőrablás gyanújába igyekszik hozni. Végül megemlítendő, hogy Mac Lennan a rómaiakról és görögökről feljegyzett némely tényekben a nőrablás általi házasságnak nyomait helyesen ismeri fel, mire más alkalommal fogunk visszatérni. Egyelőre a nevezett tudós nézeteivel kell e helyen foglalkoznunk, kinek érdemét leginkább abban látjuk, hogy a kérdésben lévő jelenségre felhivta a figyelmet s az ide vonatkozó adatokat összegyűjtötte, míg ellenben annak eredetét s következményeit illető okoskodásai erőltetettek, magyarázatai mesterkéltek s ez által valószinűtlenek.

Leghelyesebbnek látszik a Mac Lennan által először vizsgálat alá vett jelenségek eredete iránt *Lubbock* nézete, hogy t. i. a nőközösség vagy közösnejűség lassankint kiszoríttatott a nőorzáson alapúló házasság által, mely a nőnek kivűlről s erőszakkal való megszerzésén alapúlt. Minthogy a törzsben született leányok, az orzás kölcsönösségénél fogva, tényleg más törzs számára neveltettek, ez okozhatta, Lubbock nézete szerint, azt is, hogy csak egy részük neveltetett fel. Magántulajdonúl, minthogy szabadok vagy közösek vol-

---

[1]) Timkowski leirja a mongol szertartást; erről alább.

tak, a törzs fiai által nem lévén megszerezhetők, rendesen idegen kézre jutottak, mi nemzedékek múltával a dolgok természetes menetének nézetett. Eddig Lubbock. — Ennek folytán a leánygyermekek úgy tekintettek, mint a kiknek rendeltetése: életüket azon kortól kezdve, midőn környezetükre nézve hasznosakká válnak, más törzsben tölteni. Ez okozhatta némely esetekben, hogy leánygyermekek sűrűbben ölettek meg, mint fiúk, habár kétségtelenül mérséklőleg hatott ez irányban, hogy az anya maga azon törzsek egyikéből való volt, melyben a leánygyermek későbbi életét volt töltendő. E viszonynak az idők folytában egyéb következményei is voltak. Habár az orzott nők eredetileg rabnők voltak is, a szónak szoros értelmében, mégis ott, hol a férjes nők összesége állott ilyenekből, [1]) hol következésképp minden törzsbeli férfinak anyja ilyen volt, társadalmi állásuk csakhamar tetemesen javúlt. Bizonyítást nem igénylő mert általánosan ismert tény, hogy vad és barbár népek nagy részénél a nő állása, a férj mellett, alárendelt és teljesen jogtalan. Mindamellett ezzel kapcsolatosan tapasztalható, hogy a nők, különösen a vén asszonyok, befolyást gyakorolnak a közügyek menetére és valódi tekintélyt élveznek. E látszólagos ellentmondást megmagyarázza a nő kettős állása, mint feleségé és mint anyáé. A kedély vagy szív mindazon sajátságai közt, melyek ember és állat közt majd ugyanannyira határozott választó vonalat húznak, mint az értelmi tehetségek különböző foka, az anyát gyermekéhez s a gyermeket anyjához kapcsoló érzet az, mely legkorábban fejlődik ki. Az emlő-

---

[1]) A hol t. i. nem a benszülött nők köréből került a feleség, míg az orzott csak rabnő vagy ágyas volt, mint ez némely amerikai népeknél tapasztalható; ily esetekben a tőlük születettek nem mindig egyenjogúak a törzs egyéb tagjaival.

söknél és madaraknál a kapocs addig létezik, mig a fiatalok tehetetlenek és el van felejtve mindkét részről, mihelyt ezek önállókká lesznek. Az emberi fajok roppant többségénél, csak nehány törzset a legelmaradottabbak közűl véve ki talán, az egész életen át fentartja magát az anya s gyermekek közti bensőség. A legvadabb népeknél is, csak egyes kivételeket engedve meg, az érett korú magzatok is oly szeretettel és tisztelettel vannak anyjok iránt, mely alig gyengébb a polgárisúlt társadalmakban tapasztaltnál, míg a férj és feleség közti viszony roppant különbségeket mutat. A nő, kinek felnőtt fiai s ezekben erős támaszai vannak, mindenütt tiszteletreméltó állást foglal el, mely annál kiválóbb, minél inkább birják azon physikai s erkölcsi tulajdonokat, melyek az illető társadalomban becsűltetést biztosítanak. Az orzott, vadságra hurczolt nő helyzete változik azon arányban, a hogy fiai felnőnek; a rabnőből matróna lesz s a törzsnek a férfikor javát élő, s ezért annak erejét képező fiai felett ott állanak anyáik, a míg élnek.[1]) Az anya és fiú közti viszony engesztelő módosító befolyást gyakorol a két nem közötti viszonyra általában, ott is, a hol legridegebb, a hol t. i. a férj és feleség közti viszony állandón nőrablás által jön létre. A szerint, hogy a nők állása javúl, hogy befolyást nyernek a férfiak kedélyére, a már meglevő, de még ignorált vérségi kötelék mellett erkölcsi is fejlődik a szomszédos törzsek közt, melyek egymás leányait rabolják. Az ellenségeskedések ritkábbakká lesznek, a nőrablás fentartja magát, de csak

[1]) Az Andamán-szigeteken is, hol a nők különben igen durva bánásmódban részesűlnek, öreg asszonyok, különösen nagyanyák, nagy tekintélyt élveznek. Befolyásuknak olykor sikerűl kiegyenlíteni olyan surlódásokat is, melyekben már íj és nyíl szerepelnek; l. *Jagor*, a Zeitschrift für Ethnologie-ban. IX. 1877. jan. 20-ki sz. 63. l.

mint kölcsönös és mint mindegyik félre nézve nélkülözhetlen intézmény. Elkeseredést annál kevesbbé költ, mivel a törzs megszokta saját, egykor közös leányait úgy tekinteni, mint a kik hivatásukat csak a szomszéd törzs kebelében tölthetik be. A mi egykor, mint a törzsek közti jogtalanság kifolyása, erőszak volt, most szertartássá lesz és kapcsot teremt a folytonos összeházasulás által vérben és erkölcsökben régóta egyenlősített törzsek közt. Lassú lehet e processus és a priori is feltehető, hogy egyes túlkapások által szítva, minőkre az egyéni természet alkalmat mindig talál, — fel-fellobban még a vérrokonok közt a harcznak lángja, valaminthogy példák is tanúsítják ezt. Igy a kelet-indiai khondoknak egyes törzsei vagy falvai közt; itt, mint már említettük, szigorún követett szabály, hogy feleséget csak más törzsből lehet vásárolni és pedig az orzás szertartásával kapcsolatban. Mindamellett az egyes törzsek közt gyakoriak a villongások. Igy Fate szigetének (Melanesia) törzsei ellenségeskedésben állnak egymással, noha össze szoktak házasodni. [1]) Ez úgy tekinthető, mint átmeneti állapot; a vérségi kötelék itt még nem teljesíthette kiegyeztető működését. Az ausztráliai benszülöttek, valamint az Észak-Amerika nyugati felső részében lakó tlinkitek vagy kolusok [2]) összeházasúlt törzsei közt is fordúlnak elő olykor

---

[1]) *Waitznél* (Erskine nyomán): Die einander feindlichen Stämme der Insel Fate, hatten Connubium. (I. m. VI. 657.)

[2]) *Bancroft*, i. m. I. 109. A törzs kifejezés használatában Bancroft példáját követjük fent; voltaképen azonban ez nem helyes; a tlinkitek legfeljebb is kivételesen vesznek olykor más törzsbeli nőt, ha törzsnek nevezzük azon beosztási kategoriát, mely politikai egységet képez. A tlinkitek törzsei mind ugyanazon két nemzetségre (a farkas és hollóéra) oszolnak és házasságok csak különböző nemzetségbeliek közt köttetnek; róluk alább bővebben.

véres villongások. Ez utóbbiak azonban és valószínüleg a khondokéi is, nem birnak azon hosszan folytatott, nemzedékről nemzedékre átörökített irtó háborúk jellegével, minőket vad törzsek különben víni szoktak egymással, hanem leginkább vagy talán egyedűl azon szokásban gyökereznek, melyek kezdetleges mívelődésű népeknél a büntető jogot helyettesítik. A vérbosszú törvénye megkivánja, hogy a megölt vagy testi épségében csonkított törzsrokont törzse boszszúlja meg. A bosszú tárgyára nézve azonban eltérések tapasztalhatók a különböző népeknél, melyek az erkölcsi és értelmi fejlődés különböző fokait jelzik; az előhaladtabbaknál (mint p. o. a Szikla-hegységtől keleten honos északamerikai törzseknél) csupán a gyilkosnak vagy csonkítónak személye szavatos; elmaradtabbaknál annak családja vagy egész törzse is. A hol ez utóbbi felfogás uralkodik, ott a sértett törzs minden tagjának legszentebb kötelességéűl tekintetik a bűnös törzsének bármely tagját elejteni, a hol szerét teheti. Ez azután ismét visszatorlást eredményez s a villongás addig foly, míg az áldozatok száma — a megtörtént sérelem arányában — mindkét fél részéről elegendőnek véleményeztetik. A fennevezett népek vérrokon törzsei közti villongások ilyen egyéni túlkapások eredményei s azért, bár gyakran ismétlődnek, de nem tartósak; ha a vérbosszú követelményeinek elég tétetett, a régi viszony ismét helyreáll, nem zavarva a közbejött események emléke által, melyek e vadak jogi fogalmai szerint normálisak. Előhaladtabb társadalmakban, hol a vérbosszú csak a tettesen tölthető, kiért aztán visszatorlás nem történik, annak hasonló következményei nincsenek; így p. o. az irokéz nemzetek is több összeházasúlt törzs által képeztetnek külön-külön; e törzsek vagy nemzetségek gyakorolják tagjaikért a vérbosszú jogát,

de csupán a tettes irányában s ezért az egyes irokéz nemzetek kebelében, azok nemzetségei közt, béke megzavartatása hallatlan. A bűnös megöletésével be van fejezve az ügy.

Megvilágosítani igyekezvén némileg a tényezőket, melyek összeházasúlt törzseknek egybeolvadását társadalmi egységgé, a béke múlékony megzavarásai által hátráltatják s az okokat, melyek azt eshetőleg előmozdítják, két irányban valamivel messzebb kellett mennünk, mint különben szándékunk lett volna. Meg kellett érintenünk a vérbosszú intézményét és neveztünk kapcsolatban nőorzást követő nemzetekkel, olyanokat, melyek tagadhatlanúl összeházasúlás által, különböző törzsekből olvadtak ugyan egybe, de melyeknél alább indokolandó meggyőződésünk szerint, ez nem nőorzás útján következett be, habár Mac Lennan saját elméletét ezekre is kiterjeszti.

Hogy nemzedékről nemzedékre folytatott összeházasodás következtében eredetileg ellenséges törzsek egy nemzeti egységgé olvadhatnak egybe és hogy ez eset tényleg és elég gyakran előfordúlt, ez kétségbe alig vonható s a hol a nőrablás szertartása előfordúl, ott feltehetőleg ennek valójából eredt. Ezt megengedve, nem fog túlmerésznek feltűnni azon kombináczió, mely a szabin nők eloroztatását, a nők kiegyeztető, békítő szerepét a rómaiak s a szabinok közt s végre ezen két nemzet egybeolvadását elbeszélő mondában felismerni véli egy ilyen processusnak allegorikus tömörítésben, de mindamellett történetileg megőrzött emlékét. Mint menyekzői szertartás, az ara erőszakos kézrekerítésének játéka Rómában egész a császárság koráig fentartotta magát. E formának a görögöknél és rómaiaknál való megjelenéséről bővebben lesz szó e munka II. kötetében.

E fejezet folyamában megismerkedtünk azon közfokok-

kal, melyek a nőknek a törzsben, a vérrokon hordában eredetileg uralkodó közösségéből átvezetnek a fogalmaink szerinti család állapotára. E közfo kok közűl a legfontosabb, mert legáltalánosabban elterjedt, az, a midőn fivérek közösen birják nőiket, a kik egymásnak szintén nővérei. E állapotból fejlődik ki egyrészt azon neme a családnak, a mikor egy nőnek több férje van, kik anyáról testvérek és kik azon nő gyermekeit közös gyermekeiknek tekintik. Másrészt kifejlődik abból a többnejűségnek azon neme, melynél a férfi, ki egy anya legidősb leányát elnyeri, jogszerinti férje húgainak is. A népek nagy részénél, melyek utóbb monogamiára tértek át, ennek idejében is sokáig fentartotta magát az a szokás, hogy a férj halálával, ennek fivére és özvegye kölcsönös jogigényt tarthatnak egymás személyére, valamint szintén az is, a mely szerint a feleség halálával az özvegy férj és az elhúnytnak húga vannak egymásra utalva. E kölcsönös jogosúltságnak egykori roppant elterjedése kétségtelenűl bizonyítja, hogy két testvér-csoport összeházasúlása a jelen létező népek nagy részének őseinél, így polgárisúlt európai népekéinél, germanoknál, szlávoknál is általános volt.

Az különben, hogy az elhúnyt férj fivérének joga van annak feleségére vagy feleségeire, nem mindig az imént említett okból származik, mert előfordúl oly népeknél is, kiknél nőrablás útján lett egyéni tulajdonná a nő, mi a férj és feleség törzse közti, eredetileg ellenséges viszonynál fogva kizárja a testvércsoportok összeházasúlásának föltételezését. Itt a rabolt nőnek egyéni tulajdonná válta indokolja, hogy egyéb ilyen vagyonnal száll a legközelebbi örökösre.

Idegen törzsek nőinek egyéni tulajdonúl ejtése szintén hozzászámítható azon módozatokhoz, melyek által a patri-

archai család létrejött és pedig közvetlenebbül, mert az erkölcsök fokozatos finomúlását nem föltételezi, mint a másik irány, hanem csupán az egyéni tulajdonra való vágy korábbi ébredését. Ennek politikai jelentőségét röviden említettem, mivel az előadás folyamának némileg elébe vágtam. Bővebbi tárgyalása e kérdésnek későbbre marad, a mikor lehetséges lesz reá utalni azon hasonló hatásra, melyet törzsek békés összeházasúlása is eredményezhet.

NEGYEDIK FEJEZET.

A nőági rend kiterjedése és jelentősége.

A nőrablás tényének fontossága iránt biztosabban fogunk véleményt alakíthatni, ha szemügyre vettünk egy más, nagyon fontos jelenséget, mely egyszersmind egyik legerősebb bizonyíték arra, hogy az őskori nemi viszonyok valóban olyanok voltak, minőknek azokat a megelőzőkben föltételeztük.

Azon társadalmakban, melyeket legjobban ismerünk, a mennyiben nálok családnevek vannak használatban, a gyermekek ugyanazt viselik, a melyet atyjok s közűlök a fiúk ismét gyermekeikre hagyják azt, míg a leányoknál a névátruházás megszakad, ezek gyermekei más nevet, szintén atyjokét viselvén. Ezt tapasztaljuk a jelen és a középkori Európa minden társadalmában s ezeknek gyarmataiban; ezt a régi rómaiaknál is. A régi görögöknél az előkelő családoknak voltak valamely valódi vagy képzeleti őstől származásukat jelző neveik — ha nem is tétettek a mindennapi

használatban az egyesnek egyéni neve mellé — melyek szintén fiágon kísérték a nemzedékek sorát, mint a mieink s a rómaiakéi; e mellett általános szokás volt, hogy valamely egyént nevezvén, ha kilétét szorosabban jelezni akarták, saját neve után megmondták atyjáét is, és mindig csupán atyjáét, ha csak anyja kilétének jelzésére valami különös ok nem forgott fenn. Az atya nevének megemlítése a mohamedán világban is nagyon elterjedt; ugyanitt az uralkodók fiai s a kik ezektől fiágon származnak, képezik az uralkodó családot, míg az uralkodó család leányainak gyermekei magánosok, ha atyáik azok. Hasonlóképen az európai és a jelenkori, valamint az ismertebb régi ázsiai uralkodó családokban [1]) a trónkövetés általánosan fiági, a leányágnak csak a fiág kihalta vagy nehánynál az egyenes vonalban hiányzó fiutódok esetében lévén másodrendű joga. Hasonló irányt jelölt ki eredetileg mindezen társadalmak magán-örökjoga is. A régi görögöknél úgy, mint a hébereknél, leányok vagy ezek gyermekei csak azon esetben örököltek atyjok, illetőleg nagyatyjok földéből, ha ennek fia nem volt; ugyanígy volt ez a régi római jogban is, és csak Justinianus törvénye által lettek a leányok, örökjog tekintetében, a fiakkal egyenlősítve. A mit a rómaiban Justinianus intézkedései, azt az európai új nemzetek jogában csak az utolsó század hozta meg és még nem tökéletesen. A franczia forradalomig Európában — egyes később jelzendő kivételekkel — a birtok vagy első sorban vagy kizárólagosan fiágot illetett, hol elsőszülöttségi joggal (vagy jogerőt megközelítő szokással) mint Franczia- és Angolországban, hol a nélkűl, mint Német- és Magyar-

---

[1]) Noha ezek egy részére nézve az értesűlés nem egészen helyesnek látszik, mint alább egy helyen bebizonyítani igyekszünk.

országban, mely utóbbiban csak az 1850-dik év hozta meg az örökjogi egyenlőséget a két nem között. Habár az örökjog tekintetében megszoktuk is egy idő óta a régit, mely a leányokat kizárta, úgy tekinteni, mint igazságtalant, ellenben az, hogy a gyermekek az atya nevét viselik s nem az anyáét, oly természetesnek tűnik fel azok előtt, kik csupán a fejlettebb társadalmakat, valamint a világtörténet előterében szereplő népeket tartják szem előtt, mintha máskép nem is lehetne. És valóban, hogy a gyermek atyja nevét viseli, és hogy oly társadalmakban, melyek örökös címeket és rangosztályokat ismernek el, az atyának osztályához is tartozik, ez azon túlnyomó befolyásnál fogva, melyet az atya mint családfő és család-fentartó magzatainak életviszonyaira gyakorol, valóban észszerűnek s indokoltnak is tekinthető. — Azonban, ha kitekintünk a körből, melynek társadalmi jelenségei figyelmünket közönségesen lekötve tartják, minthogy bennök élünk, tapasztaljuk, hogy azon rend nem általános, hogy az eltérések oly számosak, miszerint kivételeseknek sem mondhatók. Nagyon nagy részénél a kezdetleges művelődési fokon álló népeknek tapasztalunk olyan jelenségeket, melyek idevágó fogalmainkkal ellentétesek. Ide sorozhatók azon esetek, midőn a gyermekek anyjok és nem atyjok rangját viselik; midőn családokba, nemzetségekbe vagy törzsekbe beosztott népeknél anyjok fajtájához soroltatnak; ide azok, melyekben a vagyon kizárólagosan nőágon szállt tovább, történjék ez bár úgy, hogy az tényleg a női nem rendelkezése alatt áll, akár pedig úgy, hogy a birtokjog a finemet illesse s a nőág csupán az összekötő közeget képezze az egymást követő birtokosok közt; az előbbeni sokkal ritkább eset az, mikor a vagyon kizárólag anyáról leányra száll; ennél sokkal gyakoribb az, mikor a férfi által birt vagyon,

saját gyermekei kizárásával, nővére gyermekeire száll; [1]) ide tartoznak azok is, mikor a fejedelmi vagy főnöki méltóság hasonló irányban örökíttetik át, mint melyet a vagyonra nézve jeleztünk.

A kezdetleges fejlettségi fokon álló társadalmak körében hasonló jelenségeket, melyeket a nőági leszármazás elnevezése alatt foglalhatunk egybe, oly sűrűn találunk, hogy legalább is kétségesnek mondható, ezt követi-e a többség, vagy a fiágit. A mellett olyan társadalmakban, melyek ez utóbbit követik, találunk olykor mondákat, melyek szerint hajdan a másikat követték; [2]) sőt biztos tudomásunk is van esetekről, melyekben egyes népek áttértek a nőágiról a fiágira. Az ellenkezőre azonban nincs eset. E körülmény úgy tűnteti fel a nőági leszármazás rendszerét, mint kiválólag kezdetlegest. Azok után, melyek kezdetleges mívelődésű népek erkölcseit illetőleg, a két nem közötti viszony tekintetében már elmondattak a megelőzőkben, nem habozunk nyiltan csatlakozni azoknak nézetéhez, kik a nőági leszármazás kezdetleges fokokon oly általános intézményének eredetét abban ismerik fel, hogy az ősemberek erkölcseinél fogva, csupán az anya kivoltát lehetett megállapítani, az atyáét pedig sem jogilag, sem physiologiailag. E feltevés jogosúltságának fejtegetésébe azonban nem bocsátkozhatunk, mielőtt a kérdéses intézmény terjedtségéről, megjelenési alakjáról s a népekről, melyeknél az fennáll, tudomást nem vettünk. Ez tehát most legelső teendőnk, melyet a következőkben teljesítünk.

---

[1]) De csupán ha egy anyától való fivér nincs már életben.

[2]) Kelet-Afrika népei mellett az ókori mívelődés köréhez tartozó nép.

Az irokézek szövetségét képező hat nemzet mindegyike több törzsre vagy nemzetségre [1]) oszlik, melyek különböző állatok (medve, farkas, hód stb.), az úgynevezett *totem* [2]) után neveztetnek, mely iránt a vallásos tisztelet egy nemét mutatják. Szigorún követett szabály szerint ugyanazon nemzetséghez tartozó egyének nem léphetnek házasságra egymással; a házaspárok mindig különböző nemzetségekből valók s a gyermekek anyjok nemzetségét követik, nem atyjokét. Az egyes nemzetségek, valamint a hat törzs élén is, főnökök állanak, kiknek méltósága örökös, [3]) akkép, hogy a főnököt egy anyától való fivére, a fivérek után pedig a legidősb nővér fia követi.

A nemzetségekre való eloszlás, valamint az ugyanegy nemzetséghez tartozó egyének közti házasság tilalma, közös csaknem mindazon nemzeteknél és törzseknél, melyek a fölfedeztetéskor a Hudson-öböl és e mexicói öböl, a Sziklahegység és az Atlanti-tenger közt laktak. Konstatált kivételek a dakoták és knisztinók, melyeknél amerikai ethnographusok véleménye szerint, elvesztek, feledésbe mentek azon szokások, mi különösen az utóbb nevezettekre nézve valószinű, minthogy ezeknek legközelebbi, számos faj- és nyelvrokonainál fennállanak. A jelzett terűlet többi őslakói közűl

---

[1]) Az utóbbi kifejezés helyesebbnek látszik ott, hol mint az észak-amerikai indiánok legnagyobb részénél, egy ethnographiai és politikai egység alosztályairól van szó, melyek tagjai közös terűleten, közös falvakban, összevegyűlve élnek, míg a törzs szót helyesebbnek látszik a (legkezdetlegesebb) politikai egység jelölésére fentartani.

[2]) E szó valódi értelmére nézve egy későbbi fejezetre utalunk.

[3]) Mellékesen megjegyzendő, hogy föltételesen örökös, azaz hogy a vérszerinti örökös megválasztatik utódúl, ha egyénisége, képességei által hivatott; ha nem az, akkor megválasztatik az, ki hozzá vérszerint legközelebb áll, ismét csak feltételesen s így tovább.

a huronok, delavárok, munzik, mohikánok, pekvodok, narraganszettek, menominik, csirokik, csokták, csikkezák, krikek és szeminólok, nacseszek, otók, misszúrik, mandanok, minniterik és varjú-indiánok törzseinél teljesen ugyanazon szabályok uralkodnak, mint az irokézeknél. Ellentétben ezekkel a csipevék vagy odzsibvék, otavék, potavettemik, miámik, [1]) savanók, [1]) szauk- és róka-indiánok [1]) abenakik, feketelábak, punkák, omehák, jovék, kák és winebágók törzseinél a leszármazás fiágat követ, vagyis a gyermekek az atya nemzetségéhez tartoznak, s a főnököt, a hol méltósága örökös, fia követi. Megjegyzendő azonban, hogy ezen utóbb nevezett népek közűl is nehányra nézve nyomai vannak, hogy csak az utóbbi időben tértek át a fiági leszármazás rendére, előbb azt követvén, melyet fennevezett fajrokonaik. [2]) A tudós franczia jezsuita, Lafitan, ki élete nagyobb részét az amerikai benszülöttek közt, hittérítési törekvésekkel töltötte, a múlt század elején következőket írja az irokézekről: »A házasságok akkép köttetnek, hogy a férj és a feleség nem hagyják ott családjokat, hogy külön családot alkossanak, külön házban. Mindegyik fél otthon marad s a gyermekek, melyek e házasságokból születnek, az anyánál maradnak, a nő családjához és házához számíttatnak, nem pedig a

---

[1]) E három törzsnél, úgy látszik, olykor önkény döntötte el, hogy a gyermekek az atya vagy anya nemzetségéhez számíttassanak-e ?

[2]) Fölöslegesnek tartottam e törzsekre nézve külön-külön megjegyezni a forrásokat, melyekből a rájok vonatkozó értesítés származik ; a régibb források már összegyűjtettek Schoolcraft, utóbb pedig Waitz által. Legújabb és legbiztosabb vezérfonal a Szikla-hegységen inneni népek leszármazási nemét, valamint törzsbeosztásukat illetőleg *Morgan*, Ancient Society. London, 1877.

férjéhez. — A férj javai nem származnak át felesége házára; [1]) és a nő házában a leányok örökölnek, nem a fiúk, kik ott csak élelmet nyernek. [2]) .... A férfiak elszigetelve és saját magokra utalva vannak; gyermekeik számukra idegenek; velök minden elvész. Egyedűl a nő tartja fenn a házat; de ha csupán férfiak vannak egy házban, bármily számosan legyenek is és bármennyi gyermekök legyen, családjok mégis kihal. [3])

Az észak-amerikai kontinens csendes-tengeri felén lakó népeknél, melyek nem ugyan anyagi, de erkölcsi fejlettség tekintetében általában alacsonyabban állanak, mint a Szikla-hegységtől keletre lakók; a leszármazási rendet kizárólag nőáginak találjuk, ha előbb az északibb, durvább törzseket külön tekintjük, míg Mexico és Új-Mexico míveltebb népeinél gyakrabban találkozunk a fiágival. A haidáhkról, kik úgy látszik, nincsenek nemzetségekre beosztva, azt írja Bancroft, hogy nálok a rang névlegesen (mert a valódit leginkább gazdagság és harczképesség szerzik meg) örökös

---

[1]) Az irokézek, hosszú, számos tűzhelylyel biró házakban laktak s úgy látszik, hogy Lafitau idejében egy-egy házban csak ugyanazon nemzetségbeliek laktak; nagyanyák, fivérek, nővérek és a nővérek gyermekei, nem pedig férjek feleségeikkel. Igy a krikek s mások is.

[2]) Minthogy az élelmi szerek legfontosabb részét a vadászat szolgáltatta, tehát a férfiak szerezték be; azt is lehetne mondani, hogy a férfiak által beszerzett élelem nem feleségeiknek és gyermekeiknek, hanem nővéreiknek s ezek gyermekeinek jutott, míg amazokat szintén saját fivéreik, illetőleg nagybátyáik látták el, míg a nők által termelt növényi tápban viszont fivéreik osztoztak. Midőn a fehérekkel való érintkezés hatása alatt ezen közösség megszűnt, az egyes családok — házaspárok gyermekeikkel — külön háztartásokat is alapítottak.

[3]) *Lafitau,* Moeurs des sauvages américains. Páris, 1721. I. 69. l. idézve *Giraud-Teu'onnál,* i. m. 38. és köv. l.

a női ágon. [1]) E kifejezés — azon értelemben, mint közönségesen használtatik — annyit fejez ki, hogy a főnöki méltóság egy anya fiai közt megy sorba, kor szerint s az utolsó elhaltával a legidősb leány, illetőleg nővér fiára száll. Bancroft azonban utána teszi, hogy gyakran nők birják a főnökség jogát, mi valószinűleg úgy értelmezendő, hogy a nővér, ki egyedűl tartja fenn a leszármazás fonalát, már fivérei életében s ezek mellőzésével átviszi a rangot férjére s utóbb leányának férjére.

A cook-szigeti kenaiknál a férfi vagyona nem saját, hanem nővére gyermekeire száll. [2])

A kucsin nép számos apró törzse mind ugyanazon három »család«-nevet viselő vagy három nemzetségbeli egyéneket foglal magában. A gyermekek anyjok nemzetségéhez tartoznak s ezért atya és gyermekek sohasem viselik ugyanazon nevet, minthogy egy nemzetségbeliek közt, habár különböző törzsekhez tartoznának is, házasságok nem köttetnek, apa és anya tehát mindig különböző nevet viselnek. [3]) A kolusok vagy thlinkitek két nagy osztályból állnak, melyek mindegyike ismét öt alosztályt foglal magában; házasság különböző alosztályok tagjai közt sincs megengedve, ha ezek ugyanazon főosztály részei. A gyermekek itt is az anya osztályához tartoznak. A nutkák szintén nemzetségekre oszolnak, a gyermek anyjáét követvén.

A régi Mexico, valamint Közép-Amerika nemzeteinél

---

[1]) I. m. I. 167.

[2]) *Lubbock*, i. m. 125.

[3]) *Bancroft* jelentése a kucsinok beosztásáról (i. m. I. 132.) némileg téves felfogáson alapszik. E népről úgy, mint a kolusokról vagy thlinkitekről is, egy későbbi, a népek törzsi és nemzetségi beosztását tárgyazó fejezetben bővebben szólunk.

a rang, valamint a vagyon atyáról fiúra szállott. Ellenben Dél-Amerikának nyugati oldalán a csibesa népnél (a mai Új-Granada területén), melynek mívelődése az azték mívelődésnél csak kevéssel, a közép-amerikainál pedig semmivel sem állt alább, nőágon származik tovább a rang, habár a vagyonban a gyermekek osztoznak. Igy a bogota halálakor, koronáját nővérének fia örökölte, személyes vagyonát fiai; [1]) ugyanez állott a zita czímet viselő fejedelem s a tunjai király, valamint a kisebb kaczikák örökösödését illetőleg is. Peruról Gomara írja, hogy az inkák (királyi) családját kivéve, a nővér fiai, nem a saját gyermekek örököltek férfiak után. [2]) Mások ugyan ellenkezőt írnak, de Gomara tudósítása azért valószinűbb, mivel olyan szokásról tesz tanúságot, mely az akkori spanyolok előtt különben ismeretlen volt, mely tapasztalásaikkal ellentétben állott, melyre ennélfogva gyanítgatás által reájönni nem lehetett, annál kevesbbé, mivel az uralkodó család örökösödési rendje az egyenes fiági vonalat mutatta. Az Andokon inneni Dél-Amerika népei közt az arowakok említhetők, mint a kiknél a leszármazás nőági. [3]) Hogy a régi tupinambasszéknál is ez volt az eredeti, következtethető az anyai nagybátya hatalmából, ki nővére leányai felett atyjok életében is rendelkezett, férjhez adhatta azokat, a kinek akarta, vagy magának is megtarthatta. [4]) — Az antillok őslakóinak apró fejedelmei az uralmat mindig legidősb nővérök elsőszülött fiára hagyták, ha ennek nem volt fia, a második nővérére és így tovább; saját

---

[1]) Piedrahita, Herrera és Simon P. idézve Spencernél Descr. Soc. 2. 6.; a zitára nézve Bastian. Rechtsverhältnisse.

[2]) Spencernél i. h.

[3]) *Post,* Geschlechtsgenossenschaft, 97.

[4]) *Martius,* i. m. 65. l.

számos feleségeik gyermekeit nem tekintették törvényeseknek. [1])

Nyugat-Afrikában, valamint Dél-Afrika nyugati partjain a nőági leszármazás, mondhatni, általános. Igy Asantiban a királyi méltóság nem száll firól fira, hanem fivérről fivérre; a nő nem foglalhatja el a trónt, de az utolsó fivérnek halála után a nővérnek fia következik. [2]) Guineában gazdag emberek vagyona, fegyvereiket kivéve, a nővér fiára száll, minthogy ez szükségkép vérrokona az elhúnytnak. [3]) Akrahban és Adampiban, Sierra Leone vidékén és az arany parton általában csak a nőági rokonság számít, a gyermekek anyjok családjához tartoznak s a férfiak vagyona az egy anyától való fivérekre száll, ezek után pedig a nővér fiára, nem pedig saját gyermekeikre. [4]) Loangoban a fejedelmi rang, Payart szerint, egyedűl a nők által ruháztatott át az új nemzedékre, úgy, hogy egy herczegnő gyermekei mind herczegek és herczegasszonyok, habár polgári atyától valók is, míg ellenben a herczegek gyermekei, sőt még a királyéi sem nemesek, hacsak atyjok herczegnőt nem vett volt feleségűl, a mi úgyszólván sohasem történik, mivel a herczegnők kiváltsága, hogy férjök nem birhat rajtok kívül több nőt, a király és a herczegek pedig rendesen szívesebben vesznek el polgárnőket, kikkel csak polgári rangú gyermekeket nemzenek, semhogy a többnejűségről lemondanának. [5])

---

[1]) *Humboldtnál*, i. m. IV. köt. 214. l. idézve *Anghiera*, Decas, III. lib. 9. után.

[2]) *Beecham*, Ashantee and the Gold Coast, idézve *Spencernél*, Descr. Soc. 4., 5.

[3]) *Smith*, Voyage to Szimea. 143. l. id. Lubbocknál i. m. 122. l.

[4]) A források *Spencernél* i. h. 7. l.

[5]) L. *Bastiannál* i. m. 150. l.

A fantiknál, írja Waitz, az elhúnytnak javai s ezekkel együtt a hátrahagyott családról való gondoskodás feladata, a négerek közönséges örökösödési rende szerint, a nővér fiára szállanak. [1]) Iddahban a trón nőágon örökös, a nővér legidősb fia lévén a rendes trónkövető. [2]) A szereknél, az egy anyától való fivér s ez után a nővér fia az örökös. [3]) A Yolo-foknál, Kajorban, a fivérek követik egymást a trónon, utánok pedig fiaik sorban, mi ha helyesen van írva, a nőági örökösödéstől a fiágira való átmenetnek tekinthető. [4]) Walloban, Bambarrában, Nagy-Basszamban a legidősb nővér elsőszülött fia az örökös. Közép-Afrikáról Caillié írja, hogy az uralom mindig örökös ugyanegy családban, de nem atyáról fiúra, hanem a nővér fiára száll. [5]) A mandingóknál a gyermek a fejedelmi, nemesi, szabad vagy rabszolga-osztályhoz tartozik, a szerint, hogy anyja melyikhez tartozik, míg atyja állása e részben semmi befolyással nincs; a fejedelmi méltóság itt is nőágon száll tova, valamint 11-ik századbeli arab irók szerint Ganah és Walatah, azóta elpusztúlt, államokban is. [6]) Igy Ibu Batutah szerint a négereknél általában, Makrizi szerint Bedjában [7]) Ghatban a fiúk csak

---

[1]) *Waitz,* i. m. II. 114. l.

[2]) *Spencer,* i. h. 8. l.

[3]) *Faidherbe,* a Bulletin. Soc. Giogr.-ban I. 36. *Waitz*-nél II. 132. Az idézett helyen Muttersbruder áll, a mi az anya fivérét jelentené, de ez bizonyára hiba s anyától való fivér helyett áll.

[4]) Waitz i. h.

[5]) *Lubbocknál* i. h.

[6]) Waitz i. h. 131. l.

[7]) U. o. A szudáni és núbiai dinasztiák örökösödési rendére nézve, a mint a korábbi középkorban, az izlam elterjedése előtt, valamint utána az első századokban tartatott. L. *Bachofen* i. m. 107. és következő lapokat.

M. T. AKADÉMIA KÖNYV-TÁRA

anyjok után örökölnek, főörökösök azonban a leányok. A dél-afrikai bangaláknál, a Kasszange-völgyben az anyai nagybátya korlátlan hatalmat gyakorol nővére gyermekei felett, el is adhatván őket rabszolgaságba. [1]) A baniaik szivesebben választják meg az elhúnyt főnök helyébe nővére fiát, mint az övét. Kongóban a férfi halálakor ennek vagyona fivéreire vagy anyai nagybátyjaira száll; a királyi és főnöki méltóság szintén; Loangoban a gyermekek atyjoktól nem, hanem csupán anyjoktól örökölnek; a férfi vagyona egy anyától való fivérére száll, ha az nincs életben, úgy nővére fiára s utolsó sorban legközelebbi anyai nőrokona legidősb fiára. [2]) Ugyanitt az anyai nagybátya atyai (afrikai) hatalmat gyakorol s nővére fiait eladhatja rabságba, míg az atyának se rendelkezése, se hatalma gyermekei felett. [3]) A damarák nemzetségekre oszolnak, melyek tagjai csak saját nemzetségökön kívül házasodhatnak; a gyermekek mindig anyjok nemzetségéhez tartoznak. [4])

Kelet-Afrika nehány népeinél is hasonló rend tapasztaltatott. A nőközösségben élő garamantokról Solinus megjegyzi, hogy a gyermekek csak anyáikat ismerték el ilyenekűl s az atya név semmi tiszteletben nem tartatott, mert ki ismerné atyját oly viszonyok közt. [5]) Ibn Batuta feljegyzései szerint az ő idejében — a 8-dik században — még fentartotta volt magát az anyai nagybátyáról unokaöcsre való örökösödés Szudánban, olyan népeknél is, melyek az izlamra tértek volt át, noha ennek szellemével ellenkezik

---

[1]) *Livingstone* Lubbocknál i. m. 123. l.

[2]) *Spencer* i. h.

[3]) *Bastian,* Deutsche Expedition. 166. l.

[4]) *Spencer,* D. S. i. h.

[5]) Bachofennál i. m. 11. l.

az. [1]) Shendyben (Kelet-Szudán), midőn Burckhardt ott járt, a király csak anyja után tartozott a dinasztiához, míg atyja idegen törzsbeli arabs vala; Bruce idejében nő ült a trónon ugyanott. Az ethiopok, kik a római császárok idejében Meroéban egy erős államot alkottak, egy feljegyzés szerint királyaiknak atyáit nem mutatták ki, a nap fiainak nevezvén őket; a király anyjának czime Kandaké volt. [2]) Erről egyébiránt régibb és eredetibb tudósítás is létezik; egy äthiopiai dinasztiának, mely úgy látszik, Egyptom felett is uralkodott, még a perzsa hódítás előtti korszakban, a napatai templom romjai közt megtalált hieroglyphikus felirata a király leszármazását tartalmazza nyolcz nemzedéken át, anyáról anyára, ekkép: »*Anyja, a királyi nővér, a királyi anya, a nap leánya (Név kivakarva). Kinek anyja a* stb. *a királyi nővér*« s így tovább hétszer, a nyolcz előfordúló királynév mind szorgalmasan ki van vakarva, a mi tanúsítja, hogy a dinasztia bukása után, annak emlékét is, mint idegenét és bitorlóét kivakarták. Az äthiopokról Stobaeus is feljegyezte damascusi Nicolaos nyomán, hogy a királyi méltóság a király nővére fiára száll. Kelet-Afrika mostani népei közt a bareáknál és bázoknál mai napig fentartotta magát a vagyonnak nőágon (a nővér fiaira) való átörökítése, [3]) továbbá a vuamrimáknál és basszutóknál. — Ezeket kivéve, Afrika keleti, parti részében a leszármazás fiági, míg fordítva a kontinens nyugati felén Dahomey, Timbuktu s a rabszolgapart képeznek kivételt az ott különben általános szokással szemben. Hozzájok csatlakoznak e rész-

---

[1]) *Bachofen*, Mutterrecht. 108. l.

[2]) A feljegyzés *Biontól* ered, l. *Müller*, Fragm hist. graec. IV. 252. lap.

[3]) *Munzinger* i. m. 477. l. *Postnál.*

ben Afrika déli csúcsán a hottentották is. Egyébiránt Keleti-Afrika népeinél, Giraud-Teulon szerint, nagyon általánosan fentartotta magát annak emlékezete, hogy itt egykor az ellenkező rendszer uralkodott.[1]) Habár az illető konkrét mondának — mely az átváltozás előidéző okát illetve említtetik — legkisebb történeti jelentősége nincs is, az maga, hogy ily monda létezik, elegendő bizonyítéka a korábbi állapotnak.

Afrikának nem csupán fekete törzseinél tartotta fenn magát e szokás. A tuaregeknél is a berberek és kabilok déli rokonainál, anyja vére a gyermek; rabszolga atyának és nemes nőnek fia nemes; nemes férfinak és rabnőnek fia rabszolga. Némely törzseik azonban, mióta áttértek az izlamra s kivételképen az atyai leszármazást fogadták el, így nevezik magokat: Ebna Szid (atyjok fiai), megkülönböztetésűl azoktól, kik, hívek a régi családjoghoz, anyjok gyermekeinek (beni ummia) mondatnak. E népnél létezik egy közmondás vagy népies szójárás, mely erélyesen fejezi ki a polgári jogukban irányadó felfogást: »a hastól kapja a gyermek színét.« Ugyanezen szójárás Madagaszkárban is ismeretes, Afrika másik végén.[2])

Itt, Madagaszkárban, fentartotta magát — habár szintén nem általánosan — a kezdetleges leszármazási rendszer s a gyermekek azon törzshöz, valamint azon osztályhoz tartoznak, a melyből anyjok való. A király legközelebbi nőrokonának fia trónörökös; a főnökök s nemesek leszármazási fái nőágiak.[3]) E rendszert itt habozás nélkül azzal indokolják, hogy »az ember anyai ágon való leszármazását

---

[1]) *Giraud-Teulon*, i. m. 268. l.

[2]) I. m. 28. l.

[3]) *Waitz* i. m. II. 432. és köv. l., továbbá *Ellis*, Hist. of Madagaskar, idézve *Spencernél*, Descr. Soc.

mindig kimutathatja, míg ellenben az atyának biztos kijelölése gyakran lehetetlen.«

Ez utóbbi tétel szabálykép áll a keletindiai nairekre nézve. Ezek közt, kik az uralkodó kasztot képezik a malabári parton, senki sem ismeri atyját s egy férfi sem ismeri gyermekeit, minthogy minden nőnek több férje van; számuk egész tizenkettőig emelkedhetik; ennél többet az erkölcsök tiltanak. A nők anyjok családjában élnek, fivéreikkel közös háztartásban, vagy ha szétválik a család, egy fi- és egy nővér mégis együtt maradnak. A férfiak itt nővéreik gyermekei iránt, kik rendes örököseik, teljesen atyai vonzalommal viseltetnek, míg azon nőknek gyermekeit, kikhez mint más férfiakkal közösen birt feleségeikhez ellátogatnak, teljesen idegeneknek tekintik. — Indiában ezen kívül a kaziáknál, bodóknál, kohhoknál, a tulavai bantároknál, garóknál is nőágon szállt tovább név és vagyon. Az első helyen nevezetteknél a nővér fia örökli a rangot, valamint a vagyont. [1]) Ezeknél a férfi, mikor nősül, otthagyja szülői házát és faluját és feleségéhez költözik. A kohhoknál szintén a férj vétetik fel neje családjába, kire vagyonát, ha van, a házasság kötésekor átruházza; a nő halálakor leányai örökölnek. [2]) Egész Malabárban, beértve Travankórt s a bantaroknál Tulavában a nővérek gyermekeire száll a vagyon, noha ezeknél jelenleg a többférjűség nem uralkodik, hanem, legalább a tehetőseknél, többnejűség. Malabár uralkodó családaiban, melyek mind nair-kasztúak, így Kalikutban, Travankórban, Kocsinban, stb., a trónörökösödés kivétel nélkűl nőági; a fitagok gyermekei nem tartoznak az uralkodó családhoz, csupán nő-

---

[1]) *Hooker*, Himalayan Journals. London, 1854. II. 275. l. *Spencernél*, D. S. 5. f. 11. l.

[2]) *Lattham*, Descriptive Ethnology után *Mac Lennan*.

tagokéi, a kik közűl Kalikutban mindig a legidősebb fitag viseli a koronát s a tamuri-rádzsa címet. [1]) Travankorban a maharadzsa koronája a szokott nőági örökösödést követi bátyáról öcsre és ha több fivér nincs, a nővéri kis-öcsre szállván; újabb időben ez uralkodóház kihaláshoz volt közel, annak folytán, hogy a herczegasszonyoknak csak fiaik voltak, mire az uralkodó és fivérei — noha nekik gyermekeik voltak — a mavelikkarrai rádzsa két leányát adoptálták nővéreiűl. [2]) A travankori herczegasszonyok (ránik) férjei mindig ugyanegy családból választatnak, mely magát ksatrija eredetűnek állítja s melynek tagjai koil-tambaran, azaz templom-úr czímet viselnek. [3]) Ugy látszik, hogy a travankari és talán más nair fejedelemházakban is régibb időben nemcsak nőágat, de nőt is illetett a korona. — Egy régibb utazó ugyanis azt írja, hogy »Komorin-fok [4]) vidékén, az ország törvényei szerint, mindig nő az, a ki kormányoz; ennek nem lehet férjhez mennie; de nehogy véréből való örököse hiányozzék, saját választása szerint s oly számmal, mint neki tetszik, részesíthet férfiakat kegyében . . . figyermekei a nemességben foglalnak el rangot és egyedűl nőgyermekeinek van örökjoguk a trónhoz. [5]) Hogy hasonló felfogás uralkodott a nőági trónkövetést illetőleg egykor Kalikutban is, erre mutat, hogy itt, ha a fejedelmi ház legöregebb herczegasszonya öregebb, mint a (uralkodó) legidősb fitag, hát

---

[1]) Verhandlungen d. berl. Ges. f. Anthrop. 1878. 130.

[2]) I. h.

[3]) I. m. 125. Noha nairok e herczegasszonyok is, csupán egy férjjel kelnek össze.

[4]) India legdélibb csúcsa Travankor területén.

[5]) *Grose* i. m. 351. l. *Pauthier* által idézve: „*Le livre de Marco Polo*“ jegyzeteiben.

rangban felette áll ennek.[1]) Ez arra magyarázható, hogy előbb nemi különbség nélkül volt a trón örökös kor szerint, a hogy most örökös a fitagok közt: midőn a tényleges uralomra való jogtól megfosztatott a nőnem, legalább a magasabb rang hagyatott meg forma szerint azon nőtagnak, kit a hagyomány értelmében a trón illetett volna.[2]) Az ilyen trónjog, mint a cantabriai közönséges birtoki örökjog, mely szerint nem a nővér fia örököl nagybátyjától, hanem az uralom vagy birtok leányról leányra száll, mindig az őskori nőági jog félremagyarázatából ered.

Szumatrában a redzsangok népénél, a szokásos három házassági forma egyikében az ambel-anak házasságban tartotta fenn magát azon rend, mely forma különösen fiatlan atyák leányainál jön alkalmazásba, midőn t. i. a vőlegény házasodik be a családba. A dajakoknál (Borneo szigetén) fiági a leszármazás.

A maoriknál a főnöki méltóság szintén firól fira száll; mindamellett rabnőnek fia mégis rabszolga.[3]) A Tonga-szigeteken, a fölfedeztetés utáni korszakban, a főnöki s nemesi rang, valamint vagyon öröklése a nőágat követte;[4]) később áttértek a tongaiak a fiági leszármazásra. Haváiban minden rang nőágon volt örökös.[5]) Ellenben Tahitiban úgy a királyi s főnöki méltóságok, valamint minden vagyon az

---

[1]) Verh. d. berl. Ges. f. Anthr. 130.

[2]) Ugyanez a jelentősége annak is, hogy Tongában, hol a Tuy-Tonga méltósága legidősb fiára ment, ennek idősb nővére, vagy atyja idősb nővére, ha élt és szintúgy ezeknek leányai előkelőbbeknek és szentebbeknek tartattak, mint maga a Tuy Tonga. *Waitz-Gerlaud* VI. 176. és köv.

[3]) *Spencer,* Descr. Soc. 3. f. 10. l.

[4]) A források *Spencernél* i. h.

[5]) *Gerland* Waitz id. munkájában. VI. 432.

atyáról átment az elsőszülöttre, rögtön ennek születésekor s az atya azontúl csak kezelő gondnoknak tekintette magát; e szokást a főméltóságokra nézve magok a benszülöttek azzal magyarázták, hogy a fiúnak egygyel több őse van, mint az atyának s ezért mint nemesebb vérűt, őt illeti a magasabb rang; e magyarázat erőltetett, az alsóbb osztályoknál is szokásos vagyonátruházást megfejteni nem is kisérli meg s igy alkalmasint a valódi ok nem értése (mert felejtése) folytán költetett. Nézetem szerint azon szokást nem magyarázhatja meg egyéb, mint a törekvés — az atya életében való átruházás útján — biztosítani az örökséget a fiúnak, mely módozat egy fennálló, korábbi örökösödési rendnek ellentétes intézkedései miatt lehetett kezdetben szükséges. Igy némely középkori társadalmakban, melyekben az állam méltósága nem örökös, látjuk annak biztosítását a fiú részére, annak atyja életében társ-uralkodóvá felavattatása által. Azon tahitii szokásban tehát közvetett bizonyítékát ismerhetjük fel a nőági örökösödés egykori fennállásának.

A maláj-törzsek nagy részénél, így Menankabaóban, továbbá Mikronesiában túlnyomólag a nőág az, melyen név, rang és vagyon nemzedékről nemzedékről tova száll. A Karolin- és Marschall-csoport minden szigetén — egyedűl Yap szigetét kivéve — a társadalmi intézmények alapja ugyanaz: a női (anyai) vérnek egységétől föltételezett törzs. Yapban az anya nem jön tekintetbe és a fiú itt atyját követi, habár az ősibb nőági törzs-szervezetnek nyomai itt félreismerhetlenek.[1]) Annak elismerésében, hogy a törzs gyarapodása, nőág mellett, tisztán a nők számától függ,

---

[1]) L. Ausland, 1880. év 525. l. Kubary jelentése nyomán.

míg a férfiak gyermekei más törzshöz tartoznak, a Karolin-szigetcsoporton a nőnemnek kiváltságos állás engedtetett; irányukban a férfiak mindenkor tiszteletet tanúsítanak, az útból kitérnek előttök, mint a főnökök előtt s a törzs legöregebb nője társadalmi főűl tekintetik s ugyanazon czímet viseli, mint a törzsfőnök. A Palau-szigeteken a törzs női feje mellett egy nőkből álló tanács létezik, mely a nők ügyeiben határoz és tetemes befolyást gyakorol a társadalomra. Hasonlólag Ponapiban is. [1]) Nawodoban is 7—8 férfi törzsfő fölött egy nő áll, mint a legfőbb hatalom gyakorlója. [2]) A Marshal-szigeteken az irod (király) és a leadagedag (földesúr) méltósága nem fiaira, hanem nővére fiára száll; — ugyanitt ha felső osztálybeli hajadon a köznépből való férjhez megy, nemcsak gyermekei öröklik rangját, de férjét is megnemesíti. [3]) A Mariánokon, úgy látszik, vegyes volt a rendszer, mert míg a szigetfőnök (magalahi) méltósága itt anyai ágon volt örökös, addig a matuáké — a kik patriciusok állását foglalták itt el — az elsőszülött fiúra ment át. [4])

---

[1]) I. h. és *Meinicke*, Die Inseln des stillen Oceans. Leipzig, 1876. II. 380. l.

[2]) *Waitz-Gerlaud* i. m. V. b. 123.

[3]) *Ausland* 1880. évf. 162. l.

[4]) Ez következtethető a *Waitz-Gerlaudnál* (i. m. V. l. 113.) Gulick után közölt adatból, mely szerint a II. osztály, az acsaotok rangvesztett matuákból, részben pedig és túlnyomólag a matuák fiaiból állott, a mennyiben ezek atyjok állását nem örökölték; a becsületvesztés folytán acsaottá degradált matua gyermekei, ha ez valamely kitűnő tett által előbbi rangját vissza nem szerezte, atyjok halála után is acsaotok maradtak (i. m. 114. l.) Ugy látszik, hogy matuáknak a nemes születésűek közűl azok neveztettek, kiknek saját háztartásuk, földjök s ezt művelő iobbágyaik (a mangacsangok) voltak.

Ausztráliában, hol ugyanazon nemzetséghez tartozó egyének nem léphetnek házasságra, a gyermekek, kivéve néhány törzsnél, mindig az anya nemzetségéhez számíttatnak, noha a vagyon (földbirtok) itt atyáról fiúra szállott s illetőleg az atya által már életében kiosztatott fiai közt; a leányok ki vannak zárva az örökösödésből. [1])

Miután szemlénkkel a földtekét megkerültük, a régi Európa népeiről említhetünk meg itt egy-két adatot; előbb azonban még a lykokról akarunk megemlékezni, mely kisázsiai népnél a nőági leszármazás a görög kultura fénykoráig épségben tartotta fenn magát. Lykia lakosairól Herodot következőket írja: »Szokásaikban részben a krétaiakkal egyeznek, részben a károkkal; de van egy sajátságuk, melyben a világnak egy népével sem egyeznek; anyjok után nevezik magokat, nem atyjok után; ha valakitől megkérdik, hogy ki légyen, a kérdezett megmondja, hogy mely anyától való és felsorolja anyjának nőági női őseit; ha pedig szabad polgárnő rabszolgához megy nőűl, gyermekei anyjok rangjában osztoznak; ellenben ha polgár, lenne bár a legelőkelőbbek közűl való, idegen nőt vagy rabnőt venne el, gyermekei polgárjog nélküliek lennének.« [2])

Herodot értesítését megerősíti damascusi Nicolaos, ki még hozzáteszi, hogy az örökség nálok a leányokat illeti, nem a fiúkat. [3]) Több más görög irótól is maradtak meg-

---

[1]) *Eyre*, Central-Australia, II. 297. l. idézve *Spencernél*.

[2]) Herodot. I. könyv 173. fej.

[3]) A lykokon kívül Kis-Ázsia népei közt még más kettőnél, a károknál és a lydoknál, valamint Felső-Ázsiában a médoknál és perzsáknál is maradtak fenn nyomai a nőági örökösödésnek, mely nézetem kifejtését későbbi alkalomra hagyom.

egyező adatok ez iránt, melyeket Bachofen idéz.[1]) A görögök ez előttök érthetetlen szokásban a női nemnek különös megtiszteltetését látták s eredetének magyarázatára egy mondát is tudtak mesélni, mely szerint a hős Bellerophon egykor valamely csapástól szabadította meg Lykiát s midőn a kialkudott jutalmat a szószegő lakosok tőle megtagadták, Poseidonhoz imádkozott bosszúért, ki tengervizzel öntötte el a földeket, mi addig tartott, míg a lykiai nők könyörgése ki nem engesztelte Bellerophont; hálából a férfiak azután nekik engedték az elsőséget társadalmukban. És mégis élt a görög törzseknél is hagyomány, mely arra mutatott, hogy valamikor nálok hasonló rend uralkodott ahhoz, melyet lykiai fajrokonaiknál csodálkozva tapasztaltak. A monda, mely Kekrops idejébe helyezi a házassági kötelék keletkezését, beszéli azt is, hogy annak koráig a nőknek szavazatuk volt a nép gyülekezetében és hogy addig az emberek anyjok, nem mint aztán atyjok után nevezték magokat. Ez utóbbi monda, úgy mint Varro azt megőrizte,[2]) nem áll összefüggésben amazzal, valamint a lykiai mondában az anyaság felűlemelkedése, úgy itt az atyaságé, valamint ott a nőnem nagyobb tiszteltetése, úgy itt állás-vesztésök hozatik kapcsolatba egy istenség haragjával. Az athéneieknek — úgy mondatik — választaniok kellett Neptúnus és Minerva, mint városuk védistenei közt; a férfiak az istenre, a nők az istennőre szavaztak, s minthogy ez utóbbiak többen voltak, az istennő győzött. Erre a tenger elöntötte az athéneiek földeit s a bőszült isten csak az által volt kiengesztelhető, hogy a nők hármas büntetéssel sújtattak: elvesztették sza-

---

[1]) *Bachofen* i. m. 1. l.

[2]) L. idézve Bachofennál (i. m. 41. l.) Augustinus nyomán: De civitate Dei 18. 9.

vazatjogukat, a magzatok anyjok nevét többé nem viselték, s a nők magok többé nem neveztettek az istennő tiszteletére atheneáknak.

E monda idézését Bachofen azon megjegyzéssel kiséri, hogy Aristophanesnek tehát nincs igaza, midőn az Ekklesiazusákban azt mondatja, hogy nőjog az egyetlen, minek Athénében még helye nem volt. Nekünk a mívelt vígjátékíró megjegyzésében az legérdekesebb, hogy kitűnik belőle, mennyire ismeretlen, mennyire feledésbe ment, következésképp mennyire régi volt akkor e hagyomány; oly tudákos ódonság-kutatónak kellett lenni az embernek, minő Varro volt, hogy reá akadhasson.

Görögországnak északi, hegyes részében, a hellén mívelődés gyúpontjától félreeső és elmaradt Locrisban, élénkebb emléke a női leszármazás egykori érvényének tartotta fenn magát a történeti korszakig. A lokrok népében száz család vált ki a tömegből, mint előkelő, s a kik e családok leányainak véréből származtak, azok tartattak nemeseknek; a származás fénye s dicsősége nálok egyedűl a nőktől eredeztetett. [1]) Ezzel jól egyezik — a nőági leszármazásnak az őskori nemi viszonyokkal való kapcsolatának szempontjából — hogy a lokroknál egykor gyakorolt vallásos prostituczionak hagyományai tartották fenn magokat. [2])

Etruszk feliratokban (síriratokban), melyek már a római időből származnak s olykor az etruszk mellett latin nyelven is tartalmazzák a szöveget, gyakori eset, hogy az elhúnyt anyának neve említtetik első helyen, olykor pedig egyedűl ez, az atyáé egészen kihagyatván; máskor az anya

---

[1]) Polybius adatai másokkal összevetve, Bachofen i. m. 309., 310., 311. és 316. l.

[2]) *Bachofen* i. h.

neve teljesen ki van írva, míg az atyáénak csak kezdő betűje. Vagy az etruszk feliratban csupán az anya neve fordúl elő, míg a latinban az atyáé is ki van téve. — Máskor ismét az elhúnyt sem neveztetik meg, hanem csupán mint anyja fia említtetik (p. o. Perrica gnatus, Perrica szülöttje). [1]) Ez nagyon valószinűvé teszi, hogy az etruszkok is, legalább a régibb időben, a nőági leszármazási rendet tartották. Ezeknél is őskori hetärismus nyomaival találkozik össze a nőági leszármazás, ha az anya feltűnő kiemelésében ezt lehet felismerni. Metronymicumok használatának vannak nyomai a sabellusoknál is.

A germánoknál a gyermekek atyjoktól örököltek; de ha Tacitusnál olvassuk, [2]) hogy az anyai nagybátya ugyanannyi szeretettel viseltetett a gyermekek iránt, mint maga az atya, sőt hogy némelyek a vérrokonság e kötelékét még szentebbnek tartják és kezesekűl szívesebben választják a férfi nővérének gyermekeit, mint az övét — lehetetlen föl nem tételeznünk, hogy a germánok is eredetileg egyedűl csak nőági rokonságot ismertek; az anyai nagybátya s a nővér gyermekei közti szoros viszony különben csak nőági leszármazást követő társadalmakat jellemez s hogy a germánoknál teljes épségben tartotta fenn magát, ez arra mutat, hogy a fiági leszármazás aránylag rövid idő óta váltotta fel amazt, és hogy az átalakúlás még nem is volt teljesen végrehajtva. Ez, mi Tacitus idézett helyéből következtethető, fontos megerősítést talál épen azon germán törvénykönyvben, melyre kiválólag szokás hivatkozni a földbirtokot, territoriális uralmat, trónkövetést illető kizárólagos fiági

---

[1]) *Giraud-Teulon.* i. m. 19. és köv. l.

[2]) De moribus germanorum, 22.

örökjog eseteiben. A salicus frankok törvénye (a régi textus) szerint fia halálánál az atya nem volt az örökösök közt; ha fiakat nem hagyott az elhúnyt és anyja élt, ez volt örököse; ha ez nem élt, akkor ennek gyermekei, saját testvérei; ha ezek sem voltak, akkor az anya nővére; csak későbbi textusokban állíttatik az atya nővére is az anyáé mellé; az anya és anya fivéréről ezekben sincs szó. [1]) A nőág egykori egyesítő kötelékének maradványa a törvény azon határozata is, [2]) mely szerint emberölés esetében, ha a gyilkos vagyonából ki nem telik a »compensatio,« valamint anyja és fivéreiéből sem, akkor első sorban az anya nővére és ennek fiai említtetnek, mint vagyonukkal szavatosak. A rokonok itt ugyanazon sorrendben követik egymást, mint az örökjog tekintetében: anya, testvérek, anya nővére. [3]) Még feltünőbb, mert más ős-szokású népeknél tett tapasztalatokkal ellenkezik, az előjog, mely özvegynek férjesülésénél a második férj által fizetendő vételárra nézve tulajdoníttatik a nő saját nőági rokonainak, kik közt első helyen nővérének (élő) legidősebb fia neveztetik, aztán a nővértől való kishúg legidősb fia, ha ilyen sincsen, akkor a nőági női unokatestvér fia (consobrinae filius, qui ex materno genere venit), és ha ez sem létezik, akkor a nő anyai nagybátyja (tautologiával: avunculus frater matris) kapja a 3 solidust és 1 denárt. Csupán ha ilyen nagybátya sincs életben, ébred joga e pénzre a nő első férje fivérének, de csak úgy, ha nem ő volt az elhaltnak örököse; ha ilyen fivér nem él, meghatározott sorrendben annak egyéb rokonai a 6-ik ízig nyernek jogot,

---

[1]) *Waitz Gy.* Das alte Recht der Salischen Franken. Kiel, 1846. 109. lap.

[2]) Lex *Salica* LVIII. De chrene cruda. *Waitznél* i. m. 265. l.

[3]) *Waitz* i. h.

mind azon feltétel alatt, hogy nem örökösei az első férjnek. E meghatározásokban feltűnő első helyen az özvegy, a nő (nőági) rokonainak előjoga, minthogy az első házasság okvetlenűl nővásárlás alapján jött létre, a mi más ősjogú népeknél, az elhalt férj rokonainak ád tulajdonjogot, melyet a második férjnek meg kell váltania. A Lex Salica e meghatározásai, nézetem szerint, nem engednek egyéb magyarázatot annál, hogy azokban igen hangsúlyozott negatiója foglaltatik a nő iránt a férj családjában való örökjognak, a mi ilyennek korábbi fennállását föltételezi, épen a negatio erejénél fogva. Erre utal a nő rokonainak elsősége, ha összevetjük azzal, hogy a férj rokonai közűl csak olyan részesűlhet, a ki minthogy a vagyont nem örökölte, a nő öröklőjének sem tekinthető. A Lex Salicaban a nőági rokonságnak tulajdonított előnyök összefüggését Tacitus közlésével Waitz György szintén fel- és elismerte. [1])

Cantabria régi lakosairól Strabo írja, hogy itt a leányokat illette az örökség, míg a fiúk hozományt nyertek, nővéreik által úgyszólván kiházasíttattak. [2]) Felesleges reá emlékeztetni, hogy e jogszokás mennyire megegyezik az indiai káziak és kohlok házassági szabályaival, valamint a szumatrai ambel-anak- és a ceyloni bina-házassággal. Mind a négy esetben a nő a család fentartója — fivéreivel szemben, kik más családba lépnek be s ő a ház és telek ura férjével szemben, kit házába felvesz mint vagyontalant vagy legfeljebb némi ingó hozomány birtokosát. Ez a nőági örökösödési rendnek túlhajtása, mely szerzőinek szemében a következetesség színét viselhette, de tényleg azon rend elvé-

---

[1]) I. m. 111. l.

[2]) *Strabo*, 165.

nek helytelen értelmezéséből származott. Következetlennek tűnhetett fel talán, hogy a vagyon nem azon nemnek kezében legyen, melynek ágán tovább száll s ne egyenes vonalban szálljon át, hanem minden nemzedéknél egy szegletet írva le és csak aztán térve vissza az eredeti irányba; e látszólagos következetlenség ki lett igazítva, de e kiigazítás az eredeti jogfogalomnak meghamisítását tartalmazza; mert az első birtokos nem nő volt, kiről a vagyon bármely nembeli gyermekére szállott volna; a birtokbavétel, a foglalás mindig a férfi ténye volt s a férfi által szerzett birtok szállott arra, ki vérben hozzá legközelebbi s neménél fogva a birtokjog fentartására legalkalmasabb. Az ettől eltérő felfogás, melynek eseteit fenn megneveztük s melyekhez Nikolaos állítása szerint, még a lykok járúlnak s még nehány hasonló — mindig kivételesnek is tűnik fel. Strabo följegyzésének valódisága — a cantabriai örökjogot illetőleg — teljesen biztosítva van a baszk tartományokban a legújabb korig követett örökösödési rendszer által, mely csak módosítása az ősök által követettnek. — Az ottani törvények szerint ugyanis a múlt század közepéig az elsőszülöttet, tekintet nélkűl annak nemére, illette a család összes javainak öröksége. Ha leány volt is, az lett a családfő; férjhez menvén, saját házában maradt s férje költözött hozzá, fölvéve nejének nevét is; a gyermekek szintén az anya nevét viselték; ez esetben tehát név és vagyon nőágon szállott tovább, ellenben ha az elsőszülött férfi, akkor fiágon s így itt nemzedékről nemzedékre váltogathatta egymást fi- és nőági leszármazás. [1]) E szokás oly erősen meg volt gyökerezve, hogy

---

[1]) Ehhez hasonló szokás Japánban is uralkodik; a legidősb leány, ha házasságra lép is, atyja házában marad s férje, ki hozzá köl-

jelenleg, miután a forradalmak eltörülték azon lokális törvényeket, önként fentartatik akkép, hogy a szülők mindent, a mivel rendelkezhetnek, első szülöttöknek hagyományoznak. Minthogy mindkét nembeli elsőszülöttnek nem csupán meg kell tartania nevét, hanem házastársának is fel kell azt vennie, ez által az elsőszülött párok házassága, a törvény értelmében, ki volt zárva; elsőszülött férfi csak utószülött leányt vehetett nőül, elsőszülött leány csak utószülött férjhez mehetett. [1]) A módosítás, melyet a régi iber-rendhez képest tapasztalunk, a két nemnek egyenjogusítása, a kereszténység eszméivel, valamint általában a környező társadalmak erkölcsei növekedő befolyásával függhet össze. Hozzá tehetjük egyébiránt magunk részéről, hogy a régi iberek által a római birodalom korszakában lakott összes területen, azaz Spanyolországban és Portugalban, a jelen század elejéig olyan örökjogi rendszer tartotta fenn magát, mely a baszkkal szemben jelentékeny módositást mutat ugyan, de ezt mint közbeeső lánczszemet tekintve, mégis hozzákapcsolható ahhoz, mit Strabo az iberek egy ágáról jegyzett fel, de a mi valószínüleg e faj összeségénél volt közös. [2]) Spanyol-

---

tözik, veszi fel az ő család-nevét, melyet gyermekei is viselnek. Mint a baszkoknál, úgy Japánban sem köttettek házasságok legidősb fiú és legidősb leány közt, a kik a családi név fentartói. (*Morgan*, Systems, 428. lap.)

[1]) *Cordier*, »Le droit de famille aux Pyrénées,« a Revue historique du droit français et étranger-ben, 1859. foly. idézve Bachofennál (i. m. 415.) és Giraud-Teulonnál (i. m. 172. és köv. l.)

[2]) Mint már említettük, a Kanári-szigeteken a középkorban történt fölfedeztetésökig olyan szokás tartotta fenn magát, melyben a cantabriainak legódonabb, legősibb formáját lehet, nézetem szerint, felismerni. Azon szigetek őslakói az afrikai berberekkel és tuaregekkel ugyanegy fajhoz tartoztak, nyelvmaradványaik tanúsága szerint.

országban (úgy Portugalban is) a nemesi birtok az elsőszülöttség alapján öröklődik; de ugyanazon vérségi fokban a himnemnek előnye van; az ifjabb fivér örököl, az idősb nővér kizárásával; ellenben ha fiú nincs, a legidősb leány örököl a fiági rokonnak (az atya fivérének s utóbbi fiának is) kizárásával. A birtokkal együtt a címek (herczegi, grófi stb.) s a grandi méltóság, melyek szintén csak az elsőszülöttet illetik, a hol vannak ilyenek, átmennek a leány férjére; de a kisebb nemesi birtokot öröklő nőnek férje is felveszi annak nevét; a gyermekek anyjok nevét viselik ilyen esetben, de többnyire atyjokét is megtartják a mellett. — Innen a vezetéknevek ismeretes nagy száma, melylyel némely spanyol dicsekszik; valamint a birtokoktól vett czímek sokasága a nagy családok mayorazgoinál, mivel itt elsőszülöttek összeházasodása ellen nem létezett ellenszenv, mint a baszkoknál; sőt ellenkezőleg, az öröklő leányokat rendesen öröklő fiak nyerték el, midőn két név került össze.[1]) Minthogy e

---

Hogy a berberek az iberekkel egyfajúak, hogy délnyugati Európának és északnyugati Afrikának csak egy keskeny tengerszoros által elválasztott őslakossága ugyanaz volt; ez ugyan eddig még csak feltételezés, de nagyon általánosan hitt és nagy valószinüségű. A Kanári-szigetek őslakói tehát úgy volnának tekinthetők, mint azon fajnak legelszigeteltebb, leginkább félreeső, külbefolyásoktól óva maradt ága. A szokást, mely náluk fennállott, nézhetjük hát úgy, mint ősi formáját a többi ibereknél találtaknak.

[1]) Hogy a spanyol örökjog a cantabriai jogszokásból fejlődött baszk joggal összefügg, ez annyival valószinűbb, hogy a középkori keresztény Spanyolországnak a régi Cantabriában voltak kezdetei. A cantabriai és asturiai hegység természetes erődeiben tartotta fenn magát, függetlenül nehány apró társadalom, daczolva az arab hatalommal s utóbb hanyatlásával, növekedve annak rovására. A későbbi spanyol államok úgy tekinthetők, mint azon csirákból kifejlett sudarak. Természetes, hogy a félszigetet a kereszténységnek lassankint

mellett nem épen nagy ritkaság, hogy valakinek csupán leányai szülessenek, vagy, hogy a fiak idő előtt elhaljanak, elég gyakran leányágra kerül a vagyon és név. Eugenia, a francziák császárnője, fiágon a Portocarrero család ivadéka volt, de ugyanannyi joggal viselte a mellett a Guzman, Fernandez de Cordova, La Cerda, Leiva, Rojas, Luna stb. fényes neveket, mely családok öröklő leányait nőági ősei közé számította. Ugyanazon jog szerint öröklődtek a legrégibb idők óta a pirénei félsziget kisebb-nagyobb koronái s annak erejénél fogva lettek egyesítve Spanyolország koronái egy fejen, fejedelemségei egy állammá: az urgeli grófok örököse elnyerte a barcelonai grófok örökösnőjét, ez által Catalonia grófságait egy kézben egyesítve; unokája elnyerte az arragóni királyok örökösnőjét; ennek unokája az arragóni katholikus Ferdinánd elnyerte a castiliai katholikus Izabellát, kiknek leánya (Juana la loca) hozta a spanyol koronákat az ausztriai házba. Ugyanezen jog az, melynél fogva valóban jog szerint Bourbon Fülöpöt illette meg a spanyol trón, nem pedig V. Károly fiági ivadékainak másik ágát, [1]) habár a tényleges birtoklást inkább Berwick és Vendome győzel-

---

visszahódító azon vitéz fejedelmek és lovagok a meghódított területeket is honi jogszokásaik szerint birták és hagyományozták; Castilia nevét azon kastélyoktól nyerte, melyeket a cantabriai hegyekből lejött foglalók itt magoknak építettek s melyekből a mór hatalommal daczoltak. Hogy a gót uralom alatt, épen a hegyes északi tartományokban, az ősi szokások fentartották magokat, ezt a baszk jog kétségtelenné teszi.

[1]) VI. Károly császár ugyan nőágon is csatlakozott a spanyol királyi házhoz, de egy *ifjabb* nővér után, míg a Bourbonok az idősbiknek útján. II. Károly spanyol király végrendelete nélkül is, spanyol jog szerint, IV. Fülöp legidősb leányának ivadékai voltak hivatva a trónra.

mei szerezték is meg; és ugyanezen jog az, melynek alapján a spanyol korona, spanyol jog szerint, valóban II. Izabellát illette, Don Carlos kizárásával.

A spanyol örökjognak, mely az újkori Európában legteljesebb ellentéte a salicus jognak, azon fokig, hogy Európa államainak jogrendszereiben teljesen elszigetelt, sajátságos jelenségkép jelentkezik; gyökerét a régi iberek szokásaiban találjuk meg s e szerint képesek vagyunk hozzácsatolni azt az emberiség őskori, kezdetleges, egykor általános leszármazási rendszeréhez, melynek maradványai így következményteljesen benyúlnak a jelenkor politikai történetébe.

Skótország felvidékének kelta őslakosai, a piktek, szintén nőági leszármazást követtek; ezt bizonyítja királyaiknak 731-ig Kr. után terjedő lajstroma. Ebből ugyanis, M. Lennan szerint, ki az ide vonatkozó adatokat Skenetől, a skót régiségek búvárlójától nyerte, kitűnik, hogy fivérek mindig követték egymást, hogy a fiúk egyetlen egy esetben sem követték atyjokat, hogy a fivérek egymást követő uralkodásai után más család — azaz nem e fivérek valamelyikének fiai — következnek, tehát föltételezhetőleg amazok nővérének fiai. [1])

A megelőzőkben felsorolt példák közt van egynehány, mely előbb nőági leszármazást követő népeknek a fiágira való áttérését jelzi; ilyen az athéneieket illető monda, valamint Tacitusnak a germánokat illető értesűlése, mely a történetiró idejében atyai ágat tartó népnek korábban nőági rendét, mint ennek maradványa, bizonyítja. Ezekhez pótlólag még nehány olyant kell megemlítenem, mely biztossá teszi, hogy

---

[1]) *Mac Lennan* i. m. 102. és köv. l.

az illető népek egykor anyajogúak voltak. Ilyen a Fidzsi-szigetek lakosságánál a vazunak, azaz a nővéri unokaöcsnek viszonya nagybátyjához, mely jogosítja az előbbit, hogy ennek életében javaival éljen, kiméletlenűl is, noha az örökösödésből ki van zárva.[1]) — Ez oceániai jogszokásnak valóban meglepő analogonját találjuk elő Észak-Ázsiának egy nomád népénél: a kalmukoknál azon szokás uralkodik, hogy anyja fivérétől szabad mindenkinek lopnia; ezért a notorius tolvajt az élczes kalmukok úgynevezik: »egész világ nővéri kis-öcscse.«[2]) Ebből kitűnik, hogy a kalmukoknál a nővér fia neve által meg van különböztetve a fivér fiától (mint p. o. görögben is) Fidzsiben férfi fivérének fiát fiának szólítja; a vazu joga Fidzsiben is nyilvános lopás útján érvényesűl, melyet, a jogszokás iránti tiszteletből, nem mer tiltani senki. A Számoa- és a Tonga-szigetcsoportok lakosainál hasonló jogai voltak a nővéri kisöcsnek, mint Fidzsiben.[3]) — Egy régi arab utazó, ki a kalifátus korában élt és nagy utazásokat tett, El-Tundzsi, írja, hogy Darfurban, midőn egy hajadonnak keble domborodni kezd, külön kunyhóban helyezik el, a hol egyedűl hál; a ki hajlamot érez irányában, meglátogatja ott és vele tölti az éjet. Ha a leány teherbe esik, ez sem becsületvesztést, sem szégyent nem hoz reá, még akkor sem, ha vérfertőzés forog fenn. A gyermekek, melyek e viszony folytán születnek, anyai nagybátyjokat illetik; ha leány a gyermek, nagybátyja

---

[1]) *Fison* jelentése *Morgannál*, Systems of Consanguinity.

[2]) Aller Welt Mutterbruder Neffe, *Bergmann* szerint, kinek ez adatot köszönjük. Nomadische Streifereien unter den Kalmukken. Riga, 1804. II. 345.

[3]) *Meinicke*, Die Inseln des stillen Ocean's. Leipzig, 1876. II. 121. lap.

utóbb férjhez adja, zsebre téve a vőlegény által fizetett vételárt.« [1])

Ha a fidzsi-féle és a kalmuk szokásban a nővér fiának részben való kárpótlását láthatjuk az eredetileg őt illető nagybátyai örökségnek elvesztéseért, mely a fiúé lett, a Darfurban egykor létezett szokás viszont a felek másikának, a nagybátyának szolgáltat némi kártéritést a nővér gyermekeire való jogának, a férjesűlés és az atyajog érvényesűlése általi elvesztéséért. Hogy Afrikában a nagybátya az, ki kárpótlásban részesűl és nem mint amott az örökséget vesztő kisöcs, ez megfoghatóvá lesz, ha meggondoljuk, hogy Afrikában még jelenben is léteznek népek, melyek jogszokásai szerint a nagybátya feltétlen ura nővérei gyermekeinek s e jogát kimélet nélkűl szokta érvényesíteni azoknak rabszolgaságba való eladása által; ismét másoknál az atya, noha feleségét is vásárolta, gyermekeit külön tartozik az anyai családtól (felesége nagybátyjától vagy nagyatyjától) megvenni, különben annak birtokába jutnak; Darfurban tehát a fivér, mielőtt lemondott volna a férj javára, nővére gyermekeiről, házasságon kívül szűletett magának általa gyermeket, melyre való joga fenmaradt, valamint, hogy a házasságkötések szokásba jövetele előtt övéi voltak a nővére által szült gyermekek általában. Az a körűlmény, hogy a hajadon közösűlhetett oly férfiúval is, kivel való összekelése, rokonság miatt, tilos lett volna, arra mutat, hogy a házasság exogamiával kapcsolatosan jött létre és hogy az ezt megelőző korban törzs- és vérrokonok közt semminemű korlát nem létezett.

E jelenségek, ide számítva azt is, melyről Tacitus a germánokat illetve értesít, legfőbb fontosságukat abból

---

[1]) Idézve *Bastiannál,* Rechtsverhältnisse. LIX. lap.

nyerik, hogy annak, a mit bizonyítanak, ellenkezőjére, a fiágról nőágra való áttérésre, egyetlen példa sem létezik; ez tehát mindenütt úgy tűnik fel, mint az ősi, az eredeti, mely a másikat megelőzte és ezért meg lehetünk győződve, hogy egykor az emberiség minden ágának közös volt.

A társadalmak közt, melyek mint láttuk, a gyermeket úgy tekintik, mint anyja törzsének gyümölcsét, az anyát mint azon törzsnek termékeny ágát, a férfit pedig mint száraz meddő galyt, mely hajtásokkal nem gyarapítja a terebélyt, honnan kinőtt; e társadalmak közt létezik olyan, melyben az atyaságnak fogalma sincs bevéve a család rendszerébe (a naireké); létezik számos olyan, melyekben az uralkodó szokásoknál fogva, az atyaság szükségkép bizonytalan; ilyenek azok, melyekben a férjezett nő nemi tekintetben megtartja szabadságát és gyakorolja a nélkül, hogy azért szemrehányás illetné, valamint azok, melyekben a férj ugyan kizárólagos jogot igényel, de jogát másokra átruházni szokta, p. o. barátaira, vendégeire s általában azokra, kiknek kedvében akar járni. [1]) A nők kicserélése, a nők közös birtoka barátok vagy testvérek közt, mely ama népek egy részénél szokásban van, szintén ide tartozik. A népek, melyeknél egy vagy más intézmény miatt — a nő vétsége nélkül is — az atyaság, bizonytalan, a következők: Malabár és Ceylon lakossága, különböző Himalája-beli törzsek, Micronesia lakosai (testvérek és vérbarátok közti közösség miatt), a Sandwich-szigetek lakossága (fivérek közti közösség miatt), különböző

---

[1]) Ez állítás nem foglalja magában azt a másikat, hogy hasonló erkölcsök ne fordúlnának elő oly társadalmakban is, hol a leszármazás fiágira vált. A jogi atyaság fogalma (a »pater est quem nuptiae demonstrant« elve) mint később látni fogjuk, olykor megelőzi kifejlésében a vér szerinti atyaságét.

columbiai népek (a nők szabadsága miatt), nagyon számos észak-amerikai törzs (a nők átengedésének szokása miatt), a Kanári-szigetek berber eredetű őslakosai (polyandria), számos, jelenleg Afrikában élő törzs (ugyanaz oknál fogva mint az észak-amerikaiak egy része); régi afrikai törzsek, görög irók tanúsága szerint. Ezekre nézve tehát alig lehet kétség, hogy a két dolog okozatilag összefügg. Ezeken kívül azonban számos oly népnél is találjuk a nőági rendszert, melyeknél a férjek szigorúan tartanak kizárólagosságra, hol a nő hűtlensége szigorúan büntettetik, vagy hol ezek erényessége minden kétségen felül áll. Ilyenek közül megemlíthetjük p. o. a hurónokat, a mely nép férjes nőinek Lahontan fényes erénybizonyítékot állít ki; [1]) továbbá a régi Péru lakosságát, hol házasságtörésre, ha nő követte el, halálbüntetés állott, de ez eset alig fordúlt elő. Ugyanezen népeknél azonban a hajadonok élete féktelen volt; ez ugyan nem befolyásolja a későbbi házas életet s a házasságban született gyermekek fiági származását nem teszi kétségessé. Azonban már ennek előtte is okunk volt föltételezni, hogy amaz állapot, midőn a nők szigorú erénye mellett a hajadonoktól ilyen még nem kivántatik, egy felsőbb fejlődési fokot képez azzal szemben, midőn az erény, a női visszatartás fogalma általában ismeretlen, s a melynek számos példájáról van tudomásunk. Hogy nőági leszármazást találunk e társadalmakban, melyekben az atyaság biztos, ez még inkább meggyőzhet róla, hogy ez állapotot megelőzte ama másik, melyet más (nőági leszármazást követő) társadalmakban mint még fennállót előtaláltunk, és mely egyedül ilyen leszármazási

[1]) I. m. 132., 137. és 140. Bár a házas kötelék e népnél, bármelyik fél kivánatára, mindenkor felbontható, azért elég gyakran megtörténik, hogy egész életen át is tart.

rendszert engedett meg. Hogy az intézmények túlélik a viszonyokat, melyeknek eredetöket köszönik, ez kezdetleges fejlődési fokokon — sőt nem is egyedűl ezeken — mindennapi dolog.

De azért tanúságai maradnak olyan állapot korábbi fennállásának, melyben azok természetes kifejlődésüekűl tűnnek fel. Mivel tehát minden arra utal, hogy az anyai ág, mint kizárólagos köteléke a rokonságnak, egykor általánosan el volt terjedve az emberiségben, szükségkép egy újabb bizonyítványát kell ebben látnunk annak, hogy ama viszonyok is jellemezték az emberiség közös őskorát, a melyek az atyaság fogalmát kifejlődni nem engedik.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Törzsidegen nők rablása szokásának fontossága a korai fejlődés tekintetében.

Az a jelenség, melynek tárgyalására a következőkben áttérünk, szoros összefüggésben áll az atyaság jogi fogalmának kiképződésével, úgy is, a mennyiben az a viszony élettani jelentőségének öntudatra jutását megelőzheti. Idegen törzsbeli nőknek egyéni tulajdonul való ejtésében, vagy szorosabban véve a hajlamokban, melyek e cselekvényre vezetnek s másrészt az állapotokban, melyek abból fejlődnek, látjuk a módozatot, mely a különben legkezdetlegesebb társadalmi és erkölcsi viszonyok közt, s a tények ereje által elhatározva, előleges erkölcsi fejlődés nélkül és a más esetekben átmenetet közvetítő fokoknak átugrásával, sőt még az ide vágó élettani igazság felismerésének hiányában is reávezethetett az atyai jognak és hatalomnak megállapítá-

sára, oly teljességben, a minőben a régi római jog állapítja meg azt.

Nézetem szerint a nőrablásnak szükségkép önként és rögtön reá kell vezetnie a fiági leszármazás rendére, mindenütt, a hol gyakorlata általános. Az okok, melyeknél fogva ez a *priori* következtethető, úgy hiszem, annyira szembeszökők — *Mac Lennan* ellenkező nézetének daczára, — hogy egyelőre jobbnak látom az olvasó saját természetes felfogására bizni azok kifejtését, és megelőzőleg kimutatni, hogy a tények mily erős alapot szolgáltatnak felfogásunknak. A nőági leszármazás rendének roppant elterjedtsége, kezdetleges társadalmakban, eléggé el van ismerve. E terjedtséggel szemben nagyon sokat mondó tapasztalat, hogy a nőrablás tényleges gyakorlatát, valamint az annak formáját házassági szertartáskép utánzó népeket, lehet mondani, csaknem kivétel nélkül, a fiági rendet követők sorában találjuk, noha vannak köztük — és pedig tetemes hányadot képezve, — melyek különben semmi tekintetben sem látszanak előhaladtabbaknak azok átlagánál, melyeknek vérségi rendszere kizárólagosan nőági. Lehet mondani kivétel nélkül szóltunk s e feltételes forma alkalmazásánál kiválólag az ausztráliaiakat tartottuk szem előtt; ezeknél a gyermekek anyjok nemzetségéhez számítanak s a mellett idegen hordák nőit és leányait erőszakosan kézrekeríteni nagyon kedvelt szokás nálok; a feltételes forma mindamellett is igazolva van; mert ha egyrészt anyjok nemzetségéhez is számíttatnak a gyermekek, de másrészt az örökösödés, mely nálok fontos, minthogy magán-földbirtokuk van, [1]) egyenes fiági, holott láttuk, hogy a nőági leszár-

[1]) A mi, fejlettségök fokát egyéb viszonyokban tekintve, szinte anomália.

mazásnak, a hol erőben van, legjellemzőbb része az, mely szerint a férfi vagyona és méltósága vagy hivatala, hol ilyen van, saját fiai kizárásával nővére fiára száll. A leszármazási rend legfontosabb következménye tekintetében, tehát az ausztráliaiak áttértek a fiágira. Másrészt a nők orzása kedvelt cselekedet ugyan nálok, de sem kizárólagos, sem általános módja a feleség szerzésének; a feleségnek megvásárlása vagy egy nővérért való becserélése nálok a nőszerzés rendes módja; az orzás eszközéhez közönségesen akkor folyamodnak, ha nincs mit adniok; egyébiránt nők tekintetében felfogásuk ugyanaz, mint egyéb tulajdonra nézve: megszerezni ingyen, a mit így meg lehet. A különböző törzseknél különböző szokások is uralkodnak itt. Lesz alkalmunk később, azokat különvéve szemügyre véve, teljesen megfejteni e látszólagos anomáliát.

A többi nemzetek, melyeket Mac Lennan többször idézett munkája IV. fejezete nyomán fennebb felsoroltunk: a khondok, tungúzok, nogájok, kirgizek, cserkeszek, beduin arabok, Karague lakosai (Kelet-Afrika), továbbá a régi görögök és rómaiak s néhány európai keresztény nép, melyeknél a nőrablás formája mint házassági szertartás létezett; továbbá braziliai törzsek és a kamcsadálok, a kiknél a szertartás mellett a tényleges gyakorlat is meg van még. A kelet-indiai gondokra és kólokra nézve Mac Lennan csak gyanítja, hogy mint a khondok fajrokonainál, szintén gyakorlatban lesz nálok azon szertartás. Azonban a Spencer által szerkesztett leiró társadalomtanban a khondokra nézve részletes adatokkal s a források megnevezésével találjuk igazolva M. L. nézetét, [1]) míg a kólokat illetőleg Lub-

---

[1]) »*Descr. Sociology*« 5. füz. 9. l. Mint néhány más, e szer-

bock [1]) közöl hasonló adatot. Mindezen népeknél a leszármazási rend s az örökösödés fiági. A *khondoknál* földbirtok és mezőgazdasági, felszerelési tárgyak kizárólag fiágon örökíttetnek át s nő nem birhat földet; ha valakinek nem marad fia, úgy fivéreire, ha az sincs, atyja fivéreire száll a birtok (mint a salicus törvény szerint, teszi utána a forrás). Leányok csak ingóságokban osztoznak s a házasságig kitartatnak fivéreik által. Ha fiörökös épen nincs, akkor a birtok, a leányok kizárásával, a falu tulajdonává lesz, melynek tagjai osztoznak rajta. A főnöki vagy patriarchai [2]) méltóság szintén firól fira száll, az elsőszülöttségi jog szerint, a mennyiben a rendes követő a megkivánt képességek hiányában nem szenved. [3]) A gondoknál az atya halála után a fiak osztoznak vagyonán; a leányok nem kapnak részt. [4]) A fenn nevezett éjszak-ázsiai népeket, a cserkeszeket és arabokat, valamint a rómaiakat és görögöket illetőleg ismeretesebb a tényállás, semhogy adatokra hivatkozni szükséges volna. Karague népére nézve szintén biztosan kitünik a Speke által közöltekből, hogy, úgy, mint Afrika azon részében általánosan, a fiági leszármazási rend az uralkodó. A braziliai törzseknél — melyek között a guaicurúk, mundrucúk, miranhák és tecúnák nagyban űzték a

---

tartást gyakorló népnél, úgy a gondoknál is van reá eset, hogy a kérő tényleges orzás által szerzi meg a leányt, kit atyja tőle megtagadott.

[1]) I. m. 89. l.

[2]) Patriarchainak mondatik, mivel az illető czím (abbaja vagy apaja) az apát jelentő abba vagy appa szóból van eredeztetve.

[3]) *Macpherson*, Report upon the Khonds, Calcutta 1842, idézve *Spencer*, »Descr. Soc.«-ban.

[4]) *Spencer* i. h. 5. füz. 10. l.

nőrablást [1]) — és a melyeknél *Wallace* szerint [2]) a leánynak szöktetése vagy erőszakos elhurczolása az egyedűl gyakorolt házassági szertartás, mely a szülők s a leánynak teljes beleegyezése mellett sem maradhat el, a braziliai törzseknél semmi nyoma a nőági rendnek,[3]) mint erről meggyőződik, a ki Martiusnak e törzsek jogviszonyairól irt jeles munkáját elolvassa. Nemzetségeik nincsenek, de a gyermekek, bár idegen törzsekből rabolt nők szülöttei is, mindig az atya törzséhez tartoznak; a nő, nemcsak ha rablás, hanem akkor is, ha vétel által szereztetik, teljesen a férj hatalma alatt áll, annyira, hogy rabnőül tünik fel, [4]) úgyszintén a gyermekek az atyáé alatt, kinek elhunytakor tulajdonán a fiak osztoznak. A karibok minden nőorzó népek közt a legismeretesebbek; nem is virágzott sehol annyira a többnejüség, mint e szomszédaik által rettegett harczosoknál; [5]) e szokásnak azon következménye volt nálok, hogy a nőknek (mint legalább egyidőben kizárólagosan idegen eredetüeknek) a férfiakétól egészen eltérő nyelvök képződött. Ha nőági leszármazást akartak volna követni, csakhamar nem léteztek volna karibok, minthogy okvetlenűl a nagyobb számnak anyja volt idegen. Ezt azonban nem igy tartották.

---

[1]) *Martius* i. m. 55.

[2]) L. *Lubbocknál* i. m. 92. l. Az uanpéknál a menyasszonyrablás szertartásán kivűl az is fentartotta magát, hogy nem szeretnek rokont vagy szomszédot nőül venni, hanem nagyobb távolból vagy idegen törzsből is vesznek feleséget (Spencer D. S. 6. füz. 9. l.). Egyike az exogamia gyér nyomainak braziliai törzseknél.

[3]) Ha a régi tupinambazékat kiveszszük, kiknél az anyai nagybátya jogaiban gyenge nyoma tartotta fenn magát a nőági rendszernek, hogy ezek nőorzók voltak-e, nem tudjuk.

[4]) L. *Martius* i. m. különösen 51. l.

[5]) *Humboldt* i. m. IV. 65.

A főnöki méltóság atyáról fiúra szállott a haytibeli kariboknál, mint Charlevoix irja, az elsőszülöttségi jog szerint, tekintet nélkül arra, hogy a főnöknek melyik felesége szülte a fiút. Azonban bizonyítékául annak, hogy elébbi időben (kétségtelenül, mielőtt szokásba jött legyőzött idegen törzsek nőit feleségekűl s ágyasokúl tartani) itt is nőági rendszer uralkodott, fentartotta magát a régiből azon szokás, mely szerint, ha a főnök fiutód nélkül halt el, méltósága vele egy atyától való nővérének fiára szállott, és csak ha ilyen sem volt, szállott fivéreinek fiára.[1]) A dél-amerikai szárazföldön élő kariboknál a főnöki méltóság szintén atyáról fiúra és *nem a nővér gyermekeire szállott*, Humboldt szavai szerint.[2]) Az Orinoco-vidék némely más népeinél is szokás volt szomszéd-törzsek hajadonait elrabolni,[3]) s e vidéken a főnöki méltóság atyáról fiúra szállott,[4]) úgyszintén a braziliai guarániknál is.[5])

A Mac Lennan által, munkája első kiadásában említett népeken kivűl, Lubbock által gyüjtött adatok szerint, még következő népeknél szokásos a nőorzás általi házasság. A mongoloknál, mikor a házasság feltételei már meg vannak kötve, a leány rokonaihoz menekszik s nálok elbuvik; a kérőnek aztán őt megkeresnie és tettetett erőszakkal haza vinnie kell.[6]) Egy orosz utazó eltérőleg beszéli el azt, mi a mongoloknál a nőrablás emlékét képviseli. A nász

---

[1]) *Bastiannál*, Rechtszustände 182. l.

[2]) I. m. IV. 214. l.

[3]) U. o. IV. 65.

[4]) *Post*, Geschlechtsgenossenschaft, 105. l. A fiági rokonság az Orinoko-melléki népeknél az egyedűl elismert. *Bastian* i. m. 173. l.

[5]) *Post* i. m. 105. l.

[6]) *Lubbock* i. m. 91. l.

napján a menyasszony barátnői összegyűlnek a jurtában és az ajtó közelében körben szorosan körülülik a menyasszonyt. A vőfélyek azután kénytelenek azokat nagy ügygyel-bajjal egyenként kitaszítani a jurtából, addig, míg a menyasszonyt kiadják; ekkor felemelik őt vállaikra, elviszik, lóra ültetik, köpenynyel burkolják be és háromszor körüllovagolják vele az áldozati tüzet . . . . . A menyasszony elvezettetése nagy ellentállást talál, ha számos felnőtt barátnője van jelen, főleg a régi időben, midőn szokás volt, hogy egy zsinórral fonták át magokat, melyet a ruhák ujján huztak át és a jurtához kötöttek. [1]) A mongolok nem ismernek el más rokonságot, mint fiágit. [2])

A mongolokat illető tudósítása után Lubbock hozzáteszi: »tényleg a nőorzás általi házasság egész Szibériában uralkodik«.[3]) És mi részünkről hozzá tehetjük: a leszármazási rend egész Szibériában a fiági; ez annyira megy, hogy az osztjákok, kiknek vérfertőzet tárgyában igen szigoru szabályaik vannak, nőági rokonságot épen nem ismernek el és minden nőági rokonnal megengedettnek tartják az összekelést. Ellenben nagy bűnnek tartják a fiági rokonok közűl s általában a saját törzsből venni nőt, míg ellenben, ha egy leány más törzsbeli férfihoz ment nőül és leányt szült, ezt atyja fivére elveheti; szóval törvényes minden házasság, ha csupán a vőlegény és menyasszony atyái különböző törzsbeliek. [4])

---

[1]) *Timkowski* Reise nach China durch die Mongoley in den Jahren 1820. und 1821. Aus den Russischen. Leipzig, 1826. III. 303. 304.

[2]) *Hyakinth* után *Bastiannál* i. m. 173.

[3]) *Castrén* (Ethnologische Vorlesungen 10) említi azt az osztjákok és szamojédek szokásakép.

[4]) *Pallas*, Reise durch verschiedene Provinzen des russ. Reichs. St. Petersburg, 1771. IV. 51. *Lubbock* más kiadást idéz.

A york-foki eszkimók nem ismernek egyéb házassági szertartást annál, hogy a vőlegénynek aráját erőszakkal kell hazavinnie s ez utóbbitól megkivánja az illem, hogy hangos sikoltozás közt kézzel-lábbal védje magát, mindaddig, míg jövendő urának kunyhójában nincs. A grönlandi eszkimóknál a kérő, ha kedvező választ nyert, felkér néhány vénasszonyt, hogy hozzák el neki jegyesét, ezek aztán erőszakkal előhurczolják; ha erős legény a kérő, maga teljesíti ezt. [1]) Az eszkimóknál a legidősebb fiu örökli atyja javait.[2])

A kaffereknél is kell rabolni a jegyest, megküzdve a rokonokkal. [3]) A kaffereknél a főnöki méltóság örökös, ha nem is szükségkép az elsőszülött fiú a követő. Az atyai vagyont az első feleségtől való fiú örökli. [4])

Az uj-zélandi maorikról Earle nyomán (Residence in New-Zeeland, 244. l.) beszéli Lubbock, hogy a vőlegény, miután leendő ipjával megegyezett, a szabadban váratlanul megragadja és erőszakkal hurczolja el a leányt, ki teljes erejéből védi magát, úgy, hogy olykor — a maori leányok közönségesen erősek lévén — kemény, órákig tartó küzdelem foly; a házasság csak úgy érvényes, ha a vőlegénynek sikerül a cselekedet; ha a leány atyja házába tud menekülni, a kérőnek minden kilátása oda van; tudósító feltételezi azonban, hogy a leányok — ha az illető kérő ínyökre van — mérséklik ellenállásukat.[5]) A maoriknál a főnöki rang firól-fira száll az elsőszülöttség alapján; hasonlóképen a magánföldbirtok is. [6])

---

[1]) *Lubbock* u. o. és köv.

[2]) *Post* i. h.

[3]) *Lubbock* i. m. 95. Továbbá *Waitz* i. m. II. 388.

[4]) *Spencer* D. S. XXII. tábla.

[5]) *Lubbock* i. m. 93.

[6]) *Waitz-Gerland* i. m. VI. 211. és 229. l. — *Spencer*, Descr Soc. 3. füz. 10. l.

Lubbock továbbá említi, hogy nőrablás, vagy a mi arra emlékeztet, előfordult még a régi walesieknél, Poroszország régi lakóinál s a miriditeknél (ezek a törzsön kivűl szedik feleségeiket) a koreaiaknál és japániaknál, Mac Lennan pedig a munkája 2-ik kiadásához csatolt függelékben, mint a régi ireknél előfordulót, említi azon szokást. Mindezen népeknél a rokonsági rendszer, mióta erkölcseik ismeretesek, fiági.

A Viti szigetek lakóit Lubbock említi azon népek közt, melyek a menyasszony-rablás szokását követik; és helyesen. Waitz-Gerlandnál [1]) is ki van ez emelve, mint kiválólag az ottani míveletlenebb törzseknél túlnyomó, s ezért az ősibbnek, eredetibbnek látszó házasság-kötési módozat. Ez alkalomból reá kell utalnunk egy, az ethnographiai kérdésekkel foglalkozó irók közt igen általánosan elterjedt tévedésre, mely szerint a Viti szigetiek nőági vérség és örökjog rendszerét követnék. A vitibeliek erkölcseit illető minden egyéb forrásoknál többet nyomnak előttem azon világos és határozott feleletek, melyeket Fison Lorimer, a Viti szigeteken lakó és működő angol hittérítő, adott a Morgan körlevelében felállított kérdésekre. [2]) Ezeknek idevágó foglalata a következő: a gyermekek az atya törzséhez tartoznak; a főnök halálakor utódává lesz: 1. sorban testvérbátyja, 2-ban testvéröcscse, 3-ban legidősebb fia, 4-ben bátyjának fia, 5-ben öcscsének fia; tehát a fiak előtt ugyan a fivérek, de mindig a fiág. A nővér fia *sohasem* követi nagybátyját, kivévén ha a nővér a királyi ház valamely tagjánál van férjnél, ekkor fia, mint anyai nagybátyja törzséhez fiágon tartozó, követheti ezt. A birtok, elmélet szerint, az özvegyre és a gyermekekre száll;

---

[1]) I. m. 632., 633. l.

[2]) *Morgan*, Systems of Consanguinity and Affinity of Human Family. Washington, 1871. p. 582, 583.

de a gyakorlatban az elhúnyt rokonai, főleg fivérei, magokhoz ragadnak mindent, a mit csak lehet. A nő halálakor sajátja a férjnél marad, *kivévén ha földet kapott volt hozományul, mely most visszaszáll törzsére.* [1])

A fiági rendet határozottabban konstatálni, mint e közlésekben történik, lehetetlen volna. A tévedés, mely szerint a fidzsiek nőágit követnének, magyarázatát az ismeretes vazu-jog félreértésében találja. Erről megemlékezik Fison is, Morgannál közölt adataiban; vazu vagy vatuva, úgy mond, inkább hivatalos, mint rokoni elnevezés, mert a kis-öcsnek nagyon különös jogai vannak nagybátyja irányában, a mennyiben annak sajátját elveheti; . . . . . volt reá eset, hogy háboruban lévén, nagybátyjával (vagyis a nagybátya és kisöcs törzsei egymással) elment annak házához s ellátta magát annak lőporából, a nélkül, hogy valaki gátolni merte volna. [2])

Megjegyzendő, vagy vazu-nak egyedül *növér fiát* nevezik, a fivér fiát fiának mondja a férfi.

A dolog tisztán áll; a növéri unokaöcs sohasem örökölhet nagybátyjától, de viszont annak életében jogai vannak ingóságaira; ez nem egyéb, mint maradványa a régibb jogi rendnek, mely a nőrablás, a patriarchai család s a fiági leszármazás létrejötte előtti korszakban uralkodott, s az örök-jogot vesztett unokaöcsnek mintegy kárpótlásául maradt fenn. [3])

---

[1]) A leány tehát birhat földet, de a nőági ivadékok ki vannak zárva.

[2]) Megtörténik néha, hogy valamely fejedelmi hölgy más királyi házba megy férjhez; ennek fiai aztán »vazui« a királyságnak, melyből anyjok való és kiváltságaikkal rútul vissza szoktak élni (*Morgannál* i. m. 581. l.)

[3]) És melynek teljes analogonját találtuk a kalmukoknál.

Néhány, a nőrablás gyakorlatába tartozó tény azonban mind Lubbock, mind Mac Lennan figyelmét elkerülte. Ezek közűl különösen fontosnak tartom az *araukánokra* vonatkozót. Waitznek már gyakran idézett munkájában e hires nemzetről a következőket olvassuk: »A nőt atyjától mindig ajándékokkal szokás megvásárolni; saját akarata alig jön tekintetbe. Mikor az alku meg van kötve, a vőlegény elrabolja a menyasszonyt; három nap mulva a fiatal pár visszatér s lakoma következik. Csak a menyasszony anyja tettet haragot s hátat fordít vejének — ez becsületbeli ügy — s olykor éveken át nem szól hozzá egy szót sem. Megtörténik az is, hogy a leányt elébb rabolják el s az atya beleegyezését utólagosan nyerik meg ajándékok által.« Tehát a szertartás mellett a lényeg is, mint néhány régi európai és éjszakázsiai népnél. E mellett a leszármazási rend határozottan fiági nálok; így a főnökök méltóságát mindig az elsőszülött fiu örökölte. [1]) A vagyont szintén kizárólag a fiak örökölték, még az atya özvegyét is (a mennyiben az nem anyjok, mi a szokásos többnejüség mellett gyakori) és az özvegy, mint ingó vagyon, közös ágyasukká lesz. [2])

Továbbá előfordul még a nőrablás, mint társasági szertartás a zanzibári part és az Ukereve tó közti vidékeken élő wakambáknál. Krapf szerint a vőlegény itt bizonyos számu tehenet ád a leány szüleinek, aztán erőszak vagy csel utján el kell őt ragadnia, a rokonok nem engedvén át a menyasszonyt ellenállás nélkül. [3]) Egy ujabb utazó pedig azt

---

[1]) *Waitz* III. 513.

[2]) *Smith*, The Aracanians. New-York, 1855; 218. l. id. Descr. Soc. 6, 9.

[3]) *Krapf*, Travels, researches and missionary labours in East-Africa. London, 1860, 354. l. *Spencernél* D. S. 4. füz. 6. l.

irja, hogy a wakambák mindig más faluból vesznek feleséget, annyit, a mennyit megszerezhetnek (szarvasmarháért) és eltarthatnak, és hozzá teszi, hogy régibb időben véres viadalokkal kapcsolatos menyasszonyrablás volt gyakorlatban e törzseknél, minek emléke maig is megmaradt azon szokásban, mely szerint a menyekző napján a vőlegénynek egy fivére vagy barátja, a menyasszonyt, midőn a szülői háztól a folyóhoz megy vizet meríteni, megragadja, arczát és vállait vajjal bekeni és őt tettetett ellenállása daczára választottjához vezeti. [1]) Hogy a wakambáknál, úgy mint Afrika azon részében átaljában, tisztán fiági a leszármazási rend, eléggé kiviláglik azon szokásból, hogy az atya nevét, mintegy családnévűl a magokéhoz csatolják, mint Katummo wa Milu, azaz Katummo a Milu-féle (Milu fia).[2])

Végre megemlíthető még, hogy a menyasszonynak a küszöbön átemelése, melyben a rómaiak a sabin nők rablásának emlékét látták, szokásban van a maiglan is exogamia törvényét követő chinai népnél is, [3]) melynél a leszármazási rend, mint eléggé tudva van, fiági.

A népek közűl tehát, melyeknél a menyasszony rablásának szokásával találkozunk, fiági leszármazást követnek, mióta erkölcseiket ismerjük, az arab beduinok, a kelet-indiai khondok, gondhok és kólok, továbbá a chinaiak, japániak és koreaiak, a mongolok és tunguzok, kamcsadálok, kirgizek, cserkeszek, nogájok, régi lengyelek, litvánok, oroszok, lief- és frieslandiak, a régi poroszok s a régi walesiek, a régi

---

[1]) *Hildebrandt*, Ethnograph. Notizen über Wakamba u. i. Nachbarn. Zeitschr. f. Ethnologie, 1878. 401. l.

[2]) *Hildebrandt* i. h. 397. l.

[3]) *Dennys*, The Folk-Lore of China. London and Hongkong, 1876, p. 18.

görögök és rómaiak, azután az afrikai wakambák, a kafferek, Karague népe, az eszkimók, a karibok s az Orinoko-vidéki törzsek, az Amazon-folyam völgyében lakó s a többi braziliai törzsek, az araukánok és a maorik. Ezekkel szemközt mint nőági rokonságuak, csupán az ausztráliai törzsek állanak. De ezeknél a nőági rend nem tiszta, mert a gyermekek, bár anyjok vezeték-nevét viselik, de atyjoktól és nem anyai nagybátyjoktól örökölnek és atyjok *törzséhez* is tartoznak. Ez tehát, szemben az ellenkező esetek hosszu sorával, nem teheti kétessé azon állítást, hogy a nőrablás fiági rendszerre vezet. Sőt utóbb még teljes felvilágosítást is fogunk nyerni ezen *látszólagos* rendellenesség eredete iránt. Egyelőre csak annyit jegyzünk meg, hogy azon időben, midőn e népnél a teljes közösnejüség megszünt, idegen törzsek nőinek rablása által, akkor azon nőági nemzetségek már semmi politikai jelentőséggel nem birtak és különböző törzsekben ugyanazok voltak. Előbb azonban el akarjuk mondani, hogy miért kell a tényleges nőorzásnak fiági rendszerre vezetnie. Az összefüggés oly szembeötlő, hogy valóban meglephet, midőn sem Spencer, sem Lubbock nem mondták azt ki, a Mac Lennan nézeteivel szemben gyakorolt kritikájok alkalmával.

A nevezett három iróval együtt feltételezzük mi is, hogy nők eredetileg csak ellenséges törzsekből raboltattak; bármely tárgynak erőszakos elvétele magában is ellenséges cselekvény, és ha nem már ellenséggel szemben gyakoroltatott, okvetlenül ellenséget költött; így a braziliai törzsek, melyek gyakorolják s azok, melyeken gyakorolják, halálos ellenségek; a mundrucúk a parentintinek nőit szokták elrablani s egyszersmind legszentebb kötelességöknek tekintik, minden parentintin-férfit, ki kezökbe kerül, irgalom

nélkül megölni, fejét diadaljelül véve el.[1]) A karibok női egy időben többnyire olyan törzsekből valók voltak, melyek him felét azok kiirtották.

A nőági leszármazás fentartása s ellenséges idegen törzsből való rabnőknek tartása mellett, ezek gyermekeiben minden törzs ellenségeket nevelne magának, ha azokat anyjok törzséhez engedné számítani; vagy az volna feltételezendő, hogy a gyermekek névlegesen anyjok törzséhez számíttassanak, de tényleg annak gyülöletében neveltessenek. Ennek addig, a míg saját törzsbeli nőktől is születnek gyermekek a törzsben, az lenne következménye, hogy a két törzs átalakulna két ellenséges hordává, melynek mindegyike foglal magában mindkét törzsbeli egyéneket, a mi képtelenség.

A rablás *ténye* egyébiránt, a mint most tapasztaltatik, az ausztráliaiaknál, mindig csak különböző *lokális* törzsek egyénei közt fordul elő; azaz nem elég, hogy a nő (anya után) más nemzetséghez tartozik (habár ahhoz is kell tartoznia, minthogy a saját nemzetségén belül tilos a házasság) mint a férfi, hanem más csapathoz, vagy — mivel minden csapatnak meg vannak a maga területi határai — más kerülethez is kell tartoznia. Mert az egy csapathoz tartozó, egy kerületben együtt élő egyének, bár különböző nemzetségbeliek, békében élvén egymással, tisztelik egymás tulajdonjogát s a közöttük létrejövő házasságok nem orzás utján köttetnek.

A nőorzás általi házasság ugyanis, nem az egyedüli, mely ausztráliai törzseknél előfordul; házassági szertartásaik különfélék, mi szorosan összefügg azzal, hogy egy-egy kerületben különböző nemzetségbeliek élnek, kik között — szokásaik értelmében — békés házasságnak, eljegyzés vagy

[1]) Martius i. m.

nővásár utján helye van. Azonban, ha a nőrablás nem is az egyedűli módozat, mely által a házasság nálok létre jön, és ha nem is bizonyos, hogy ez-e az eredeti, mégis nagy elterjedtsége iránt az adatok nem hagynak kétséget. Igy Barrington irja, hogy ha valaki feleséget keres, első lépése, hogy valamely idegen törzsben, mely a magáéhoz ellenséges viszonyban áll, kiszemel magának egy nőt, meglesi a kedvező alkalmat, a mely eljövén, a semmit nem gyanító nőt fejbeütés által megfosztja eszméletétől, elhurczolja saját törzséhez, melybe az felvétetik, mint rablójának felesége. A nő törzse e sérelmet visszatorolja.[1]) Ebből kitünik nézetem szerint, hogy a sértett törzs alatt nem valamely nemzetség értetik, melynek neve nőágon öröklődik, s mely nemzetségek tagjai földeiken békésen s tarkán összevegyűlve élnek együtt, hanem a valódi ujabb alakulásu törzs, mely területileg is el van választva más törzsektől. Amannak nem is lenne oka egy nőtagja elvesztését annyira zokon venni, minthogy a nemzetségeken belül tiltva van a házasság, s így a nemzetség leányainak mindenesetre azonkivűl kell férjhez menniök.

Ha egyrészt nem vonható kétségbe, hogy a nőrablásnak a különböző lokális tribusok közt van egyedűl helye, másrészt az is bizonyos, hogy az egyéneknek ezen tribusokhoz való tartozandósága tekintetében a leszármazás fiági; azaz a fiak mindig atyjok törzséhez tartoznak, kinek földét öröklik, tekintet nélkül arra, hogy anyjok miféle nem-

---

[1]) In obtaining a female partner, the first step the take is to fix on some female of a Tribe at cumith with thein own (stealing the unsuspectins woman and stupefying her with blows). The woman dragged away becomes the wifs of the ravisher and is admitted in her husbands Tribe. (Barrington idézve Bastiannál, i. m.)

zetségbeli volt, a mellett, hogy anyjok vezetéknevét viselik, melyben a többnejüségnél fogva ugyanazon atya gyermekei is gyakran különböznek egymástól. A nőrablás szokása tehát itt is megtette szükséges hatását a leszármazási rend tekintetében. Hogy e mellett a nőági is fentarthatta magát, ez arra mutat, hogy a nemzetségi tartozékosságnak, az eredeti hordáknak korábbi összevegyülése miatt, politikai jelentősége már nem volt, következésképp ezzel összeütközésbe nem is jött, s általa így meg nem semmisíttetett. Valóban a név és czímer adása, meg a nemzetségen kivűl való házasság kötelezettsége ilyen jelentőséggel nem birnak. A vérbosszuról azonban ugyanezt nem mondhatni; az ebbeli hagyomány, mint igen szivós természetü fogalmakkal összefüggő, az ujabb renddel való ellentéte mellett is, daczolva azzal, erőben maradt. [1]) A fiági leszármazás létrejöttének lényegén azonban ez nem változtat.

A házasságok, a mennyiben nem nőorzás, hanem a törzsön belül békés eljegyzés által jönnek létre, a férfi és nő közt általok létrejövő viszony szempontjából teljesen egyenlők. Jelentőségök mindig az, hogy a nő teljes magántulajdonává lesz valamely férfinak; a birtokos kénye szerint eldobhatja, elajándékozhatja, kikölcsönözheti és össze is törheti tulajdonát; azaz birtokjoga oly korlátlan, minő polgárisult társadalmakban csak élettelen tárgyakat illetőleg létezik. Ez a viszony erőszakon alapuló eredetének tanusága. S ezzel összhangban némely törzsek nyelvén a »férj« fogalmának megfelelő elnevezés, szószerint annyit jelent, mint

---

[1]) Érvényesül akkép, hogy p. o. emberölés esetében a megölt nemzetségebeliek kötelezve érzik magokat bosszúra, ha más törzsben élnek is, mint a megölt.

asszony tulajdonosa.[1]) Ezért valószinű, hogy a nőorzásban kell a házasság eredetét felismerni. E nézetek előadásában az olvasó valószinűleg egy hézagot tapasztal: feltételeztem ugyanis, hogy az eredeti törzsek, melyek neveit a mostani nemzetségek viselik, békés úton vegyültek volt össze, a későbbi fiági leszármazásu törzsek képződése előtt, melyek most területileg el vannak különítve egymástól. Feltételeztem a fennálló viszonyok szemlélete által költött gondolat alapján, mint valószinűséget, a nélkül, hogy igazoltam volna a feltevést, a módozatok és okok kifejtése által, melyek közt és melyek által azon összevegyűlést létesültnek vélem. Ez így történt, mivel kifejtésök messzebb elvezetett volna jelen tárgyunktól (a leszármazás fiágira válta nőorzás folytán) mint kivánatos, valamint azért, mert azon okok általánosabb fontosságuak és nem csupán az ausztráliaiknál tapasztalt jelenségekre vonatkoznak s előadatásuk czélszerűbben történhetik különböző, még számba nem vett tények tudomásulvétele után.

Hogy azon számos nemzet, mely ellentétben hasonló fejlődési fokon álló, nőági leszármazásu és nőrablás formáját nem gyakorló népekkel, fiágit követ és nőket tényleg vagy szinlelve rabol — valóban ez utóbbi szokás által vezettetett át a fiági rendszerre, ez nézetünk szerint már eléggé hihetővé lesz azon ténynek spontán következményei, valamint az által, hogy a nőági leszármazás további fentartása csak furfangos és e mellett felesleges különböztetés mellett lehető. Ehhez hozzájárul még a valószinűtlenség, hogy épen mindazon négy világrészben elszórt népnél, mely nőorzást gyakorolt volna, a nélkül, hogy ez által átvezette-

---

[1]) Eyre i. m. II. 319, idézve Waitz-Gerlandnál VI. 775.

tett volna a fiági rendszerre, egyenlően akadt volna később valamely más, a nőorzással összefüggésben nem álló ok, mely reávezette volna őket a fiági rendre, ez által ellentétbe helyezve e népeket számos más, nálok különben nem fejletlenebb társadalommal. Van azonban még egy ok, mely feltételezésünket megerősíti. Idegen törzsekkel való összeházasodásnak, akár nőrablás által, akár pedig békés viszonyok közt történjen az, nőági leszármazás mellett elkerülhetlen következménye, hogy a törzsek helyileg elvegyűlnek. [1]) A határban vagy telepben, melyet eredetileg csak egy törzsbeliek laktak, a csapatban (hordában), mely eredetileg homogén állományu volt, azonnal megjelennek egymás mellett mindazon törzsek nevei, melyekkel az illető törzs, nővétel által összevegyűlt; ezt tapasztaljuk valóban az ausztráliaiknál melyeknek csapatai mindig különböző nemzetségekhez tartozó egyéneket foglalnak magokba. Az éjszak-amerikai indiánok igen nagy része hódol a szabálynak, mely szerint a feleséget mindig más nemzetségből kell venni; [2]) ennek természetes következménye, hogy egy-egy csapatban, egy faluban, mindig több nemzetségbeli lakik egymás mellett, a gyermekek mindig más nemzetségbeliek lévén, mint az atya (t. i. a nőági leszármazást követő törzseknél). Ennek folytán az oneida, a delavár vagy krik harczos nőül veheti a tőszomszéd leányát, a nélkül, hogy nemzeti szokása ellen vétsen. Ha ilyen nemzet utólag áttér is a fiági rendszerre,

---

[1]) Mást csak úgy képzelhetnénk, ha férfi költözik feleségéhez, a helyett, hogy azt magához haza vinné, mire ugyan van eset, de a mely a nőrablással természetesen kizárja egymást.

[2]) A nélkül azonban, hogy az orzás tényének vagy formájának s ezzel az eredeti ellenséges viszonynak legkisebb nyoma volna köztük.

ez nem viszi vissza eredeti lakhelyeikre a különböző nemzetségek tagjait, s ezek azontúl is vegyülten fognak tanyázni egy csapatban, egy faluban más nemzetségbeliekkel, míg saját nemzetségök tagjai elszórva maradnak különböző falvakban vagy csapatokban. [1]) Hogy ez elvegyülés elő ne álljon, a leszármazási rendnek rögtön fiágivá kellene válnia, midőn a nőknek kivűlről való behozása megkezdődik. Midőn tehát úgy tapasztaljuk, hogy a kelet-indiai nőorzó ős lakóknál egy-egy faluban vagy kerületben csak egy törzsbeliek laknak, s minden törzs külön néhány szomszéd falut képez, hogy továbbá és szükségkép menyasszonyát itt mindig más faluból hozza a vőlegény, jogosítva vagyunk egész határozottan állítani, hogy e nép fiági leszármazást követ, azon idő óta, mikor a szomszédoktól való nőrablás megkezdődött.

Így a khondoknál, kikről a Macpherson irja, hogy a törzsbe való házasodás nálok főbenjáró bűn, minden törzs külön területtel bir, a törzsnek több ága van, s az egyes ágak mindig több falu által képeztetnek. [2]) A kóloknál 5—22 falu képez együtt egy kilih-t, vagyis törzset s az egyugyanazon kilih-hez tartozóknak nem szabad összekelniök. [3]) A gondok más faluból vesznek feleséget, mi nincs ellenkezésben azzal, hogy szivesen látják, ha az ifjak anyjok fivérének leányát veszik nőül.

---

[1]) Így a csippevéknél és más algonkin törzseknél, melyek ujabb időben áttértek a fiági rendszerre, épen mint azoknál, melyek a régi rokoni rendszert tartották meg, különböző nemzetségbeliekből állanak a hordák és a falvak.

[2]) Macpherson's Report 27. l. idézve Spencernél Descr. Soc. 5. f. 13. l.

[3]) *Bastián*, Rechtsverhältnisse 283. l.

A kamcsadáloknál is azonos a falu a törzszsel vagy nemzetséggel, s a férfiak feleségeiket más faluból kötelesek szerezni. A kalmukoknál nem hallunk nemzetségekről, melyek tagjai együtt tanyáznának; minden törzs, minden horda külön tanyáz, s a házasodni kivánónak lóra kell ülnie s mértföldekre nyargalnia, hogy oly leány közelébe jusson, kit el szabad vennie; a cserkeszek fraternitásai is együtt élnek, külön kerületeket képezve, a nogájok, Haxthausen szerint, szeretik feleségeiket távol falvakból szedni és tisztes dolognak tartják, ha a vőlegény menyasszonyát egész az egybekelés napjáig nem ismerte. A wakambák, Hildebrandt szerint mindig más faluból vesznek feleséget, s a mit a többi fiági leszármazásu, éjszak-ázsiai és európai népről hallunk, melyeknél a nőorzás tapasztaltatott, mind arra mutat, hogy a menyasszonyok távolból vétetnek. Találunk ugyan olyakat is, melyeknél nincs nyoma (hihetőleg mert elenyészett), hogy a menyasszony megválasztásában egy bizonyos körön kivűl utasíttatnék a házasodni kivánó (mint p. o. a beduinoknál), de nincs rá eset a fiági leszármazást követőknél, kik nőorzás szokását tartják, hogy ily tilalom fennállása mellett azok, kik mint különböző törzs-vagy nemzetségbeliek, házasságra léphetnek egymással, a házasság előtt egy helyben együtt laknának. [1]) Szembeállítva tehát a nőági leszármazást és az exogamia [2]) szabályát követő népeknél tapasztalható

---

[1]) Kiveendők oly kulturnemzetek, mint a hinduk és chinaiak, melyeknek egykoron bizonyosan autonom törzsei tökéletes egységü társadalmakká olvadtak össze és helyileg elvegyűltek. Chinában ugyan most is van számos falu, melyeknek egész lakossága egy »szing«-hez tartozik, ellenben másutt, főleg városokban, sokféle törzs lakik vegyesen.

[2]) E görög szó-összetételt használja Mac Lennan a szabály

helyi elvegyülését a nemzetségeknek, az ugyancsak exogám és a nőrablás emlékét szertartásaikban megörökítő, de fiági leszármazás rendszerével biró népek törzseinek szigoru helyi elkülönzöttségével, nemmaradhat kétség, hogy ez a rendszer azonnal a nőorzás tényének meggyökerezésével jött nálok létre.

A befolyásokra nézve, melyek által létre jött, a következők jegyzendők meg: Egészben ritkábbak lehettek az esetek, midőn az addig teljes nőközösségben élő népnél, a nőnek tulajdonúl ejtése által az atyaság rögtön biztossá lett, s midőn ez élettani igazság felismerése is hozzá járult az atya és gyermek közötti egyéni kötelék megalapításához. Mert igaz ugyan, a rabolt nők vagy rabnők, ellentétben a nemzet »szabad leányaival«, többnyire szigorú birtokos hatalmába kerültek, a ki személyöknek feltétlen ura volt. De számos példából tudjuk, hogy olyan vad és barbár népeknél is, hol a férj egyéni tulajdonkép rendelkezik a nő felett és hol ez a viszony csakugyan a nőorzás utján jött jött létre, ez korántsem szükségkép eredményezi, hogy a férj magának nemi tekintetben kizárólagos jogokat tartson fenn; gyakori, hogy e részben fivéreit, vagy törzs-rokonait általában, sőt idegeneket is, a kiket mint vendégeket tisztelni akar, osztozni engedi azokban, és pedig az előbbenieket kölcsönösség fejében; ha a gyermekeket mindazáltal a magáéinak vallja, magát azok atyjának nevezve, ez odamutat, hogy az »atya« fogalom e fokon nem azonos azzal, mely a polgárisult társadalmak körében felel meg e szónak, nem a vérségi viszonyt jelzi, hanem kiválólag azt, mely az egyéni

---

jelzésére, melynek alapján a nő- vagy fiágon közös származást tartók, saját körükben házasságot nem kötnek.

tulajdonúl birt nő gyermekének felnevelésén, a felette gyakorolt hatalom és tulajdoni jogon, a tőle megkövetelt engedelmességen és hűségen alapulva, mint kiválólag jogi és erkölcsi kapocs jelentkezik. Hogy e felfogás létezett és hogy az gyakran megelőzhette az élettani kapocs sejtelmét, ez a jelen, valamint egy későbbi fejezet folyamában mind világosabban ki fog tűnni, az erre mutató jelenségeknek logikai sorrendben való tárgyalásánál. Ezért, habár mulhatatlannak látszott e helyen is reá utalni, csak röviden említjük meg, hogy a helyettes általi magzat-költés (az illető férjnek még éltében vagy halála után), mely előfordult a régi árja indeknél, a régi görögöknél, [1]) a régi németeknél, a hébereknél, az osszéteknél stb. szintén azon felfogáson alapszik és egykori terjedtségének tanusága. — Mindazáltal a kivételeket nem tagadva, túlnyomólag a vérrokonoknak, hol tágabb, hol szűkebb körére [2]) volt szorítva az egyéni tulajdont képző nők közössége, a miből következtethető, hogy az eszme, mely szerint a gyermekeknek vér szerint is a törzshöz, melyben neveltetnek, kell tartozniok: előbb felmerült azon követelménynél, hogy az egyes egyéni atya véréből valók legyenek. Ez utóbbinak viszonya a gyermekekhez, mint mondtuk, túlnyomólag jogi s erkölcsi fogalmon alapult.

Az anya tulajdona lévén a férjnek, így a gyermekek sem az anyáéi, hanem az atyáéi voltak. A nőorzás ténye által szükségkép megszünt az anyai nagy bátya »potestasa,« a hol ez kifejlett volt már a társadalom teljes communis-

---

[1]) A jónoknál, Athenében, ha örökösnőnek tehetetlen férje volt, az utóbbit fiági rokona helyettesítette Plutarch. Solon. 20. A dórokra nézve (Spartában) l. *Plutarch*, Lykurg. XV.

[2]) A törzsbeliek összeségét is befoglalhatta ez, míg más törzsbeliek iránt féltékenység tapasztalható.

musának rovására. A gyermekeknek anyjok vérségéhez való számítása involválta volna, hogy az ellenséges törzs számára neveltetnek, s ez a figyermekek megölésére vezetett volna, [1]) a mivel a törzs ismét valóságos öngyilkosságot követett volna el. Mert arra számitani, hogy azon nemzedék, melyet az ellenséges törzs nevel fel, az elsőből rabolt nők szülötteiből, képezendi a törzs jövendő erejét, szintén képtelen feltevés, minthogy ezek felnevelése ily czélra, amazoktól lett volna képtelenség. A nemző egyénisége, ha nem is biztos, de hogy törzsbeli, ez — a törzs körében élő rabolt nő teljesen el lévén zárva minden más törzsbelivel való közlekedéstől — egész kétségtelen lévén, eredményezte, hogy a gyermekek a törzshöz számíttassanak, bár más törzsbeli nőtől eredtek.

Mac Lennannak természetesen lehetetlen volt észre nem vennie a tényt, hogy a nőrablás házassági szertartásával biró nép mind fiági rendszerű. A tény tiszta voltának meg nem felelő, kelletlen elismerése annak, fel is található e szavaiban: »a nőrablás formája most leghatározottabban kifejezettebb épen ama népeknél, melyek fiági rokonságúak.« [2]) Hogy e mellett mégis fel nem ismerte az igazságot, csak az által lesz magyarázhatóvá, mivel további következtetései a mellett tarthatatlanokká válnak.

Egyrészt ugyanis nagyobb kiterjedést kiván adni a nőrablás tényének a valódinál; szerinte az exogamia szokása mindenütt, a hol előfordúl, onnan eredne, hogy a férfiak, a törzsbeli nők csekély száma miatt, (melyet ismét a leánygyermekek gyakori megöletésével magyaráz) szomszéd

---

[1]) Kivévén, ha subtilis különböztetéssel az anyai törzshöz való tartozás közel névlegességre nem redukáltatik.

[2]) I. m. 201. l.

törzsek nőit kezdték rabolni. A nőrablás szokásának ilyen eredeztetését illetőleg már fennebb elmondtuk nézetünket. Ha feltételeznők, hogy az exogamia eredetileg mindenütt nőknek idegen tőrzsektől való orzásával állott összefüggésben, akkor valóban igen nagy volna ama népek száma, melyeknél, az orzás ténye daczára, fentartotta magát a nőági rend. Nyugat-Afrika népeinek egy részéhez sorakoznának egy-két kivétellel amaz észak-amerikai törzsek is, melyek a mexicói öböl és Hudson-öböl közt egyrészről s más részről az Atlanti-tenger és a sziklahegyek közt laknak, továbbá a sziklahegységtől nyugatra, valamint az Amerika legfelső részében honos népek jó része is. Azonban semmi ok nem létezik, mely e föltevést igazolná. Az exogamia szabálya magában erre nem elég. Ama temérdek rézbőrű törzsnél, melyek a mostani Egyesült-Államok terűletén Amerika föltfedeztetésekor laktak és melyek (egy-két kivétellel) az exogamia szabályát szigorún követték, a nőrablás szertartásának nincsen nyoma egyetlen egynél sem. Ha exogamiájok, eme, körükben oly általános érvényű és vallásos szigorral követett szabály, valóban nőorzás tényén alapszik, mikép lehetséges, hogy annak formája, mint szertartás, ama népeknek csak egyikénél sem tartotta fenn magát? Honnan e nyomtalan eltűnés, ama következetes elfelejtése egy formának, mely más, sokkal előhaladtabb népeknél fentartotta magát, megérve itt-ott még a polgárisodás hajnalát is? Hogy e népeknél, kik még barbároknak sem mondhatók, mert valódi vadak voltak, a társadalmi fejlődésnek részben legkezdetlegesebb fokain, oly általánosan, oly kivétel nélkül feledésbe ment volna a lényeg, [1]) mint a forma, ez föltételezhetetlen.

[1]) Nőrablás formája a kérdéses törzsek egyikénél sem fordúl elő, és csupán a dakotákról említtetik, hogy egyéb hordáktól, olykor

Kezdetleges mívelődésű népek szerfelett szívósak a formák megőrzésében, akkor is, ha a viszonyok változtával azok minden aktualitása elveszett. A beduinoknál, valamint a turkomanoknál fentartotta magát a szertartás, noha a vallásváltozás processusán is átmentek, mely régi szokásokat leginkább képes kiirtani. Az indiánok multjában semmi olyan kultur-forradalomnak nem lehetett helye, mely képes lett volna az ősöktől örökölt, nemzedékről nemzedékre ismételt szokást elvágni; elejtése annál valószinűtlenebb, mivel az exogamiának, mely híven fentartatott, mintegy függelékét képezte volna ez esetben. Valószinűtlenebb az által is, hogy némely nemzeteknél házasságkötési szertartások léteznek; ezek, mint p. o. a krikeké, [1]) a *két* félnek önkénytes egyesülésére mutatnak.

Jellemző formák, mint a nőrablás, nem ejtetnek el azért, hogy olyan kevéssé jellemzőkkel helyettesíttessenek, mint a krikek házassági szertartása. A mellett az indiánoknál a nő nem volt rabnője férjének, habár sok munka nehezedett is reá. A rabbá ejtetés egész életre szól; az amerikai törzseknél a házasságok időre köttettek, így a krikeknél; szabály szerint egy évre, melynek letelte után meg voltak újíthatók, ha mindkét félnek tetszett; a hurónoknál a házasság tartama, annak kötésekor, a felek kölcsönös megegyezésével állapíttatott meg; több nemzetnél szokás volt az előleges próba-házasság; mindnyájoknál felbontható volt a házas-

---

szoktak nőket orzani; azonban épen ez a nép nincs nemzetségekbe oszolva s itt tehát az exogamia hiányzik. Különben a nőrablás is csak szórványosan fordúl elő, nem lévén más jelentősége, mint egyéb rablásnak.

[1]) Az összekelők egy-egy csemetét ültettek egymás mellé, Bartram szerint.

ság a nő kívánatára is; az örökjog többnyire nőági s az atyai hatalom sem érvényesült a túlnyomó nagybátyaival szemben. Mindez ellenkezik az erőszakos eredet, a rabságba hurczoltatás föltételezésével; a nőorzó társadalmakban a rablás tényének a puszta forma általi felváltatása után is rabnővé lesz a férjhez adott leány; előbb rabolt, majd vásárolt rabnő, ki egyéb tulajdonnal együtt átmegy az örökösök személyes birtokába. [1]) — Az irokézeknél, Lafitau szerint, régibb időben férj és nő nem laktak együtt; a nő anyjánál maradt, a házban, hol született, hol fivéreivel lakott együtt, a férj szintén anyja házában lakván együtt nővéreivel. A hurónoknál is csak az első gyermek születése után költözött a nő férje házába, addig szüleinél maradt. [2]) Ugyane népnél a házasság bármely fél kivánatára, ellenmondás nélkűl, bármikor fel volt bontható; gyermekeiken ilyenkor egyenlőn megosztoztak s mindkét fél új házasságra léphetett. Ezek oly tények, melyek homlokegyenest ellenkeznek a föltevéssel, hogy e házasságok eredete rablás és rabság, és melyek megerősitik a rablás szertartásának teljes hiányzásában is már elegendő alapot találó meggyőződésünket, mely szerint e törzseknél a nőrablásnak soha sem volt helye, s hogy következéskép a különböző törzsek vérségi összevegyülése más eredetű volt, ha ugyan a mostani törzsek nemzetségekre való megoszlása s ezek exogamiája, eredeti törzsek összevegyülésén alapszik. Ugyanez áll ama nyugat-afrikai népeket, p. o. az asantikat illetőleg, kiknél exogamiát nőági

---

[1]) Egész más eredete van az észak-amerikai törzseknél általános ama szokásnak, hogy az özvegységre jutó nő sógora nejévé lesz e szabály itt hasonló jelleggel bir, mint a hébereknél, hol nem csupán jog, de kötelességkép is háramlik ama szokás az elhúnyt fivérére.

[2]) *Lahontan,* i. m. II. 136.

leszármazással egyesítve, de a rablás szertartása nélkül találunk.

Valóban csodálatos, ha mindamaz okokkal szemben, melyek felfogásom szerint kétségtelenné teszik, hogy normális esetekben a fiági leszármazás nyomban követte a rablás általi nőszerzést, Mac Lennan oly állításokat tud koczkáztatni, mint az, hogy: a nőági rokonságnak mindenütt túlnyomónak kellett lennie, a hol exogamia és »*következésképp*« nőrablás szokása uralkodott; »mert, úgy mond, az atyaság biztossága lehetetlen, a hol anyák eloroztatnak első uraiktól és könnyen visszaoroztathatnak gyermekek születése előtt.« Itt tehát föltételezi, hogy a nők gyakran visszaoroztattak; de ez esetben a nőrablás szokásából nem fejlődhetett volna ki az, mely szerint csak idegen törzsbelivel, lehet házasságra lépni. A mellett ama visszaorzások — ha előfordúltak volna is — vad népek egyéb szokásaihoz képest, csak kevéssé helyeznék kétségbe az atya biztosságát. Mint fért továbbá össze a nőági leszármazás fentartásával, a mit Mac Lennan munkája 49-ik lapján mond: »ha nők rendszeresen oroztatnak, ez ama szándékból történik, hogy gyermekek neveltessenek;« hogy lehet ily nézettel föltenni, hogy a gyermekek anyjok törzséhez fognak számíttatni? miért nevelnének az emberek ellenségök számára gyermekeket?

Még további következtetések alapjáúl is szolgál eme felfogása; valódi rendszert állapít reá. Minthogy a nőrablás a nők csekély száma által idéztetett elő, ez ok másik hatásakép mindig együtt kellett azzal járnia a polyandriának; mivel pedig másrészt az exogamia, Mac Lennan szerint, mindig nőrablás szokásának általánossá váltából ered, ebből múlhatlanúl folyna, hogy minden exogam népnek eredetileg

polyandriában kellett élnie! Minthogy azután polyandria mellett az atyaság ismeretlen, ez által ismét megerősítve látja magát ama nézetében, hogy exogam fajoknál nőági rendszernek kellett uralkodnia.

Mac Lennan felfogásával szemben kiemelte Spencer H., hogy nőrablás és többférjűség nyomai közönségesen nem ugyanazon nemzeteknél tapasztaltatnak. [1]) Hangsúlyozza, hogy a tapasztalás nem igazolja Mac Lennan e nézetét és nem hajlandó föltenni, hogy a rablás életveszélyes cselekedete meg ne alapította volna az orzónak kizárólagos jogát. Spencer nézete sem fogadható el egész kiterjedésében; nem lehet állítani, hogy a nőorzás folytán rögtön létrejöttek a házasság iránt ama fogalmak, melyek a polgárisodás világát jellemzik; ausztráliai törzseknél, melyeket a nőorzó fajok közé kell számítanunk, tapasztaltatott, hogy a férj fivéreinek hasonló jogai vannak a nőre, mint magának a férjnek s ugyanez másutt is előfordúlt. [2]) Braziliai őslakók vendégszeretetéhez tartozik feleségeik felajánlása. Ez csak annyit bizonyít, hogy kizárólagosság iránt, ama fokán az erkölcsi fejlődésnek, a fogalmak különböznek a mieinktől. A nőknek a törzsben való teljes közössége után nagy lépésnek tűnhetett fel a közösségnek egy anya fiaira való korlátozása; a szorosan vett egyéni tulajdon fogalmának nem kellett szükségkép és mindenütt átmenet nélkül létrejönnie. A földbirtokban való egyéni tulajdon is nem egy helyen a fivérek közös birtokának, vagyis az osztatlan családnak közvetítő foka után éretett el az ősi birtokközösségből ki-

---

[1]) Principles of Sociology. I. . 1.

[2]) A régi hinduknak királyi vagy harczosi osztályánál nyomai vannak, hogy fivérek közösen birtak egy feleséget, noha alig vonható kétségbe, hogy a házasság nálok kiválólag nőrablás által köttetett.

bontakozó társadalmak által.[1]) A feleségnek átengedését szíves barátság jeléül feltalálni olyan társadalmakban is, melyekben a hűtlenség bűne (azaz a férj parancsa nélkül, vagy akarata ellenére elkövetett hűtlenség) kegyetlen szigorral büntettetik; azon önkénytes átengedést nem tiltották a kezdetleges férj erkölcsiségi igényei, melyek eredetileg úgy látszik, csak birtokjoga elismertetésére és sértetlen fentartására szorítkoztak.

Bizonyos, hogy a nő szabadsága, melyet a férj és feleség közötti névleges kötelék mellett előtalálunk aliaszkai és columbiai népeknél, több afrikai törzsnél, az audi tihuroknál, valamint a todáknál és ceyloniaknál, a régi massagetáknál és gindánoknál, többnyire megszűnik a rablás ténye által; a hol ennek emléke a szertartásban tovább él, a nő nem a magáé többé, hanem férje jószága. Kivétel azonban e szabály alól is létezik, és pedig olyan fontos társadalomban, a minő a régi árja indeké, a kiknél, nézetem szerint, szintén nőorzás volt a házasság kezdete. Itt ugyan utóbb fordúltak elő a házasságkötés egyéb nemei is (mint tiszta eljegyeztetés a szülők által és szabad választás a leány részéről), de a legősibb mindenesetre az orzás volt, melyet e szerint itt túlélt volna a nők szabad élete, minthogy ennek későbbi feléledése, ha az orzás annak véget vetett volna, föltételezhetlen. — A nők vásárlása is rendesen ugyanazon jogokat adja a férjnek, melyeket a rablás által szokott magáévá tenni, és épen a vásárolt nők is, Strabo tanúsága szerint, kinek állításai a Mahabharata fennidézett adataival

[1]) Ceylonban a kandyknál még pár év előtt együtt lehetett találni a fivérek birtokbeli osztatlanságát egy feleségnek közös birtokával (L. *Giraud-Teulon,* i. m. 60. l.), mint Tibetben és Polybius csalhatlan tanúsága szerint Spartában.

egyeznek — birták ama szabadságot. Nem lehet tehát egyebet föltételezni annál, hogy az indek erkölcsi fejlődésök ama fokán közönyösek voltak a nők hűsége kérdésében és egyéni tulajdonúl a nőt, csak a szintén egyéni tulajdonná váló gyermekek kedvéért szerezték meg. — A nőrablásnak hatása volt tehát mindig és mindenütt — ott is, hol az egyéni tulajdonúl ejtett nőtől házas hűséget nem igényelt a férj, hol következésképp a vér szerinti rokonság nem volt biztosítva — a fiági rendnek elfogadtatása.

HATODIK FEJEZET.

Rokonsági fokok felfogása ősszokású népeknél s annak jelentősége.

E kérdés végleges eldöntésével eljutottunk odáig, hol Morgan Henrik Lajos működése eredményeiről kell szólnunk. A nevezett amerikai tudós, kitől 1854-ben egy az irokéz nemzetek szövetségét tárgyaló munka jelent volt meg, ethnographiai adatok gyűjtése czéljából az amerikai őslakók törzsei közt időzvén, melyek egy részének nyelvét is birja, észrevette, hogy nálok a rokonsági fokok jelzésének módja teljesen eltér attól, mit e részben a polgárisúlt társadalmak szokásai mutatnak. A rézbőrűek rokonsági elnevezéseiben, a mennyiben itt azt akarjuk röviden jelezni, miben különböző törzseik megegyeznek egymás közt — legfeltűnőbbek a következők: atyának nevezik az atyán kívűl 1. ennek fivéreit, 2. az atyai nagyatya fivéreinek fiait, 3. az atyai nagyatya atyja fivéreinek fiaiktól való fiunokáit; szintúgy anyának az anya nővéreit, az anyai nagyanya nővéreinek leányait, az anyai nagyanya anyja nővéreinek leányaiktól való nő-

unokáit. Viszont mindazok, kik atyának, anyának szólíttatnak, az illetőket fiuknak, leányuknak szólítják. Talán hajlandók lesznek némelyek ebből azt következtetni, hogy ez indiánok minden idősb férfit vagy legalább minden idősb vérrokont atyának, s minden idősb nőt anyának neveznek, a nélkül, hogy ezzel rokonsági fokot akarnának jelezni, hanem mintegy udvariasságból, a kor iránti tiszteletből, úgy mint európai népek alsóbb osztályaiban is megtörténik ez bizalmas beszélgetésben, mikor az atya szónak utána teszik az illetőnek hol kereszt-, hol vezetéknevét. Hogy ez nem így van, kétségtelenné válik, ha tudjuk, hogy ugyanaz amerikai törzseknek vannak külön szavaik, melyek nagybátyával és nagynénével fordíthatók le, és melyekkel az anya fivérei, illetőleg az atya nővérei jelöltetnek; ezek sohasem neveztetnek atyának, anyának, valaminthogy az atya fivérei (s ezek fiági finemű unokavérei) s az anya nővérei (s ezek nőági nőnemű unokavérei) sohasem mondatnak nagybátyának vagy nagynénének. Kétségtelen tehát, hogy rendszer van a dologban. Mindazoknak, a kik atyának neveztetnek, fiai következetesen fivérnek s leányaik nővérnek és ez úgynevezett fivérek fiai, ha a beszélő férfiú, a rendszer szellemében fiaknak, s ismét ezek fiai unokáknak mondatnak. [1]) Ugyszintén az atyának szólítottak atyái nagyatyáknak neveztetnek. Ellenben valamint az anya fivére nem atyának, úgy annak fia sem fivérnek mondatik a *nagy többség által,* mert a fokra nézve az egyformaság megszűnik; a törzsek egy részének külön szava van e fok jelzésére, mely unokavérrel fordítható le; nehány következetlenűl fivérnek mondja

---

[1]) Ha nő beszél, akkor valamint a fivérnek fia, ugy az atya fivére fiának (ki szintén fivérnek szólíttatik) fia sem mondatik filiusnak.

azt, kinek atyját atyáúl el nem ismeri, mások kiknek szintén nincs szavuk reá, de kik úgy látszik, érezték a következetlenséget, mely a fivérnek szólításban volna, más ama fok jelzésére épen nem illő elnevezésekkel élnek e részben.

Morgan, miután meggyőződött, hogy a neki közvetve vagy közvetlenűl hozzájárúlható észak-amerikai nemzetek mindnyájánál, főbb vonásaiban, hasonló rendszer van használatban, a tünemény érdekes volta által indíttatva, nagyobb mérvű adatgyűjtésbe fogott, mire nézve sikerűlt a washingtoni Smithsonian Institution támogatását megnyernie; az előhaladtabb államok tudományos testületeihez, a civilizálatlan népek körében vagy közelében székelő amerikai ügynökökhöz, továbbá misszionáriusokhoz bárczák küldettek, ama rokonsági fokok lajstromával, melyeknek az illető nyelveken való megnevezése kivántatott. E gyűjtés eredménye le van téve egy, ugyancsak a Smithsonian Institution által kiadott terjedelmes munkában. [1]) A nyelvek közt, melyek elnevezései e munkában közölve vannak, a szémiek (számra 4), az uraliak (számra 5) s az árja nyelvek közűl a celta, germán, román, görög és szláv nyelvek, továbbá a szanszkrit és a perzsa (új) semmi különös jelenséggel nem ismertetnek meg. A rokonsági fokok, a mennyiben külön név jelzésökre nem létezik, a közbeeső ízek megnevezése által irathatnak körűl csak s az atya, anya, fi- és nővér, fiú és leány elnevezések csupán a legközelebbi vérrokonoknak, nem pedig a távolabbiak, nemzedékek szerint osztályozott csoportjainak jelölésére szolgálnak itt. Ellenben a mintegy 75 amerikai nyelvhez és dialektushoz, melyről adatok nye-

---

[1]) Systems of Consanguinity and affinity of the human family, by Lewis H. Morgan. Washington, 1871. Folio.

rettek, többé-kevesbbé közelről csatlakoznak, a követett rendszer dolgában, a következők: India nyelvei közűl a szókincs tekintetében szanszkrit származású hindi, bengali, maráthi és gudzseráti, s a dravida nyelvcsaládhoz tartozó tamil, telugu és kanárai; azután a chinai, japáni, birmai és karen; a Csendes-tenger szigetei közt Havái, Uj-Zéland, Tonga, Fidzsi, Kuzái, Gilbert-szigetek és Rotuma [1]) nyelve, végre az afrikaiak közűl az egyedűli, mely beszereztetett, a zulu. Több nem szereztetett be; nagyon gyengén van tehát képviselve Észak-Ázsia és még gyengébben Afrika; hiányzanak Ausztrália nyelvei s nehány a fontosabb csendes-tengeri nyelvek közűl, u. m. Tahiti, Szamoa és a Szunda-szigetek maláj nyelvei. Ép oly gyengén, mint Afrika, van képviselve Dél-Amerika is (egygyel: a chibcha); a mi egyéb közölve van Amerikáról, az északi kontinens népeiről szól. E hiányok, bár utólagos pótlásuknak csak örülni lehetne, mindamellett a közölt anyag becsét nem helyezik kérdésbe s az abból vonható következtetéseknek nem helyessége, hanem csupán alkalmazásuk határai iránt hagynak fenn kétséget.

Ha a Morgan által úgynevezett *osztályozó rokonsági rendszerrel* biró nyelveket külön-külön tekintjük, lehetetlen ama gondolatra nem jutni, hogy azok a megfelelő sorrendbe helyezve, egy fejlődési sorozatot képviselnek. A Havai-féle rendszer tényleg a legkezdetlegesebb, legőskoribb nemi állapotokra utal világosan, a melyeket csak föltételezhetünk.

A vérrokonok összesége öt csoportba osztatik be; nagyszülők, szülők, testvérek, gyermekek és unokák. Nagyszülőknek neveztetnek a valódi nagyszülőkön kívül ezek

---

[6]) Ez utólagosan közöltetett *Morgan* újabb munkájában: Ancient Society. London, 1877.

minden testvérei, szülőknek az úgynevezett nagyszülők minden gyermekei, testvéreknek a szülőknek nevezett minden rokonok gyermekei, ez utóbbiak gyermekei fiaknak és leányoknak és végre ezekéi unokáknak. A mellett férjnek nevezi a nő, a valódi férjen kívül, ennek fivéreit és pedig nem csupán a mi fogalmaink szerinti fivéreket, hanem azokat is, kik az ottani szokás szerint, fivéreknek tekintetnek; ezeken kívül férjeinek nevezi még nővéreinek férjeit is; egészen ehhez hasonló módon alkalmazza a férfi a feleség nevet, kiterjesztve azt felesége minden rendű nővéreire, úgymint fivérei feleségeire. Hogy ez elnevezéseknek, a kereszténység elterjedéséig, a tényleges viszonyok valóban megfeleltek, ezt olyan férfiak bizonyítják, a kik nem futólagosan, mint utazók, látogatták meg e szigetcsoportot, Andrews Lorin, a ki mint biró élt Honoluluban, Bishop Artemus hittérítő, Bingham és dr. Bartlett, a kiknek állandó lakhelye volt e szigetcsoport. [1]) Míg ebben az elnevezések a ténylegesen fennálló viszonyt fejezték ki, hasonlót nem lehet mondani azokról, melyek szerint a fivér nővére gyermekét és viszont, gyermekének nevezte, ellentétben a dravidákkal, fidzsibeliek, tongaiakkal és az amerikai rézbőrűek többségével, hol a fivér más nevet adott nővére fiának, míg kivéve fiát fiának nevezte. A vérfertőzetet Havái erkölcsei is tiltották; kivételt e részben csupán a fejedelmi családok képeztek, melyek körében a testvérek, úgy mint az unokatestvérek közti házasság is rendszeresítve volt. Mindamellett kellett léteznie egy korszaknak, a melyben ez utóbbi megnevezések is megfeleltek a tényleges viszonyoknak és a mely korszaknak azt túlélő maradványaikép tűnnek fel.

---

[2]) Az adatok *Morgan*-nál, Ancient Society, 427—28.

A havái-féle rendszer e szerint a nemi és vérségi viszonyok egyik legkezdetlegesebb fejlődési fokát tárja fel előttünk; azt, a midőn a nemzedékek szerinti elkülönítésnél, egyéb közbenső határvonalakat, vérségi tekintetben, nem ismert a társadalom; az egykorúak mind testvérei, és midőn felnőttek mind férjei és feleségei egymásnak; az idősb nemzedék tagjai mind szülőik, az ifjabbéi mind gyermekeik! Ez állapot, mely a polgárisúlt társadalom emberének annyira viszszatetszik, ugyanaz, melyet Plato eszményképűl állított fel eszményi államában. Morgan [1]) figyelmeztet egy, a Timaeusban előfordúló helyre: az eszményi köztársaságban élő minden polgárok öt csoportra oszolnak a kor szerint, mely csoportokon belől a nők a férfiaknak, a született gyermekek a szűlőknek közösek; az egykorúak egymást testvéreknek, az idősbeket szülőiknek s a még idősbeket nagyszülőiknek tekintik stb. Morgan ama nézetet fejezi ki, hogy Platót a hellén és pelasg őskornak ránk nézve elveszett hagyományai vezették ez eszmékre. Ez nem lehetetlen, miután a mint láttuk, p. o. az athéneiek őskori nemi viszonyait illetőleg valóban létezett hagyomány, mely az egyéni házasság keletkezését Kekrops korába helyezte. Valószinűbb azonban, hogy Platót vele egykorú vad népek állapotainak ismerete inspirálta. Ilyenekről a görögöknek volt tudomásuk; így *Nicolaos* a tejjel élő skythák igazságos voltát dicsérvén, azt írja, hogy javaik és feleségeik közösek; ezért az idősbeket mind atyáknak, az ifjabbakat mind fiaknak, a kortársakat testvéreknek nevezik. [2]) Ugyanazt írja róluk, a lófejőkről (hippomolgoi) Strabo is, megérintvén ez alkalommal Plató tanát, mint

---

[1]) Ancient Society, 417. l.

[2]) Fragm. graeca.

melynek értelmében élnek. A görög bölcselők, úgy mint a költők, szerették polgártársaik előtt a vad népek erkölcseit, mint különösen dicséreteseket feltűntetni s azokkal szemben saját társadalmi állapotaikat elfajúlással bélyegezni.

A következőkben megkíséreljük a különböző rokon elnevezési rendszereket, melyeket Morgan az osztályozókhoz számít, azon sorrendben venni szemügyre, melyben azok az alapformának tekinthető Havái-félétől mind erősebben eltérnek, a nélkűl, hogy szerkezetöknek legalább egyik vagy másik reformálatlanabb részében attól való eredetöket el ne árulnák.

A vérrokonoknak egyedűl nemzedékek szerinti megkülönböztetése, egyetemben a férj és feleség nevének hasonló kiterjesztésével, mint Haváiban, másutt sehol sem fordúl elő. A maoriról ugyan nem állítható egész biztosan, hogy eltér attól, mert nem közöltetik, hogy a férfi nálok fivére feleségét és felesége nővérét, továbbá a nő férje fivérét és nővére férjét mint szólítja; a vérrokonsági fokokra nézve pedig teljesen megegyezik vele. A zulu csak abban tér el a havái-félétől, hogy a feleség nővére nem feleségnek s a nővér férje nő által nem férjnek szólíttatik; ellenben a férj fivére itt még férj, a fivér felesége még feleség; de azért mindkét nembeli testvér egymás gyermekeit különbség nélkűl gyermekeinek szólítja. A tett különbségből az volna következtethető, hogy itt a szokás, mely szerint a férfi, ki a legidősb nővért elveszi, jogot nyer annak húgaira is, előbb megszűnt annál, hogy fivérek feleségöket vagy feleségeiket közösen birják. Az amerikai népek közűl e tekintetben a *pánik* teljesen egyeznek Haváival, [1]) és részben a miniterik, varjak,

[1]) Nőm nővére és fivérem neje nőim, férjem fivére és nővérem férje férjeim a pániknál.

rikkarik, mandanok és sejennek; [1]) ezek azonban az amerikaiak nagy többségével együtt eltérnek tőle abban, hogy a másnemű testvér gyermekeit nem mondják gyermekeiknek. A közölt micronesiai rendszerek pedig, valamint két atapaszk-törzs (nyúl és vereskés) épen ez utóbbiban egyeznek vele, [2]) míg a házastársak testvérei nálok sógoroknak és sógornőknek neveztetnek. — A legközelebb állók tehát két csoportra oszolnak, mely csoportok két pont egyikében térnek el az eredetitől, míg a másikban állók megegyeznek vele. Az ezután legközelebb állók azok, a melyek e pontok mindkettejében eltérnek; egyébben megegyeznek vele: a sógorokat és sógornőket férjnek és feleségnek nem nevezik, valamint a másnemű testvér gyermekeit az ugyanegyneműétől és a magukétól megkülönböztetik, egyébben pedig egyeznek vele: ezek az amerikai szeneka, tuszkaróra, hurón, dakota, asszininoin, punká, omehá, jová, otoe, ká, ozédzs, winnebago, krik, csiroki, továbbá az odzsibwé és még tizenöt algonkin nemzet, a három dravida nemzet, Fidzsi és Tonga rendszerei. — Ugyanezekben az anyai nagybátya sem tartozik az atyák, az atyai nagynéne sem az anyák közé, a mi szükséges konzequencziája az előbbi lépésnek. Még abban is eltérnek a kezdetleges formától, hogy fivér és nővér gyermekei, a kik a havai-féle szokás szerint egymással testvérek, itt meg vannak különböztetve; de a bármily ágbeli *unokatestvér* gyermekei az amerikaiak nagy részénél már ismét fiaknak és leányoknak mondatnak, mint Havaiban. Az atyai nagyatya fiági dédunokáját is, az amerikaiak, csak

---

[1]) Talán még a krikek is ide számithatók; a férj fivérének elnevezését, mely nálok szokás, Morgan ezzel adja vissza: »my present occupant,« a mi furcsa.

[2]) Ugy mint a maori is.

mintegy felénél különbözteti meg a nő [1]) mint unokaöcsöt vagy húgot, míg a többinél filius és filia a neve, mint Havaiban; a dravidák amazokkal egyeznek.

A többi, osztályozó rokoni rendszerű nyelv, bár egyébben eltér is a már felsoroltaktól, úgy mint egymás közt is, a következőkben megegyezik: az eszkimóknál, hindiben, bengaliben, maráthiben, gudzseratiben, japániban, birmaiban és kárenben mindkét nagyatya és mindkét nagyanya testvérei nagyatyának és nagyanyának, s ennek megfelelőn mindkét nembeli testvérek unokái unokáknak neveztetnek; ez a karenben úgy tekinthető, mint végső nyoma az osztályozó rendszernek, míg a közelebbi fokok itt mind meg vannak különböztetve, mint a mostani európai nyelvekben; az imént felsorolt osztályozó elnevezések helyettesítése által a karen teljesen átmenne a leiró rokonsági rendszerű nyelvek sorába, így azonban bennük még megőrizte emlékét az eredeti rendszernek. Az eszkimóban valamivel, de nem sokkal több marad meg abból, a mennyiben mindkét nembeli testvérek gyermekei meg vannak különböztetve mint kis-öcs és kis-húg, ellenben ezek házastársai még menynek és vőnek, azaz akkép, mint a saját gyermekek házastársai neveztetnek, míg a karenben a kis-öcs felesége kis-húg, a kis-húg férje kis-öcs. A japáni, birmai s a négy gaura nyelv közelebbi fokokra nézve is megegyezik a kezdetleges rendszerűekkel; sőt a birmai némely tekintetben nagyon közelről, míg épen egyebekben, melyekben magasabb fejlődésűek egyeznek amazokkal, eltér tőlük. Ez alapon, mint külön fejlési irányú, kiválasztandó a többiek által képezett sorozatból. Ez különben kisebb mértékben a japánira s a gaura nyelvekre nézve is

---

[1]) S így a férfi is anyai nagyanyja nőági unokáját.

áll, a mennyiben a rokonok megnevezésében nem tétetik különbség a szerint, hogy azok fi- vagy nőági rokonok-e s ennyiben közelebb állnak a havái-féle rendszerhez, mint p. o. a dravidák, míg ellenben a fokok megkülönböztetését illetve, előbbre haladtak. Igy a fivér fia férfira nézve a dravida nyelvekben még *filius,* a nővér leánya pedig nőre nézve *filia,* míg a japániban s a gaura nyelvekben (valamint a birmaiban) a testvérek gyermekei, tekintet nélkül az illető testvérek nemére, kis-öcsnek és húgnak neveztetnek. Ellenben a szülők testvéreinek gyermekei ez utóbbi nyelvekben különbség nélkül testvéreknek mondatnak, míg a dravidáknál (s az észak-amerikaiak egy részénél, Tongaiban és Fidzsiben is) sem az atya nővérének, sem pedig az anya fivérének gyermekei nem mondatnak testvéreknek. A gaura, [1]) japáni és birmai rendszer e részben nem tesz különbséget; ellenben a gaura nyelvekben az elnevezés sohasem viszonos már: a szülők testvérei nem jeleztetnek atya és anya névvel; a japániban ezekre nézve a leiró jelzések mellett (mint nagybátya vagy atyám fivére s nagynéne) fentartották magokat az osztályozók is, ekkép: kis-atya, kis-anya, második kis-atya. [2]) Birmaiban csak az atya nővére van mint nagynéne megkülönböztetve, az anya fivére épen úgy, mint az atyáé, nagy- vagy kis-atyának, az anya nővére nagy- vagy kisanyának mondatik a szerint, hogy idősb vagy ifjabb-e az illető szülőnél. E három rendszer voltaképen külön lánczolatot képez, melynek a havai-féle rendszerhez legközelebb

---

[1]) Hindiben, bengáliban és maráthiban az atya fivérének fia vagy egyszerűn fivérnek vagy »atyai nagybátya után való fivérnek« is neveztetik; gudzserátiban csak egyszerűn fivérnek; az atya nővérének fia gudzserátiban, valamint maráthiban is egyszerűn fivér.

[2]) Igy az anya fivére, míg az atyáé egyszerűn kis-atya,

álló tagja, a birmai, csak az atya nővére s testvérek gyermekeinek elnevezésére nézve tér el attól;[1]) a japáni a szülők testvérei számára már külön nevekkel bir, míg a gaura nyelvekben ezeket illetőleg csak ilyen külön nevek használtatnak.

Megjegyzendő úgy a birmaira, mint a japánira s a gaurákra nézve, hogy a valódi testvérek gyermekeivel együtt a testvéreknek szólított unokavérek gyermekei is, mint kisöcs és kis-húg vannak megkülönböztetve; mindezek gyermekei azonban még unokáknak szóltíttatnak mind e nyelvekben. A gaura nyelvek rokonsági rendszere tehát, mely e sorozatban legközelebb áll a leiró rendszerekhez (ha t. i. a karent és az eszkimót e sorozathoz nem számítjuk) megegyezik a havái-félével a következőkben: a szülők testvéreinek gyermekei testvéreknek, a valódi és az úgynevezett testvérek unokái unokáknak, mindkét ágbeli nagyszülők testvérei különbség nélkül nagyatyáknak és nagyanyáknak, a testvérek gyermekeinek házastársai menynek és vőnek szóltíttatnak,[2]) úgy, mint ha a testvérek gyermekei még fiaknak és leányoknak neveztetnének. A birmai és japáni azzal állnak közelebb a havái-féléhez, hogy a szülők testvérei is atyának, anyának neveztetnek; a birmai tehát lényegben csak az által különbözik a rotúmai vagy kuzái-félétől, hogy a test-

---

[1]) Megjegyzendő úgy a birmaira, mint a japánira s a gaurákra nézve, hogy a valódi testvérek gyermekeivel együtt a testvéreknek szólított unokavérek gyermekei is mint kis-öcs és kis-húg vannak megkülönböztetve; mindezek gyermekei azonban még unokák mind e nyelvekben.

[2]) De csak a bengáliban és maráthiban különböztetés nélkül, míg a hindiben és gudzserátiban unokaöcs-menyem és unokahúg-vőmféle kifejezések használtatnak.

vérek gyermekei nem gyermekek benne, mi következetlenségűl tűnik fel: az unokaöcs nagybátyját atyjának, a nagybátya unokaöcscsét nem fiának szólítván.

Hátra van még a chinairól szólni, mely bár határozottan osztályozó, de a mellett egész különleges; az atya és anya, fi- és nővér, sőt a *filius* és *filia*, továbbá az unoka kifejezések itt is alkalmaztatnak a nemzedékek sorrende szerint távolibb rokonok jelölésére, de *mindig* oly hozzátétellel, mely kétséget a rokonság valódi foka iránt nem hagy fenn. Igy az atya testvérbátyja »idősb atya,« öcscse »ifjabb atya,« szintúgy az anya nővérei »nagy, külső mama« és »kis, külső mama«; tovább az atyai nagyatya nővérének unokája »peaon osztálybeli« fivér vagy nővér; atyai nagybátyám leányának leánya »tang-osztálybeli wae-sung leányom« és atyai nagybátyám dédunokája »tạng-csih-osztálybeli unokám« stb. E példák, azt hiszem, elegendők a chinai rendszer tüzetes voltának megitélésére, de annak bebizonyítására is, hogy alapját a havái-féle vagy ahhoz hasonló képezte; a különböztetés szükségével itt nem új nevek keletkeztek a rokoni viszony jelzésére, hanem a nemzedékek szerinti, mintegy vizirányos osztályozás, mely csak a nemzedéket jelzi, megtartatván, azzal keresztben függőleges vanalakként vannak megnevezve a különböző ágak. [1])

A különböző rendszereket a kezdetlegeshez való állásuk és egymás közti filiatiójok könnyebb áttekintésére, a szerint, mint ezek az előadottakból kitűnnek, leszármazási tábla alakjában rendeztem:

---

[1]) Megjegyzendő egyébiránt, hogy a nagybátya és nagynéne, kis-öcs és kis-húg kifejezéseknek megfelelők léteznek a chinaiban, de nem általánosan helyettesítik az atyát, anyát, fiút és leányt, hanem csupán bizonyos ágakban, mi későbbi keletkezésükről tanúskodik.

HAVÁI

a) Zulu	*b)* 1. Páni	*c)* 1. Micronesia	*d)* China
	b) 2. Négy irokéz mandan és varjú	*c)* 2. Birma *c)* (Japán)	
	b) 3. Többi észak-amerikai, dravidák, Fidzsi, Tonga	*c)* 3. Hindi, bengali, maráthi, gudzseráthi	
	b) 4. Eszkimó	*c)* 4. Eszkimó	
	b) 5. Káren	*c)* 5. Káren.	

A zulu-rendszert, mivel egyrészt a páni-féléhez (pawnee), másrészt a micronesiaihoz áll közelebb, valamint már említett alapon a chinait külön ágakúl vettem. A két fő-ág *b)* és *c)* elseje amaz eltérési sorozatot mutatja, mely a testvérek stb. ivadékai közt a testvérek neme szerint különböztet, másodika *(c)* azt, mely e különböztetés mellőzésével fejlődik ki; *b)* első két izében a különböztetés csak részben való [1]. *b)* 3-ikban pedig teljesen keresztülvitt. Az eszkimó s utána a káren mindkét főág 4. és 5-ik izekép azért vannak felsorolva, mivel úgy *b)*, mint a *c)* sorozat szerint is fej-

[1]) E mellett az első íz (*b* 1) a fivérek közösnejűségének s a nővérek közösférjűségének teljes emléke által (a sógornak elnevezésében) különbözik a másodiktól, melyben annak nyomai már csupán közvetettek.

lődhettek, a mennyiben ama fokokra nézve, melyekben rendszerök osztályozó, a *b)* sorozatú rendszereknél sincs keresztülvíve a nem szerinti különböztetés.

Mint jellemzőbb tényeket, melyek az eddigi előadás keretében helyet nem találhattak, megemlítjük pótlólag még a következőket: Az amerikai nemzetek közűl a knisztinó, odzsibvé, ottavé, potavettemi, piekan, kéna, mohigán és delavár (mind az algonkin fajhoz tartozók) a testvér gyermekeit a saját gyermeköktől megkülönböztetik mint mostohát; azaz hogy férfiú fivére gyermekét úgy szólítja, mint feleségének előbbeni férjtől való gyermekét; nő pedig nővére gyermekét úgy, mint férjének más feleségtől való gyermekét. Ez a szokás eredetét illetőleg talán még többet mond, mint a hol ily különbség nem tétetik; a jelentőség világosan ez: fivérem gyermeke mostoha gyermekem, mivel feleségeim egyike szülte neki, — és nővérem gyermeke mostoha gyermekem, mivel férjeim egyike nemzette.

A csoktá, csikkezá és krik népeknél férfiú fivéreit *többes számban* nem jelölheti másképp, mint olyanokúl, kik együtt szoptak; valószinüleg azonban e jelölés csak akkor válik szükségessé, ha az együttesen jelölendők egyike idősb, másika ifjabb a szólónál; más esetben a »bátya« és »öcs« többes száma jöhet alkalmazásba. Az amerikai népek nagy részének összetett szava (minőt a magyar alkotott magának) sincs a fivér, valamint a nővér jelölésére, csak bátyát, öcsöt, nénét, húgot ismernek.

Nővére fiát férfi az amerikai rendszerek nagy többsége szerint megkülönbözteti saját vagy fivére fiától mint kis-öcset; de ugyanazon törzsek nagy része, melyek e különböztetést teszik, a kis-öcs feleségét már nem különböztetik meg, hanem menynek nevezik, a miből következtethető,

hogy eredetileg ezeknél is, úgy mint Haváiban, sőt magoknak az amerikaiaknak egy részénél még jelenben, a nővér fia is filius volt, és hogy midőn e megkülönböztetés beállott a nővéri unokaöcsre nézve, feleségeé, mint távolabbi foké nem követte mindenütt, mint teljes következetesség mellett kellett volna. A következetes keresztülvitelnek a szavak hiányában volt erős akadálya, mint kiviláglik ama nehány esetből, melyben egyes népek csakugyan megkisérelték a nővértől való kis-öcs feleségét megkülönböztetni a menytől; ezeknél mondatik az sógornőnek, húgnak, kis-húgnak, unokának (!), sőt egynél feleségnek. Ez tehát nyilván zavarnak, a rendszer következetes reformjára való képtelenségnek jele, mely teljesen megmagyarázza, hogy az osztályozó rendszer általában fentartotta magát a családi viszonyok teljes átalakulása után. A többi rendszer is következetlenség és egymás közt eltérés példáját mutatja eme fokot illetőleg, és pedig már ama kezdetlegesekben is, melyekben nővére fiát férfi még fiúnak nevezi, mert nágyobb részökben ugyan következetesen menynek mondatik, ellenben kuzaiban »filia«; ugyanígy nevezték a fejlettebb rendszerek közűl tamilban és teleguban; a japáni egyezik amaz amerikai nyelvekkel, melyekben a nővér fia már unokaöcs, míg ennek felesége még meny férfira nézve. A birmai ellenben, mely a japáninál s annyival inkább a gaura rendszereknél egyéb tekintetben közelebb áll a havái-féléhez, e részben erősebben eltér tőle míg az utóbbiakban »meny« és »unokaöcs-meny« járják, a birmai unokahúgnak és unokaöcsnek szólítja testvérei gyermekeinek házastársait különbség nélkül, azaz úgy, mint őket magokat, miben a kárennel egyezik s az európai szokásokkal.

HETEDIK FEJEZET.

A dravida-rendszer különösen s ebből járó következtetések.

Az előző fejezet elején, miután a Morgan által úgynevezett osztályozó rokonsági elnevezések legjellemzőbb vonásait ismertettük, azt mondtuk, hogy külön-külön tekintve és a megfelelő sorrendbe helyezve ama rendszereket, lehetetlen föl nem ismerni, hogy fejlődési sorozatot alkotnak. Ez állítás ott némi igazolást talált abban, hogy a különböző rendszerek, a hasonlóságok és eltérések alapján, mikép sorakoznak. Az eltérések, ellenmondások magyarázata is megkiséreltetett. Lubbock többször idézett munkájában szintén foglalkozott e tárgygyal. Lubbock felismerte, hogy a komplikáltabb rendszerek különböztetései és egyszersmind következetlenségei és tévedései csak akkép lesznek megmagyarázhatókká, ha úgy tekintetnek, mint az egyszerűbb, kezdetlegesebb rendszerekből, a különböztetés szükségének növekedő érzetével fejlődöttek. Lubbock gondolatmenete röviden előadva ez: Ama rendszerekben, melyeket fejlettebbeknek tekintünk, találkozunk a rokoni elnevezések olyan alkalmazásaival, főleg a távolabbi fokokat illetőleg, a melyek magával az illető rendszerrel ellenmondásban állanak, de a kezdetleges rendszerekben, hol ugyanazon alkalmazásban találjuk azokat, teljes összhangot mutatnak a rendszerrel. Igy a rézbőrű törzsek nagy többségénél, úgy, mint a dravidáknál, a férfi fivérének fiát fiának, nővére fiát ellenben külön szóval kis-öcsnek nevezi, mint ez viszont amazt nem atyjának, hanem más szavakkal nagybátyjának; ellenben a nővér fiának fiát már épen úgy unokának szó-

lítja, mint fivére fiának fiát és saját unokáját is. Miért nevezi tehát unokának azon vérrokon fiát, a kit magát fiának el nem ismer, úgy mint fivére fiát? E kérdésre megfelelnek a kezdetlegesebb rendszerek, a melyekben a férfi gyermekeinek nevezi nővére gyermekeit és épen úgy a nővér fivére gyermekeit. Azt kell tehát föltételezni, hogy az észak-amerikai és a dravida népek körében korábbi időben különnemű testvérek is gyermekeknek nevezték egymás gyermekeit, a mivel teljesen megegyezik, hogy ezek gyermekei unokáknak neveztettek s viszont ezek nagyszülőknek nevezték amazokat is. Az amerikaiak és a dravidák tehát, midőn külön elnevezés jött nálok alkalmazásba a másnemű testvér gyermekei jelölésére, elmulasztották egyszersmind ez utóbbiak gyermekei számára is új szót alkalmazni és tovább is unokáknak nevezték azokat. A mulasztás akkép magyarázható, hogy az újitás nem előleges terv szerint, horderejének egész tudatában, hanem egy érzett szükség folytán történt, mely szükségérzet a közelebbi s ezért fontosabb rokonsági fokot illetve élénkebb lehetett, mint a távolabbira nézve.

Ez kétségtelenül gondolkodó főnek okoskodása és eredetileg teljesen osztoztam e véleményben. De utóbb, bizonyos megfigyelések folytán, melyeket a dravida-rendszerekben tettem és melyeket nyomozva, azoknak minden részleteiben, más meggyőződésre jutottam; és pedig arra, hogy ama fejlődési korszakban, melyben a dravida, észak-amerikai fidzsiféle és tongai rendszerek keletkeztek, eme rendszerek teljes összhangban voltak e népek akkori valódi állapotaival és hogy noha a másnemű testvér gyermekét nem nevezhették gyermeköknek, ez utóbbiaknak gyermekeit szükségképen unokáiknak kellett nevezniök, mert az illető rendszerek belső összhangjában azok voltak.

Legelőbb a testvérek gyermekei házastársainak amaz elnevezései költötték fel figyelmemet, melyeket a három dravida-rendszerben találtam; ezek, mint mondatott, azok közé tartoznak, melyek a testvérek neme szerint különböztetnek a megszólításban azok gyermekei közt; fivérek egymás gyermekeit akkép nevezik, mint a magokéit, szintúgy a nővérek; ellenben fivér és nővér egymás gyermekét más névvel illetik, a melyet unokaöcscsel vagy kis-öcscsel, úgyszintén kis-húggal kell fordítanunk. Ez megegyezik igen sok más rendszerrel, melyek fenn említve voltak. Meglepő azonban, hogy a másnemű testvér gyermekének, tehát a rendszer értelmében való kis-húgnak és kis-öcsnek házastársa filiusnak vagy filiának neveztetik. Ez annál feltünőbb, hogy a saját fiú vagy a fivér fiának felesége nem szintén filiának neveztetik, noha közelebb állónak látszik, főleg a saját fiú felesége. A szó, melylyel a meny jelöltetik (en marumakal), ugyanaz, melylyel férfi nővére leányát szólítja. [1]) Ugyancsak tamilban a vő marumakannak neveztetik, mi a kis-öcsnek is rendes neve. Teluguban pedig a meny »kodalu,« a kis-húg (nővér leánya) »mena kodalu.« Mind a három nyelvben »ip« és »nap« nagybátyával (anya fivére) és nagynénével (atya nővére) azonos elnevezésűek. Canaraiban a vő és kis-öcs szintén közös elnevezést viselnek. Mind a háromban a nővér férje, a feleség fivére, a férj fivére és a nővér férje unokatestvérnek [2]) neveztetnek, Teluguban és Canaraiban a férj

---

[1]) Morgan, Syst. 529. l. 39. tábla.

[2]) Morgan az ide vonatkozó helyeken rendesen »unokavér és sógor«-ral fordítja az illető dravida szókat; ha azonban összehasonlítjuk ezeket az atya nővére s az anya fivére gyermekeit, vagyis két különnemű testvér gyermekeit kölcsönös viszonyukban illető kifejezésekkel, meggyőződünk, hogy ez utóbbiakkal teljesen egyeznek az

nővérének férje »*fivér*« [1]), a férj fivérének felesége Canaraiban »*növér*« (néne vagy húg), a feleség fivérének felesége pedig mind a három dravida nyelven: néne vagy húg. Végre pedig a rendszer értelmében úgynevezett unokatestvéreknek (különnemű testvérek gyermekei) házastársai mind a három nyelven fi- s illetőleg nővéreknek mondatnak. Tehát a testvérem házastársa unokavérem, az unokavéremé pedig testvérem. Mind e viszonyok tökéletesen és rögtön megmagyarázottaknak tűnnek fel, mihelyt felismerjük, hogy férj és feleség mindig unokavérei egymásnak, t. i. unokavérek a dravida felfogás szerint, azaz gyermekei két különnemű (valódi vagy kollaterális) testvérnek, mert ugyanegy nemű testvérek gyermekei itt szintén testvérek. — Ha unokavéremet veszem nőűl, akkor sógorom szükségkép unokavérem is, ipam nagybátyám, napam nagynéném, mert ekkép czimezem atyám nő- és anyám fivéreit (a valódiakat, mint a kollaterálisokat), a kiknek gyermekei az unokavéreim; ha továbbá fiam (akár valódi, akár kollaterális) unokavérét veszi nőűl, akkor menyem szükségkép kis-húgom is, s ugyanakkor kis-húgom férjét a legteljesebb jogon nevezhetem fiamnak; szintúgy ha leányom (valódi vagy kollat.) unokavérához megy, kis-öcsém felesége leányom lesz stb.

Az elnevezések eredete, melyek által a dravida-rendszerek elütnek a velök különben csaknem teljesen megegyező

---

eredetiben a sógorsági viszony jelzésére használtak. Ha tehát Morgan vagy forrásai »sógor« s illetőleg »sógornő«-vel is adják vissza az illető kifejezéseket, ezt csupán a kérdéses viszony természetére való tekintettel tehetik, sógornak is fordítván a szót, melylyel a sógor jelölve van.

[1]) Itt megjegyzem, hogy a dravida nyelvekben fi- és nővér csak a viszonylagos korra való tekintettel fejezhetők ki, tehát úgy, mint bátya, öcs, néne, húg.

szeneke-rendszertől, ennyiben világos. Csodálni lehet, hogy Morgan, ki az adatokat oly fáradhatlan kitünő buzgalommal begyűjtötte s összeállította, valamint hogy Lubbock, ki szintén tüzetesen foglalkozik e viszonyokkal, reá nem jöttek amaz elnevezések okára, melyeken, mint a rendszernek önmaga elleni következetlenségein, mindketten megütköznek.

Igy Morgan midőn fölemlíti a táblázatait kisérő szövegben, [1]) hogy Tamilban férfi finemü unokavérének (azaz atyja nővére vagy anyja fivére fiának) gyermekeit kis-öcsnek és kis-húgnak nevezi, [2]) nőnemű unokavérének gyermekeit pedig fiainak s leányainak; míg a nő megfordítva, a finemű unokavér gyermekeit szólítja gyermekeinek, a nőnemű unokavéreit pedig kis-öcsnek és kis-húgnak és végre mindkét nemű unokavér unokáit unokáinak. »Kissé különös, írja az érdemdús amerikai, hogy férfi létemre finemű unokavérem gyermekei, kis-öcséim és húgaim a helyett, hogy fiaim és leányaim volnának, és hogy nőnemű unokavérem gyermekei gyermekeim a helyett, hogy kis-öcs és kis-húg lennének hozzám, mint a rendszer analogiái megkivánnák. Ez az egyedűli részlet, melyben (a tamil) eltér a szeneke-irokéz rendszertől [3]) és erre nézve a szeneke felfogás logikailag inkább

---

[1]) Syst. of. consang. and aff. 391. l.

[2]) Azaz ugyanúgy, mint a másik nemhez tartozó testvér gyermekeit, mert unokavéremnek házastársa, e rendszerek értelmében mindig testvérem, ha tehát unokavérem másnemű, mint én, akkor házastársa szükségkép egynemü velem s testvérem is lévén, gyermekei az én gyermekeim is; ha ellenkezőleg, unokavérem velem egynemű, akkor házastársa másnemű testvérem, kinek gyermekei kis-öcséim és kis-húgaim nevezem.

[3]) Ezt csak atyafiságí fokra való kizárólagos tekintet mellett mondhatja Morgan, mert a sógorságiakét illetve teljesen eltér a tamil amattól.

egyezik a tamil-rendszer elveivel. Ez eltérésre nehéz magyarázatot találni.« Pedig e magyarázat megvan abban, mit Morgan a következő lapon fölemlit, hogy a kis-öcs és kis-hú g kifejezések vő és meny jelzésére is használtatnak. (Helyesebben: e kifejezések azonosak.)

Lubbock is megemlékezik ugyanez esetekről s abban, hogy a férfi a finemű, nő a nőnemű unokavér gyermekeit kis-húgnak és kis-öcsnek nevezi tamilban, haladást lát (természetesen a leiró, vagyis a polgárisult társadalmakban szokásos rokonsági rendszer felé); az ellenkező esetről csak annyit mond, hogy ezt nehezebb megérteni.

Mindkettőt igen könnyű megérteni, ha el nem kerüli figyelmünket, hogy nem csupán a tamilt, hanem mindhárom, egymással egyébiránt csaknem teljesen megegyező dravida-rendszert egész kiterjedésében az a föltételezés jellemzi, mely szerint férj és feleség mindig unokavérek, vagy tüzetesebben kifejezve, hogy a házasságok mindig két csoport tagjai közt köttetnek, mely csoportok tagjai, a mennyiben egyik ágon, például (valószínüleg tényleg is) nőágon ugyanegy nemzedékhez tartoznak, egymást mind testvéreknek, a másik csoport tagjait pedig, a mennyiben azokkal (az atyák által) szintén egy nemzedékhez tartoznak, unokavéreiknek tekintik. [1])

A Morgannak és Lubbocknak feltűnt látszólagos szabálytalanságnak Morgan táblázataiból kitűnő magyarázatát, a következőkben, részletesen adjuk.

Négy dolgot kell megmagyarázni, u. m.:

1. Miért nevezem anyám fivére fiának gyermekeit-

[1]) Föltételesen mondva, mert az elnevezésekből nem tűnik és természetöknél fogva sem tűnhet ki, hogy a gyermekek atyjok vagy anyjok csoportjához tartoztak-e.

férfi létemre, kis-öcsémnek és kis-húgomnak, nő létemre pedig gyermekeimnek?

Azért, mert nagybátyám [1]) fiának felesége mindig nővérem (l. Morgan, Systems af. cons. and off. 542. l. 119. és 120. tábla); nővérem gyermekei pedig férfi létemre kis-öcséim és kis-húgaim, míg nő létemre ugyanazok gyermekeim.

2. Miért nevezem anyám fivére leányának gyermekeit, férfi létemre, gyermekeimnek, nő létemre pedig kis-öcséimnek és kis-húgaimnak?

Azért, mert nagybátyám leányának férje mindig fivérem (l. Systems of. cons. a. aff. 543. l. 125. és 126. tábla); fivérem gyermekei pedig férfi létemre gyermekeim, nő létemre kis-öcséim és kis-húgaim.

3. Miért nevezem atyám nővére fiának gyermekeit férfi létemre kis-öcséimnek és kis-húgaimnak, nő létemre pedig gyermekeimnek?

Azért, mert nagynénám fiának felesége mindig nővérem (l. Systems 538. l. 93. és 94. tábla); nővérem gyermekei pedig férfi létemre kis-öcséim és kis-húgaim, míg nő létemre gyermekeim azok.

4. Miért nevezem atyám nővére leányának gyermekeit férfi létemre gyermekeimnek, nő létemre kis-öcséimnek és kis-húgaimnak?

Azért, mert nagynénám leányának férje fivérem (l. Systems 539. l. 99. és 100. tábla); fivérem gyermekei pedig férfi létemre gyermekeim, míg nő létemre kis-öcséim és kis-húgaim azok és pedig nem csupán a dravida-rendszernek,

---

[1]) Nem felejtendő el, hogy csak anyám fivére nagybátyám, míg atyámé atyám, és hogy csak nagybátyám gyermekei unokavéreim, míg atyámei (bármily távoli atyám legyen is az illető) testvéreim.

hanem a szeneke és mindama rokonsági rendszerek értelmében, melyek a havái-félétől abban különböződtek meg, hogy bennök a másnemű testvér gyermekeit máskép szólítja az ember, mint a magáét és a vele egynemű testvérét.

Ez elnevezések tehát teljesen összhangban vannak a rendszerrel azon, minden rokonsági rendszerekben érvényes elv értelmében, mely szerint kettős rokonság mellett a közelebbről való számít első sorban. Mert ott is, a hol ötödik vagy még távolabbi ízben való rokonok egymást testvérnek szólítják, a mennyiben testvérek közti házasság tilos, a testvér mindig közelebbi rokonnak tekintetik, mint azok, a kik bár tényleg közelebbről rokonok, de a kik közt a házasság meg van engedve.

Mint jellemzőt és a rendszerből folyó következtetéseket megerősítőt kell még megemlíteni, hogy az atya fivérének felesége tamilban egyszerűn anyának, teluguban és kanáraiban nagy- vagy kis-anyának (a szerint, hogy nénje vagy húga-e a valódi anyának), az anya nővérének férje nagy- vagy kis-atyának neveztetnek, [1]) azaz úgy, mint az

---

[1]) Félreértés elkerülése végett megjegyzem, hogy a nagyatyát és nagyanyát jelentő szavak, melyekkel az atya testvérbátyja és az anya nénje jeleztetnek, nem ugyanazok, melyek a nagyatya (avus) és a nagyanya (avia) jelzésére szolgálnak, hanem teljesen különbözők. Így (Morgan helyesirása szerint):

	Avus	*Pater*	*Pater major*
Tamilban	paddan	takkappan	periya takkappan
Teluguban	tată	tandri	pĕttăndri
Kanaraiban	tätäna	tande	doddappä
	Avia	*Mater*	*Mater major*
Tamilban	paddi	täy	pĕrigă täy
Teluguban	avvă	tälli	pĕtalli
Kanaraiban	ăwwă	täi	doddamma

atya fivérei s az anya nővérei. Az anya nővérének férje tehát mindig fivére az atyának, az atya fivérének felesége mindig nővére az anyának. Ez is félreérthetlenül arra mutat, hogy mindazok, a kik egymást fivéreknek tekintik, kivétel nélkül olyan leányokkal kelnek házasságra, a kik egymással (az osztályozó rendszer szellemében) nővérek és hogy e nővérek fivérei viszont sógoraik nővéreire vannak korlátozva választásukban. Ebből folyólag pedig a gyermekek, kik egy-egy csoportban születnek, úgy anyáról (mint nővérek gyermekei), mint atyáról (mint fivérek gyermekei) testvérei egymásnak, valaminthogy szintén atyáról anyáról unokatestvérei a másik csoportban (apáik nővéreitől s anyáik fivéreitől) születő gyermekeknek.

A dravida népek rokonsági rendszeréből kitűnik, hogy őseik a rendszer keletkezésének idejében a házasságkötések tekintetében, körűlményesen szabályozó erkölcsök uralma alatt állottak.[1]) E szabályokat a következő 4 pontban foglaljuk össze.

1. A kik egyenes fiágon vagy egyenes nőágon származnak valamely közös őstől, nem léphetnek házasságra egymással.

Az utóbbi (doddamma) helyett az 533. lapon hibásan áll doddappa, a mi pater majort jelent (l. fenn); az 546. lapon helyesen van nyomtatva. A kis-atya és kis-anya kifejezésére *takkappan*, *tandri* stb. elé más jelzők tétetnek, mint *seriya* stb.

[1]) Erre, valamint a következő pontokra nézve megjegyzem, hogy a »közös ős« csupán föltételezett és hogy e képzelmet a kifejezés könnyebbsége miatt használjuk; voltaképen csak két nővértől egyenes nő- vagy két fivértől egyenes fiágon való leszármazás van föltételezve, mely, a mi fogalmaink szerint, de nem a klasszifikáló rendszer értelmében is, involvál közös őst.

2. A kik, habár vegyes ágon is, de nem ugyanazon ízben származnak valamely közös őstől, nem léphetnek házasságra egymással.

3. Olyannal, ki a vérrokonok körén (mely itt valószínűleg az egész társadalmat, a törzset befoglalja) kívül áll, nem fordúl elő házasságkötés.

4. Csupán azok léphetnek tehát egymással házasságra, a kik valamely közös őstől vegyes ágon ugyanazon ízben származnak. Ezek azok, a kik a rendszer értelmében egymást unokatestvéreknek nevezik. Minden más a vérrokonság körén belől létező egyénnel, vagyis azokkal, kik atyáknak, anyáknak, nagyatyáknak, nagyanyáknak, nagybátyáknak, nagynénéknek, testvéreknek, gyermekeknek, kis-öcsnek és kishúgnak és unokáknak neveztetnek, házasságra lépni nem lehet. [1])

Ezek világosan kitűnnek Morgan táblázataiból amaz elnevezések alapján, melyeket a megelőzőkben felsoroltunk. Mindezekben a három dravida-rendszer egymással teljes összhangot s mindegyik maga magához teljes következetes-

---

[1]) E tilalmak egy része mai napig fennáll India dravida eredetű lakosságánál. *Duboy* abbé (Moeurs, Institutions et cérémonies des peuples de l'Inde, id. *Girault-Teulon* által, i. m. 109.) irja, hogy a hinduknál sem két fivér, sem két nővér gyermekei nem kelhetnek össze, habár fi- és nővér gyermekei igen; a fiág, valamint a nőág ivadékai nemzedékről nemzedékre folytonosan fi- és nővéreknek nevezik egymást. A házassági tilalom természetesen a kollaterális fi- és nővérekre is kiterjed. Teljesen hasonló szabályokat követnek a hovák, Madagaszkár uralkodó népe. (*Ellis* Hist. Madag. I. 164. id. Descr. Soc. 3. 9.) Hogy Dubois adata a dravida indekre vonatkozik, az bizonyos, mivel az árjáknak törvénykönyvei az anyáról való rokonnal csak az 5-ik ízig bezárólag tiltják a házasságot. (Jadzsnavalkja törvénykönyve I. 53. l.)

séget mutat, kivévén a rögtön említendő eseteket, melyek ellenmondásban állnak azzal, de biztosan az adatgyűjtés alkalmával elkövetett tévedésre vezethetők vissza. *A háromnak egyike, a telugu, egyébiránt minden ellenmondástól tiszta.* Ellenben a tamil a felsorolt 268 rokonsági és sógorsági fok közűl kilenczben oly elnevezést mutat, mely úgy *eme fokokra* nézve a teluguval és kanáraival, mint a tamil-rendszerrel magával *általánosságban* ellenmondásban áll. Ugyanazon száma közt a fokoknak (268) a kanárai 6 nem egyező elnevezést mutat fel. Összesen 804 tétel közt tehát csak 15, mely a rendszernek ellentmond, egy adatgyűjtésben, mely szerfelett sok nehézséggel járhatott. Megjegyzendő még, hogy tamil és kanárai sohasem egy s ugyanazon tételben ellenkeznek a teluguval, hanem a tizenöt eset mindegyikében egyik közűlök ellentétben áll a másikkal és a teluguval, melyek egymás közt és a rendszerrel megegyeznek. Tizenkettőnél pedig a tizenöt eset közűl kérdőjel van az elnevezés után téve. Ezeket egyszerűn mellőzhetjük, a többi három a következő:

A *nővér fiának felesége* férfi részéről Kanáraiban kishúgnak neveztetnék, holott, felfogásunk szerint, minden ember unokaöcscsének felesége az illetőnek leánya, a hogy tamilban és teluguban neveztetik, s a mivel összhangban van kanaraiban is, a nővér leányának férje (mi világosan ugyanazon viszony) fiúnak (filiusnak) mondatik.)

A *nővér leányának férje* nő részéről tamilban filiusnak neveztetnék, holott az úgynevezett filia férje csak unokaöcscse lehet az illetőnek, a hogy kanaraiban neveztetik, míg teluguban csak mint vő jeleztetik.[1]) Ha a tamil elnevezés

[1]) A házasság kötéséből eredő sógorsági viszony a czimzésben olykor teljesen kiszorítja az atyafiuit; gyakrabban ez áll egyedül, leg-

itt nem volna téves, a nővér fiának neje is leánynak volna nevezendő, míg ellenkezőleg ez épen tamilban »meny és kis-húgnak,« a másik kettőben egyedül menynek neveztetik.

A *férj nővérének férje* tamilban sógornak és unokavérnek, míg a másik kettőben fivérnek mondatik. Ez utóbbi kétségtelenül a helyes, mit az is bizonyít, hogy a feleség fivérének felesége mind a háromban megegyezőleg nővérnek neveztetik.

Kétségtelennek tartom, hogy a tamil és kanarai rendszerekben közölt, aránylag csekély számú rendszerellenes elnevezések tévedésen alapúlnak; 268 bonyolúlt kérdés mellett 7—8 téves felelet »*benszülöttek*« részéről, kiknek figyelme hamar kifárad, nem is sok. De bármint gondolkodjék is valaki ezek iránt, annyi bizonyos, hogy a teluguban, melynek kérdő ivét Scudder, Vellorében (Dél-Indiában) lakó amerikai misszionárius töltötte be Morgan számára, a megegyezés tökéletes. A ki tehát a másik kettőnek jelzett ellenmondásai miatt — jogosulatlan — kételyeket táplálna is az azokból folyó következtetések iránt, a telugura való tekintettel azt nem teheti. Ennek alapján amazok bizton kijavíthatók.

E helyen teljesíteni fogom, a mit fennebb (149. l.) bebizonyítani igértem. A szokás, mely szerint a másnemű testvér unokája (habár annak gyermeke nem gyermeknek, hanem kis-öcsnek vagy kis-húgnak szólíttatott) unokának, viszont

---

többnyire pedig a kettő együtt, u. m. menyem és kis-húgom, unokavérem és sógorom vagy sógornőm; a hol a kollaterális vő vagy meny finek vagy leánynak szólíttatik, ez elnevezés mindig egyedül áll, mint a határozottan közelebbi viszonyt jelző, míg meny és kis-húg, vő és kis-öcs közt e részben habozni lehetett, miért a kettő rendesen együtt használtatik.

a nagyatya nővére nagyanyának, a nagyanya fivére nagyatyának szólíttatik, noha a szülők ezeket nem szólítják atyának, anyának, szintén megtalálja magyarázatát a nélkül is, hogy ezt a havai-féle rendszer maradványának tekintsük, megtalálja magyarázatát ama viszonyokban, melyeken a dravida szervezet alapszik: mert a harmadik nemzedékben úgy felmenő, mint lemenő ágban, minden rokon beléjön a polgárisúlt népeknél ascendenseket és descendenseket befoglaló kategoriába. A házasságkötési szabály alapján az atyai nagyatyának nővére kollaterális nagyanya, mivel szükségkép kollaterális nővére az anyai nagyanyának, a kit az anya szintén anyjának nevezett; ugyane joggal nevezi természetesen az atyai nagyatya nővére ennek unokáját unokájának; szintúgy atyám anyjának fivére nem lehetett más, mint anyai nagyatyám egyik fivére, kit anyám szintén atyjának nevezett és viszont. Ezekből önkényt foly, hogy a másnemű testvér unokája is mindig unoka, habár nem a testvér gyermekének, hanem e gyermek házastársának ágán.

Miután a dravida-rendszerek formai következetességéről meggyőződtünk és kimutattuk a föltételezéseket, melyeken alapúlnak más rendszerekéitől eltérő elnevezéseik, szükségképen fölmerül előttünk a kérdés: Milyenek lehettek valóságukban a viszonyok, melyeknek a három dravida nép egymással minden lényeges pontban megegyező rendszere eredetét köszöni? Kezdettől kizártnak látszik ama föltételezés, hogy itt bármely időben mindenki egyedül valódi atyja valódi nővérének, vagy pedig anyja valódi fivérének valódi gyermekével léphetett volna csak házasságra.[1])

---

[1]) Teljesen ki van zárva e föltételezés ama körülmény által, hogy a sógor és sógornő házastársa általánosan testvérnek szólíttatik,

A sógoroknak, vőknek, ipaknak s az unokatestvérek s a kis-öcs és kis-húg házastársainak elnevezéseiben nincs okunk szorosabb értelemben vett nagybátyákat, testvéreket, fiakat és leányokat keresni azoknál, kikre az osztályozó rendszerek és nevezetesen a dravidáké, ez elnevezéseket általában kiterjesztik. E keret pedig roppant tág. Igy épen a tamilról következőket írja Morgan: Az osztályozás elve, mely az első kollaterális ágban érvényesül, a második, harmadik és minden következő kollaterális ágra is kiterjesztetik, a *menynyire csak visszavezethető a vérrokoni összefüggés;* azaz e vonalak bármelyikéhez tartozó és számszerű fokok szerint bármily távoli testvérnek gyermekei vagy ivadékai ugyancsak ama rokonsági viszonyban állanak az emberhez, mint valódi testvéreinek gyermekei és ivadékai. [1])

Más szavakkal: a kik egy ismert közös, bármily távoli őstől egyenes fi- vagy nőágon ugyanazon ízben leszármaznak, azok mind testvérei egymásnak; a kik amaz őshöz egy ízzel közelebb állanak, atyái, a kik egy ízzel távolabbiak, gyermekei amazoknak.

Láttuk fennebb, hogy ama társadalmi állapotok közt, melyek a havái-féle rokoni rendszer keletkezésére alkalmat adtak és melyeket Plato államában létesíteni kivánt, a melyeket továbbá a havái-féle rokoni rendszerrel egyetemben a régi lófejő szkitáknál találunk fel görög irók nyomán, — láttuk, hogy ilyen állapotok közt, a törzsnek vagy vérségi

---

a kis-öcs és kis-húg házastársa pedig filia és filiusnak. Valódi unokavérek közti házasságok köttethetnek 3—4 és több testvér gyermekei közt, minélfogva itt p. o. valaki kis-öcscsének felesége nem lesz, szükségkép leánya az illetőnek, mivel testvérének leánya is lehetne. Amaz elnevezések csupán két csoportját a testvéreknek föltételezik.

[1]) Morgan, Systems. 390. l.

csoportnak, szóval a társadalmi embriónak mindama tagjai, kik az élet ugyanazon szakában állanak, vagy a kik számításuk szerint egy nemzedékhez tartoznak, mint közös gyermekei az idősebb nemzedéknek, testvérek, mint közös szülői az ifjabbiknak, házastársak. Ez a nők közösségének emelt első korlátot föltételez, a közösség egy-egy nemzedék tagjaira lévén korlátozva, minek fentartása által a szülők és gyermekek közötti vérfertőzet lehetősége ki van zárva; [1]) ki van zárva azok közt is, a kik a polgárisodás nomenclaturája szerint nagybátya és kis-húg, nagynéne és kis-öcs. A rokoni fokok jelzése ily viszonyok közt, mint mondtuk, a havái-féle rendszerben talál kifejezést. Képzeljünk már most két ily csoportot egybeforrva akkép, hogy a kettőnek egy-egy nemzedéke közt közösnejűség létezik, vagyis hogy A. csoport ama férfiai, kik egymást fivéreknek nevezik, közösen birják feleségekül a B. csoport ama nőit, a kik egymást nővéreknek nevezik, és viszont; az egyes csoporton belűl ellenben ugyanegy nemzedék tagjai közt is visszatartás keletkezik, mint előbb a különböző nemzedékek közt. Ha ez átalakúlásnak megfelelőn alakúl át az előbb a havái-féléhez hasonló rokonsági rendszer is, a létrejövő semmiben sem fog különbözni a telugu-félétől. A fivérek többé nem lesznek közös apái azok gyermekeinek, kiket nővéreiknek neveznek; ellenben közös apái lesznek a másik csoportban egymást nővéreknek tekintő nők gyermekeinek, és viszont. A vérségi fokokat addig jelző elnevezések többé nem lesznek elegendők; az anyák fivéreit szükség lesz megkülönböztetni az atyáktól, az atyák nővé-

---

[1]) Tudva van, hogy az erkölcsi haladásnak e fokát sem minden nemzet érte el ama ponton, hol állapotairól először tudomást vesz a polgárisodás története.

reit az anyáktól, kik addig azonosak voltak egymással, úgyszintén a nővérek gyermekeit azoktól, kiket a fivérek gyermekeiknek tekintenek; az elnevezések, melyek e részben használtatni fognak, azok, melyeket nagybátyával, nagynénével, kis-öcscsel és kis-húggal fordítunk le. A születő gyermekek, habár mindnyájan a két csoport vegyült véréből, de kétféle atyáktól s kétféle anyáktól valók lesznek. Míg azok, kiknek anyái nővéreknek nevezik egymást, azontúl is testvéreknek fognak mondatni, a fivérek feleségeinek gyermekeitől, kikre azontúl nemi választásukban kizárólagosan utalva lesznek, meg kellend különböztetni a testvéreket, kik közt nemi tekintetben korlát emelkedik. Ellenben a nővér unokáját férfi is, a fivérét nő is ugyanannyi joggal fogja unokájának nevezhetni, mint addig, mert a nővérek gyermekeinek apái csak azok lehetnek, kiket a fivérek fiaiknak neveznek és viszont. — A másnemű testvér unokáinak unokáúl való tekintése tehát — dravida-rendszerben — nem úgy áll, mint egy megelőző korszak maradványa, melyben a másnemű testvér gyermeke is gyermeknek neveztetett, hanem összhangban van a fennálló rendszer egyéb részeivel. Ha ezen és a különböző nemzedékek közötti korlátok fentartása mellett ilyen társadalomban létrejön egyes párok állandó egyesülése s ezzel az ip, nap, vő, meny, sógor és sógornő fogalmak, s e mellett a vérrokoni fokok mindamellett akkép jeleztetnek, mint addig, akkor a dravida-rendszer egész kiterjedésében ki lesz képezve, az ip mindig nagybátya, a vő mindig kis-öcs, a sógor mindig unokavér, a nővér veje férfira nézve mindig fi lesz stb.

A föltételezés tehát, melyre a dravida-rendszer juttat, az, hogy e népek ős-törzse, vagy azok mindegyikének ős-törzse két exogám nemzetségből állott, melyek közbensőleg

nemzedéki rétegekre oszoltak, házasságkötések tekintetében pedig egymásra voltak utalva, akkép, hogy házasság csupán a másik nemzetségnek és csupán ugyanama nemzedéknek [1]) tagjával köttethetett; és hogy ezt megelőzőleg az egyik nemzetség fitagjai a másiknak velök ugyanazon nemzedékhez tartozó nőtagjait (unokatestvéreiket) közösen birták nőkül és viszont, mi az atya és anya neveknek szerfelett tág alkalmazásából következtethető.

NYOLCZADIK FEJEZET.

Rendszerek, melyek hasonló eredetűek, mint a dravidáké.

Mielőtt következtetéseinkben tovább mennénk, reá kell utalnunk, hogy az osztályozó rendszerek egy tetemes részében, ha a dravida rokon elnevezések jelentőségét már ismerjük, képesek vagyunk felismerni, hogy egykor, ép eredetiségök idejében, hasonló alappal kellett birniok, vagyis hogy a telugu-rendszerrel azonosak voltak.

A Fidzsi-féle rendszer, mondhatni, sokban egyezik a dravida-félével; alapvonásaiban azonos vele úgy, mint a tongai és észak-amerikai törzsekéivel. Különösen jellemzők s a dravida-rendszerekkel szoros összhangot alkotók a következők:

---

[1]) Ugyanama nemzedékhez tartozik, a mennyiben ugyanegy ízben és vegyes ágon származik közös őstől, vagy legalább ilyentől származónak tekintetik.

A férfi, atyja nővérének, valamint anyja fivérének fiát úgy nevezi »tavale,« a mi Fison szerint (ki ez adatokat Fidzsiben Morgan számára gyűjtötte) annyit tenne, mint sógor, mivel — úgy mond — a feleség fivére, valamint férfi részéről nővérének férje is így neveztetik. Hasonlókép a nő, atyja nővérének és anyja fivérének leányát úgy nevezi »raiva,« mely elnevezéssel jelöli a nő azonkivűl férje nővérét és fivére feleségét (sógornőit) is. E felfogás szerint tehát egy fi- és egy nővér gyermekei, a mennyiben ugyanegy nemhez tartoznak, sógoroknak és sógornőknek neveznék egymást.

Így fogja fel Morgan, midőn megjegyzi, hogy e kettős használatú kifejezések eredeti jelentősége a sógori volt és, hogy valószínüleg az unokatestvéri fok, mint megkülönböztetőleg körűlirt atyafisági viszony, a fidzsiek előtt ismeretlen volt. Ennek azonban ellentmond, hogy fivér és nővér gyermekei kölcsönös viszonyának kifejezésére, a mennyiben ezek nem ugyanazon nemhez tartoznak, létezik külön szó (davola), mely sem sógorsági viszonyt, sem a jelzetten kívül egyebet nem fejez ki. — A fennebbi értelemben való unokatestvér (tavale és raiva) gyermekei kis-öcsöknek és kis-húgoknak neveztetnek ugyanazon szóval, mely a másnemű testvér gyermekeinek jelzésére szolgál; ellenben a másnemű unokatestvér (davola) gyermekei úgy neveztetnek, mint a saját gyermekek. Ennek nem kell egyéb magyarázatát keresni annál, hogy unokatestvérem házastársa mindig testvérem s így unokatestvéremnek, ki saját nememhez tartozik, gyermeke egyszersmind gyermeke a nem saját nememhez tartozó testvéremnek és mint ilyen: kis-öcsém, kis-húgom; olyan unokatestvéremnek, ki a másik nemhez tartozik, gyermeke, mindig gyermeke valamelyik saját nememhez tartozó testvéremnek

s mint ilyent, gyermekemnek nevezem az osztályozó rokonsági rendszerek legáltalánosabb szabálya szerint.

A nő és meny, úgyszintén a kollaterális gyermekek házastársai ugyanazon kifejezéssel jelöltetnek, mely kis-öcsöt és kis-húgot jelent, ellenben a kis-öcsöknek és kis-húgoknak (p. o. férfira nézve nővére és nőre nézve fivére gyermekeinek) házastársai úgy neveztetnek, mint a saját gyermekek és kollaterálisok,[1]) a mi onnan ered, hogy amazok házastársai nem lehetnek mások, mint ilyenek. Az ip és nap ugyanazon kifejezésekkel jelöltetnek, mint a nagybátya és nagynéne, a mi ismét természetes, mivel senki nem léphet házasságra mással, mint úgynevezett unoka-véreivel, a kiknek anyái szükségkép (kollaterális) nővérei voltak az ember atyjának, míg azok apái ugyanolyan fivérei az illető anyjának. A sógort és sógornőt s egyszersmind unokatestvért jelentő szavaknak sem amaz első volt tehát az eredeti jelentősége, mint ezt Morgan véli, mert ezek régibbek, mint a magánházasságot (vagy páros viszonyt) föltételező sógori viszony, hanem valóban a rendszer értelmében való unokatestvérek viszonyát jelzik, a mennyiben azok ugyanazon nemhez tartoznak, míg a davola elnevezés a különnemű unokatestvéreket jelenti, a kik eredetileg nemi közösségben éltek egymással s a kik közűl később a házastársak választattak.

A *tongaiak* rendszere nem ily tökéletesen egyezik a dravida-félékkel, de abban is van olyan jellemző vonás, mely — egyéb analogiákat is tekintetbe véve — nem hágy fenn kétséget, hogy az eltérések akkor jöttek létre, midőn az elnevezések már nem feleltek meg a tényleges állapotoknak s

---

[1]) Azaz az én nememhez tartozó testvérem gyermekei.

kritika és okoskodások tárgyává lettek, míg amazoknál szívósabban fentartották magokat. Legfontosabb egyezési pont a tongai közt egyrészről s a dravidák és fidzsi közt más részről, hogy testvér és unokatestvér elnevezések egyenlő és más rendszerekkel is egyező használata mellett, két unokatestvér gyermekei, vagyis egy fi- és egy nővér unokái mindig testvéreknek nevezik egymást. Ennek semmi értelme nem volna, ha nem föltételezhetnők, hogy ez elnevezés eredetileg csupán az atyai nagyatya nővére leányainak gyermekeire, (mint a kik atyja szükségkép testvére a saját atyának, úgy mint anyjok a saját anyának) és természetesen megfordítva is (t. i. az anyai nagyanya fivére fiainak gyermekeire) alkalmaztatott. Az atyai nagyatya nővére fiának gyermekeire (és viszont), kik a dravida-rendszer értelmében unokatestvérek (minthogy szükségkép fi- és nővér gyermekei az illetők), azután terjesztetett ki, mikor férj és feleség — a régi két nemzetség és nemzedékek szerinti házasságkötési rendszer felbomlása után — megszűntek volt unokatestvérek lenni, a mikor logikátlannak tűnhetett fel, hogy a szülők unokatestvérei egy részének gyermekei másképp szólíttassanak, mint a másik részé. E mellett szól az is, hogy a kisöcsnek és kis-húgnak (másnemű testvér gyermekeinek) házastársai gyermekeknek szólíttatnak. Egészben azonban sok ellenmondás mutatkozik a tongai elnevezésekben s olyanok, melyek nem magyarázhatók meg másképp, mint reformálásra való esetlen törekvések által, midőn az elnevezések a tényleges állapotoknak már meg nem feleltek. Egy tekintetben azonban itt avultabb, őskoribb állapot emlékei tartották fenn magokat, mint a dravidában és a fidzsiben. Ezek a sógorsági elnevezések. A férfi fivéreinek (és pedig a kollaterálisoknak is, l. Morgan i. m. 571. l.) feleségeit, valamint

felesége nővéreit [1]) feleségnek, a nő nővéreinek (szintén a kollaterálisoknak is) férjeit és férje fivéreit [1]) férjeinek nevezi, melyek a fivér és nővér elnevezések tág használata mellett befoglalják a házastárssal közös őstől vagy egynemű testvérektől egyenes ágon és ugyanegy ízben leszármazó, vele egynemű atyafiak összegét. Még világosabban szól azonban felfogásunk mellett, hogy a férj neje nővérének férjét így nevezi: »fivéreim egyike« és hasonlókép a feleség férje fivérének feleségét: »nővéreim egyike.« Tehát nem csupán egy csoport fivér birt közösen egy csoport nővért, hanem eme közös feleségek fivérei mindig közös férjei voltak a saját nővéreiknek, a mi nem lehetséges másképp, mint ha csupán két családi csoport megfelelő nemzedékei házasodtak rendszeresen össze, mint a dravida elnevezésekből kiindúlva föltételeztük, noha ezekben a közösnejűség ily közvetlen emlékei nem lettek megőrizve. Hasonlónak elég világos nyomát a fidzsiknél is találjuk, habár különös módon leplezve. A férj fivérének elnevezéséűl ugyan itt is férj áll de a nő valódi és kollaterális nővérének férje, továbbá a feleség nővére, a férfi valódi és kollaterális fivérének felesége mind ugyanegy kifejezéssel jeleztetnek (noqu daqu), mely annyit jelent, mint »hátam.« Ez, Morgan kétségtelenűl helyes nézete szerint, úgy értelmezendő, mint hangsúlyozott negatiója vagy tagadása a házastársi viszonyoknak. Hogy ilyen szükségesnek tartassék, előbb ellentétes elnevezésnek

---

[1]) Hogy a feleség nővérei és a férj fivérei is a feleségek és férjek közé számíttatnak, ez külön nincs kimondva (minthogy Morgan gyűjtő lapjaiba ezek nem voltak fölvéve), de a viszony kölcsönösségénél fogva ez önként értetődik: ha a feleség felesége egyszersmind a férj minden (kollat. és valódi) fivérének (mint i. m. 571. l. olvasható), akkor szükségkép a férj fivérei mind férjeknek tekintetnek és viszont.

kellett szokásban állnia, mely a tényleges viszonyoknak többé meg nem felelvén és botránkozást költvén, ellentétessel cseréltetett fel; e mellett tanúskodik az is, hogy nehány, a Fison amerikai hittérítő által ez irányban megkérdezett benszülöttek közűl »hátam« helyett »férjem-« és »feleségem«-mel fejezték ki a kérdéses viszonyt; a reform tehát még nem is terjedt el általánosan.

Több amerikai törzs rokon elnevezéseit illetőleg kell még itt egy észrevételt tennünk, mely, nézetünk szerint, egyebekkel is összevetve, bizonyossággá emelheti a fenn kifejezett sejtelmet, hogy az észak-amerikai törzsek rendszerei habár erősebben elütöttek is már, de eredetökben egyeznek amazokkal. Láttuk, hogy Fidzsiben különnemű testvérek gyermekei egymással unokatestvérek; ellenben unokatestvérek gyermekei itt nevezik egymást bizonyos esetekben testvéreknek; így p. o. atyai nagyatyám nővére leányának gyermekeit testvéreimnek nevezem (l. Morgan, Syst. 575. l. 166. és 187. f. sz.), összhangban azzal, hogy azok anyját, atyai nagyatyám fivérének leányát anyámnak szólítom; ez utóbbi elnevezés okát tudjuk; a nevezett unokavére (davolája) atyámnak s ha nem tényleg felesége volt neki, mindenesetre nővére volt feleségének, nővére anyámnak, tehát kollaterális anyám, kinek gyermekei testvéreim; önként foly ebből, hogy megfordított ágon a viszony ugyanaz s anyai nagyanyám fivéreinek fiai is atyáim, fiági unokái pedig testvéreim. Ha már most azt tapasztaljuk (l. Morgan, i. m. 351. l.), hogy öt irokéz törzsnél (cayuga, onandaga, oneida, mohawk és two mountain iroquois) az atyai nagyatya nővérének leányát szintén anyának, mohikánban mostoha anyának, [1]) delawar-

[1]) Mohikanban az atya fivérei is mostoha atyáknak, delavárban és munziban kis-atyáknak szólíttatnak.

ban és munziban kis-anyának (így nevezik e két nyelven, megkülönböztetésül a valódi anyától az anya nővéreit is), kucsinban mostoha anyának nevezik; felismerhetjük ebben egy kivételesen megőrzött emlékét ama kornak, melyben az anya szükségkép az atya unokavérei közül való s e szerint az atya minden unokavére testvére volt az anyának. Ugyanama korszak emlékét ismerhetjük fel továbbá az északamerikai népek egy részénél, a szülők testvérei házastársainak elnevezésében. Tudjuk, hogy ama jogszokás értelmében, melynek a dravida stb. rendszerek létöket köszönik, a szülők mindig unokatestvérei voltak egymásnak s az anya nővére csupán az atyák fivéreivel, és viszont, kelhettek össze. Ezért a szülők testvéreinek házastársai szükségkép testvérei voltak a szülők másikának, a szülők testvérei pedig, mint tudjuk, ha az illető szülő neméhez tartoztak, atyának, anyának, ha pedig a másik nemhez tartoztak, nagybátyának és nagynénének szólíttattak. Ennek megfelelőn, az atya fivérének felesége tamilban anyának, teluguban és kanaraiban pedig, ha idősb az anyánál, nagy-, ha ifjabb annál, kis-anyának mondatik, épen mint az anya nővérei; hasonlóképp az anyám nővérének férje mind a három dravida nyelvben a szerint, hogy atyámnál ifjabb vagy idősebb-e, nagy- vagy kis-atyának neveztetik, úgy mint az atyának valódi és kollaterális fivérei. Atyám nővérének férje ellenben tamilban és teluguban nagybátyám, mint anyámnak valódi vagy kollaterális fivérei, és anyám fivérének felesége mind a három dravida nyelvben nagynénám, mint atyám nővérei. [1]) Ezek tehát teljesen megegyeznek egymás közt és a rendszerrel, csupán a kana-

---

[1]) L. e négy fokra nézve Morgan III. táblázatában 62, 88, 114, 140. számokat.

rai ellenkezik az atya nővére férjének megnevezésére nézve a másik két nyelvvel és saját rendszerével, a mennyiben az nagy- vagy kis-atyának neveztetnék; tekintve az ellenmonmondást, melybe ekkép önmagával jut, a kanarainak ez eltérése a másik két dravida nyelvtől, melyekkel a többire nézve teljesen egyez, semmi esetre sem származhat egyébből, mint vagy onnan, hogy ama nép, miután az elnevezések megszűntek a tényleges viszonynak megfelelni, fölcserélte az eredeti elnevezést mással, a mi a többiben mutatott következetesség mellett valószínűtlen, vagy pedig, hogy az adatok gyűjtése alkalmával követtetett el tévedés, a mi egyedűl valószinű.

Az amerikai népek közűl az atya fivérének feleségét a kajuga-, oneida- és mohák-irokézek, a dakota-törzsek (8 megnevezve), az asszziniboinek, punkák, omehák, jovák, otoék, kák, ozédzsok, mandanok, minnetarrik, varjak, csokták, ah-ah-nelinek és egy pueblo-törzs *anyának,* a szeneke, onondága és tuszkaróra irokézek, a winnebagók, csirokik, pánik, rikkarik, knisztinók, odzsibvék, ottevák, pottovettemik, fekete lábak, mohikánok s egy atapaszk nép *mostoha anyának,* a csikkezák és krikek, az ecseminek, delawarok és munzik *kis-anyának* nevezik. Ugyane népek az anya nővérét anyának, részben mostoha és részben kis-anyának nevezik.

Anyja nővérének férjét a hat irokéz törzs, a winnebagók, knisztinok, odzsibvék, ottavák, pottavettemik, fekete lábak, ecseminek, mohikánok, munzik, a rabszolga-tó és veres-kés indiánok (két atapaszk törzs) s a kutenék *mostoha atyának,* továbbá a two-muntain irokézek, dakota törzsek, az asszziniboinok, punkák, omehák, jovák, otoék, kák, ozédzsok, mandanok, minnetarrik, varjak, csokták, peoriák, pian-

keszák, menominik, sejennek, kikapúk, sawnik, ah-ah-nelinek s a nyúl indianok (atapaszk nép) *atyának*, a csikkezák és krikek *kis-atyának*, a delawárok *kis-mostoha-atyának*, végre a csirokik, pánik és rikkarik *mostoha szülőnek* nevezik. Az atya fivérét ugyan e népek atyának nevezik, kivéve a krikeket, delawarokat és munzikat, a kik *kis-atyának*, valamint a knisztinókat, odzsibvéket, ottavákat, pottovettemiket, fekete lábakat, ecsemineket, mohikánokat, rabszolga-tó és veres-kés indiánokat, eszkimókat és kuteneket, a kik *mostoha atyának* mondják.

E törzsek többségénél tehát az atya fivérének és az anya nővére férjének elnevezése teljesen egyezik, [1]) s az utóbbié a valódi atyáétól is csak ott különbözik, hol ettől annak fivére meg lesz különböztetve, mint mostoha vagy kisatya. A hol pedig a fenn elősoroltak közt az egyezés az atya fivérének s az anya nővére férjének neve közt nem teljes, ott is az utóbbi olyan, mely az atya kollaterális fivéreinek elnevezésére szolgál, ha nem is ugyanazon törzsnél, hanem fajrokonoknál, mint a hol p. o. az atya fivére ugyanazon szóval atyának, míg az anya sógora mostoha atyának szólíttatik, mely megszólítás másoknál az atya fivéreit is illeti. Ellentétet a rendszerrel, e tekintetben, csupán a hurónok, miamik, kaszkaszkiák, wiaw-k s a szauk és róka-nép mutatnak, melyeknél az anya nővérének férje nagybátyának, azaz ugyanúgy szólíttatik, mint az anya fivére, mely rendhagyó

---

[1]) A megfelelő adatok 75 tételben (azaz ugyanennyi nyelvben, dialektusban, vagy különálló hordában való elnevezés) vannak közölve s ezek közül 48-nál az atya fivérének s az anya nővére férjének elnevezése eredetiben teljesen egyez; a kifejezések angol fordításaiban a teljesen egyező tétel nincs ennyi; a fordítás tehát nem mindenütt tökéletes.

esetek kétségtelenül a későbbi korból származnak, midőn a társadalmi viszonyok átalakúltak volt, s az emberek okoskodni kezdtek az azoknak meg nem felelő kifejezések felett és helyettesíteni kezdték ezeket olyanokkal, melyek kevesbbé visszásaknak tűntek fel.

Az anya fivére feleségének elnevezése 43 esetben (a közölt 68 közűl) egyezik az atya nővérének nevével; e 43 eset mind olyan, melyben az atya nővére számára külön elnevezés létezik, mely nagynénével fordítható le. Az atya nővérének nevére nézve ugyanis az amerikai népek egy része megmaradt a havái-féle rendszer állapotán; tizenkét esetben ugyanis, és e közt öt, mely irokéz törzseket illet, az atya nővére anyának (részben mostoha és kis-anyának) mondatik, holott pedig az anya fivére sohasem mondatik atyának. Ezen kívül nagy-anyának is neveztetik az atya nővére, mi teljes zavarról tanúskodik. Természetes, hogy ez esetekben, hol az atya nővérének nincs a rendszernek megfelelő neve, ott az anya fivére feleségének nevével sem mutathatja a rendszeres összhangot; annál nagyobb többségűl tűnik fel az említett 43 eset, melyben az összhang megvan.

Az anya fivére az észak-amerikai nyelvekben, mint mondtuk, mindig külön szóval, nagybátyának neveztetik, csupán két népet véve ki, melynél neve ugyanaz, mint a testvér bátyáé. A közölt 68 eset közűl az atya nővérének férje 40-ben neveztetik szintén nagybátyának ugyanazon szóval, mint az atya fivére.

Ezekből végeredményűl levonható, hogy az észak-amerikai népek többségénél és pedig kivált azoknál, melyek rendszere következetességet mutat, a szülők másnemű testvéreinek házastársai úgy neveztetnek, mint a szülők testvérei. Ha csupán az anya nővérének férje mondatnék atyának,

s az atya fivérének felesége anyának, ez megmagyarázható volna az által is, a mit bebizonyítani igyekeztünk, hogy t. i. e népeknél a jelen fejlődési korszak előtt azon neme a családképzésnek volt általános, melyet mai nap a keletindiai todáknál találunk elő.

Itt azonban csak egy család fiai birják nőül egy más család leányait és nem viszont, ha csak nem kivételesen, ez utóbbiaknak fivérei is amazok nővéreit; ez általános szabálykép csak ott képzelhető, hol két társadalmi csoport, melyek tagjai egymást a csoporton belül testvéreknek tekintik, nemi tekintetben kizárólagosan van egymásra utalva; csak itt lesz az atya nővérének férje mindig fivére az anyának s az anya fivérének felesége mindig nővére az atyának.

Szórványosan még egyéb elnevezések is fordúlnak elő az amerikai törzseknél, melyek a dravida szerkezetre utalnak vissza; így nehány törzsnél az ip megnevezése ugyanaz, mint az anya fivéreé s a napáé ugyanaz, mely az atya nővéréé, míg másoknál a házastárs testvérének házastársa testvérnek mondatik.

Végre meg kell itt említenünk, hogy az észak-amerikai, fidzsi-szigeti és tongai rendszerekben a testvéreknek, nemkülönbség nélkül, unokái unokáknak s a nagyszülőknek testvérei, nemkülönbség nélkül, nagyszülőknek neveztetnek, a mi, mint láttuk, összhangban áll a nemzedékek szerint összeházasúlt két csoport állapotaival.

E következtetések nem fognak túlmerészeknek feltűnni, ha figyelembe veszszük, hogy létezik egy egész népfaj, melynek házassági szabályai a jelenben tökéletesen azonosak a dravidák őseiről itt föltételezettekkel. A törzs, melyről elsőben szólni fogunk, átmenő állapotban van, a mennyiben egyes párok közt állandó kötelékek köttetnek, de a nélkül,

hogy a korrespondeáló nemzedékek tagjai közti nemi közösség ez által mindenütt valóban meg lenne szűntetve, mivel azon kötelék nemi hűséget nem involvál. Számos, már előadott példából tudjuk, hogy alacsony fejlődésű társadalmakban az ilyen szövetség a közönségesebb tünemények közé tartozik s azért többé nem fogunk rajta csodálkozni.

Morgan adatai alapján e fejezet egyik előbbeni czikkében említettük már, hogy a kamilaroi nyelvet beszélő ausztráliaiak nemzetségekre és osztályokra oszolnak s hogy egy osztály fitagjai egy másiknak nőtagjait, kik közűl állandó feleségeiket is választják, a mellett összeségökben és úgy tekintik, mint közös nőiket, kikre jogaik vannak. Lássuk most közelebbről ama nemzetségeket és osztályokat s a házasságkötést illetőleg fennálló korlátokat.

A kamilaroik most hat nemzetségből állanak; [1]) ezek azonban két eredeti nemzetségnek harom-három felé való megoszlásából eredtek. E két eredeti nemzetség mindegyikének körén belűl, még azután is, hogy azok három-három ágra oszoltak — a házasság tilos volt. A leszármazás nőági lévén, anyja nemzetségéből, melyhez tartozott, senki nem vehetett házastársat, hanem csupán atyjáéból. Ez azonban nem az egyedűli korlátozás volt. A nemzetségeken belűl

---

[1]) A kamilaroikat nevezzük, mivel a kumbo, ippai stb. elnevezések e törzsnél fordúlnak elő; ugyanis, hogy a rendszer megérthető legyen, a különböző nemzedékek neveinek használata elkerülhetetlen. Hasonló házasságkötési szabályok, mint a kamilaroiknál, léteznek Ausztráliának minden benszülött törzsénél; minden törzs eloszlik két főcsoportra, melyek csak keresztbe házasodnak és a nemzedékek szerinti tilalom is általános, mely szerint senki nem kelhet össze szülei nemzedékéhez tartozóval, sem — természetesen — megfordítva. A nemzedékek nevei a különböző törzseknél különbözők.

bizonyos elnevezések vannak szokásban, melyek származásuk szerint illetik az egyéneket. Igy az első nemzetséghez tartozó férfiak *murri* és *kubbi* elnevezésekkel vannak megkülönböztetve, az ugyanahhoz tartozó nők pedig *mata* és *kapota*, a másik nemzetség férfiai *kumbo* és *ippai*, női *búta* és *ippata* elnevezésekkel. Az ippata nőnek, ki csupán kubbi férjhez mehet, fiai mindig kumbók, leányai mindig búták; a búta nőnek, ki csak murri férjhez mehet, fiai mindig ippaik, leányai, úgy mint anyja, ippaták. Ugy az első nemzetségben is a mata nő csak kumbo férjhez mehet és fiai kubbik, leányai kapoták; a kapota nő csak ippai férjhez mehet és fiai murrik, leányai, úgy mint anyja, maták. A két nemzetség állandó leszármazási és házassági rendje tehát a következő:

1. nemzetség.

I. nemzedék.		Mata (férje Kumbo)	
II.	»	Kapota (férje Ippai)	Kubbi (felesége Ippata)
III.	»	Mata (férje Kumbo)	Murri (fel. Búta)

2. nemzetség.

I. nemzedék.		Búta (férje Murri)	
II.	»	Ippata (férje Kubbi)	Ippai felesége Kadota)
III.	»	Búta (férje Murri)	Kumbo (fel. Mata)

A két nemzetségben tehát az egymást követő nemzedékek két-két elnevezés által vannak megkülönböztetve; külön a férfiak s külön a nők. A nyolcz elnevezés helyett kettővel, mely a két nemzetségben közösen használtatik, két egymást követő nemzedék megkülönböztetésére, ugyanazon szabály volna kifejezhető, ha megmondatnék, hogy házasság csupán két különböző nemzetségbeli, de ugyanazon nemzedék nevét viselő egyének közt köttethetik. Az eredmény az, hogy szülők és gyermekek egymással, testvérek egymással, nagybátyák és kis-húgok, valamint nagynénék és kis-öcsök egymással nem léphetnek házasságra s illetőleg házasságon kívül sem követhetnek el vérfertőzetet. Ellenben unokatestvérek egymással léphetnek házasságra, és ha az osztályozó rokonsági rendszer szellemében s az illető osztályokban tapasztalt közösség alapján azt mondjuk, hogy minden kumbo férje lévén minden matának, ezek közös apái és anyái minden kubbinak és kapotának s ezek mind testvérei lévén egymásnak, egyszersmind unokatestvérei (mint apáik nővérei s anyáik fivérei által nemzetteknek) minden ippainak és ippatának, ezzel el van mondva az is, hogy férj és feleség mindig unokatestvérek, a minek következtében a dravida-rendszer minden konzequencziával egyetemben alkalmazhatóvá lesz.

Ha a kamilaori rendszer eredetét fürkészszük, arra a gondolatra vezettetünk, hogy alapításában törekvés nyilvánúl a legközelebbi vérrokonok közötti incest meggátolására mi a közösnejűség mellett a tilos fok kijelölésével elérhető nem volna, mivel sem apa és leánya, sem apáról való testvérek, mint ilyenek, nem ismerik egymást. A kitűzött czél ha ugyan czéltudatosaknak képzeljük az illető ős-társadalmak intézkedéseit, elérhető csupán a *nemzedékek számlálása*

és nőági leszármazási fáknak nyilvántartása által volt. Ezt a kettőt a dravida rokonsági rendszer föltételezi és feltaláljuk Madagaszkár benszülötteinél is, kikről biztosan föltehetjük, hogy osztályozó rokonsági rendszerrel birnak, noha Morgan táblázataiban nem fordúlnak elő.[1]) Madagaszkárban a leszármazás nőági s a kik ez értelemben egyszármazásúak, azok közt tilos a házasság; míg különnemű testvéreknek unokái, sőt bizonyos (dispensatió jellegével biró) szertartás teljesítése után, már azoknak gyermekei is összekelhetnek, addig két (anyáról való) nővérnek egyenes nőági utódai, ha az ötödik ízben származnak is a közös őstől, nem léphetnek házasságra.[2]) Az idézett forrás egyébiránt eldöntetlenűl hagyja, hogy a további ízekben meg van-e engedve a házasság; mert általában mondja, hogy két nővér utódai közt tilos az és felsorolja azután az ivadékokat a két nővér unokája dédunokájáig. Más nemzeteknél vannak jogi intézmények (mint házassági tilalom, vérbosszúra való kötelezettség és a megváltási díjban való osztozás joga), melyek a leszármazásnak a 7., sőt 9. ízig való nyilvántartását föltételezik. Az irás használata mellett hosszú családfák megőrzése igen könnyű volna; mindamellett polgárisult államokban

---

[1]) Sibreenek (Madagaskar and its people 192.) Lubbock által (i. m. 136. l.) idézett észrevételei az iránt nem hagynak fenn kétséget. »Madagaszkár benszülöttei, úgy mond, első vonalbeli unokatestvéreiket rendesen testvéreiknek nevezik s ennek megfelelőleg nagybátyát és nagynénét: apának, anyának és csupán az által, ha határozottan megkérdezi az ember tőlük, hogy »egy atyától« vagy »egy anyától« származnak-e, ismerhető fel a rokonság valódi foka. Ugy látszik, hogy a másodfokú atyák és anyák iránt olykor nem csekélyebb vonzalommal viseltetnek, mint a valódiak iránt.«

[2]) Ellis, Hist. of. Madag. I. 164. lap. *Spencer*, Descr. Soc. 3. füzet 9. lap.

nem találkozunk azon szokással (kivévén kiváltságos osztályoknál, melyeknél szintén különleges jogi viszonyokkal függ az össze), míg vad és barbár népeknél, hol egyedűl az emlékezetre van bízva, mindennapi dolog, hogy az emberek minden dédatyjokat és dédanyjokat, sőt régibb fokú őseiket is meg tudják nevezni, azoknak minden élő ivadékaival s a közfokokkal egyetemben. [1]) A jogviszonyok természete magyarázza meg ott az elhanyagolást, itt a gondos megőrzést; mi az emlékezetnek megterhelését illeti, gondoljuk meg, hogy az, mit kezdetleges társadalmakban az embernek emlékezetben kell tartania, a viszonyok egyszerűsége, az eszmék és ismeretek szűk köre s a nyelv szegény volta mellett, még kevés ahhoz képest is, mit előhaladtabb társadalmakban még az alsóbb osztályok tagjának is meg kell tanúlnia, ha máskép nem, a gyakorlat, az élet leczkéi folytán. A tér, melyet komplikáltabb viszonyok közt különnemű eszmék és ismeretek sokasága foglal el, a kezdetleges embernél rendelkezhető marad és betöltetik még a gyermekkorban, az állandón egy körben élők atyafisági viszonyaival, melyek a családok körében a mindennapi beszélgetések egyik tárgyát képezhetik; közönséges dolog a polgárisult világban is, hogy szűk körben élő s a külvilággal keveset érintkező egyének naponkint megbeszélik ugyanazon dolgokat változás nélkül. Alig szükséges továbbá arra hivatkozni, hogy irást, és különösen hangirást nem tudó társadalmakban az emlékező tehetség erejének s illetőleg ez erő kizsákmányolásának oly tényeivel talál-

[1]) Igy az észak-amerikai indiánokról Schoolcraft írja: »It is noticeable that they trace bloodkindred and consanguinities to the remotest ties.« A kafferekről Waitznél (i. m. II. 391.) olvassuk, hogy genealogiáikat nagy becsben tartják; Natalban olykor a 10. vagy 12. ízig is felviszik azokat.

kozunk, melyeket el nem hinnénk, ha bebizonyítva nem volnának. [1])

A családfáknak, a leszármazási és atyafisági viszonyok részleteinek épségben és nyilvántartása tehát kezdetleges fokokon lehetséges és gyakran is előfordúl. Mindamellett bizonyos fejlettségi fokát az értelmiségnek ez is föltételezi; úgy látszik, hogy a kamilaroi törzs eme fokot, legalább rendszere keletkezésének idejében, még nem érte volt el. A nemzedékek számlálása s ez által nyilvántartása annak, hogy az egyes egyének hányadik ízben származnak valamely közös ősanyától, felűlmúlta képességeiket. Ezt annál könnyebben elhihetjük, mivel az ausztráliaiak a számlálás mesterségét illetve, a legelmaradtabb emberek közé tartoznak; így épen a kamilaroik csupán hatig számlálnak, számneveik pedig épen csak háromig vannak, míg 4, 5, 6 az első három számnév összetételei által fejeztetnek ki, ekkép: bularr-bularr = kettő-kettő = 4, bularr-guliba = kettő-három = 5, három-három = guliba-guliba = 6. Mindamellett a kamilaroik még magasabban állanak e tekintetben a queenslandi törzseknél, [1]) melyeknek csak egyre és kettőre vannak számneveik, míg hármat és négyet összetétel által, mint amazok fejezik

---

[1]) Hogy mást ne említsek, a régibb egész roppant szanszkrit irodalomnak századokon át élő szóval közvetített, emlékezet útján való megörökítése az írás alkalmazásáig, mely e czélra a brahmánoknak a régihez való ragaszkodása folytán (átkok szóratnak arra, ki a védák verseit könyvből tanulná vagy leírná) későbbi az írás elterjedésénél egyéb czélokra, noha ez is sokkal későbbi ama megiratlan irodalom keletkezésénél.

[2]) Queenslandban, Maranoa kerületben is létezik egy törzs a kamilaroitól különböző urghinak nevezett dialektussal. mely hasonló beosztással és elnevezésekkel és házasságkötési szabályokkal bir, mint a kamilaroi-féle (Morgan, Ancient Soc. 375. l.)

ki s a mi négyen túl van, az egyformán »több mint négy, sok, nagy.« Egy más ausztráliai törzs (a watchandiek) a két első számnév összetételének eszméjéig sem emelkedett, ket tőn túl csak »sok« és »nagyon sok«-at különböztetvén. [1])

Talán ez utóbbinak fejlettségi fokán állhatott a kamilaroi törzs, midőn a nemzedékeket megkülönböztetni kezdte, két egymást felváltó névkategoriát alkalmazván e czélra. — Rendszerök komplikált voltát (komplikált [2]) a czél egyszerűségéhez hasonlítva), így megmagyarázza értelmiségök egyszerű, az abstrakczióra való képesség szerfelett csekély volta. Elégtelen észszel kezdeményezve a rendszer, különböztetéseivel és tilalmaival nagyon elégtelenűl is felelt meg a kitűzött czélnak; legalább is három nemzedéket kellett volna külön elnevezéssel megkülönböztetni, mielőtt a sorozat elseje ismét alkalmazásba jut, hogy ascendensek és általában a különböző nemzedékekhez tartozók egymástól, nemi érintkezés tekintetében, tényleg eltiltva legyenek az intézmény által. Ugy, a hogy áll, ascendensek közötti vérfertőzetnek általán nincs eleje véve általa, hanem csupán első fokú ascendensekének; az unoka-leány már ismét nagyanyja osztálynevét viseli s a finemzedék, melynek tagjait úgy tekintheti, mint férjeit, ugyanazon nevet, melyet nagyatyja nemzedéke, ki eshetőleg még ereje javában van. Ha a névsor elseje egy nemzedékkel később térne csak vissza, akkor dédszülő és dédunoka viselnék ugyanazt s a fogalmaink sze-

---

[1]) L. az ide vágó tények érdekes és nagy olvasottságon alapuló ismertetését Tylornál, Primitive Culture, London, 1871. I. 220. és köv. az ausztráliakról, valamint általában a »Számlálás mestersége« czímű fejezetben.

[2]) Mily felesleges p. o. két különböző név alkalmazása a két nem tagjainál ugyanazon nemzedékben!

rinti incestusnak biztosan eleje volna véve, habár a kamilaroi rendszer által föltételezett czél, t. i. azoknak kizárólagos egymásra utalása, kik ugyanazon ízben származnak a közös ősöktől, így sem volna elérve, mert egy-két század folytában az elsőszülöttek elsőszülöttének s a legifjabb ág legifjabb ivadékának születése közt, ugyanazon ízben, már száz év is lehet, valaminthogy másrészt ugyanazon évben születhetnek, a kik különböző ágakon négy vagy több íznyi különbséggel származnak valamely közös őstől. Olyanok egykorúsága, kik ugyanazon nemzedék nevét viselik, bár különböző ízben származnak le, négyes vagy ötös, vagy bármily névsorozat mellett is hogy bekövetkezzék, csak idő kérdése. A nemzedékek ízek szerinti állandó megkülönböztetése csupán rendszeres családfák nyilvántartása mellett lehető. A háromig számláló kamilaroik idáig nem tudtak gondolni és rendszerök érintett sajátsága bizonyosan nem onnan ered, mintha p. o. nagyatya és unoka közti vérfertőzet iránt közönyösek lettek volna, hanem csak eszök rövidségéről tanúskodik.

A mi rendszerök keletkezési módozatát illeti, eleve ki van zárva a föltételezés, hogy kezdetben is azok, kik egy nemzedékbe soroztattak, valóban ugyanazon ízben származtak volna le közös ősanyáktól. Ez a kezdetlegesebb korszakban olyan számontartást föltételezne, minővel később sem birtak. E tekintetben alig képzelhetni mást annál, hogy egy időben a csapat korosztályok alapján emelt korlátot a nemi közösségnek, mi akkor ascendensek közötti vérfertőzetnek valóban elejét vette. — Azok gyermekei, kik ama korlátot emelték, képezhették a második nemzedéket s így tovább a nemzedékek a mint egymást követték, felváltva kétféle nevek által különböztetvén meg egymást, melyek azonban unokáknak és nagyszülőknek közösek voltak.

A rokonsági elnevezések, melyeket Kelet-Indiának három legnagyobb dravida nemzeténél találtunk és melyek mint láttuk, előfordúlnak másutt is, azoktól helyben és fajban különálló nemzetnél, föltételeztetik, hogy a new-southwalesi kamilaroiknál és a queenslandi urghiknál fennálló társadalmi beosztás egykor általánosabb jelenség volt az emberi faj különböző ágainál, — amaz időben t. i., mikor e faj ágainak többsége fejlődésében nem állott magasabban mint amaz ausztráliai törzsek, melyeknek értelmi elmaradásáról számrendszerök elegendő fogalmat ád. Mert ha az értelmiség fejlődésével egyszersmind világossá lett amaz osztályrendszer tökéletlensége és meg is voltak adva az eszközök annak — irányzatainak megfelelő — tökélyesbítésére, — ez a tökéletesítés nem állhatott egyébben, mint a nemzedékek rendes számlálásában, a leszármazásnak, vagyis családfának — természetesen nőágon való — nyilvántartásában, egybekötve a nemzedék-nevek elejtésével, de fentartásával ama törvényeknek, melyek nemi érintkezést ugyanazon nemzetségnek, valamint két különböző nemzedéknek tagjai közt tiltanak. Az egy bizonyos időponton élő nők lettek a későbbi nemzedékek elismert ősanyáivá, a nemzedékszámlálás kiindulási pontjaivá. A gyermekszülés korát már elért és még túl nem haladott nők, kik ugyanazon osztálynevet viselték, úgy tekintethettek, mint nővérek, míg az ugyanazon nemzetségben a másik osztálynevet viselők tényleg csak anyái vagy leányai lehettek azoknak. A férfi egyének állása a nemzedék-rendben anyáik íze által volt meghatározva, fivérek lévén mindazok, kiknek anyái nővéreknek tekintettek s ez anyák leányai nővérei lévén azon fivéreknek. A férfiak és nők, kik két nemzetségben a régi osztályozás és majdan a nemzedékek azon alapuló számlálása alap-

ján nemi tekintetben egymásra és kizárólag egymásra voltak utalva, egymáshoz való vérségi viszonyukban külön elnevezés által jeleztettek, melyet unokavérrel fordítunk azért, mivel magában foglalja azokat, kik két különnemű testvér gyermekei, a nélkül, hogy azonos volna a testvér elnevezéssel, mint a mely egynemű testvérek gyermekeit jelöli. Mindazon példányaiban az osztályozó rokonsági rendszernek, melyek nem élték e részben változás nélkül túl a tiltott descendensi fokok elismerését, mint túlélték a havái-féle, a mikronesiaiak, a maori, zulu s a gaura-félék, — hanem módosíttattak azon tilalmak által, u. m. a dravidáké mellett az amerikai népekéi kevés kivétellel, továbbá a tongai és a fidzsi-féle, — azon kitétel, melyet Morgan és adatgyűjtő munkatársai példájára unokatestvérrel adunk vissza, olyan törzs- és vérrokont jelez, kivel, a mennyiben a másik nemhez tartozik, házasságra lépni szabad, testvér pedig mindig olyat, kivel nem szabad. A dravida-rendszerek tanúsága szerint, e népek őseinél átalában senki mással nem lehetett házasságra lépni, mint unokatestvérnek nevezett törzsrokonnal, a mit akkép magyarázunk, hogy a törzsön (mely a társadalmat képezte) kívül átalában nem volt szokás házasodni, hogy a törzsbeliek mind vérrokonoknak tekintették egymást, hogy e rokonság foka, felfogásuk szerint, minden egyénre nézve, minden egyén irányában meg volt határozható, hogy továbbá azok közt, kik egyenes fiágon, vagy egyenes nőágon valamely közös őstől származtak, a házasság tilos volt, hogy a törzs csupán két olyan nemzetségből állott, melynek tagjai egyenes ágon való közös származást tartottak (minek folytán az egyenes fiági leszármazás mindig együtt járt az egyenes nőágival) és hogy végre azok is, kik bár csak vegyes ágon származtak közös ősöktől, tehát nem ugyanazon nem-

zetséghez tartoztak, csak úgy léphettek házasságra egymással, ha közös őseiktől ugyanazon ízben származtak le. A dravidák rokoni rendszerében lényegében hasonló és tehát ugyanazon ős-társadalmi állapotokra vezethető vissza a Fidzsi- és Tonga-szigetek és Észak-Amerika benszülötteinek rokonsági rendszere, míg az ausztráliai törzseknél ugyanazon szabályoknak legősibb formáját gyakorlatban találjuk fel.

A jelen munka kéziratban való befejezte után jutott kezemhez egy, a victoriai kormány megbízása folytán szerkesztett munka, [1]) mely az ausztráliai benszülöttekkel foglalkozik s a többi közt ezek szokásai iránt igen érdekes, újabb tudósításokat hoz, melyek közűl a következőket itt utólagosan fölveszem. A kamilarói rendszer Ausztrália benszülötteinél sokkal általánosabb elterjedésű, mint eddig föltételeztük. Igy Queensland összes törzsei hasonló rendszerrel birnak, habár az osztály-elnevezések részben különböznek is a kamilaroi-féléktől; [2]) a különböző törzsekben eltérő névvel jelölt osztályok (nemzedékek) azonossága nyilván tartatik, akkép p. o., ha egy saját törzsétől elszakadt benszülött más törzsből vesz nőt, tekintettel van reá, hogy olyan osztályból valót vegyen, mely bár más nevet visel is, mint saját törzsében, de mely megfelel saját törzse azon osztályának, melyből feleséget lenne szabad ott vennie. [3]) Mackay táján Queenslandban, a különböző törzsek

---

[1]) *Smyth,* The Aborigines of Victoria. London, 1878.

[2]) *Smyth,* Aborig I. 91.

[3]) Egy benszülöttről mondatik p. o.: he got one (wife) belonging to the class that corresponds with that from which he would have got a wife in his own country, though here the class is called Woongoan (in the female) and in his tribe by another name.

birnak egyformán következő beosztással: mindenütt két nemzetség létezik, jungarú és wutaru névvel s mindenki anyja nemzetségéhez tartozik; a két nemzetség tagjai, nemzedékök szerint, két különböző nevet viselnek; e nevek a jungarú nemzetségben gurgela és bembia, a wutaru nemzetségben pedig kubarú és wungo; (ez utóbbi kettőnek külön formája van a nőnem számára: kubarun és wungun); gurgela anyának gyermeke mindig bembia s bembia anyáé mindig gurgela; épen úgy a másik nemzetségben kubarun anyáé mindig wungo és wungun, wungun anyáé pedig mindig kubaru és kubarun. Gurgela férfi vagy nő csak kubaruval vagy kubarunnal köt házasságot, bembia férfi vagy nő csak wungoval vagy wungunnal. E rendszer a kamilaroitól csak annyiban különbözik, hogy itt 8 osztálynév helyett csak 4 van, mert ugyanazon nemzetség és nemzedék tagjai nemi különbség nélkül ugyanazon nevet viselik (kivévén, hogy az egyik nemzetségben a végszótag különbözik nem szerint), mi a czélnak csakúgy megfelel. Itt a gyermekei osztálynevét viselőket mind gyermekeinek s a szülői osztálynevét viselőket mind szülőinek nevezi az ember, valamint a maga osztálynevét viselőket testvéreinek, úgy mint azok, a kiket szülőinek és a kiket gyermekeinek nevez, mind testvérei egymásnak. [1]) Ez megfelel az osztályozó rokonsági rendszer szellemének s kétségtelenül a kamilaroiknál is így van, mi által a dravida-rendszerekkel való egyezés formailag is tökéletes.

Ridleynek egy újabb munkájában [2]) szintén azt olvassuk, hogy a kamilaroi-féle osztálynevek, a velök kapcsolatos klasszifikáczióval és törvénynyel egyetemben a kamilaroi

---

[1]) Ez szükséges konzequencziája a 91. lap utolsó három sorában mondottaknak.

[2]) Kamilaroi and other Austr. languages. New Sonth Wales, 1875.

törzseken messze túlterjednek. [1]) — A wailwun-törzsek egy része 16 alosztályra oszlik, négygyel minden osztályban, a következő négy totemmel: murawi (kengurú), ngúri (emu), tdhūrū (barna kigyó) és kuraki (oposszum). Itt tehát négy nemzetség létezik, melyek mindegyikében külön névvel jelöltetik az egymást felváltó két nemzedékben a két nem, úgy mint a kamilaroik két főcsoportjában, hol ezek mindegyike három-három totem-nemzetséget foglal magában, melyek osztálynevei azonban (a főcsoportban) közösek. Ridley nem közli, hogy a wailwun törzsek nemzetségeiből lehet-e házasodni a többi háromba akkép, hogy csak egy-egy nemzetségen belűl tilos a házasság, vagy pedig hogy kettő-kettő van-e kizárólagosan egymásra utalva.

A hol a kamilaroiknál szokásos osztálynevek — irja tovább Ridley — ismeretlenek is, mégis ugyanazon rendszer

---

[1]) (They) extend far beyond the Kamilaroi tribes; pag. 162 Azok közé, melyek ugyanazon osztályneveket használják, tartoznak a pikumbul nyelvű törzsek is (163. l.), kiknek nyelve a kamilaroitól tetemesen eltér. *Smyth,* (id. m. II. 286.) mint a Kamilaroikkal azonos osztálynevűeket nevezi a Pikumbulokon klvül, a Wolaroi, Wiradhuri és Wailwun nyelvű törzsekét. Ez utóbb nevezettek egy része azonban Ridley szerint, más osztálynevekkel él.

[2]) Az e névben s a többiben előforduló »ng« hang kifejezésére, Ridley külön betűjegyet használ, mely szerinte (pag. 4.) úgy ejtendől mint *ng* az angol sing szóban; ez nem különbözik e betűk kiejtésétő magyarban (p. e engem szóban) és más europai nyelvekben, a hol az »n« mindig kissé eltérőleg (orron át), mintha más betű előtt áll, ejtetik ki a g-vel szoros összefüggése folytán. A magyarban ez ejtése az ng-nek általános; németben összetett szókban nem érvényesűl, így »Ungar«-ban másképen ejtetik ki az »n,« mint ungar-ban (nem teljesen megfőtt). A jelzett hang-összetét ausztráliai, valamint amerikai és afrikai nyelvekben a szó elején is fordúl elő (a mire európai nyelvben nincs eset) s itt valószínűleg megfelel a héber »ajin«-nak.

uralkodik. Igy Queensland egy nagy részében, Moreton-öböl és Wide-öböl közt, következő nevek szolgálnak hasonló czélra: bārāng [2]) és bārāngun; bundār és bundārun, bandūr és bandūrun; derwain és derwaing-gun; az -un vagy -gun utóraggal összetett szók a megelőzőnek nőnemét jelzik. [1]) A *kógai* törzs osztálynevei:

ippai és ippata	helyett	urgilla és urgillagun,
murri és mata	»	wung-go és wung-gōgun,
kubbi és kapota [2])	»	obūr és obūrūgun,
kumbo és búta	»	unburri és unburrigun.

Moreton-öböl körül derwaingun nem testvére derwainnak, hanem felesége [3]) s így hihetőleg a többi fenn, mint moreton-öböli elősorolt névnél is, a női forma a másik nemzetségbelinek ugyanazon nemzedékbelijét jelzi, ki nőűl vehető, nem mint ippai és ippata kamilaroiban vagy urgilla vagy urgillagun kógaiban; a hasonhangzásúak itt testvéreket jeleznek, amott pedig a kijelölt párokat.

Két nemzetségre oszolnak a Murray-vidéki feketék is; totemjeik mak-kvarra, a sas és kil-parra a varjú; a gyermekek itt is az anya nemzetségéhez tartoznak, tehát soha nincsenek atyjokkal egy néven, minthogy ez mindig más nemzetségbeli, mint anyjok; a férfiak a saját nemzetségbeli nőket nővéreknek nevezik; [4]) hogy a nemzedékek itt meg vannak-e különböztetve, ez nem mondatik, de az analogiák folytán nagyon valószinű; így a Port-Lincoln környéki törzsek szintén két, Matteri és Karraru, nőági exogám nem-

---

[1]) I. h. 163.

[2]) *Ridley* kubbotát ir.

[3]) I. h.

[4]) *Smyth* i. m. I. 86.

zetségre oszolnak; azonkívül hogy a saját nemzetségbelivel házasság nem köttetik, még egyéb tilos fokok is léteznek a másik nemzetség tagjaival szemben, melyeket közelebb le nem ir a forrás,[1]) de bizton meg lehetünk győződve, hogy ezek ugyanazok, melyek a dravida-rendszer értelmében nagybátya és kis-öcs, nagynéne és kis-húg nevekkel jelöltetnek. Hasonló viszonyokra látszik utalni egy nyugat-ausztráliai törzseket illető megjegyzés is, mely szerint nőszemélyek már nagyon fiatalon eljegyeztetnek a családok egy bizonyos ágába, vagy egy azon ágbeli biztos egyénnek, és hogy átalában elhatározottnak tekintetik, miszerint e vonalon kívül nem mehetnek férjhez.[2])

A brabrolong-törzs (Észak-Gippslandban) rokon elnevezéseiből is kitűnik, hogy két nemzetségből áll, melyeknek megfelelő nemzedékei összeházasodnak; ugyanis a feleség és ennek nővére *férfi* részéről, fivérnek felesége *férfi* valamint *nő* részéről és a férj nővére nő részéről wrúkutnak neveztetnek; hasonlókép a feleség fivérét *férfi*, a nővér férjét *férfi* és *nő*, a férjet, valamint férje fivérét *nő* brarnak nevezi.[3]) Megjegyzendő, hogy fivér- és nővérnek itt is minden közös őstől egyenes (nő) ágon ugyanazon ízben származó, vagy ilyennek tartott rokon neveztetik.[4]) Míg tehát a saját nemzetségbeli egy ízben levők mind fivérnek-nővérnek, addig a másik nemzetségbeli egy ízben (vegyes ágon) levők brarnak és wrúkutnak nevezik egymást kölcsönösen; brar és wrukut tehát ama rokonok elnevezései, melyeknek a

---

[1]) »In addition tho this general rule there are certain degrees of relationship whithin which intermarrying is prohibited.« I. h. 87. l.

[2]) I. h. 87. l.

[3]) *Howitt* jelentése szerint a Smyth által kiadott munkában.

[4]) L. *Howitt* diagramjat Smythnél II. 328.

dravida stb. nyelvekben való elnevezését Morgan unokatestvérrel adja vissza; a brabrolong-törzsnél is tehát a feleség és a férj unokatestvérnek neveztetnek azért, mivel csak unokatestvérrel (valódival vagy kollaterálissal, de mindig csak vegyes ágival) lehet összekelni; a testvérek is csak ugyanazon csoport egyéneivel kelhetnek össze és ezért a valódi és kollaterális testvérek házastársai mind brarnak és wrukutnak mondatnak, mint a saját házastárs.

A Peake folyó és a Charlotte vizek környékén lakó s ezek után nevezett két törzs, a forrás kifejezése szerint, *négy osztályba* van beosztva, melyek tagjai nemkülönbség nélkül a következő neveket viselik: Parulá, Puningá, Pultará és Kumará. Parulá és Puningá csak egymással kelhetnek össze, úgyszintén Pultará és Kumará is; a Parulá nő gyermekei Pultarák s a Pultará nőkéi ismét Parulák; a Puningá nőkéi Kumarák és a Kumará nőkéi Puningák; egyik nemzetségben tehát Parulá és Pultará, másikban Puningá és Kumará neveket felváltva viselik az egymást követő nemzedékek. [1])

A Port-Essingtoni körül élő benszülöttek három osztályt képeznek; az elsőnek neve Maudrojilly, a másodiké Mamburgy, a harmadiké Maudrouilly; ez osztályok közt nem köttetnek házasságok, hanem mindegyiknek tagjai csak saját osztályukbeliekkel kelnek össze. [2]) Ezek tehát nem nőágon örökös nemzetségek, melyek mindig exogámok és nem is nemzetségek átalában, hanem kétségtelenül nemzedékeket jeleznek, úgy mint p. o. a kamilaroiknál ippai, ippata, kubbi és kapota képeznek ugyanegy nemzedéket, a Mackay-tör-

[1]) Forrás a berlini anthropologiai társulat tárgyalásairól szóló jelentésben. Zeitschr. f. Ethnol. 1879. 236. l.

[2]) I. h. 89. l.

zseknél pedig bembia és kubarú; a különbség egyrészt abban áll a kamilaroikkal szemben, hogy ezeknél ugyanazon nemzedék fi- és nőtagjai a két nemzetségben külön neveket viselnek, [1]) úgy, hogy egy nemzedék tagjai 4 név közt oszolnak el; a Mackay-törzsekkel szemben pedig abban, hogy itt ugyanazon nemzedék tagjai (fi- és nőtagok egyformán) mindegyik nemzetségben más nevet viselnek s így a nemzedék 2 név közt oszlik meg. A kérdéses port-lincolni benszülöttekről tehát vagy azt kell föltételezni, hogy az ugyanazon nemzedékhez tartozók, az osztálynéven kívül még legalább *két* totem szerint is vannak megkülönböztetve, a mikor a két nemzetség össze való nemzedékei ugyanazon nevet viselnék, számon tartva a mellett a nemzetséget, a mi egyszerűsitése volna az elnevezések tekintetében a Mackay-rendszernek, úgy, mint ez maga ugyanazon tekintetben egyszerűsítése a Kamilaroi-félének. Mert ama másik föltételezés, hogy exogám nemzetség épen ne létezzék s a lakosság az egyes nemzedékek körén belűl teljesen endogám legyen, a mely esetben rokonsági rendszere a havái-félével lenne azonos, nézetem szerint, egészen ki van zárva az által, hogy mindazon ausztráliai népeknél, melyek törzsi szervezetéről és házassági szabályairól részletesebb tudósításaink vannak, a két exogám-nemzetségre való beosztást mutatják. Nagyon jelentékenyen a port-lincolni szokás még abban különbözik nemcsak a kamilaroi, de a többi itt tárgyalt rendszertől is, hogy míg ezeknél csak két endogám nemzedék váltja fel egymást, amazoknál három; mert föltételezem, hogy a maudrouillyk gyermekei a mamburgyknak, ezek a maudrojillyknek s az utóbbiak ismét maudrouillyknek. E szerint e rendszer által a

[1]) Ezek közűl is azonban ippai-ippata és kubbo-kubbota (kapota) közös gyökre mennek vissza.

nagyatya és unoka közti házasságkötés is ki van zárva, a mit p. o. a kamilaroi-rendszer nem szükségkép involvál (l. fenn).

Azon állapotot, midőn bár endogamia mellett egy-egy nemzedék nemi tekintetben kizárólag magára van utalva s úgy az idősebbikkel, mint az ifjabbikkal való közlekedés ki van zárva, másutt is előtalálható. A régi lófejő skythák szokásai, melyekhez hasonlókat Plato óhajtott volna eszményi államában meghonosítani, továbbá a havái-féle és a hozzá hasonló rokonsági rendszerek, melyek értelmében a társadalom nemzedéki, egymáshoz összeségökben szülői s gyermeki viszonyban álló rétegekre oszlik, föltételezik, hogy nemi érintkezés csak ugyanazon nemzedék tagjai közt lehet megengedve. Azt, hogy egyenes ágon közös őstől származó egyénnel nem lehet házasságra lépni, feltaláljuk a madagászkariaknál és mindazon temérdek társadalomban, melyben az úgynevezett exogamia szokása uralkodik, a melynek értelmében törzs- vagy nemzetségbeli egyénnel nem lehet házasságra lépni; a nőrablás szertartásával élő népeken kívül, ide tartozik nagyon sok más, mely ama szertartást nem ismeri, s melyről a nála erőben lévő nőági leszármazás folytán föl sem tehető, hogy az említett szertartás által jelképzett szokást valamikor gyakorolta volna.[1]) Ezek közt említendő az észak-amerikai őslakók számos törzse. A Misz-

[1]) A rokon elnevezések azt látszanak bizonyitani, hogy ezeknek ama rendszerei, melyekben a testvérek gyermekei közt a testvér neme szerint különbség tétetik, tehát a dravida stb.-hez hasonló rendszerek nem állottak elő ott, a hol az ilyen viszonyok közt eleinte szükségkép ellenséges törzsek vérvegyülete nők rablásán alapúlt, hanem csupán ott, a hol két horda teljesen egybeolvadt. Ez nem zárja ki, hogy utóbb e kettőből egybeforrt csapat elágazott több felé, külön törzseket képezve, melyek közt aztán nőrablás is folyhatott, de a midőn a rokon rendszer megtartotta egyszer felvett alakját.

sziszippin innen, a mexikói és a Hudson-öböl közt a fehérek bevándorlása előtt honos törzsek, melyek nagyobb részben nő-, kisebb részben fiági leszármazást követnek, mindannyian olyan alosztályokra, vagyis nemzetségekre oszolnak, melyeknek tagjai közt házasság nincs megengedve és a mellett olyan rokonsági rendszerekkel birnak, melyek a dravidákéhoz többé-kevesbbé, némely részöknél pedig feltűnőleg hasonlítanak. Így a szeneka irokézeké csak azon pontokban tér el amazokétól, melyek sajátosságát a dravidáknál ama körülmény magyarázza meg, hogy a házasságok mindig úgy nevezett unokavérek közt köttetnek. Rokonsági rendszerökben nincs nyoma, hogy a házastársak szükségkép vérrokonok lennének; arról sincs tudomásom, hogy szokásaik tiltják-e a nagybátyának és nagynénének, kis-öcsnek és húgnak nevezett vérrokonokkal való házasságot, melyek itt is többnyire ama vegyes ágbeli vérrokonokat jelzik, kik nem ugyanazon ízben csatlakoznak a közös őshöz; az egyenes fi- vagy nőágon való rokonokkal azonban, kik szülőknek és nagyszülőknek, testvéreknek, gyermekeknek és unokáknak szólíttatnak, és kik a nemzetséget képezik, itt is tilos a házasság.

Mielőtt tovább mennénk, még egyszer emlékezetbe hozzuk a képzelmet (fictiót), melynek alapján a nemzetségek minden tagja egyenes (fi- vagy nő-) ágon közös származásúaknak tekintetnek és egymáshoz — külön minden egyént illetve — íz szerint meghatározható atyafisági viszonyban állanak, a minek valósága egy közös ősatyát vagy ősanyát föltételezne. És a képzelemhez valóban — a mennyire megitélhetjük — sok népnél hozzá is járúl annak ezen kiegészítése.[1]) Az eponymusok azonban — a hol törzsek és nem-

[1]) Emlékeztetünk a szémi népek ősatyáira, úgy mint a Genesis leszármazási táblája sorolja fel azokat, a görögök mondájára Hellén-

zetségek őséről van szó — mindig költött személyek. A vérségi fokok szerint szervezett törzs vagy nemzetség kezdete a teljes közösségben élő horda vagy csapat volt, melynek megfelelő életkorban lévő tagjai, azon időponton, midőn a nemesebb, emberibb ösztönök első fejlődésének a nemzedékek közt nemi korlát emeltetett, — mondhatnám: megalakúltak egy nemzedékké, mely körén belűl közösséget tartott, de a tagjai által nemzett, az egész nemzedéknek közös gyermekek irányában a nemi érintkezés tekintetében, szigorú korlátot emelt. [1]) Az addigi állapot föltételezi, hogy a gyermekek csak koruk által s addig, míg annak zsengesége tartott, voltak ilyenek; a korkülönbségeken kívül semmi tagozás nem létezett a törzsben, s a gyermekek, a mint felnőttek, társai voltak az idősbeknek. Azontúl ellenben a társadalom nemzedéki rétegenkint újult meg s egy nemzedék nőinek gyermekei közös gyermekei voltak azon nemzedék férfiainak,

---

ről s ennek fiai, illetőleg unokái Dor, Jon, Aeolos és és Achaeosról, az indek Manujára stb. A kamilaroik két nemzetsége is két ősanyától származtatta magát.

[1]) Legvalóbbszinűen akkép képzelhető el e megalakúlás, hogy mindazon nők, kik már elérték volt a pubertás korát és kizárásával azoknak, kiknek e kort elért gyermekeik voltak (ezek mint idősb nemzedék zárattak ki), de beszámítva minden serdülő nőgyermeket is, ki nem általok, hanem még azon idősb nemzedékbeliek által született, alakúltak meg egy testvériséggé, melynek jelentősége volt, hogy tagjai a körükben született fiak irányában nemi visszatartást gyakoroltak. Az anyaság nemesebb (mert az állatokkal nem közös), ébredő, még homályos, egészen meg nem értett érzeteinek kiterjesztése volt ez, a közös férjek fiaira. Az első kezdeményt e részben tehát a nőiségnek, az anyaságnak s ezek társadalmi befolyásának tulajdonítom, mit azonban remélhetőleg senki nem fog akkép felfogni, mintha *Bachofen*-nek Mutterrechtjében kifejtett elméleteit követve, olyan korszakot vennék fel az őskorban, melyben valódi nőuralom (gynekokratia) létezett volna.

testvérek ez értelemben s közös apái a következő nemzedéknek. Két különböző nemzedék tagjai közt más vérségi viszony, mint a szülő és gyermek közötti, nem volt lehetséges, míg annak előtte szülő és gyermek egyszersmind testvérek is lehettek, és bizonyosan gyakran is voltak. Megjegyzem, hogy ha itt multban beszélek, ez nem úgy értelmezendő, mintha a jelenben nem léteznének népek a haladás e legalsóbb fokain. A Charlotte-királyné szigetek lakói, a cseperiek s az úgynevezett északi indiánok (north-indians) nem jutottak el idáig, daczára azon állandóbb természetű köteléknek, mely egyes férfi és egyes nő közt létezik és melynek a nemi élet tekintetében jelentősége nincs, mivel e részben egyik fél nem ruházza fel a másikat oly jogokkal, minőkkel mások is ne birnának.

Az egymást követő nemzedékeknek az ivadékok által ismert legrégibbje lesz az alapvonal, melyhez a családfák hozzáköttetnek. Ama nemzedék tagjai testvérek voltak [1]) és közös szülői a következő nemzedéknek, valamint mindegyik a következőnek; a kik tehát ugyanazon ízben származnak tőlök, azok szintén testvérek egymással.

Mind ez idáig befoglalja ama föltételezést, hogy egy-egy nemzedék tagjai, az úgynevezett testvérek vagy nemi közösségben élnek, vagy föltéve, hogy páros élet éretett volna el, saját körükben házasodnak, vagyis hogy a férfiak kollaterális vagy valódi nővérek közűl vesznek feleséget. — Mint azonban már a kamilaroi rendszer, továbbá a dravida népek rokonsági rendszere és számtalan az exogamia szokását követő törzs, valamint a madagaszkariak, több észak-ame-

[1]) E testvérek elé, később, midőn testvér alatt többé nem értének mást, mint ugyanazon egyén gyermekeit, szűkségkép oda kell képzelni a közös atyát, a törzs eponymusát, a patriarchát.

rikai nép stb. szokásai bizonyítják, létezik, és pedig nagyon általánosan, egy fejlődési fokozat, a melyen a saját nemzedéken kívűl való házasság tilalmához hozzájárúl az, melynek alapján tilossá lesz a házasság azok körében, kik az osztályozó rokoni rendszer értelmében testvéreknek mondatnak, vagyis azok közt, kik egyenes (fi- vagy nő-) ágon közös őstől származnak. Ezek száma azonban a törzsbeliek egész összegét foglalja magában, kivévén az úgynevezett szülőket, nagyszülőket, gyermekeket és unokákat, kikkel már addig is tiltva volt a nemi elvegyülés. Az itt felsoroltakon kívül ez idő szerint egyéb rokonsági elnevezés nem is létezik. Az unokatestvér elnevezés a kezdetlegesebb rokonsági rendszerek közűl [1]) átalában csak azokban fordúl elő, melyekben a másnemű testvér gyermeke már nem szólíttatik gyermeknek, hanem férfira nézve csak a fivérek, nőkre nézve csak a nővérek gyermekei közösek. Az egyenes ág itt külön választatik a vegyes ágtól; a kik vegyes ágon származnak valamely ősömtől, azok többé nem szülőim, testvéreim vagy gyermekeim, hanem ha egy izzel közelebb állanak a közös őshöz, nagybátyáim és nagynéném, magammal egy ízben unokatestvéreim, egy ízzel távolabb attól kis-öcséim és kishúgaim; a távolabbi ízek tekintetében azonban a vegyes ágbeli kollaterálisok nincsenek itt sem megkülönböztetve az egyenes ágbeliektől, hanem egyenlőn nagyszülők és unokák. Morgan, valamint Lubbock ezt úgy fogják fel, mint maradványát — mely a rendszer reformjában kifejtetett — az ősi, úgynevezett havái-féle rendszernek, melyben ugyanazon elnevezések terjesztetnek ki a kollaterálisok minden ízére,

[1]) Kezdetlegesek alatt értve itt azokat, melyekben a közelebbi ízek elnevezései, mint szülő, testvér, gyermek is mind kiterjesztetnek a kollaterálisokra; a gaura-rendszerek tehát már nem ide tartoznak.

tekintet nélkül arra, hogy az ág, mely két részről a közös őshöz csatlakozik, tiszta nő- illetőleg fiág, avagy pedig vegyes ág-e. És valóban a kezdetleges rendszerekben ilyen ellenmondások, melyek csak úgy magyarázhatók, mint az átalakitásnál kimaradt pontok, kétségtelenül gyakoriak. — Mindamellett azon csodálatos következetesség, melylyel az osztályozó rendszerek *összeségében* a két nemzedékkel előbb vagy hátrább álló kollaterálisok egyenlősíttetnek, ugyanazon nemzedékek valódi ascendenseivel — ha egybevetjük ezzel, hogy másrészt a kifejlett és magokhoz mindenben következetes dravida-rendszerekben a nagyszülő és unoka elnevezések azon kiterjesztése minden kollaterális vonalakra teljesen indokolva van (a klasszifikáló rendszer értelmében) az által, hogy a harmadik nemzedék minden tagja szükségkép visszakerül az egyenes ágba szülőinek egyike által — hajlandóvá tehet a föltételezésre, mely szerint az nem úgy, mint a legkezdetlegesebb rendnek maradványa tartotta fenn magát, hanem mint egy későbbié, mely a dravidákéval egyenlő volt. E szokás hosszú élete okvetlenül könnyebben megfoghatóvá lesz, ha egy későbbi stadiummal még összhangban képzelhetjük, és nem vagyunk kénytelenek azt úgy tekinteni, mint a legkezdetlegesebbnek maradványát, mely ez esetben több rendbeli átalakúlás által hagyatott volna érintetlenül.

A dravida-rendszerek s a velök eredetében megegyező fidzsi-féle és tongai — mint láttuk — múlhatlanul ama föltételezésre vezetnek, hogy e népek ős-törzsei két-két nemzetségből állottak, melyek mindegyikének tagjai, a mennyiben egy nemzedékhez tartoznak, testvéreknek tekintik egymást. Minthogy eredetileg valószinűség szerint nőági leszármazást követtek, vagy más szóval, a gyermekek anyjok nemzetségé-

hez tartoztak, úgy mondhatni, hogy a saját nemzetség idősb nemzedékének nőtagjai neveztettek anyáknak, fitagjai ellenben nagybátyáknak, míg a szükségkép a másik nemzetségből való atya fivérei, tehát azon nemzedék minden fitagjai atyáknak, nőtagjai ellenben nagynénéknek, ez utóbbiak gyermekei pedig, kik egyszersmind gyermekei voltak a saját nemzetség idősb nemzedéke fitagjainak, a saját nagybátyáknak, — úgy neveztettek unokatestvérek. A két nemzetség azon tagjai (s illetőleg az egész nemzedék), kik *vegyes ágon ugyanegy ízben* származtak valamely közös őstől s illetőleg egynemű testvérektől, nevezték egymást unokatestvéreknek. Ezek házasságkötés dolgában kizárólag egymásra voltak utalva, míg a saját nemzetségen belűl, de ezen kívűl a másik nemzetség azon nemzedékével is, melyhez az egyén atyja (úgy szintén a melyhez nagy- és dédatyja stb.) tartozott. tiltva volt a házasság. — E társadalmi állapotot, melyre a dravidák és fidzsibeliek rokonsági elnevezései utalnak, mint tényleg fennállót találtuk fel azután ausztráliai törzseknél; itt is két-két nemzetség, itt is házassági tilalom nemzetségbeliek közt és a másiknak azon nemzedéke irányában, melyhez az egyén atyjának szükségkép tartoznia kellett, és tehát szorítkozás ama nemzedékre, mely az atya nővéreinek gyermekeit foglalja magában.

Az észak-amerikai ősnemzetek közűl a hat irokéz nemzet s a velök rokon hurón, továbbá az odzsibvék, ottavák, savanók, delavárok, mohikánok és több más algonkin nemzet, úgyszintén a csirokik, csokták, csikkezák, a krikek és többen a Missziszippitől nyugaton honos népek közűl is, nemzetségekre oszolnak, melyek tagjai egyenes (fi- vagy nő-) ágon való közös származást tartanak, s egymást, a mennyiben közös nagy- vagy dédszülőktől *egy ízben* származnak le,

testvéreknek szólítják, míg az idősb s az ifjabb nemzedék tagjait ugyanazon elnevezésekkel jelölik, mint a dravidák. E nemzetségek tagjai közt házasság nem köttetik. Eltérnek a dravidák ősállapotától azonban abban, hogy az egy törzsbeli nemzetségek száma 3—8, sőt több is, — és így a házasuló törzsének nem csupán egyik felére, hanem eshetőleg annak 7.—8. vagy még nagyobb részére van utalva; a házastárs tehát nem szükségkép unokatestvér is (azaz nem szükségkép a kollaterális apák nővéreinek, vagy a kollaterális anyák fivéreinek gyermeke) és mint egyelőre föltételezzük, nem is szükségkép osztályozó rokonsági elnevezés alá eső vérrokon; arról sincs emlités sehol, hogy kollaterális vérrokonokkal, az unokatestvéreken kívül, tilos lenne a házasság.

Mi azonban a nemzetségek számát illeti, erről a törzsek egy részét illetőleg bizonyos, hogy az két eredeti nemzetség megoszlása által szaporodott fel. [1]) Egy nemzetség megoszlása két felé, vagyis két nemzetség alakulása egyből, eredményezi, hogy a házasságok kiterjesztetnek a saját nemzetség külön váló felére s ezzel a törzs feléről annak három negyedére, további megoszlással pedig még nagyobb részére.[2]) Itt nincs helye vizsgálni, hogy e megoszlások mi által idéz-

---

[1]) Ez állítás igazolására nézve l. *Morgan*, Ancient Society 88—101. lap, valamint a jelen munka egy későbbi fejezetét, hol a nemzetségek viszonyait tárgyalom.

[2]) Megjegyzendő egyébiránt, hogy a megoszlás nem mindig rögtön, hanem néha csak idő múltával, a közös eredet emlékének elhalványúlásával eredményezi a házassági tilalom megszorítását az egy nemzetségi név alatt egyesítve maradt részre. A csokták 8 nemzetsége négyével, a tlinkitek (vagy kolusok) tiz nemzetsége ötével, két-két csoportot képez, mely csoportokon belül még mindig tilos a házasság; másoknál az eredetileg egy nemzetséget képezők csak egyéb czélokra (p.

tetnek elő, a tény azonban kétségtelen s az amerikai törzsek egy jó részét ennélfogva úgy tekinthetjük, mint a mely eredetileg csupán két nemzetségből állott, mint egykor a dravidák törzsei, valamint a legújabb időben kettőből szintén hat nemzetségre megoszolt kamilaroik. Hogy amaz időben, midőn csak két-két nemzetségből állottak a szenekék vagy a csikkezák, egyik nemzetségnek tagja szükségkép atyját, nagybátyját, unokatestvérét, kis-öcscsét vagy kis-húgát látta a másik nemzetség minden tagjában, erről nem lehet kétség, mivel a saját nemzetségebeliek mind anyái, nagybátyái stb. voltak s ezek mindegyikének vagy gyermeke, vagy atyja a másikhoz tartozott. Azt ellenben, hogy házasságkötés tekintetében a másik nemzetség azon tagjaira kellett-e szorítkozni, kik unokatestvéreknek tekintettek, nem lehet elhatározni, de mindenesetre valószinű ez. Az illető népek rokonsági rendszereiben — talán azon következetességet, melylyel a dravidáknál találkozunk, hiában is keresnénk itt — nem hiányzanak elnevezések, melyek erre magyarázhatók. Legfontosabb az, melyet már említettünk, hogy a testvéreknek (valódiaknak, valamint kollaterálisoknak) unokái minden esetben unokáknak szólíttatnak, habár a másnemű testvér gyermeke nem szólíttatik is gyermeknek. Ezt a dravidarendszerekben s a fidzsiben ama tény magyarázza meg, hogy a másnemű testvér veje és menye mindig azok osztályába tartozik, kik gyermekeknek szólíttatnak. Továbbá a Morgan munkájában képviselt amerikai dialektusok túlnyomó részében az atya nővérének férje ugyanúgy szólíttatik, mint az anya fivére, mi egyez a föltevéssel, hogy az atya nővérének

---

o. a vérbosszú) maradtak egyesítve egy csoportba, a házasságot pedig megengedték.

ugyanazon nemzetségnek ugyanazon nemzedékébe kellett férjhez mennie, a melyből való az anya volt.[1]) Az ip, nap, vő, meny és sógor különben mind e nyelveken külön kifejezésekkel jelöltetnek és így az, miben a dravidákkal való egyezés legjelentősebb volna, nem talál. Föltéve, hogy egykor itt is az amazokéhoz hasonló házassági szabályok állottak fenn, — ezeknek lerontása, valamint a velök összefüggő elnevezések elejtetése a nemzetségek megoszlás által való elszaporodásának volna betudható. Ezek száma ugyanis kettőn felül emelkedvén, a gyermekek nem szükségkép ama nemzetségbe házasodtak, a melyhez atyjok tartozott, hanem eshetőleg egy harmadikba, tehát nem atyjok kollaterális nővéreinek gyermekeivel, unokatestvéreikkel keltek össze; úgy a sógorok is megszűntek volna szükségkép unokatestvérek lenni, stb. És ha teljesen nem is bebizonyítható ez mindazáltal a legnagyobb valószinűséggel bir, hogy valóban a nemzetségeknek, melyekbe házasodni lehetett, ez elszaporodása volt az, melynek folytán elejtettek s másokkal helyettesíttettek amaz elnevezések, melyek indokolva csupán addig voltak, a míg két nemzetség volt egymásra utalva kizárólagosan.

Ha kétséges marad is még ama kérdés, hogy az amerikai törzsek exogám nemzetségeiben a házastársak nemzedékét illetve is léteztek-e hasonló szabályok, mint a kamilaroiknál, fidzsiknél és a dravidák őstörzseinél, — ellenben bizton föltehető, nézetem szerint, hogy amazok is, úgy mint az utóbbiak, eredetileg csak két-két nemzetségből állottak, melyek tagjai házasságkötés tárgyában egymásra voltak utalva.

---

[1]) Hasonlókép az anya fivérének felesége is úgy szólíttatik ama népeknél, mint az atya nővére.

Ennek folytán hajlandók lehetünk föltételezni, hogy ama törzseknél átalában, melyek ilyen exogám nemzetségekre oszolnak, — a mennyiben exogamiájok nincs nőrablással összefüggésben — a nemzetségek száma eredetileg kettő volt [1]) és hogy a nemzetségeknek megoszlás által való szaporodása kiterjesztésére vezetett a házasságkötési jognak, mely eredetileg a törzs másik felére volt korlátolva.

E fejezet már is túlságosan megnyúlt s ezért a különféle törzseknél tapasztalható beosztást alosztályokra vagy nemzetségekre, valamint ennek jelentőségét társadalmi életükre itt bővebben nem tárgyalhatjuk, hanem utalunk e részben egy későbbi fejezetre, mely a kezdetleges társadalmak politikai beosztását tárgyalja. Itt e beosztásnak csupán első eredetével kivánunk foglalkozni, a mennyiben ez a vérségi viszonyokkal látszik összefüggni s azok fejlődési processusában a patriarchális család kifejlődését megelőzte.

A népek mellett, melyek nemzetségekből, mint exogám egységekből állanak, találunk olyanokat is, melyeknél az ilyen beosztást helyettesíti — mint Madagaszkárban és Közép-Amerikában — az egyenes fi- vagy nőágon (egész a 7-ik izig vagy még tovább is) közös származásúak házasságkötésének tilalma. Ez utóbbinak eredetéről azt lehet föltenni, hogy túlzása egy, a polgárisúlt társadalmak összesé-

---

[1]) Némely nép nemzetségei mindazáltal három ősnemzetségnél kevesebbre nem vezethetők vissza csupán és nehéz eldönteni, hogy ily esetben a háromnak ketteje az eredeti kettő egyikének megoszlása útján jött-e létre. Nincs teljesen kizárva azon lehetőség sem, hogy az eredeti szám olykor három is lehetett volna, noha valóbbszinű, hogy a kettő egyikének korai megoszlása útján állott elő a hármas szám; a rokonsági elnevezések reciprocitása azonban az eredeti kettősségre utal mind e rendszerekben.

gében is fennálló elvnek, azaz hogy a vérfertőzet iránti ellenszenvből ered. Minthogy a nemzetségek vagy törzsek exogamiája következményeiben úgy tűnhet fel, mint végtelen kiterjesztése a madagaszkári törvénynek, ez hajlandóvá tehet reá, hogy ugyanazon elv nyilvánúlását lássuk ebben is. Már Peschel úgy fogta fel a nemzetségen belűl való házasság tilalmát, mint a vérfertőzet fogalmának kiszélesítését. [1]) Más nézetben van Lubbock, ki e részben Mac Lennan véleményét látszik elfogadni, mely szerint a nőrablás szokása vezetett volna az exogamiára, és ez utóbbi adott volna alkalmat az incestus fogalmának keletkezésére. Tylor nézete szerint pedig a közel rokonok közti házasságból eredő nemzedékek degenerálása, a káros következmények tapasztalata eredményezte volna a tilalmat E nézetek közűl a Mac Lennané és Lubbocké, felfogásom szerint, tekintetbe nem jöhet. Ama népek, melyek exogamiát követnek, korántsem mind nőrablás által jutottak reá; nagy részöknél az soha sem volt gyakorlatban; ezt bebizonyítottuk. Tylor nézete sem fogadható el, mert egyrészt be sincs még bizonyítva, hogy a vérrokonok közti házasságnak rossz hatása volna az utódok egyéni alkatát illetőleg; a házi állatok körűl való tapasztalatok nem szólnak ez irányban. Igaz, a fajvegyítés olykor előnyös tulajdonokat fejt ki, főleg ha a magzatok közti kiválasztással van egybekötve; [2]) de hogy az ellenkező a faj sülyedését eredményezné, ez nincs bebizonyítva. A mellett a vadak értelmi szervezete ilyes megfigyelésekre aligha van előkészítve. Ha már hinni akarnók ama következményt, úgy

---

[1]) *Peschel*, Völkerkunde, Leipzig, 1875. 233. és köv. l.

[2]) A fajvegyítés szükségkép növeli a variabilitást s minél nagyobb ez, annál belterjesebb hatása lehet válfajok létrehozása tekintetében a kiválasztásnak, akár természetes, akár mesterséges legyen az.

okának kerülését nagyobb valószinűséggel lehetne természetes kiválasztásnak tulajdonítani. Ez esetben is kellene azonban némely egyénekben spontán visszatartást föltételezni, a kiknek utódai e visszatartást, valamint átalában erősebb szervezetet örökölve, előnynyel birtak a létért való küzdelemben. Azonban ama következmények még nincsenek bebizonyítva [1]) s a tapasztalás azt mutatja, hogy léteznek emberfajok, kiváltkép pedig családok, melyek az incestus folytonos gyakorlata mellett a jelenig fentartották magokat. Ha a nemzetek, melyeknél az általános, úgy is tekinthetők, mint a legelmaradottabbak a földön, ez nem szükségkép a vérfertőzetre vezetendő vissza, hanem e helyett a tiltó erkölcsök ki nem fejlődése hozandó okozati összefüggésbe elmaradtságukkal. A mi pedig a családokat illeti, melyek tagjainak összeházasúlása állandó szabály, ezekben, p. o. a haváiféle főnöki családokban, semmi káros következménye nem tapasztaltatott annak.

---

[1]) Nem hallgathatom el azonban, hogy a növények megtermékenyitése körűl tett észleletek igazolni látszanak ama föltételezéseket, a mennyiben a szervek alakja, állása, valamint a him és női szerveknek ugyanazon növény-egyedben különböző időben való megérése, mind megannyi akadályát képezik a növény önmaga által való megtermékenyíttetésének, míg másrészt a más hasonfajú növény-egyedek részéről, főleg rovarok látogatásai által való megtermékenyíttetés előmozdítására irányúlnak úgyanazon tényezők. E szervalkat okvetlenűl természetes kiválasztás eredménye.

KILENCZEDIK FEJEZET.

A vérfertőzet fogalmának eredeti hiánya és annak fokozatos fejlődése.

Ha ösztönszerűnek tekintjük a vérfertőzet kerülését, számolnunk kell ama körűlménynyel, hogy kerűlése nem általános az emberiségnek.

A Ceylon belsejében lakó veddáknál általános szokás volt ezelőtt testvérhúgot nőűl venni, noha nénét vagy nagynénét sohasem. [1]) E veddák monogamiában élnek, a házasságot nálok rendesen csak a halál bontja fel, a hűség példás. Egyébkép e nép a mívelődésnek ismert legalacsonyabb fokán áll. A tenasszerimi kareneknél, Heler szerint, két testvér, sőt atya és leánya közti házasság is nem ritkaság a mai napig. [2]) Uj-Caledoniában tiltott fokok ismeretlenek; a legközelebbi vérrokonok is összekelnek. [3]) Guahamban (Micronesia, Ratak-szigetek) testvérek közti házasság gyakori, sőt a legillőbbnek tartatik. [4]) Az aleut-szigetek lakói a vérfertőzet fogalmát nem ismerik. [5]) Hasonlót mondhatni Poole jelentése alapján a Charlotte királyné szigetek lakóiról. [6]) A koniágok két törzsénél, a kaviakok és kadiakoknál általános az incest; fivérek s nővérek, szülők s gyermekek nemi

---

[1]) *Bailey* idézve Descr. Soc. 3. füz. 8. l.

[2]) D. S. U. o. 5. f. 9. l.

[3]) Turner, id. D. S. 3. 8.

[4]) *Lubbock*, i. m. 120. l.

[5]) Giraud-Teulon, i. m. 96. l.

[6]) *Bancroftnál*, i. m. I. 169. l.

közösségben élnek egymással. [1]) Ugyanez áll a csepevieket s az észak-indiánokat illetőleg; Ross esetekről értesült ezek közt, melyekben két fiú anyját tartotta közös feleségül; továbbá atyának leányával és testvéreknek házasságáról. [2]) Kisebb braziliai törzseknél, hol egyes családok elkülönzötten élnek a vadonban, így a coerunáknál és uainumáknál, igen gyakori eset, hogy a férfi nővérét birja nőül. [3]) — Az obongo-négereknél fivérek nővéreikkel össze szoktak kelni, hogy együtt tartsák a családot. [4]) Japán vad őslakóinál, az ainoknál, fivérek nővéreikkel, olykor atyák leányaikkal élnek. [5]) Ezen kívül előfordúlt testvérek közti házasság a kamcsatkai korjákoknál, keleti Turkesztán némely törzseinél, a philippin-szigetek, San Domingó és Nicaragua benszülötteinél. [6]) Végre a régi perzsáknál testvérek közti, valamint szülő és gyermek közti házasság, számos biztos forrás szerint, nem csupán tűrve volt, hanem nagyon illőnek tartatott; mágus csak az lehetett, kit anyja, nővére vagy leánya szült a mágusnak.

E társadalmakhoz, melyekben a vérfertőzet ellen nem létezett tilalom, csatlakozik azon uralkodó vagy kiváltságos családok sora, melyekben a legközelebbi vérrokonok összekelése állandó szabály, noha az illető társadalmak egyéb rétegeiben ugyanaz tiltva volt.

---

[1]) U. o. I. 81.

[2]) U. o. 117. l.

[3]) *Martius*, i. m. 63. l.

[4]) *Du Chaillu*, idézve *Bastiannál*, Rechtszustände 174. l.

[5]) *Bastian*. i. m. LXII.

[6]) Ezekre nézve a forrásokat l. *Postnál*, Anfänge 65. l. Ugyanott adat, mely szerint a drúzoknak vallásuk megengedné az anyával és leánynyal való házasságot, a nélkül, hogy ez engedélylyel élnének is.

A perui inkák családját a mondák is testvérek házasságából eredeztetik; Manko Kapak és Mama Oello az első királyi pár, testvérek voltak. Egy Balboa által megőrzött monda szerint pedig [1]) az inkák családja a nap gyermekeitől, 4 fivértől és 4 nővértől származott. »Manko Kapak családja, írja Robertson, szentnek tartatott és hogy alsóbbrendű vérrel ne vegyűljön, Manko Kapak fiai saját nővéreiket vették nőűl és soha senki nem juthatott a trónra, ki ily tiszta származással nem dicsekedhetett.« [2]) Az inkák iker-vérből származott történetirójának, Garcilaso de la Vegának csalhatlan tanúsága szerint, az inka-királyok legkezdettől fogva szigorú törvényűl állapították meg, hogy a trónörökösnek mindig azon legidősb nővérével kell házasságra lépnie, ki úgy atyja, mint anyja után törvényes születésű; törvényeseknek pedig az inkák családjában csak ama gyermekek tekintettek (azaz csak ezek voltak inkák), kiket inka-férjnek inka vérből való neje szült. A trónörökös tehát mindig atyjának azon lányát vette nőűl, kit annak, úgy mint a trónörököst magát is, legidősebb nővére szült volt. Ha ilyen nővére nem volt, akkor a trónörökös az inka-családbeli legközelebbi nőrokonát vette feleségűl, akár unokavére, kishúga vagy nagynénje volt az. Ha nővérei legidősbikétől nem születtek gyermekei, akkor az ifjabbikat, majd a harmadikat vette el s így tovább mindaddig, míg valamelyiktől gyermekei voltak. [3]) Léteznek ugyan ettől eltérő adatok is; így D. Fernandez szerint a trónörökös csupán atyáról való

---

[1]) L. Waitznél, i. m. IV. 395.

[2]) *Robertson,* Geschichte von Amerika. Leipzig, 1777. II. 556.

[3]) *Garcilaso de la Vega,* Royal Commentaries of the Yncas, transl. by L. C. Markham, London, 1869—71. IV. chap. 9. idézve Descr. Soc. 2. fűz. 5. l.

nővérét vette volna nőül; de a hazája törvényeit tüzetesen ismerő Inca Garcilaso, ki e czímet anyja után teljes jogon viselte, világos és határozott tanúságával szemben ez semmit nem nyom. D. Fernandez tévedését az okozza, hogy az *inkák alattvalóinak* az anyáról nővérrel való házasság szigorún tiltva, de a csupán atyáról valóval megengedve volt,[1]) mi ismét onnan ered, hogy a leszármazás Peruban nőági volt és fiági rokon nem is tekintetett rokonnak, hanem egyedül a nőági s ilyennel tiltva volt a házasság, kivéve az uralkodó családban; egyébiránt még ebben is állott, hogy inkának, azaz törvényesnek csak az inka-nők által szült gyermekek tekintettek s ezek azért addig, míg az inkák uralma fennállott, soha nem is adattak nőül máshoz, mint inkához; ezeknek más nők által szült gyermek pedig nem tartozott a királyi családhoz; ez magának a királynak gyermekeire nézve is állott.

Uj-Angliában, t. i. az itteni rézbőrű őslakóknál, írja Waitz, testvérek közt is lehetséges volt a házasság, a királyi (helyesebben főnöki) családban, ha más, születésre hasonrangú (ebenbürtig) férjet nem lehetett találni.[2]) Itt is, mint Peruban, a társadalom egyéb családjaira nézve tilos volt a testvérek közti házasság, mert tudjuk, hogy az újangliai törzsek, u. m. a narraganszettek, mohikánok, pekvodok törzsei exogám nemzetségekből állottak, mi nőági leszármazásuk mellett, az anyáról való testvérek közti házasságot kizárja.

A Kanári-szigetek őslakóinál, a guancsoknál, a királyoknak kizárólagos joguk volt nővéreiket feleségül venni;

---

[1]) Mint a régi Athenében.

[2]) *Anthrop.* III. 106.

minden másnak tiltva volt ez.[1]) Baghirmiben a fejedelem leányával vagy nővérével lép olykor házasságra; ezt tette Othman Bugoman, úgy mint előbb atyja.[2]) Ugyanitt a király anyja, úgy, mint Bornuban és Wadaiban is, nagy tekintélyt élvez, sőt hatalmat gyakorol. — Szofalában a király, királynéúl rendesen azon leányai közűl választott egyet, a kiket saját nővéreivel vagy leányaival nemzett; e közeli rokonaival való közlekedésre a királynak kizárólagos joga volt; az alattvalóknak halálbüntetés terhe alatt volt megtiltva házasságot kötni leányaikkal vagy nővéreikkel.[3]) — Egyéb afrikai dinasztiákról is említtetnek hasonlók. Madagaszkárt illetőleg, hol mint láttuk, a rokonok, főleg a nőágiak közti házasság ellen oly messze terjedő tilalom létezik, a királyi családok e részben szintén kivételt képeznek; itt a ténynyel együtt az okot is konstatálják a források. Nem csak, hogy Radamának első felesége saját nővére volt, hanem általános szokás a hóváknál,[4]) hogy a király valamely közeli rokonát, nővére leányát veszi nőűl, azért, hogy saját gyermekeinek — kik különben azon veszélyben forognának, hogy a papok által félretétetnének az útból (idézve *Boteler*, Narr. of a voy. of. discov. to Afr. and Arab. és *Kolman* A voy. round the World) — biztosítsa a trónt, miután legközelebbi nőrokonának fia a jogszerű trónörökös (idézve *d'Unienville*, Statistique de l'ile Maurice et ses dépendances).[5]) Ezzel teljes összhangban irja Ellis, hogy Madagasz-

---

[1]) *Bory de St. Vincent*, Gesch. u. Beschr. d. Canarieninseln. Weimar, 1804. 197. l.

[2]) *Bastian*. Rechtsverhältnisse 173.

[3]) I. m. 176. Sutherland után.

[4]) Madagaszkárnak maláj eredetű lakosai.

[5]) *Waitz*, Anthropologie II. 432—433. l.

kárban egy férjezetlen királynénak jogában áll családdal birni, a kitől neki tetszik, [1]) a gyermekek törvényesen királyiaknak ismertetvén el anyjokhoz való viszonyuknál fogva s az atyaság kérdésbe sem jövén. A Sandwich-szigeteken (Havái) a főnöki családokban általános volt a közel vérrokonok közti házasság és pedig a testvérek közti is; Cook második utazásának leirásában már ki van mondva, miszerint úgy látszik, hogy a király gyermekei nem örökölhetnék a koronát, ha anyjok is királyi vérből való nem volna. [2]) Igen természetesen; sőt mi több, jog szerint csakis anyjok után örökölhették azt, mert (valamint Madagascarban) úgy Haváiban is minden rang, tehát a királyi méltóság is, nőágon öröklődik. [3])

A klasszikus ó-kor följegyzéseiből is több példáját ismerjük a testvérházasság rendszeresítésének királyi családokban. A legismertebb példák egyike Cária, Halicarnassusban székelő dinasztiájáé. Hekatomnusnak, Caria királyának három fia, Mausolus, Hidrieus és Pixodarus és két leánya volt, kik közűl az idősbik Artemisia, a fivérek legidősbikéhez, Mausolushoz adatott nőűl, mig a második fivér, Hidrieus, az ifjabbikat, Adát birta feleségűl. Mausolus gyermektelen halála után özvegye, Artemisia, egyedűl uralkodott, ki azonban rövid időn követte férjét a sírba, mire a korona a második fivérre szállott; ez is elhalván, özvegye s

---

[1]) In Madagascar an umnarried queen is supposed to have the right of having a family by whom she may think proper etc. . . *Ellis,* Hist. of. Madagasc. I. 164. id. *Spencer,* D. S. 3. f. 10. l. Mint Grose szerint India legdélibb csúcsán.

[2]) Idézve *Spencernél,* D. S. 3. f. 10. l.

[3]) *Jarves,* Hist. of. the Sandwich Islands. London, 1843. 33. l. *Waitz-Gerlaudnál,* VI. 203.

nővére, Ada, volt a jogosúlt uralkodó. Ezt azonban a fivérek harmadika, Pixodarus, egy perzsa szatrapa segélyével megfosztotta az uralomtól; s e perzsára szállott az uralom Pixodarus halála után, miután ez utóbbinak leányát nőűl nyerte volt. Nagy-Sándor azonban, kit kis-ázsiai hadjárata alkalmával az elűzött, de még egy vár birtokában lévő Ada ügyének megnyert, visszaadta ennek ősei koronáját, mire a gyermektelen Ada Nagy-Sándort fiává fogadta, a mi nem jelent egyebet, mint hogy halála után uralma teljesen a hódítóra volt átmenendő.[1])

A ptolemaeusok dinasztiájában minden királyné a király »nővére és felesége« czimét viselte, »nővér« első helyen állván. A czimnek ugyan nem mindig felelt meg a valóságos viszony s ilyenkor fictióul tűnik fel amaz; de az esetek többségében e királyok valóban nővéreiket birták nőűl. Így a ptolemaeusok dinasztiája alapítójának fia és közvetlen utóda, Ptolemaeus Philadelphus trónralépte után elvált első feleségétől s nőűl vette Arsinoét, ki atyáról anyáról nővére volt és a kivel első feleségétől való gyermekeit adoptáltatta. Fia, Ptolemaeus Evergetes, Berenikét vette nőűl, ki a saját nagyanyjának unokája volt. Ezeknek gyermekei: Ptolemaeus Philopator és felesége Arsinoe, a kik nemzették Ptolemaeus Epiphanest; ez kivételesen Antiochos (Magnus) syriai király leányát, Kleopátrát vette nőűl, a kinek ereiben valószínüleg szintén volt Lagida-vér, minthogy több egiptomi herczegnő ment volt nőűl syriai királyokhoz. Gyermekeik, Ptolemaeus Philometor, Ptolemaeus Physcon és Kleopatra. Az első követte atyját a trónon és nővérét birta nőűl; halála után a trón és Kleopatra, öcscsére,

---

[1]) *Strabo*, XIV. 2. 17.

Physconra szállottak; ez azonban később elvált nővéri feleségétől és ennek első férjétől, saját testvérbátyjától való leányát emelte magához a trónra. Ez utóbbi, kit szintén Kleopatrának hívtak, szülte neki Ptolemaeus Lathurost és Kleopatrát, a kik szintén házastársak voltak. Ptolemaeus Auletes törvénytelen fia volt P. Lathurosnak és törvényes örökös hiányában foglalta el a trónt. Gyermekei közül Ptolemaeus Dyonisos és Kleopatra, mint király és királyné együtt örökölték a trónt; Ptol. Dionysos meghalván, Kleopatra, Caesar kivánatára, kilencz éves testvéröcscsével, az utolsó Ptolemaeussal kelt össze, de három évvel később megmérgezte azt.

E makedón eredetű uralkodó családról tudva van, hogy, bár alatta görög mívelődés virágzott Alexandriában, mindamellett az ország ősi vallását tiszteletben tartotta és szokások, szertartások tekintetében híven követni igyekezett mindent, a mi Egiptomban hagyományos volt, s a mire nézve a papi osztály által megőrzött emlékek kellő tájékozást adtak. Ez eljárás természetesen nem eredt másból, mint a trón megerősítésére való törekvésből. Ez magában is már föltételeztetni engedné, hogy a testvérházasságban a lagidák csak a régi benszülött dinasztiák, a pharaók példáját utánozták. De nem ez az egyedüli ok, melynek alapján ezt hinnünk szabad lesz; mert a klasszikus irók ugyan hallgatnak ez irányban, de a hierogliphikus emlékek világosan tanusítják a testvérházasság gyakori voltát a pharaók családaiban, noha a dinasztiák nagy részét illetve nem őriztek meg az emlékek egyebet a királyok neveinél. Léteznek azonban szerencsés kivételek, a midőn a neveken kívül az uralkodók cselekedeteiről és családi viszonyairól is tudunk meg valamit. Egyike azoknak, melyek iránt a források legbővebben foly-

nak, volt a XVIII. uralkodó ház, melynek 2. királyáról, I. Tuthmeszről olvassuk, hogy három gyermeket hagyott maga után, kiket neki felesége és nővére, Aahmesz királyné szült volt. [1]) Ezek voltak: a trónörökös leány (*Erbtochter* Brugsch szerint) a bátor és eszes Hasop és két fiú, ki mindkettő atyja Tuthmesz nevét viselte. [2]) Hasop trónörökösödése azonban korántsem úgy értendő, mint ha fivérei kizárásával foglalta volna el a trónt; voltaképen hivatva csak arra volt, hogy magzatai által a családnak biztosítsa a további örökösödést, habár jellemében megvolt az, mi nem engedte e szereppel beelégedni. A véletlen kedvezett vágyainak, mert II. Tuthmesz rövid, nővérével közös uralkodás után őseihez költözött. Alig húnyta volt be szemeit Hasop királyi férje és fivére, midőn a büszke királyné félredobva a nő-fátyolt, a pharaók pompájában, mint valóságos király lépett fel. [3]) Levetve a nőruhát, Egiptom kettős koronájával és a királyság egyéb jelvényeivel váltotta fel azt. Nem elégedett meg vele, hogy a kiskorú III. Tuthmesz nevében — kit törvény sze-

---

[1]) Más feleségektől bizonyosan több gyermeke is volt, de a hol nővér által szülöttek léteztek, amazok a trónörökösödésre nem tarthattak igényt; l. alább.

[2]) *Dr. Heinr. Brugsch-Bey.* Geschichte Aegiptens unter den Pharaonen. Leipzig, 1874. 274. l. Más irók e királynét Hataszunak vagy Hatsepunak nevezik; *Maspero* (Gesch. d. morgenländ. Völker im Altherth. Leipzig, 1877. francziából, 200. l.) de Rougé nyomán ezt irja róla: »Kevéssel halála előtt I. Tuthmesz leányát, Hataszut, kormánytársává tette és a bevett szokás szerint testvéröcscsével, II. Tuthmeszszel házasította össze . . . Anyja Ahmesz és nagyanyja Ahmesz-Nofertari után Hataszu királynőnek sokkal több igénye volt a trónra, mint atyjának és férjének. A nemzet szemében ő volt a törvényes trónörökös és korábbi dinasztiák közvetlen képviselője.«

[3]) *Brugsch*, i. m. 278.

rint illetett a trón — uralkodjék, hanem nevét megtoldva az uralmat átvevő királyok szokása szerint, Makara-Chnum-Amon-Hasop-ra, bevezetteté nevét a papok által vezetett királykönyvbe, mint önálló uralkodóét s elrendelte, hogy róla csak a himnemben legyen szó. [1]) Uralkodása, úgy látszik, egyike volt a legfényesebbeknek Egiptom évkönyveiben. Mindamellett midőn öcscse, III. Tuthmesz felnőtt, kénytelen volt eleinte neki maga mellett helyet engedni a trónon, mint társkirálynak, majd egészen letűnt. E Tuthmeszt, ki egyike volt Egiptom legjelentékenyebb királyainak, fia II. Amenhotep, ezt fia IV. Tuthmesz, ezt ismét fia III. Amenhotep követte. Hogy e királyok anyjok után is csatlakoztak a királyi törzshöz, ez iránt az emlékek nem értesítenek, habár ez valószinű, mivel idejökből nincsenek nyomai annak, mi az utóbb nevezettnek fia és követője, IV. Amenhotep alatt tapasztalhatóvá lesz. Ennek anyja sem a királyi házból való, sem általában egiptomi nem volt s ezért fia, Brugsch szerint, a birodalom öröklésére semmi *jogos* igényt nem táplálhatott volna. Atyja Amenhotep házasságaiban mellőzte volt a királyi törzs örökös leányait. [2]) »A thébai birodalmi templom papságának szemében, mely féltékenyen őrködött a trónörökösödési törvény betűje felett, a fiatal király bitorló volt. Mindamellett úgy látszik, hogy a kényuri tényleges hatalom, mely a király kezébe volt adva, büntetlen jogsértést ez időben már megengedett a papság haragjával szemben is, mert ennek egyedüli következménye az volt, hogy a korcs vérű király más fővárost, távol azon papság fészkétől alapított, más isteneket imádott s nevét ezek tiszteletére elváltoztatta Chunatenre. Fiakat e király

[1]) Brugsch, i. m. 279. l.

[2]) I. m. 419. l.

nem hagyott maga után, csupán leányokat, kik közűl kettőnek férje, majd egy bitorló, rövid időközökben követték egymást. A bitorlót ismét törvényes király, Horemhib, követte, ki a IV. Amenhotep, vagyis Chunaten feleségének nővérét birta feleségűl, a miből az következtethető, hogy azon király nem atyja példáját követte volt, hanem maga részéről oly hajadont vett nőűl, ki a királyi családból eredt. Azonban az utóbb nevezett sem alapított dinasztiát; valószínüleg rövid uralkodása után a XIX. dinasztia első királya I. Rhamses (Ramesszu) váltja fel. E család is igyekezett a XVIII. nőágához való csatlakozás által szilárdítani helyzetét; így második királya Minepta-Szeti Chunaten egyik unokáját birta nőűl, a ki szülte neki II. Ramesszút.[1]) Ennek leányai közűl az emlékek még atyjok életében mint valódi királynékat és *egiptomi királyok* feleségeit említenek hármat. (Bint-Antha, Meri-Aman és Neb-taui). Brugsch az »*egiptomi királyok*« után oda teszi zárjel közt e kérdéseket: alkirályok? fivérek? Kétségtelenűl az utóbbival találja el a helyeset, habár egyes számot kellene használni. Egiptomban nem léteztek alkirályok, kik a pharaoéhoz hasonló czímet szoktak viselni, hanem az elsőszülött királyfi, a trónörökös, az még atyja életében szabálykép osztozott annak czímében és hatalmában,[2]) és ennek felesége lehetett mind a három nővér.

---

[1]) I. m. 469. Chunaten nővére Satamon is felesége volt trónutódai egyikének (l. Brugsch 419. l.).

[2]) Innen a megoldhatlan zavar az egiptomi időszámításban; a királyok uralkodási évei mindig egy számmal közöltetnek, mely magában foglalja nemcsak amaz éveket, melyek alatt atyja halála után önállólag uralkodott, hanem azokat is, melyek alatt atyja éltében viselte a király-czímet.

A XVIII. dinasztia maga is nőágon csatlakozott a XVII.-hez, mely Felső-Egiptomban uralkodott volt előtte, mialatt az ország déli része még a hikszoszok birtokában volt. Az alapítónak, Aahmesznek, úgy anyja, mint felesége királyi vérből valók voltak; amaz Aáhhotep, neje volt előbb a XVII. dinasztia utolsó előtti királyának, Kamesnek, ki csak rövid ideig uralkodott és talán felesége jogán; Aáchmeszt anyja, úgy látszik, második férjétől szülte. Aáchmesz felesége, Nofertari — Brugsch szerint — öröklő leánya a XVII. uralkodó háznak, [1]) a mi abból foly, hogy feliratokban király leányának (s ezzel egyetemben király nővérének, feleségének és anyjának is) neveztetik; [2]) őt a XVIII. ház nemzedékei, mint ősnőt különös tiszteletben tartották, és férje, Aáhmesz — Brugsch nézete szerint — mellette csak a második helyet foglalta el. [3]) Fiok és utódjok, I. Amenhotep, király felesége az Aahhotep nevet viseli, mint azon királyi nagyanyja, ki valószínüleg az övé is volt. Gyermekeik voltak I. Tuthmesz és annak felesége, Aahmesz.

A régi birodalmi korszaknak, mely a hikszoszok berontásával végződik, utolsó dinasztiája a 13-ik volt; ennek első királya a Szebek-nofrura fiának neveztetik. [4]) E szerint e család hasonló módon jutott a trónhoz, mint a XVIII-ik, mert Szebek-nofru-ra nővére és felesége volt IV. Amenemhatnak, a 12-ik dinasztia utolsó királyának; őt Brugsch öröklő leánynak nevezi. Minthogy fia új dinasztia élén áll, nem lehetett az e királyné nevezett férjétől származó. Mint-

---

[1]) I. m. 164. l.

[2]) I. 259. l. Testvére a XVII. ház valamelyik utolsó királya talán Ra-Szkenen-Taa lehetett.

[3]) 260. l.

[4]) I. m. 176. l.

hogy pedig köztök más király a listákban nem jelen meg, azt kell következtetni, hogy az özvegységre jutott királyné második férje nem lett királyúl elismerve, és hogy a 13-ik dinasztia első királyának uralkodása születésétől számíttatik, a meddig a királyné neve alatt folyt a kormány, mint tényleg bizonyosan fia kiskorúsága alatt is; vagy azt kellessék talán föltételezni, hogy a régi birodalom korszakában azok, a kik saját jogukon királynék voltak, ha férjök nem élt, hasonló szabadalmúak voltak, mint Madágaszkár hajadon fejedelemnői, kiknek gyermeke törvényes örökös, a nélkül, hogy atyjának ismeretesnek kellene lennie? [1])

Megemlíthető itt még Cambyses a Cyrus fia is, ki atyáról-anyáról való két nővérével kelt össze.

Ez utóbbit föltételesen kivéve, mindez esetekben az uralkodónak nővérével való házassága ugyanegy okra vezetendő vissza: a leszármazási és örökösödési rend e családokban az őskori, az atyaság ignorálásának vagy megállapíthatlanságának korából származó, azaz a nőági volt, melynek értelmében a férfi legközelebbi vérrokona (s így természetes örököse) anyja leányának fia volt. Az inkák birodalmában, a források egyhangú tanúsága szerint, a királyi családot kivéve, nőági volt a leszármazás és öröklés, a nővéri kis-öcs lévén az utód — és a mint a mondottak értelmében most kitűnik, a királyi család sem képezett kivételt, mert a királynak csak azon fia volt trónörökösödésre jogosúlt, ki egyszersmind kis-öcscse is volt. Ezzel megegyezőleg és kétségtelenül helyes értesülés alapján, jelenti José de Acosta, [2]) hogy az inkát fia előtt egy anyától való fivére követte, ha

---

[1]) Ellis, Hist. of. Madag. I. 164., idézve Descr. Soc. 3. 10.

[2]) L. idézve *Spencer*-nél i. m.

volt ilyen. A nőági leszármazás helyes értelmében is — a hol ezt el nem felejtették — az erősebb nemé az ország és a hatalom, de az erősebb *nem* nem szül gyermekeket s ezért egyes ízei közt a nőág közvetíti a vérközösséget; a nővér fiait, koruk szerint, sorban illeti az elsőség és csak ezek után következnek a legidősb leánytól való fi-unokák. Baghirmiben és Szofalában is nőági volt a leszármazás és ezért a szofalai juitevét is, habár nővéreivel s ezek által szült leányaival nemzette is örököseit, fiait megelőzőleg mégis egy anyától való öcscse követte a trónon [1]) s illetőleg elhalt bátyjának a legidősb ági herczegnővel nemzett gyermekei, ha nem gondoskodott azok eltűnéséről. Hogy a Kanárisziget eken a nép körében a leszármazási rendnek nőáginak kellett lennie, ez foly az ott szokásos polyándriából, sőt itt, mint a rokon eredetű cantabroknál, [2]) annak elve félreértés folytán valószínüleg túloztatott, a fiaknak az örökösödésből való kizárása által, mint a férji jogokban egymást havonkint felváltó három egyénnek egyébiránt szolgai állásából következtethető. Azon őskori állapotokra, melyek eredménye a nőági rend, mint egyedűl lehetséges, utal vissza itt a jus primae noctis is, mely a hagyomány szerint a legrégibb időből származott, gyakoroltatván a faycan (főpap) és a főurak által. [3]) Hogy a trónörökösnek nőágon is a királyi vérből való származása itt is megköveteltetik, kitűnik egy Bory de St. V. által elbeszélt történetből, mely szerint egy királyt alattvalói meg akartak fosztani a koronától azon okból, mivel *anyja* (a király atyjának nővére volt anyáról s állitólag atyáról is) születésének törvényessége vonatott két-

---

[1]) *Knyfe*, idézve *Bastiannál*, Rechts. 183.

[2]) L. fenn.

[3]) *Bory de St. Vincent*, i. m. 198.

ségbe, nagyanyja, az akkori királyné házasságtörés gyanuja alatt állván leánya születése alkalmából. [1])

Madagaszkárt és Haváit illetőleg a források oly világosan szólnak, hogy minden további fejtegetés felesleges. Uj-Anglia algonkin törzseiről is tudjuk, hogy a gyermekek itt atyjok nemzetségéhez, az általános szabályok erőben hagyása mellett nem tartozhattak és, hogy azok szerint kis-öcs örökölt volna nagybátyától. Mindamellett Trumbull határozottan azt állítja, hogy Uj-Angliában az uralkodót vagy főnököt legidősb fia követte (l. Waitznél III. 107. l.), a mi csak az atya és a nagybátya viszonyának egyesítése által volt lehető.

Abból, hogy Cariában Mausolos után özvegye s nővére Artemisia uralkodott és, hogy a második fivér Hidrieus csak Artemisia gyermektelen halála után lépett a trónra, valamint hogy Hidrieus halála után jog szerint Adát s nem a harmadik fivért illette az uralom, világos, hogy úgy Mausolos, valamint Hidrieus nem úgy, mint örökösök, hanem mint az örökösnők férjei birták a koronát.

Hogy az egiptomi királyok testvérházassága szintén a nőági örökjogban gyökerez, ez iránt, nem tekintve, a mi fenn elősorolt adatokból közvetlenül levonható, nem lesz felesleges ama véleményt figyelembe venni, melyet Brugsch az egész egiptomi ókor befoglaló búvárlatai nyomán alakított: »A mennyiben az átbúvárolt emlékek megítélni engedik, a régi erkölcs és régi szokás értelmében, az anya családfája nagyfontosságú volt az örökség szempontjából, mert föltétlen jogot adott a fiúnak mint anyai nagyatyja igazi örökösének.« [2])

---

[1]) I. m. 226. l.

[2]) Als dem wahren Erbkinde des Vaters seinen Mutter. I. m. 63.

Az utóbb használt kifejezés nem szerencsés és kétesnek is tűnteti fel, hogy Brugsch tudomást vett volna a nőági örökjog valódi lényegéről, mely eredetiségében soha nem az atya, tehát nem is az anya atyjára van tekintettel, hanem mindig az anyára. Ez egyébiránt Brugsch elfogulatlan itéletéről kezeskedik, mely e tárgyban nincs elméletek által előlegesen megvesztegetve. Helyesen felismerte, hogy a nővérrel való házasság a királyi gyermekek örökjoga miatt fontos, de téved, midőn épen a nagyatyától való származást hangsúlyozza. Tisztább, világosabb amaz észlelete, mely szerint: »Ha a király, bár előkelő egiptomi családból is, de nem a királyi házból való leányt vett feleségűl, akkor az e szövetségből származó magzatok – mint a birodalmi történetnek nem *egy* eseményéből következtethető — nem voltak egyenjogúak a valódi királygyermekekkel.« [1])

Ennyit a közeli vérrokonok közti házasság okáról az egiptomi uralkodó családokban. Az egymást felváltó dinasztiák feljutása is a nőági joggal kapcsolatos; így Brugsch szerint az esetek többségében a királyi családok örökjoga az új családalapítóknak a királyi vérből való öröklő leányokkal való összeköttetésén alapszik, akár vezethették a választott férjek leszármazási fájokat királyi ősökre, akár nem. »Ekkép megoldhatók lesznek a nehézségek, melyek a helyes örökjogot, különböző királyi házakban olykor talányos világításban tűntetik fel.« Csak a nem királyi családból származó férjekre vonatkoznak a következő szavak: »Egy királyi öröklő leány férje királyúl csak névlegesen tűnik fel és tényleg nem az (azaz nem uralkodik), de az ilyen házasságból eredő fiúnak, anyja származása alapján, már teljes joga

---

[1]) I. h.

volt a kormánypálczára.« Az új dinasztiák alapítói tehát, a mennyiben nem forradalom, hanem a trónörökösnővel való házasság által emeltetnek fel, magok még nem lévén királyi vérből, csak nevöket adják az uralkodásnak, mely a királyné kezében nyugszik ilyenkor; [1]) fiok azonban, ki már a királyi vérből való, igazi, jog szerinti örököse a trónnak és nem nővérével való házasság által jut ahhoz; ez csupán gyermekei örökjoga miatt szükséges. Ennek kapcsán biztos az is, hogy királyleányok, kiknek leendő magzata joggal bir a trón öröklésére, csak akkor adattak nőűl a királyi családból nem származott férfiaknak, ha annak fitagjai nem léteztek.

Kétséges, hogy tényt keressünk-e ama hagyományban, mely szerint Binothris király állapította volna meg, hogy nők is örökölhessék a koronát. Ez a 2-dik dinasztia harmadik királya, tehát mesésen régi és ha a nőági örökjog megalapítására kellene érteni az állítást, csak úgy foghatnánk fel azt, mely nem jelez egyebet az intézmény szerfelett régi voltánál, mert a nőági biztosan régibb, mint a fiági és okvetlenűl már a történeti dinasztiák előtti korból származik. Valóbbszinű azonban, hogy ez adat történeti s nem a nőág jogára, hanem a nőére czéloz; tudjuk Hasop vagy Hatazu és Kleopatra eseteiből, hogy a leányok, olykor ha fivéreik voltak is, nemcsak mint a király házastársa, de uralkodói joggal osztoztak a trónban. [2]) A leányok tényleges hatalom-gyakorlata vagy kizárólagos birtokjoga nem áll

---

[1]) Teljesen úgy, mint Mária Terézia és Viktória császár- és királynők eseteiben.

[2]) Ugy látszik, mindkét esetben az atyának leánya iránt való különös előszeretete folytán, a mi talán Binothris pharaónál is a döntő ok volt.

szükséges okozati összefüggésben a nőági joggal s a mellett kezdetleges állapotok szellemével ellenkezik; ha olykor a nőági jog reávezet ezekre, ez sohasem természetes konzequenczíául, hanem az ezen ősi jog természetéről ferdévé vált felfogásra, téves okoskodásra vezetendő vissza. Brugsch, úgy látszik, az utóbbi értelemben fogja fel a törvényt, mert erre viszi vissza amaz eseteket, midőn férje halála után a királyné veszi kezébe a kormány gyeplőjét vagy saját nevében, vagy úgy is, mint kiskorú fia helyettesítője.

A nőági leszármazásnak az örökjog tekintetében tulajdonított fontosságára utal ama szokás is, mely szerint a király nőházában éltek a király feleségein és leányain kívül a (férjnél levő) királyleányok leányai is, gondos őrizet alatt, [1]) míg a királyfiak leányairól ez nem mondatik; természetesen a kiket királyleányok szűltek amazoknak, be vannak foglalva a fennebbiek közé. Valószinű, hogy a királyfiak más nő által szült leányainak ivadékai semmi örökjoggal nem birtak, míg a királyleányok nőági ivadékai, ha atyjok nem is eredt királyi vérből, mégis tarthattak igényt, a közelebbi ízek kihaltával.

A nőági jognak teljes elismerésben tartása mellett is azonban a királyi családban erős a törekvés a trónt a saját fiágnak biztositani; a testvérházasság a módszer, mely által az ősibb jogot nem sértve, létesűl az újabb, mely kedvesebb a királyok előtt, melyre egy részben nagyobb súlyt is fektetnek. A fiági leszármazás állapítja meg egyedül annak fogalmát, mit az egiptomiak dinasztiáinak neveznek; egy király fia — kit nem királyi eredetű nő szűlt,— legalább a későbbi korban nem csupán lehet trónörökössé (nem ugyan jog, de

---

[1]) *Brugsch* 52. l.

a király kényuri hatalma folytán), de folytatja a dinasztiát is. Ellenben egy trónörökösödésre képes királyleány fiának örökjoga, kit nem királyi vérű férjtől szült, el van ugyan ismerve, de ennek érvényesűlését új dinasztia kezdete jelzi.

A mi Cambisesnek nővérével való házasságát illeti, ez ugyan nem ellenkezett, mint Herodot vélte, a perzsák szokásaival, mindámellett kapcsolatba hozva azt egyebekkel, e ténynek azon jelentőséget vélem tulajdoníthatni, hogy Cambyses ez által legitimitást akart biztosítani születendő fiainak a méd trónra nézve. Cyrus történetére nézve az adatokban sok az ellenmondás. Herodot és Xenophon szerint unokája volt Astyagesnek, Mandane nevű leányától s ez megállapítottnak fogadható el; Xenophon szerint békés örökösödés útján jutott volna Media birtokába Astyages gyermektelen fia, Cyaxares után, kiről azonban Herodot mitsem tud. Ez utóbbival megegyezik Ctesias abban, hogy Cyrus Astyages legyőzése által szerezte volna meg ennek birodalmát. Cyrus rangban első feleségét, a ki Cambysest, Smerdist, Atossát és Artystonét szülte, Herodot Cassandanénak, mi méd név (mint Mandane) s a Pharnaspes leányának nevezi. Ctesias az Amytis nevet adja azon gyermekek anyjának, és határozottan Astyages leányának mondja őt, [1]) ki már más férjnél volt előbb és kit Cyrus Astyages-

---

[1]) Noha a két történetiró közűl Herodot a sokkal hitelesebb, a jobban értesült és lélekismeretesebb, azért nagyon könnyen lehetséges, hogy egy pontban Herodot téved, melyben Ktesiasnak igaza van. Ez némi megerősítést nyer azon részlet közlése által is, hogy Amytisnek két fia, Spitades és Megabernes volt első férjétől, kik utólag is többször említtetnek mint Kyros mostoha fiai és kikről ez halála előtt is gondoskodott. (*Ktesias* Persica kivonata Photiusnál.) Az Amytis név többször előfordúl a királyi családban; Astyagesnek (Syncellusnál)

nek legyőzése után maga mellé emelt a trónra; e szerint anyja nővérét vette volna nőül, a mi által gyermekeinek megszerezte ama legitimitást, melylyel mint Mandane fia maga birt és melyet gyermekeire saját vérével át nem ruházhatott, ha föltételezzük, hogy Media királyi házában a nőági leszármazás volt érvényes. Ktesias adatát, hogy Kyros Astyages leányát vette nőül, ennek legyőzetése után, egy legújabb iratában *Spiegel* is valószinűnek tartja, és annak tulajdonítja, hogy Kyros a fiatlan Astyagesnek törvényes követőjéül kívánt feltűnni. [1])

Hogy a trónkövetés Médiában nőági volt — mely szokás itt is, mint Egyptomban, a legrégibb korszakból tarthatta fenn magát a lakosságnak az atyajogra való áttérése után is — ez nem valószinűtlen, ha meggondoljuk, hogy Media némely kerületeiben, még Strabo idejében is, a közösnejűség egy neme, a polyandria uralkodott, olyan fokig, mely szerint öt férjnél kevesebbet birni csekély becsületére vált egy nőnek. A királyi családban természetesen már régen helyettesíthette a többférjűséget a többnejűség, a férjnek kizárólagos és szigorún őrzött joga mellett. Ez azonban így volt az inkáknál is, a nélkűl, hogy képes lett volna a nőági örökösödésnek a testvérházasság alatt lappangó, de tényleges fennállását megszűntetni. Hogy Médiában ez így volt a királyi házban, ez valószínűséget nyer az által, hogy a médek papi kasztjában a mágusoknál általános szokás volt anyával, nővérrel vagy leánynyal összekelni s úgy látszik,

---

ilyen nevű leánya lett volna, ki Nabukhodonozorhoz adatott nőül, a hol különben Astyages neve tévedésből áll Kyaxares helyett. Xerxesnek egyik leányát is így hívták.

[1]) *Spiegel,* Das Volk der Meder und seine Geschichte nach den neuesten Forschungen. Ausland, 1880. p. 635.

csak azon fiak örökölték a kasztot, kik ilyen házasságból születtek. [1]) Ez is onnan eredhetett, hogy a mágusok hivatala egykor az ősi női ágon lehetett örökös. Mint annyi uralkodó családot, a mágusokat is a vágy, hogy hivatásukat

---

[1]) A mágusokról lydiai *Xanthus* irta alexandriai Kelemen idézete szerint (Strom. III. p. 515. Pott) : *Μίγνυνται δε οἱ μάγοι μητράσι καὶ θυγατράσι · καὶ αδελφαῖς μίγνυσθαι θεμιτὸν εἶναι· κοινάς τε εἶναι τὰς γυναῖκας οὐ βίᾳ καὶ λάθρα, ἀλλὰ συναινούντων ἀμφοτέρων, ὅταν θέλῃ γῆμαι ὁ ἕτερος τὴν τοῦ ἑτέρου. (Müller*, Fragm. hist. graec. I. 43. Xanth. 28.). *Strabo* (XV. 3., 20.) említi, hogy a mágusoknak ősi szokásuk megengedi anyáikkal közlekedni. *Diogenes Laertius* (Proemium 6.) *Sotion* nyomán írja a mágusokról : *ὅσιον νομίξειν μητρὶ ἢ θυγατρὶ μίγνυσθαι.* Az anyákkal való összekelést *Sextus Empiricus* is említi (III. 170.), valamint Agathias. Ezek elég nyomósan bizonyítanak fennebbi állításunk mellett, különösen a Sotion kifejezése, mely szerint isteni törvény által szentesíttetnek (*ὅσιον*), tehát kötelességszerűnek tartották a legközelebbi rokonnőkkel vegyűlni. De ennél még határozottabb adat is létezik arról, hogy mágus csak az lehetett, ki vérfertőzetes összekelésből származott : »magus ex matre et gnato gignatur oportet,« írja Catullus (In Gellium 87.) Keleti források is vesznek tudomást e tényről, habár regébe szőve közlik ; ezekből idézve írja Saidus Batricides, hogy a tüzet Nimrod király Ábrahám kortársa kezdte először istenkép imádni ; az általa a tűznek rendelt paphoz a lángok közepéből következőleg szólt az ördög : »Nemo hominum potis est rite Igni ministrare, nec mea sacra callere nisi commisceatur cum matre sua et sorore sua et filia sua. . . . . Et ab eo tempore, qui sacerdotio apud Magos functi sunt, commisceri solebant cum matribus et sororibus suis et filiabus suis. (*Selden*, De jure naturali et gentium. Lipsiae et Francofurti. 1695. p. 625.) A mágusok, Xanthus fennebbi idézete szerint, egymás feleségeivel egészen szabadon közlekedtek, a mit szintén csak az őskori állapothoz való vallásos ragaszkodásúl lehet felfogni ; ily állapotok közt a vérségi kötelék csak nőágon lehetett biztosítva ; a házasság értelmében való atya csak úgy lehetett biztos, hogy úgynevezett fia valóban közel vérrokona, ha neje által is az volt. — Sajátságos színezetet nyer ez adatok világában, a mi Kabad, szassza-

fiaikra örökítsék — lehetett az, mi a legközelebbi nőági rokonnal való összekelésre vezetett.

Ha a médok papi családai reájöttek erre, a mire különben ilyen családokban nincs példa, úgy királyi családjokról annál inkább föltételezhető ez, minthogy őskori eredetű trónok aránylag valóban nagy számmal voltak ekkép

---

nida király (mely család őse, Szasszán, szintén mágus volt) uralkodása alatt történt. Ennek elején Mazdak, a ki archimágusnak vagy zoroaszter-vallási főpapnak neveztetik, fellépett mint e vallásnak reformátora, hirdetvén, hogy az emberek, Isten akarata szerint, mind egyenlőn születnek; egyik sem hoz magával birtokot a világra, sem valami természetes jogot, melynél fogva többet birjon másnál. Tulajdon és házasság tisztán emberi feltalálások s ellenkeznek Isten akaratával, ki a javak egyenlő elosztását rendelte el és a nőknek egyes férfiak birtokába jutását megtiltotta. Házasságtörés, lopás, vérfertőzet nem bűnök, hanem lépések a természet törvényei helyreállítása irányában; az állatok élete szent; növényeken kívül csak tejet, sajtot, tojást szabad enni; megjelenésében mindenki legyen egyszerű. A lakosság egy része lelkesedéssel fogadta e tant, így minden rangú fiatalok, élvbarátok s az alsó osztályok; maga a király legfőbb pártolója volt. Az új felekezet hívei nem érték be vele, hogy egymás közt behozták a közösséget, hanem kirabolták a gazdagokat és a legfényesebb háremek lakóit magokkal vitték. Egy más nagy pártnak ez természetesen nem tetszett; a nemesség kimondta Kabad trónvesztését s fogságra tette őt, honnan azonban kimenekült és a fehér hunnok segélyével visszaszerezte trónját; mondatik, hogy meggyőződését mint ember, ugyan azon túl is megtartotta, de mint király többé nem pártolta a kommunizmust, mire ez lassankint elvesztette minden párthívét. (*Rawlinson* G., The severth great Oriental Monardy. London, 1876. 342. és köv. l.) A mágusok osztályában követett, számos iró által vázolt adatokat szem előtt tartva, ama gondolatra kell jönni, hogy Mazdak nem akart egyebet, mint a kasztjában vallott és gyakorolt elveket általánossá tenni az emberi társadalomban, és lehetséges, hogy a mi erre buzdította őt, az a mágusok tanaiban fentartott hagyomány volt, egy az osztályuk erkölcseiben megörökített ősállapotáról az emberiségnek.

a fiágnak biztosítva. Ha föltételezzük tehát, hogy Astyages is atyjának nővérétől született fia volt, valaminthogy Kyrosnak anyját és feleségét Astyagesnek saját nővére szülte, ezzel meg volna magyarázva, hogy Astyagesnek több gyermekéről, nevezetesen fiakról, kik a trónra igényt formálhattak volna, nincs szó, kivévén Xenophon regényében egyről, ki szintén gyermektelennek tűnik ott fel, a mivel Krysos örökösödése van indokolva. A méd királyok nagy háremeket tartottak s ily körűlmények közt alig lehetséges, hogy a kinek egy leánya van, annak számosabban is ne szülessenek gyermekei. Ellenben igen jól elképzelhető, hogy azon legközelebbi vérrokonától (nem is szükségkép föltételezendő hogy nővére lett légyen), kinek sarjai utána örökölni jogo, sítva voltak, csak leányai születtek; ezeket akkor más nőktől való fiaival kellett volna összeházasítania és talán tette is; Mandane lehetett nővérei közt a legifjabb, kinek sarját csak néneinek gyermektelen halála után illette volna a jogs ekkor Astyages már megbánhatta, hogy nem vérebeli fér-, fihoz adta őt nőűl; ha voltak fiai, kiknek trónját biztosítani akarta, akkor megijedhetett az álmon, mely leányától való unokáját, egy idegen nemzet tagját, mint Ázsia urát mutatta neki; [1]) ha fiai nem voltak, e jóslaton csak örülhetett volna. Ily körűlmények közt érthető, ha Cyrus mint jogosúlt trónkövető, nagyatyja akarata ellenére s annak legyőzésével foglalta el az uralmat, támogatva a méd nemzet egy része által, mely ősi jogszokásaihoz ragaszkodott. [2]) Mi e föltéte-

---

[1]) *Herodot* I. 107. Különben ez álom elbeszélése, valamint Kurus gyermekkori történetei általában nem igényelhetnek hitelt.

[2]) Hogy Cyrusnak összeköttetései és nagy pártja voltak a médok közt, ez Herodot elbeszélésében erősen van hangsúlyozva. I. 123. 124. és 127.

lezéseket valószinűbbekké teszi, a mellett, hogy Cambyses egy anyától való nővérét elvette, az, hogy ezt, Atossát, miután Cambyses halála után időközben az ál Smerdisnek is nője volt, Darius trónfoglalásánál sietett szintén feleségévé tenni, valamint Kyrosnak ugyanazon anyától való ifjabb, addig hajadon leányát, Artystonét is hozzá vette. — Igaz, hogy ezt Cambyses többi nőjével is tette, — az elődd háremének átvétele kelet uralkodóinál általános szokás. De hogy itt mélyebb jelentősége volt, ezt Xerxes örökösödése mutatja, a ki Atossának volt elsőszülött fia, a nélkül, hogy Darius fiai közt a legidősb lett volna; ennek három, Xerxesnél idősebb fia volt. Hogy nem az elsőszülött követte atyját, erre nehezen gyakorolt befolyást az állítólagos spártai példa (*Her.* VII. 3.), nem kellett egyéb indokolás annál, melyre Xerxes maga hivatkozott, Herodot szerint, hogy Atossának, a Cyrus leányának a fia. Egyébiránt Herodot is mondja, hogy voltaképen a Darius, valamint Xerxes idejében mindenható Atossa befolyása volt, a mi e részben döntött;[1]) e királyné hatalmas állása Aischylos perzsáiban is jelezve van. Hogy Atossának és Artistonénak voltak-e leányaik, nem tudom; valószinű azonban, hogy nem voltak; Xerxes már nem nővérével kelt össze, s ha amazoknak nem maradtak leányaik, erre többé nem is volt ok; ez esetben Mandane s a méd dinasztia egyenes nőági ivadékai közűl Xerxes volt az utolsó; testvérek házassága azon túl sem fordúl többé elő az Achamenidák királyi ágában. Média jogai, mint nem egyedűl hódított tartományéi, különben ugyanez időtől kezdve feledésbe is mennek. Xerxes koráig a

---

[1]) VII. 3. Valószínűleg nem a személyes befolyás, hanem a származás jogi oldala dönthetett.

médok jelentősége és szerepe a birodalomban csaknem hasonló volt a perzsákéhoz. Médok királyának szólítja izenetében Herodotnál a masszageták királynője Cyrust, a birodalom gyakran méd birodalomnak, a perzsa-görög háborúk méd háborúknak neveztetnek és medizein Hellasban annyit jelentett, mint a nagy-királyhoz szítani. Xerxes ideje után mind ez megváltozik; kizárólagos jelentőségre jut lassankint minden, a mi perzsa. Míg Darius seregeinek élén ugyananynyiszor áll méd, mint perzsa parancsnok és még Xerxes alatt is szerepelnek ilyenek, később csak perzsákról van szó. A méd különjog el van felejtve s az ország helyzete a birodalomban ugyanaz, mint a többi meghódított tartományoké; a legitimitás fentartásának lehetőségével, az idők folytában, annak szüksége is megszűnt. [1])

Végre megemlítendő még, hogy a lydiai Gyges trónfoglalása, ki az utolsó szandonidát megöli, mert annak felesége biztosítja, hogy kezével a trónt is elnyerendi, arra látszik mutatni, hogy a lydoknál is hasonló örökösödési és házasságkötési rend létezett a királyi családban, mint a szomszéd károknál. Különben a szandonidák (vagy mint a görögök nevezték: heraklidák) dinasztiája is egy női ős (omphale) jogán birta trónját, [2]) kinek neve a nőági leszármazás symbolumát jelenti, [3]) tehát ha kétségtelenül allego-

---

[1]) Médiának a későbbi achaemenidák alatt bekövetkezett és elnyomott fellázadásai szintén e föltételezések mellett szólanak.

[2]) *Omphaléban* a görögök is a gynekokratia személyesítését látták; így Athenaeusnál mondja Klearchos, hogy: nőuralom alá jutás mindig a nőknek, rajtok előbb elkövetett méltatlanság elleni erőszakos fellázadásából ered; a lydeknél Omphale lett volna az, ki legelső gyakorolt ily bosszút, nőuralom alá hajtva a férfiakat.

[3]) La famille maternelle ne se perpétue donc que par les femmes. C'est une prolongation effective du cordon ombilical de femme en

rikus is, annál jelentősebb a dinasztia leszármazási rendét illetőleg. Felfogásunk szerint tehát Kandaulesnek felesége egyszersmind nővére volt annak és keze jogosított a trónra. Ebben megerősít, hogy az új dinasztia, úgy látszik, tovább folytatta a régiről föltételezett szokást, a mire az esetben volt oka, ha a szandonidák vagy omphalidák nőágának sarjakép birta a trónt. Gyges második utódáról és unokájáról, Sadyattesről, ugyanis tudjuk, hogy nővérét birta feleségűl, a ki szülte neki utódát, Alyattest, Krösus atyját. [1]) Sadyattesnek több más felesége és ezektől is fiai voltak, a kik azonban fattyaknak mondatnak, γνήσιος-nak, azaz törvényesnek, Alyattes, a nővér fia neveztetvén egyedül. [2]) Minthogy amazok is házasságban születtek, azt kell következtetni, hogy gnesios itt a legitim trónörökösödésre hivatottat jelenti és hogy ilyen csupán a nővér szülötte volt. Hogy Gyges másik három utóda nővért birt-e feleségűl vagy sem, erről nincs értesítésünk; az adat, hogy Krösus Mysia királyának leányát birta volna nőűl, gyanús, mert ily királyról ezen kívül nincs említés, de — a többnejűség mellett nem is zárja ki a föltételezést.

Nincs benne semmi ellenmondás, semmi meglepő, hia

---

femme . . . . Le cordon ombilical lui-même jouit d'un tel respect chez quelques peuples que les Fidjiens l'enterrent en cérémonie et que dans les pays d'Uganda et d'Unyoro en Afrique, on le décore de perles, ou bien on le conserve pendant toute la vie de l'individu et á sa mort on l'ensevelit avec lui. (Giraud-Teulon i. m.)

[1]) *Nicolaus Damascenus* p. 52. Orelli és *Suidas* s. v. Alyattes; *Xenophilus* (apud Anonym. de mulier. claris 9. *Müllernél* Fragm. hist. graec. IV. 530.) Lydének nevezi a nővéri királynét, Krösus nagyanyját.

[2]) *Ἔχομεν ἑτέρας δύο γυναῖκας, ἀλλήλαις ἀδελφὰς καὶ ἴσχει παῖδας, ἐκ μὲν τῆς Ἀττάλην, ἐκ δὲ τῆς Ἀδράμυν νόθους, ἐκ δὲ τῆς αὐτοῦ ἀδελφῆς γνήσιον Ἀλυάττην.* (Nicol. i. m.)

oly kerülő úton, minő a saját magzat és a nővértől való kisöcs viszonyának egyesítése, ugyanegy személyben igyekeztek fejedelmek és főnökök saját utódaiknak szerezni meg az örökösödést, noha az okok, melyek a nőági leszármazást egy ősi korszakban az egyedül elismerhető vérségi kötelékké tették, rájok nézve, sőt részben az illető társadalmakban sem léteztek többé. Az eszme, mely szerint a főnök saját vérének biztosítsa az örökséget, magában is biztosítéka a vér szerinti atyaság kifejlett fogalmának, a fiági leszármazás ama biztosságának, mely e részben általában létezhet, t. i. az erkölcsi biztosságnak. De a hagyománynyal annál nehezebb szakítani, minél régibb, azaz minél kevésbbé ismeretes már eredete; csak a hol az intézmények okai még élénk emlékezetben vannak, döntetnek rögtön halomra az intézmények is okaik megszűntével. Nem úgy a hol már megszűntek érthetők lenni s ezért az ódonnak, a szentnek és vagy az isteni rendelvénynek, vagy az ősi nemzeti szokásnak (mert ez utóbbi is vallás tárgya) dicsfényével birnak; jaj lesz annak, ki hozzá nyúl; csak az idő foga teheti büntetlenűl; az idő, mely nemcsak petrifikál régi eszméket, de újak vegetáczióját is neveli, mely elborítja, lassankint elfedi amazokat, mint moh a berek omladozó oltárkövét. A nőági leszármazás vagy a nőági rokonság kizárólagos érvénye ama korszakból származik, midőn az egyéni atyaság fogalma, mint vérségi viszonyé ismeretlen; de annyira túlélte ez állapotot, hogy az atyaság élénk öntudatának korában is, a hatalmasok, a dinasztiák és birodalmak alkotói nem mertek azzal szembeszállni, nem merték az unoka-öcs szentelt jogát saját fiok előnyére lerontani, e helyett megállapítván, hogy a király unokaöcscse mindig fia is legyen. Élénk tanúsága ez a hagyományos erkölcs vak tiszteletének amaz ősi kor-

szakban. Egyébiránt fejlettebb állapotok közt is állni fog, hogy ha számot tudunk magunknak adni valamely erkölcsi kötelezettség okáról, az okok megszűntével rögtön fölmentve érezzük magunkat alóla, a mi meg nem történhet, ha az okok rejtélyesek előttünk. Ilyenekké kell pedig válniok a multtal való laza szellemi összefüggés mellett, a viszonyok lassú változtával. És e sérthetlensége a rendnek, melyet a felnövő nemzedék mint fennállót előtalál és a régibbtől az okok vizsgálata nélkül változás nélkül átvesz, hogy változás nélkül is ruházza át ismét a következőre, — e sérthetlenség nem szorítkozhatott egy vagy egynehány ágára a társadalmi rendnek, másokban szabad tért hagyva az önkénynek. A hol a vérfertőzet fogalma egyszer kifejlődött, ott az iránta való ellenszenv végtelen erővel bir. A dinaszta, a kezdetleges törvényhozó, ki nem emelkedett a gondolatig, vagy nem mert annak érvényt keresni, hogy a nőág jogát helyettesítse a közvetlen utódéval, az bizonyára a testvérek házasságát sem instituálta volna, ha az illető társadalom erkölcseiben ellentétben állva, iszony tárgya lett volna az; lehetetlen föltenni, hogy ezzel szembeszállni, e részben a szokatlan elfogadására birni a kedélyeket, könnyebb lett volna, mint szembeszállni a nőági leszármazást gyámolító előítélettel. A végkövetkeztetés tehát az, hogy midőn Egiptom, Peru, Madagaszkár, Havái stb. fejedelmei megállapították családjokban a legközelebbi vérrokonok házasságának állandó szabályát, akkor e társadalmak szokásaival az nem állott ellentétben, sőt a megszokott esetek közé tartozott. [1]) Láttuk, hogy vannak egyes néptörzsek, melyek a testvérek közti

[1]) Egiptomban egyébiránt, Diodor szerint — ha nem téved — közönséges volt a testvérek házassága. Péruban alattvalóknak szorosan tiltva volt és Madagaszkárban is.

házasságot mai napig illőbbnek tartják, mint idegennel való összekelést. Talán hasonló felfogás uralkodott azon dinasztiák korában az illető társadalmakban is, talán csak úgy tekintetett két legközelebbi vérrokon viszonya, mint bármely más két egyéné, de biztos, hogy ellenszenv irányában nem uralkodhatott, hogy a vérfertőzet fogalma kifejlődve ott akkor nem volt. Midőn ez később létrejött s a nép körében általános érvényre jutott, az uralkodó család ellenkező szokása, folytonosan erőben tartva a családi törvény által, mint azt megillető kivétel, a hagyomány szentesítését birta, melybe oly kevéssé ütközött valaki, mint bármely más hagyományba.

Ebből folyólag a tény, melyet jelenben csak korlátolt terű, egymástól távol eső elszigetelt társadalmakban tapasztalunk, a mely szerint a legközelebbi vérrokonok közti viszony, a nemi érintkezés szempontjából, nem tekintetik különbözőnek más egyénekétől — régibb időben sokkal általánosabb kiterjedésű volt. — Ez megerősíti egyrészt a havái-féle rokonsági rendszerből, a keletkezésére alkalmat adott viszonyokat illetőleg vonható következtetéseket, és viszont ama rendszer ilyen felfogásának helyessége támaszt nyer a mondottakban. Tudunk tehát társadalmakat, melyekben a vérfertőzet fogalma ismeretlen, tudunk más olyanokat, melyekben most érvényben áll, míg a multban hiányoznia kellett. Ez szükségkép úgy tűnteti fel ama fogalmat, mint fejlődés eredményét, mely az emberiséget legősibb korában még nem jellemzette. Mellőzhetlen ezt előlegesen megállapítani, ha arra törekszünk, hogy ama fogalom s uralma eredete iránt, ha nem is világosságot szerezzünk magunknak, a mi túlmerészség volna, de a homálynak azt fedő s még föl nem lebbentett fátyolát, némileg legalább, ritkítsuk, — ha lehetséges, azon fokig, mely megengedi, hogy a társa-

dalmi viszonyokra való visszahatása iránt alaposabban itélhessünk. E részben egyet már is nyertünk, azt t. i., hogy magas polgárisodású népek ős eleinél föltételezni kelletvén a vérfertőzet gyakoriságát, nem fogjuk annak jelenkori igen elmaradt népeknél való előfordúltát azonosnak tekinteni egy, az emberiségnek általános fogalomtól való eltéréssel, következésképp elfajúlással. Ama népek fejlődésökben még nem jutottak el idáig.

A polgárisúlt társadalmakban általános e fogalom; az emberiség legősibb állapotában még ismeretlen, valamint hogy az állatvilágban sincs nyoma megfelelő ösztönnek. Fejlődési produktum tehát okvetlenűl, melynek keletkezése az emberré válás után és a polgárisodás hajnala előtt esik. És mind a mellett, a hol létezik, ott az emberrel született hajlamnak, a szervezetben gyökerező ösztönnek egész belterjességével bír. Nincs emberi cselekedet, mely az emberiség legkülönbözőbb fajaiban és a legellentétesebb kulturviszonyok közt, oly általánosan lenne kárhoztatás tárgya. Oly népek közt, melyeknél a gyilkosság büntetlen marad, hacsak a megöltnek fia vagy testvére gyilkosává nem lesz a gyilkosnak, ily népek közt az incestus, a közönség, a törzs kérlelhetlen boszúját hívja ki; úgyszintén olyanoknál, melyeknél a lopás még nem bűntett, hanem csak magánjogi eset, a mennyiben a jogszerű tulajdon bebizonyítása után egyszerűn visszahelyezés a birtokba következik. E mellett e bűn egyéb szigorún büntetett cselekvényektől abban különbözik, hogy felette ritkán fordúl elő. Szigorú törvények őrködnek a barbár, valamint a polgárisúlt államokban az élet biztossága, a testi épség és a tulajdon felett. Mindamellett úgy a barbár, mint a polgárisúlt államok bűnügyi statisztikájában ezeknek sértései óriási számokkal szerepelnek, tanúskodva

az emberi indulatoknak zabolázhatlanságáról. Vérfertőzetet ellenben mindenütt szerfelett ritkán kénytelen a bíró büntetni. Nem jogosulatlanúl lehetne ugyan ez észrevétel ellenében megjegyezni, hogy a felsorolt merényletek a sértett félben, a corpus delictiben, vagy egy egyén eltűnésében mindig vádló személyre vagy körűlményre akadnak, míg az elkövetett vérfertőzet — ha véletlen körűlmények föl nem fedik — rejtve maradhat. Igaz, mindamellett azt hiszem, hogy a gondolkodó emberek összesége velem egyet fog érteni, midőn azon meggyőződést fejezem ki, hogy az útált bűntény titkon maradó elkövetése is mindazok közt, a miket a törvény büntet, a legszórványosabban előfordulók közé tartozik. A valóban fenséges felelet, melyet Marie-Antoinette egy képtelen vádra adott, többet mond e mellett minden egyébnél. A törvény és jogszokás itt (egyes rendhagyó, atavikus belső alkotású egyéneket kivéve) a szónak szigorú értelmében általános, az emberrel született ösztönnek kifejezője. Ugyanezt korántsem lehet mondani a tulajdont s az életet oltalom alá helyező törvényekről, mert a más tulajdonára vágyás és jogtalan birtokára való törekvés annyira gyakori, hogy bizonyára azok tekinthetők kivételeknek, kiket attól nem csupán a büntetésnek s a társadalmi állás vesztésének félelme tart vissza; azt sem hiszem továbbá, hogy létezzék sok olyan normális idegrendszerű férfi, ki életében egyszer-kétszer ne érezte volna a legforróbb vágyat valakinek saját-kezű megfojtására.

Az egyéneket, kik fejlettebb erkölcsiségű népességben s annak véréből származva, azon bűnre való hajlandósággal születtek, úgy tekinthetni, mint atavizmus példányait, mert az emberi faj ősei oly kevéssé, mint a többi állatok (a házi állatokat sem véve ki) különbözhettek e részben. A nép-

fajokat pedig, melyek e tekintetben az állatokkal egy fokon állanak, habár egynémelyik közűlök az anyagi mívelődésnek nem legalacsonyabb fokán áll, úgy kell tekinteni, mint az erkölcsi fejlődésben szerfelett elkésetteket. Ez ama társadalmakra nézve áll, melyekben a vérfertőzet általános, míg ellenben azon eseteket, melyekben az egyes osztályokra szorítkozik az, az egyének természetének szempontjából, megmagyarázhatóknak vélem azzal, hogy a hagyományok és rendelvények ereje, mely az ilyen megkülönböződött, kiváltságos társadalmi rétegekben, a hol ama hagyományok az osztály megkülönböződött helyzetével függnek össze, rendkívüli belterjességű s képes az egyéni természetet formáiba görnyeszteni. — Nézetünk szerint az előbb említett népek erkölcsi fejlődés esetében vannak. Nem szólhat e föltevés ellen, hogy az értelmi és anyagi fejlődés fokára nézve a vérfertőzetet tiltó jogszokású és az annak fogalmát nem ismerő népek közt koránt sincs akkora különbség, minőt — a fejlődésnek különböző ágaiban egyenlő menete mellett — az utóbbiak erkölcsi roppant elmaradtsága föltételezne. Mert habár be kell ismerni, hogy Ausztrália benszülöttei, köztök a kamilaroik és urghik az incest elleni intézkedéseken kívül semmi egyéb tekintetben nem állnak magasabban, mint a koniágok vagy Guaham lakói, — de másrészt a tapasztalás temérdek példával bizonyítja, hogy a fejlődés gyorsasága annak különböző ágaiban, korántsem egyenlő a különböző társadalmakban és társadalmi csoportokban. Ellenkezőleg a tapasztalás aligha felmutathat csak egy példát is, mely szerint két mívelődési körben a haladás egyenlő lépést tartott volna akkép, hogy a mívelődés valamelyik fontos ágában egyik mívelődési kör meg ne előzte volna a másikat, míg egy más, épen oly fontos kultúr-ágban attól messze el-

maradt. Épen e különböző gyorsaság a fejlődés különböző ágaiban volt az, mely — a tüneményeknek a fejlődés egy-egy ágában hasonló egymásutánja mellett is — a specifikus heterogeneitás bélyegével látva el a föld különböző társadalmait, oly sokáig nem engedte felismerni a fejlődés törvényszerűségét.

Egyrészt tehát biztos, hogy a valamennyire előhaladt emberiségben egy, az egyéneknek innátus ösztön él, mely a vérfertőzetet a közönséges lehetőségek során kívül helyezi úgy másrészt bizonyos, hogy az embernek állati őseiben ez ösztön nem lézett. E tulajdonnal tehát, mint annyi mással, azon időközben gazdagodott az emberi természet, mely az emberré lét (ezt a beszéd keletkezésétől számíthatjuk) és a mívelődés hajnala közt telt el. Nem árthat e meghatározás gyakorlati becsének, hogy ama momentumok, melyek itt egy korszak határpontjaiúl vétetnek, magok is egy-egy időszakot jeleznek; mert a beszéd kifejlődése a reflex-hang, az artikulálatlan interjectio kiejtésétől és felfogásától az összefüggő mondat képezéséig, csak úgy képzelhető el, mint egy évezredek során átvonúló lánczolata a parányi gyarapodásoknak. A mívelődés hajnala is, mint korszaki meghatározás, igen tág fogalom, mely a tűznek emberi czélokra való alkalmazását már magában foglalja, a nélkül, hogy ideographikus jegyek használata előtt befejezettnek tekinthetnők. Abból, mit a beszédtelenség állapotára nézve az állatok szokásaiból következtethetünk, egybekötve azzal, mit némely népnél tapasztalunk, foly, hogy az emberi természetnek a kérdéses ösztönnel való gyarapodása nem előzhette meg a közlési képességnek egy előhaladtabb fokát.

Midőn tehát a tilalmat egy ösztönnek, egy általános érzetnek tulajdonítjuk, másrészt ez ösztönt fejlődés eredmé-

nyének tekintjük. E fejlődés hol magasabb, hol alacsonyabb mívelődési fokon, de mindig az embernek az állattól való erősebb megkülönböződésével jött létre s e megkülönböződés egyik elemének tekintendő.

Az emberi nemnél a nemzők és a magzatok közti viszony még egy más tekintetben is eltér a minden állatfajoknál tapasztalhatótól. Abban, hogy a szülők szeretete a gyermekek, s a gyermekeké a szülők iránt fentartja magát — és pedig teljes erőben — az egész életen át. Az állatoknál a fiak ápolása a szülők részéről s amazok ragaszkodása a szülőkhöz, a fiak gyengeségének, tehetetlenségének korára van korlátolva. Ez is csak a felsőbb állatokra nézve áll, emlősökre és madarakra nézve. Némely hüllők őrzik tojásaikat, mások nem; a hal nem ismeri magzatát; a rovarok nagy részének petéi csak azután kelnek ki, midőn a szülők elporladtak. Minél mélyebben szállunk le az élő lények rangfokozatában, annál kevesbbé találunk a szülők és magzatok közt, mit ragaszkodásnak nevezhetnénk, az alsóbb fokokon lehetősége is elveszvén annak. És viszont, minél magasabb fokokat tekintünk, annál élénkebb, mélyebb és állandóbb amaz érzet. Az emlősöknél és madaraknál tapasztalható élénkség nem csekélyebb annál, melyet az ember mutat, de a magzat önállótlanságának korára szorítkozik, míg ellenben az embernél fentartja magát szülő és magzat, valamint az ugyanazon szülőktől származó magzatok közt. A legmíveletlenebb, legdurvább népek közt is alig fordúlnak elő sűrűbb jelei ez érzet kevesbbé kifejlett állapotának szülők és felserdűlt magzataik közt. [1]) Az ezek közti vonza-

---

[1]) Csak egyetlen néptörzset ismerek, melyről határozottan állíttatik, hogy a gyermek és az *anya* közti gyöngédség az előbbeni ser-

lom állandósága tehát, míg egyrészt az emberi nem kizárólagos sajátja, másrészt a vérfertőzet iránti irtózat keletkezését megelőzi, vagy azzal egyidejűleg jelentkezik, de bizonyosan nincs megelőzve általa sohasem.

A vérfertőzet iránti irtózatot okában azonosnak tekintem a vérrokonok közötti ragaszkodással annak állandóságában, midőn t. i. ez a magzatok pubertásának korán át is fentartja magát változatlanúl. Amaz érzetet, mely a szerves fejlődés felső fokain közvetlen vérrokonok közt állandóvá vált, melynek alapján ezek egymást fajrokonaiktól az egész életen át szorosan megkülönböztetik, a rokoni szeretetet kell úgy tekintenünk, mint a mi kizárja, mint *magával összeférhetlent,* a nemi ösztönt, melyet egyéb, a másik nemhez tartozó fajrokonok költhetnek. Nem képeznek ellenvetést e föltevéssel szemben a kivételek; kivételei a vérrokonok közti ragaszkodásnak is vannak. És a mit a történet Agrippina fiáról s a Cenciek atyjáról följegyzett, a mellett látszik bizonyítani, hogy a két kategoriabeli kivételek együtt járnak. Ugy látszik, hogy a vérrokonsági öntudat kifejlődésével párhuzamosan vagy vártatva kifejlődő vérrokoni szeretet, kizárja azon másik érzést, mely bár az emberi fejlődés alsó fokain szeretetnek még nem nevezhető, de mint ösztön amazzal (a vérrokoni szeretettel) egy kategoriába tartozik és ennél nem kevesbbé erélyes. Épen a két ösztönnek egyenlően erélyes volta s mindamellett teljes, specifikus heterogeneitása az, mi kizárja a kettőnek ugyanegy alanyra való összpontosí-

dületlenségének korára szorítkozik, mint a felsőbb állatoknál. Raleigh-Schomburgk, Guyana fölfedezése történetében (II. 315. idézve Spencer Descr. Soc. 6. f. 31. l.) irja, hogy a makuziknál, ha eléri egy fiú a pubertás korát, anyja többé semmit nem gondol vele s a fiú idegenné lesz számára.

tását. A kivételek a vérrokoni ragaszkodás hiányával lévén megmagyarázhatók, a mivel elesik a másiknak lehetetlensége is.

A vérrokonok közötti szeretetnek állandósága az értelmi képességek kifejlődésére vezethető vissza, mely nem engedi az egyszeri mély benyomásokat elmosódni. Ebből folyólag az embernél tapasztalható ellenszenv a vérfertőzet iránt úgy tekinthető, mint a mi egy az ember által öröklött ősi ösztönnek csak az embert jellemző értelmi fok mellett lehetségessé váló tökéletes kifejlődésével azonos.

E fejtegetéseknek nincs egyéb czéljok, mint valószinűvé tenni, hogy a vérfertőzet elleni intézkedések mindenütt egy, az egyéneknek innátus ösztön kifejezéseül tekinthetők, mely ösztön — a fajban — fejlődés eredménye. Kifejlődésének a vérségi s ezzel a kezdetleges fokokon velök oly szorosan összefüggő társadalmi viszonyokat szükségkép módosítania kellett. Hogy fogalmat alkothassunk magunknak a módozatokról, melyek közt ama módosítás létesült, tisztában kell lennünk az iránt, hogy az anya és magzata közt okvetvetlenül előbb létrejött a nemi tartózkodás, mint egy anya magzatai közt. A testvérek közti házasság példái sokkal nagyobb számúak, mint az ascendensek közti vérfertőzet esetei. A hol az utóbbi előfordúl, mindig előfordúl amaz is, ellenben fordítva a tétel nem áll. — A havái-féle rokonsági rendszer s a galaktophagok szokásai is erre mutatnak. Ez is igazolni látszik felfogásunkat, mely szerint ama visszatartás a rokoni érzet belterjességével áll kapcsolatban; h ennek meggyőződése és állandósulása fejlődés tárgyát k pezi, nem fogja kétségbevonni senki, hogy anya és magzat közt legelőbb kellett bekövetkezni amaz állandósúlásnak.

A nemi korlátot emelő ösztön első ébredését csak-

hamar követte, úgy látszik, annak az értelem általi felfogása, magyarázata, kiterjesztése s ebből folyólag a társadalmi szervezetnek általa való befolyásoltatása. Az ethnographia némely biztosan ismert ténye ugyanis nem magyarázható meg máskép, mint ha föltételezzük a következőket: Az ösztönszerű spontán visszatartás, melyet anya és fia közt a vérrokoni érzet belterjessége eredményezett, általánossá válván, általánosságában felismertetvén és ez által erkölcsi kötelem érvényére emelkedvén, konzequencziájakép feköltötte a kezdetleges észben a gondolatot, hogy hasonló visszatartás a magzatok irányában az atya részéről is kötelesség. De a valóságos atya ismeretlen volt; minden férfija a csapatnak, a ki nem volt túlöreg vagy túlfiatal az anyához képest, lehetett gyermekeinek atyja s úgy is neveztetett általok, s maga részéről gyermekeinek nevezte minden vele egykorú nő gyermekeit. Mellesleg megjegyzendő itt, hogy ez nem szükségkép föltételezi, hogy a kérdéses stádiumban férfi és nő közt állandó páros kötelék ne jöhetett volna még létre; valóban temérdek példából tudjuk, hogy e kötelék a kezdetleges fokokon nem jelenti a személy kizárólagos birtoklását s hogy erre az egyik fél által sem támasztatik igény. Hogy az anya ugynevezett férje (némely vad népeknél helyesen neveztetik igy: támasza az életben) s a gyermekek közt a vérrokonság nem valószinübb, mint a gyermekek s a csapat bármely más férfia közti, ennek tiszta öntudatával birtak olyan népek, mint az ausztraliai törzsek összesége, Havái lakosai, a madagaszkáriak, az audhi tihurok, a haidáhk és sok más észak-nyugati, amerikai törzs, az árja indek ősei (kik világosan megkülönböztettek a »pitar« (pater) és a ganitar (genitor) közt), a todák s a jelenben és multban polyandriában élő népek mindannyian. Mindezeknél a gyer-

mek egyik bizonyos atyáé, ki annak zsenge korában támasza, míg saját agg korában támaszt talál benne; de vérrokonának csak annyiban tekintetik, mint a csapat bármely más férfia; a valódi közeli vérrokon itt csak az anya anyai fivére.

Ha azt mondjuk, hogy a nemi visszatartás, mely anya és fiai közt önkényti és ösztönszerű volt, a primitiv ész által kötelességkép kiterjesztetett a törzs leányait illetőleg mindazokra, a kik ezeknek atyái *lehettek,* ez nem föltevés, nem kombináczió, hanem tapasztalati tény: ha a kamilaroiknál minden ippai férfinak jogában áll, hogy feleségéül tekintsen minden kapota-nőt, míg ellenben mindazon nők irányában, a kik kapotáknak leányai (a maták), az ippaik visszatartásra vannak kötelezve, melynek megszegésével vérfertőzet vádját és büntetését vonják magokra, ez bizonyára nem jelent egyebet annál. Egy horda közösnejűségének állapotában, atya és leánya közti vérfertőzetnek csak nemzedékek szerint, nemi tekintetben, emelt válaszfalak által lehet elejét venni. A kamilaroi-féle intézmények tehát, míg egyrészt a nőkben való tényleges közösség iránt nem hagynak fenn kétséget, másrészt bizonyossá teszik, hogy már ezen közösségi állapotban kifejlődhet a vérfertőzet iránti ellenszenv ama fokig, hogy a vérszerinti atyaság ismeretlen volta daczára, a fiági vérségre is kiterjesztetik az. Hogy itt nem elkülönzött ténynyel van dolgunk, azt is tudjuk. Azon szerfelett ódonszerű intézményekkel, mint fennállókkal, csak Ausztrália gyér benszülött lakosságának egy részénél találkozunk, de India dravida ős-lakosságának rokon elnevezései, melyhez e tekintetben a Fidzsi- és Tonga-szigetek lakossága is csatlakozik, valamint az észak-amerikai törzsek többsége is, csalhatlanúl utalnak vissza olyan ős-állapotra, mely a kamilaroik intézményeit

tűnteti fel. Ha a fidzsi-szigetieket nem tekintjük is külön fajnak, hanem maláj és az ausztráliaival rokon fajúak vegyületéből származottaknak, a nevezett népek által mégis három fő-ágát az emberiségnek látjuk képviselve, mi által ki van zárva a föltételezés, hogy azok közelebbről közös származás mellett, közös őseiktől örökölték volna intézményeiket. Föltételezhetjük ennélfogva, hogy a kérdéses társadalmi állapotokon átment az emberiségnek egy jelentékeny része, melynek multjába nem birunk oly biztos tekintetet vetni, minőt amazokéba nyitnak most erősen elavúlt rokonsági elnevezéseik.

Egyébiránt ez intézmények többre kiterjednek ennél. A kamilaroi-féle intézménynek, mint élő példánynak összehasonlításából a különféle rokonsági rendszerekkel, melyeket úgy tekinthetünk, mint kövületeket, merítettük azon biztosságot, hogy az ascendensek közti vérfertőzet elkerűlésére aránylag sok helyen, már a közösnejűség állapotában ügyeltek. A régi galaktophagoknál e részben (t. i. az ascendenseket illetve), valamint a havái-féle rokon elnevezésekkel biró népeknél hasonló szabályok létezhettek.

Az exogám ausztráliai törzseknél, valamint az exogamiát föltételező dravida stb. rendszerek által azonban, a vérfertőzet elkerűlése tekintetében, még nagyobb eredményt látunk elérve: az első fokú descendensek közti incest is ki van zárva. Nem csupán a kik anyáról testvérek s a kik mindig ismerik egymást, hanem azok is, a kiknek csupán atyjok közös, az atyák ismeretlensége mellett sem követhetnek el vérfertőzetet ama szabályok betartása mellett. És itt fölmerűl ama fontos kérdés: vajjon ez intézmények csakugyan az atyáról való testvérek közti vérfertőzet elkerűlésére való törekvésnek köszönik-e létrejöttüket? és ezzel összefüggés-

ben, vajjon az exogamia törvénye általában alkottatott-e oly czélból, hogy a promiszkuitás állapotában, az atya ismeretlensége mellett, lehetetlenné tegye, hogy azok, kik egy atyának gyermekei, összevegyitsék véröket? És öntudatos volt-e e cselekvény? És minők lehettek létesűlésének módozatai?

A descendensek, habár első fokúak vérvegyűlete iránti ellenszenv, mint láttuk, kevésbbé általános, mint az ascendensekét illető — aránylag fejlettebb népeknél,hol ez utóbbira már nincs eset, amaz még tűrve van; ezért későbbi keletkezésűnek tekintettük, valamint hogy a vérrokoni szeretetnek a zsenge koron túl erőben maradása is felfogásnnk szerint, sokkal előbb bekövetkezhetett anya és magzatai, mint testvérek közt. Utóbbiak közt kezdetben reflexusa lehetett az anya iránti gyöngédségnek. A mennyiben tehát a társadalmi intézmények módosíttattak a vérfertőzet fogalmának descendensekre való kiterjesztése által, ennek is később kellett bekövetkeznie. A nemzedékek közti válaszfalat valószínüleg mindig követte és soha meg nem előzte ama másik, mely a csoporton vagy nemzetségen belűl teljes tilalmat hozott és annak tagjait egy másik csoport megfelelő nemzedékére utalta.

TIZEDIK FEJEZET.

Békés eredetű exogamia.

Lehetetlenség módozatokat elképzelni, a melyek szerint olyan kétfelé válása egy törzsnek, a milyenre a megelőző fejezet végén utaltunk, *kitüzött czéllal* létrejöhetne. Azon kívül, hogy vadak nem szokták intézményeiket céltudatosan reformálni, más okokból is lehetetlen az. A nemzedékek szerinti tagozás mintája adva volt az anya és gyermek viszonyában; a fiági vérségre kiterjesztése az incest fogalmának ki volt jelölve a nőágiban érzett természetes ösztön által. De mikép lehessen elképzelni, hogy egy horda vagy csapat két részre oszoljon a testvérek közti incest elkerülése végett, még ha a megoszlásnál csupán az anyai ágra voltak is tekintettel? Mi alapon soroztattak volna ez anyák gyermekei az egyik, amazokéi a másik felébe a csoportnak? A kezdetleges társadalmak reformjai mindig spontán hatások által döntetnek el önkényt ajánlkozó módozatok közt; már pedig egy csoport olyan rendszeres kettéválására legkisebb támpontot sem lehet képzelni. Hogy a horda csupán két ősanyától származzon, kiknek gyermekei mint testvérek és ezek példájára távolabbi ivadékai tartózkodtak volna a közös leszármazásúakkal való vérvegyüléstől, ez képtelen föltevés. [1]) Az ember sohasem élt annyira magánosan, hogy két nő ivadékai elkülönződhettek volna telje-

---

[1]) Noha a kamilaroik nézete ez; két nemzetségöknek két (női) eponymusa van, mint annyi más törzsnek, sőt nemzetnek.

sen, csupán egymás közt nősülve. A törzsek és csapatok ősei sohasem egyes emberpárok, kiknek gyermekei másokéival nem vegyültek össze; amaz ősöket így széles területen remetéknek kellene képzelni. Ha a nemzetek és törzsek származási mondáinak akarnánk hitelt adni, azt kellene föltételezni, hogy egy ősi horda tagjai *párjával* szétváltak, a földteke különböző pontjait foglalva el, hogy ott nemzetek őseivé legyenek. Pedig az ember zoon politikon volt előbb, mint ember lett volna. A vérrokon csapat őse sohasem egy család, apa, anya, gyermekek vagy két család is; őse mindig egy másik, szintén vérrokon csapat, mely midőn erősebben elszaporodott, elszakadt kétfelé, majd négyfelé s így tovább; mert a nagyobb szám nagyobb területen való elterjedést, és az általános személyes vonatkozások lazulását eredményezte, mely centrifugális erőknek ellenállani nem volt képes a társadalmi szervezet, a mennyiben az e fokokon még alig létezőnek tekinthető s egy, az élettanból merített hasonlatot alkalmazva, legfeljebb egy *nucleusnak* (a vezetőnek) megkülönböződésében áll. Ez központúl szolgál, de könnyen megkettőződvén, a kettészakadást meg nem gátolja. Valamint a legegyszerűbb szervezetű biontok, midőn növekvésökben egy bizonyos nagyságot elérnek, részeik súlya által kettészakíttatnak és két, az előbbeni egységhez mindenben hasonlót képezve élnek tovább, így a társadalmi formák legkezdetlegesebbjei sem növekedhettek egy bizonyos létszámon felűl, a nélkűl, hogy kettészakadjanak, elkülönöződve két csapatra, melyek viszonya a létért való küzdelem folytán bizonyosan gyakran vált ellenségessé.

Habár tehát egy-egy csapat tagjai közös származásúaknak, vérrokonoknak tekintendők is mindig, de az egyes pároktól való származás ki van zárva, hacsak nem mint

kivételes lehetőség, különleges körülmények folytán. Ezzel ki van zárva ama föltételezés is, hogy a hol a törzs két exogám nemzetségből áll, ezek két ember-pártól származzanak, melyek első ízbeli descendensei a testvérházasságot kerűlve, összeházasodtak, mi ivadékaikra nézve is szabálylyá lett volna.

Miután nem képzelhetünk módozatokat, melyek közt egy csapat vagy törzs akkép megoszolt volna, hogy helyben együttmaradása és egyébként teljes homogeneitása mellett, részei nemi tekintetben kizárólagosan egyik a másikra legyenek utalva, nem marad egyéb hátra ama föltételezésnél, hogy azon részek, az exogám nemzetségek, két eredetileg külön álló hordát képviselnek, melyek összevegyüléséből keletkezett az illető törzs. Ez könnyebben elképzelhető, természetes ösztönök hatásából kimagyarázható és léteznek tények, melyek ezt valószinűvé teszik. A mit fennebb érintettünk, és a mi egy későbbi fejezetben ethnographiai adatokkal lesz igazolva, hogy t. i. a vérrokon csapat, mely tetemesebben elszaporodik, kétfelé szakad, megmagyarázza azt, a mit föltételezni kell: a két összevegyülő csapatnak közös származását. Képzeljünk egy vándorló embercsapatot, a mely előtt tágas vidék nyílik, embertől még lakatlan, és itt a csapat megtelepszik; pár nemzedék ideje után a vérrokon tagok száma megkétszereződött, a kettéválás bekövetkezik s egy új telep jön létre; nehány század után további megoszlás folytán nagyobb számra is emelkednek; innen van azután, hogy szomszéd csapatok, az esetek többségében rokon csapatok is. Föltételezzük, hogy két ilyen rokon csapat, mely nehány nemzedék ideje előtt vált el egymástól, exogamia által újra egyesűl; ez esetben, miután a kezdetleges erkölcsű népek az ízeket számlálni szokták, mindkét

részről tudja minden egyes, hogy a két csapat közös őseinek nemzedékeitől hányadik ízben származik, a mi által a különböző nemzedékbeliek közti nemi korlát az exogámiában egyesűlés daczára is fentartathatik. A közösség nőkben és tápkészletekben a kettészakadás óta megszűnvén, ezért a bár saját nemzedékbeli, de másik csoportbelit megszűnnek testvérűl tekinteni, hanem mint távolabb rokont, külön elnevezéssel illetik, melyet nyelveinkben nem lehet más szóval fordítani, mint unokatestvérrel.

De itt fölmerűl a kérdés, miért teszik ezt? miért szövetkeznek egy más csoport nőivel, míg a magokéit a másik törzs férfiainak engedik át?

Erre nézve egyrészt utalunk a megelőző fejezetben mondottakra, másrészt pedig megjegyezzük a következőket. Nem lehet kétség, hogy a fejlődés egy bizonyos korszakában felébredt a vérvegyületre való vágy egymástól önálló hordák közt és a mint a nőrablás szertartásának elterjedtsége is mutatja, korántsem kivételesen. A nőrablás tényének eredetét illetve, Mac Lennan okoskodását Spencer H. és Lubbock kellőleg megczáfolták. — A mellett azonban Spencer saját magyarázata nagyon erőltetett, míg Lubbock felfogását egyoldalúnak tartom, midőn a szokás eredetét kizárólagosan ama hajlamnak tulajdonítja, melynek folytán a törzsbeli nők közössége mellett, a férfiak egyéni tulajdonúl birt valóságos rabnők birtokára vágytak. Ez kétségtelenűl közreműködött s a nőrablás volt a tényező, mely által az emberiség egy részénél a közösnejűség megszűnt. De másrészt hihetetlen, hogy ama szokás előidézéséhez hozzá ne járúlt volna az ellenszenv, melyet az emberiség, erkölcsi fejlődése kezdetével, tanusít közel vérrokonok vérvegyülete ellen.

Idegen nők rablását elő kellett mozdítania amaz ösz-

tönnek, mely különálló csapatok összevegyűlését általában előidézhette. Az együtt tartó csapatoknak eredetileg igen korlátolt létszámúaknak kellett lenniök. A nőrabló karibok még most is 40—50 főnyi csapatokban élnek, melyek közt gyakran semmi összeköttetés nincs. Az Amazon folyótól északra léteznek az őserdőben lappangva, rejtőzve »nemzetek,« melyek csak egy vagy nehány családból állanak; az ilyenek nyelve rendkívül szegény és csonka.[1]) Az ausztráliaiak hordái sem szoktak nagyobbak lenni, vénekkel és gyermekekkel együtt, 30—80 főnyinél. Hasonló kiterjedésűek, talán még kisebbek is lehettek az emberiség legősibb társadalmai általában, nagyobbak keletkezése csak utóbb, a társadalmi szervezet fejlődésével válván lehetővé. Ha a létviszonyok kedveztek s a fejszám szaporodott, szakadás, megoszlás következett be. Sanyarú viszonyok, véres kűzdelmek közt ellenben a létszám századokon át egyenlő, vagy helyesebben csak szűk korlátok közt lebegő is maradhatott, mig más vérrokon csapatok egészen is elpusztúltak. Ilyenkor lehetett, hogy a számos nemzedéken át tartó endogamia egy szűk körben, mely körnek minden tagja többszörösen volt vérrokona minden másnak, előidézte, hogy ama tiltó érzet, mely kiterjedtebb és vérközösségi csoportokra nem oszolt társadalmakban, a legközelebbi vérrokonokra szorítkozik, a csapat tagjainak összeségére nézve kezdett érvényesűlni. Ilyen apró, nőközösségben élő hordák tagjai egymást, a mennyiben kortársak, úgy tekintik, mint testvérek s az érzet, melylyel egymás irányában viseltetnek, hasonló a test-

---

[1]) *Martius,* Rechtszustand. 10. l. Léteznek nyelvek, vagy dialektusok, melyek használata csekély számú, egymással rokonsági kötelékben álló egyénre szorítkozik s így mintegy családi intézményt képez, egyszersmind teljes elszigetelést okozva. I. m. 3. l.

vérihez. Minél belterjesebbé vált ez, annál lohasztóbb hatással lehetett a kölcsönösen érzett nemi ösztön szempontjából, mely ennek folytán idegenekre kezdett irányúlni, megerősítve ez irányban a nőközösség által is, melynek folytán serdülő évei óta minden férfi magáénak, bár másokkal közösnek tekinthette a csapat 8—10 felnőtt, és még fiatal nőszemélyét. [1]) E viszonyok a férfinál, ki serdülő évein már jóval túl volt, olyan közönyt idézhettek elő a csapatbeli nők irányában, mely vagy a szomszéd ellenséges csapatok nőinek rablására vezetett, vagy a békés úton való exogamiát készítette elő.

Spontán hajlam idegen törzsből való nősülésre maiglan is tapasztalható — a nélkül, hogy az exogamiát illetőleg kötelező szokás léteznék — nagyon szűk körű társadalmakban. Így a braziliai népeknél a házasságok, mint Martius írja, rendesen ugyanazon törzs tagjai közt köttetnek; de az Amazonas és a Rio Negro környékén lakó kisebb népeknél túlnyomó hajlam mutatkozik feleséget más, és kiváltkép gyengébb törzsből szerezni. [2]) Gyengébb törzsből azért történik a kiválasztás, mivel azzal szemben az orzás megboszulásától nem kell félni. De nem csupán rablás által létesűlnek ez összeköttetések: más helyen azt írja Martius s ez hihetőleg a gyengébb s kevesbbé harczias törzsekre nézve áll, hogy a férfi, ki más vidékről akar feleséget szerezni, ha

---

[1]) A nőkön osztozó férfiak száma e mellett jóval nagyobb is volt, mivel ezek közűl a korosak is számba jönnek, míg a nők közűl csak a fiatalabbak. Ausztráliai hordákban a vén emberek tekintélyöket gyakran arra használják, hogy minden fiatal nőt birtokba vegyenek, a véneket hagyva az ifjabb férfiaknak, kik ennek folytán más csapattól igyekeznek leányokat rabolni.

[2]) *Martius*, Rechtszustand 55.

nincs érte mit adnia, szolgál a leányért annak szüleinél, fát és vizet hordva, tápot szerezve, dolgozva számukra, olykor éveken át, minek néha az a következménye, hogy többé haza sem megy, hanem állandóan megtelepszik felesége törzsénél. [1])

Megjegyzendő, hogy e braziliai törzseknél, úgy mint egyéb vadaknál, a férjezetlenek teljesen szabadon élnek és hogy a feleségnek más körből való szerzése nem zárja ki, hogy házasság előtt egy csapat vagy környék két nembeli ifjúsága közösségben él. Ugyanez tapasztalható némely, a házasság tekintetében szigorún exogám nemzetnél, mint p. o. a keletindiai kóloknál, hol a falu ifjúsága, noha házasságra csak más falu és más törzsbelivel lehet lépni, addig teljes szabadságban él egymással. Az ausztráliaiaknál hasonló felfogás uralkodik s állítólag a cserkeszeknél is.

Ama népeknél, melyeknél fiági leszármazás mellett az exogamia nőrablás szertartásával kapcsolatos, a közösnejűség a törzsön belűl itt tényleg fennállván, ez míg egyrészt megerősíti, hogy nálok a magánházasság csak nőknek más törzsektől való rablása által jött létre, másrészt úgy a mostani házasságot, mint az egykori rablást úgy tűnteti föl, — nem mint a vérfertőzet iránti ellenszenv kifolyását — hanem mint az egyéni hajlam reactióját a közösségi élet ellen. Hogy a törzs tagjai közti vérfertőzet fogalma ezeknél nem fejlődött ki úgy, mint más exogám népeknél, annak tulajdonítom, hogy a nőrabló népek általában az exogamiára, valamint a nők magán birtokára korábban mint mások, a fejlődésnek kezdetlegesebb fokán tértek már át és hogy ennélfogva a törzsbeliek vérfertőzetének fogalma, me-

---

[1]) I. m. 57. l.

lyet (egyetemben a közösnejűséggel) a vér sokáig vegyületlenűl maradása nevelt, nálok ki nem fejlődött. A nőrablás olyan út volt amaz alacsony erkölcsökből való kibontakozásra, mely nem föltételezte a kedélynek, az érzeteknek előleges fejlődés általi finomúlását, hanem valóban a legdurvább emberek közt létrejöhetett olykor, egyedűl a vad erélynek excessusa által is előidéztethetvén.

Azoknak, kik ez utat el nem találták, hosszasabban kellett időzniök ama legalacsonyabb állapotok közt s a rokon vérrel való vegyülés iránti ellenszenv határozottabb alakot öltheteti s ez által, midőn annak szüksége megszűnt, elkerülésének kötelme erkölcsi szabálylyá válhatott.

Hogy idegen nők rablása olykor valóban a saját törzsbeli nők iránt, azok közössége folytán támadt physikai ellenszenvből eredt, erről tanúskodik, nézetem szerint, a görög őskor egy elbeszélése, mely bár mythologiai czafrangtól nem ment, de ezt levonva, és természetes okokra vezetve vissza a mi az elbeszélésben felső hatalom beavatkozásának tulajdoníttatik, a hitelesség bélyegét viseli és bizonyára valóságon alapszik; a görögök általánosan hitték azt, a mint erről tanúskodik, hogy a »lemnosi tett,« vagy a »lemnusi borzalmak« neve közmondásos volt Görögországban borzalmas tettek kifejezésére. [1]) Az ide vonatkozó helyek gyakoriak a görög irodalomban; Apollodorus [2]) akkép közli az elbeszélést, hogy Lemnos női elhanyagolván Aphrodite tiszteletét, az istennő büntetésűl bűzzel sújtotta őket, minek következtében a férfiak undorral teltek el irányukban, és hogy nők nélkül élniök ne kellessen, a közel európai parton thrák

---

[1]) Herodot, VI. 138.

[2]) Bibliotheca, I. 9. 17.

nőket ejtettek foglyúl. A megvetett lemnosi nők bosszúból mind megölték a férfiakat, mint Photius hozzáteszi, a thrák nőkkel együtt,[1]) mire aztán Lemnos kizárólag nők által volt lakva, míg az Argo-hajósok oda kerültek. Mirsilos annyiban eltérőleg közli az elbeszélést, hogy szerinte nem Aphrodité volt az, ki Lemnos nőit dysosmiával sújtotta, hanem Medea hintett volna el a szigeten bizonyos szert, melynek ilyen hatása lett. [2]) Abban tehát mindnyájan megegyeznek, hogy bűz miatt hanyagolták el nőiket Lemnos férfiai, idegen rabolt nőkkel élvén, és kétségtelen, hogy a monda ez alakban jutott értesítőinkre; eredeti alakja azonban kétségtelenül az volt, hogy a lemnosiak ellenszenvvel telvén el az ottani nők iránt, elhanyagolták azokat stb. A dysosmia említése később fonatott belé a mondába, mint az ennek eredetét illető eltérések is bizonyítják, indokolásául az undornak, melynek valódi eredetét a későbbiek el nem tudták képzelni, valaminthogy magok a lemnosi nőrablók is nehezen adhattak magoknak világosan számot annak okáról, a mit éreztek, hanem vakon engedelmeskedtek ennek. A saját nőik iránti közöny és az idegenek utáni vágy, a közösség következménye volt, mely minden férfira nézve, serdülő kora óta hozzájárúlhatóvá tett minden nőt. A lemnosiak és őseik, ha e föltételezések helyesek, évszázadokon át élhettek amaz ősi állapotban; a másfajta életre való vágynak az emberi természet fokozatos átalakulásával kellett létre jönnie nálok, úgy mint más népeknél, melyeknél annyi nyoma az ősi állapotnak s egyszersmind az utóbb kifejlő belső hajlamnak, a homályos, ösztönszerű érzetnek, tartotta fenn ma-

---

[1]) Fragmenta hist. graec. ed. Müller. I. 458. 7.

[2]) Fragm. gr. i. h.

gát, mely csaknem általánosan érvényesült, de a nélkül' hogy amaz ősi állapotoknak nyomait eltörülhette volna.

Lemnos nevéhez egyéb emlékei a görög-nép exogamiájának és a nőrablás szokásának is csatlakoznak. Az ottani lakosság, mely a férfi-gyilkoló nőktől s az argo-hajósoktól származtatta, és ezért mint ez utóbbiak, a minyusok törzséhez számította magát, pelasgok által, kik helyökbe telepedtek, elűzetvén Lemnosból, Lakedaimonba menekült, melyet apáik földének tekintettek; a lakedaimoniak valóban fölvették őket törzseikbe, mire a minyusok spártai nőkkel keltek egybe és saját, Lemnosból magokkal vitt nőiket spartaiaknak engedték át. [1]) A pelazgokról pedig, kik Lemnosban letelepedtek volt, az mondatik, hogy athénei nőket raboltak ágyasokúl; ezek számos gyermeket szültek, a kik anyáiktól az attikai nyelvet tanúlták el, valamint attikai szokásokat. E fiak mitsem gondoltak a pelazg nőktől való fiakkal, hanem szorosan összetartottak, és ha ezek egyiköket bántották, mind összefutottak és segítettek egymásnak; sőt igényt tartottak reá, hogy amazokon uralkodjanak és valóban fölibök is kerekedtek. A pelazgok ezt észrevéve, nemzetök jövőjét veszélyeztetve látták e serdülő nemzedék által és hogy biztosítsák azt, közmegegyezéssel leölték az attikai nők gyermekeit s velök anyáikat. — Mint ezekből látható, a görög mondákból nem teljesen hiányzik a nőrablás és az exogamia emléke. Egy későbbi fejezetben egyéb bizonyítványaival fogunk még találkozni annak, hogy a görögök őskori állapotai nem különböztek más fajokéitól.

Ha a mondottak értelmében a nőrablás által létrejövő exogamia előidézésében is van része az idegen vére való

---

[1]) Herodot, IV. 145.

vágynak, annál biztosabban állítható ez a békés exogamia tekintetében; kizárólagos indokúl tűnik fel ama népeknél, melyeknél az exogamia létesülése után is elkülönözve maradt a két csoport, vagyis testvériség. Igy az észak-amerikai irokéz törzseknél és a krikeknél a gyermekek anyjoknál maradtak, a kik fivéreikkel éltek, mely utóbbiak kis-öcséikről és kis-húgaikról gondoskodtak, tápláltták és fölnevelték azokat, saját gyermekeikkel a kik feleségeik fivéreihez hasonló viszonyban álltak, keveset gondolván. Mindegyik testvériség külön házban élt együtt és a krik vagy irokéz harczos által elejtett vadat nem feleségei, hanem nővérei, ezek gyermekei vitték haza, a kikkel a fivér és anyai nagybátya lakott együtt.[1]) Hasonló ősi állapotokra utal a szokás, mely a Fidzsi-sziget-csoport némely törzseinél a mai napig fentartotta magát, hogy férj és feleség csak az erdő magányában találkoznak. — Különben az ekkép összeházasúlt testvériségek házai, a fennevezett amerikai törzseknél közel egymáshoz szoktak állani; az időben, mikor az európaiak megismerkedtek velök, e népek számos falut töltöttek be s a testvériségek megoszlás által el voltak szaporodva az irokézeknél 8—9-re, a krikeknél 23-ra s a hány testvériségbeliek éltek egy faluban, annyi házból állott az.

Nemi összevegyülés tűrése, közmegegyezéssel, idegen törzsek tagjai közt, nem ellenkezik vad népek szokásaival. Igy kaliforniai törzsekről Bancroft irja: »It is a practice with them for different tribes to meet occasionally for the purpose of holding indiscriminate sexual intercourse.« [2]) — Ausztráliai hordáknál két vagy három törzs összejövetele

[1]) A krikekre nézve Schoolcraft, az irokézekre nézve pedig a régibb Laffitteau szolgál forrásúl.

[2]) Bancroft, Native Races. I. 566.

táncz és ünneplés czéljából nagyon gyakori; így egy már többször idézett munkában olvassuk: »Noha minden törzs saját területére van korlátolva, mindazáltal különböző évszakokban összejöveteleket tartanak, a melyeken nehány törzs vesz részt. Ily alkalommal nagy lakomázás és korrobbori (a benszülöttek nemzeti táncza) folyik.« [1]) Hogy ezenkívül mik történnek még, ezt Smyth Davis után közli, latin nyelven, miután csak ethnologusokra bir érdekkel: »Nagy korrobboriknál a benszülöttek szokásai nevezetesek: — Uxoribus plerumque licet eorum bellatorum quibus sunt duae pluresque uxores — nec in ulla tribu desunt multi ejusmodi bellatores — cum juvenibus coelibibus coire. Unaquocque femina incendio parvo locum indicante circiter pedes trecentos abest ab chorea atque aliquoties juvenis a commissatione excedet feminam adibit, cum ea coibit et ad saltationem redibit. Nec aliter quum amicum accipiunt Aborigines unam ei ex suis uxoribus praebent.« [2])

Ilyen és hasonló előzmények készíthették elő az állandó összevegyülést. Általánosan tapasztalható vad népeknél a szokás, mely szerint a vendégszeretet kötelességszerűvé teszi a nők felajánlását, minek el nem fogadása viszont sértés volna. A vendégjog e része érvényesül békésen egymás szomszédságában élő hordáknál küldöttségek, közösen tartott vadászatok, ünnepélyek alkalmával, melyekre a jó szomszéd meghivatik. De olyan törzsek közt is, melyek hosszas harczok után kibékülnek, szintén váltatnak küldöttségek, történnek meghivások vadászatokra. [3]) Igy gyakoriak az alkal-

---

[1]) Smyth, i. m. II. 292.

[2]) I. m. II. 319.

[3]) Igy p. o. az odzsibvék és a dakoták közt (l. Waitznél), mely esetben azonban árulás volt a dolog vége.

mak, midőn egy törzs férfiai átmennek a másiknak területére és vendégei annak. Az ilyen látogatások, valamint a másik részről tapasztalt vendégszeretet mindig viszonoztatnak. A kezdetleges, csekély fajszámú hordák kebelében a tagok szoros vérrokonsága miatt a két nem közt kifejlődő közöny folytán ez átlátogatások mindkét horda, valamint mindkét nem tagjainál élénk megelégedés érzetét költhették[1]) és a köztetszés folytán állandó szokássá fejlődhettek, mely a két csapat tagjai közt állandó békét, véd- és daczszövetséget, teljes vérvegyületet s mindezek folytán egy törzszsé olvadást eredményezett, de úgy, hogy a két nemzetség bizonyos különállást is őrzött meg, p. o. örökös vagy választott főnökök s a vérbosszú kötelme stb. tekintetében. A szabálylyá váló exogám communismus pedig az idő folytában erkölcsi tilalommá változtatta a vérrokonokkal való nemi közösség iránti ellenszenvet, fogalma azonosúlván a vérfertőzet fogalmával, úgy, a mint ez polgárisúlt társadalmakban létezik s a mint kifejlődik oly törzseknél, melyeknél a közösnejűség megszűnik, mielőtt érvényesűltek volna amaz okok, melyek közösnejűségben élő csapatokat másokkal való vegyülésre indítva, létrehozzák az exogamiát.

Mielőtt tovább mennénk, czélszerűnek látszik e helyen emlékeztetni arra, hogy az ekkép ismét egyesülő ágai ugyanazon törzsnek az egyesüléskor valószínüleg igen gyakran talán mindig birtak emlékezetével közös származásuknak; erre mutat p. o. hogy a csokták két főcsoportjának tagjai a magokét »szeretett,« a másikat pedig »megoszolt« vagy

---

[1]) E képzetek, attól tartok, némely olvasónál visszatetszést költenek; azonban, ha a valót keressük, nem szabad tőle visszariadnunk, habár alakja nem tetszetős.

»megvált« népnek nevezik.[1]) E föltételezés mellett könnyebben érthetővé lesz, hogy az összevegyülésnél a megfelelő nemzedékek lettek kizárólagosan egymásra utalva, ha t. i. a kettéválás óta az ízek számláltattak s nyilvántartattak mindkét csoportban; a korlát, mely még a kettészakadás előtt emeltetett, különböző nemzedékbeliek (kollaterális atyák, anyák és fiak, leányok) közt a viszont-egyesülés után is fentartatván.

Nem hagyhatjuk azonban figyelmen kívül és nem akarjuk elhallgatni, hogy léteznek tapasztalatok, melyek ellentmondanak a békés exogamia eredetéről való eme föltételezéseknek. Legnyomósabb e tekintetben, mi Ausztrália benszülötteiről iratik, hogy csupán a házasságkötés, az állandó szövetkezés az, mely ugyanazon nevet viselők közt tilos, és hogy különben igen közeli rokonok nemi közlekedése is meg van engedve. [2]) Ez állítás alaposságát kétségbevonni nincs okunk, és nem is állítható biztosan, hogy az nem általánosságban áll Ausztrália benszülötteire nézve, amaz alapon sem, hogy a kamilaroiknál p. o. s az övékhez hasonló rendszerrel biró törzseknél hangsúlyozva van, hogy a két nemzetség megfelelő nemzedékei nemileg egész szabadon érintkeznek egymással, noha ez involválni látszanék, hogy a saját nemzetségben ugyanaz nincs megengedve. — Azonban a port-lincolni törzseket illetve bizton tudjuk az ellenkezőt, pedig ezek rendszere teljesen azonos a kamila-

---

[1]) Nem ugyan Morgan közlése, de saját, az elnevezésekre állapított meggyőződésem szerint. (L. XIII. fejezet a csoktákra vonatkozó jegyzetben.) Morgan szerint egyik főcsoport általánosan neveztetnék »szeretett« s a másik »megvált« népnek.

[2]) Waitz-Gerlandnál, VI. 776. l. a »Monatsber. der geogr. Ges. zu Berl. neue Folge, 4. 228. nyomán.

roival; nincs reá eset, hogy két matteri vagy két karraru egymással házasságot kössön; törzsük ezt halállal büntetné; de házasságon kívül való közlekedés ugyanazon nemzetségbeliek közt nem tartatik vérfertőzésnek.[1]) Ezekre nézve tehát az folyna a mondott tapasztalatból, hogy nálok az exogamia nem a közel vér iránti ösztönszerű visszatartás, vagyis a vérfertőzettől való irtózat eredménye, mert ez esetben a házasságon kívüli közlekedésre is ki kellene terjednie a kárhoztatásnak. Itt tehát az exogamia okát nem lehet egyébben keresni a kivánalomnál: állandó viszonyba lépni oly nővel, kire a csapat tagjainak nincsenek ama jogai, melyek a csapat vagy nemzetség kebelében uralkodó közösség folytán az ebben született nők iránt gyakoroltatnak. E kivánalom, mint láttuk, gyakran nőrablásra vezetett; azonban az ausztráliaiak exogam nemzetségei többnyire nőági leszármazásúak, mi által ki van zárva a föltételezés, hogy ezek közt nőorzás által létesíttetett a connubium.[2]) Békés úton kellett tehát létrejönnie a szerződésnek, mely a maga törzsében közös birtokot képző nőt kezébe adta más törzsbeli férfinak, ki haza vitte őt saját törzse területére, hol egyedüli férje lehetett, vagy csupán azokkal osztozott kegyeiben, kikkel maga jónak vélte, mint: *egy* anyától való fivéreivel, barátaival stb.; a nő saját törzse férfiainak reá való jogai is megszünteknek tekintethettek, ha vásár által valósággal a férj tulajdonává lett az.[3]) Erre nézve pedig a lehetőség meg

---

[1]) Smyth, i. m. I. 87.

[2]) A nőorzás napirenden van Ausztráliában, de csak a nőági nemzetségek elvegyülése és a fiági területi törzsek megalakúlása után kezdődhetett.

[3]) A »férj« neve ausztráliaiban szó szerint mai napig is annyit jelent, mint »nő tulajdonosa.«

volt adva az atyai hatalom kifejlődése előtt is az anyajog által, melynek ez irányban való érvényesülése fentartotta magát az észak-amerikai kucsin törzseknél. Itt is csak más nemzetségből lehet feleséget venni, itt is az anya nemzetségéhez tartoznak a gyermekek; a hajadont pedig anyjától kell megvenni, kinek elismert, kizárólagos joga itt szülöttével rendelkezni, míg a más nemzetséghez tartozó atyának semmi beleszólása nincs ez űzletbe, sem joga a vételárra.

Ez lehetett a másik módozat, mely szerint a békés exogamia, mely a nőágat épségben hagyta, létrejöhetett az exogám és nőági népek egy részénél, a melyekhez számíthatjuk az ausztráliai benszülötteket, valamint a kucsinokat is. Hogy Ausztráliában a hajadonok vásárlása közönséges, ez általánosan tudva van; általában nem lehet feleséghez jutni másképp, mint vételár lefizetése mellett, vagy pedig csere útján s ez utóbbi jelenleg a legáltalánosabb módja a feleség szerzésének; a férjezetlen nők ugyanis legközelebbi rokonuk, atyjok, ha ez nem él, legidősb fivérök hatalmában állanak; ha fivér sincs, a nagybátya vagy unokavér rendelkezik nő-rokonával és kicseréli azt másért, a kit feleségül vesz, annak fi-rokonától, ki szintén feleséget keres. [1]) Ilyenkor a feleség saját törzsbeli szokott lenni, bár nem szükségkép, de mindenesetre más nemzetségbeli. Ha azonban nincs feleségért mit adni, akkor rablás útján szerezhető csupán a feleség más törzstől vagy hordától, mi azonban veszedelmes és gyakran véresen végződik. [2])

Vannak ellenben népek, a melyeknél e föltételezé-

---

[1]) Smyth, i. m. I. 76.

[2]) A következményekre nézve l. Smyth i. h. 79. és köv. lapokon. Mindemellett a nőrablás épen a felhozott példák nyomán gyakorinak tűnik fel.

seknek minden ellentmond. Ezek első sorban az amerikai Egyesült-Államok benszülöttei s a velök rokon kanadai (algonkin és irokéz) törzsek, a kiknél a nővásárnak híre sincs, a hol a házasság a két érdekeltnek teljesen önkéntes együttélésén alapszik, mely némely törzseknél csak egy év tartamára, másoknál megegyezés szerinti tartammal állapíttatik meg; azonkívül a jelentésekben semmi nyoma, hogy az exogamiának itt hasonló felfogása uralkodnék, mint a minőt ausztráliai törzseknél említ a fenn idézett forrás, hanem ellenkezőleg úgy látszik, hogy e népeknél olynemű felfogás uralkodik a totem tagjai közti közlekedés iránt, mely a polgárisúlt népeknek a vérfertőzet iránti fogalmaival teljesen egyez. Ugyanez áll a Karolin-szigetek lakosságát illetőleg is. A kik itt egy nemzetséghez tartoznak, azok vérrokonoknak, sőt testvéreknek tekintik és nevezik egymást, és noha a hajadonok élete is teljesen szabad s azok erényeseknek tekintetnek mindaddig, míg csak más nemzetségbeli férfiakkal közlekednek; ellenben ugyanegy nemzetséghez tartozók közti viszony vérfertőzetesnek s átkosnak tűnik fel. [1])

Egyébiránt a rokonok elnevezései arra utalnak nem csupán az algonkin, irokéz, krik, csoktá stb. törzseknél, vagy a dravidáknál, hanem a kucsinoknál és az ausztráliaiaknál is, hogy a közösség nem szűnt meg az exogamia kez-

---

[1]) Ausland, 1880. évfoly. 527. l. Kubary jelentése után: »Das Sopun-Mädchen ist tugendhaft so lange es mit einem Sopun Manne keinen Umgang hat. Sie ist sonst, so lange sie nicht verheirathet ist, frei in ihrem Umgang mit Männer andrer Stämme.« Ez természetesen nemcsak szopun-leányokra nézve áll, hanem minden más nemzetségbelire nézve is. Saját törzsbelivel való összevegyülés vérfertőzetűl tekintetik és a törzs minden tagjában boszulóra akadna; egyedül a halál torolhatná meg e bűnt. 526. l.

detével rögtön. Erre mutatnak ama házasságkötési szabályok,[1]) melyek világosan tanusítják, hogy előbbeni időben a todák családjához hasonló volt e népeknél is a család, egy anya fiai közösen birván mindig feleségűl egy másik anya leányait, minek következtében a pawniknál mai napig is férjnek szólíttatik a férj fivére és feleségnek a feleség nővére. Ez nyilván maradványa azok közösségének, kik egymást fivéreknek nevezik, azaz a nemzetség egy ízbeli fitagjainak.

Ezeknél fogva nincs kizárva ama lehetőség sem, hogy az ausztráliai törzseknél és mindazoknál, kiknél csupán a házasságkötés — saját nemzetségbelivel — tilos, míg házasság előtt szabadság uralkodik e részben is, nincs kizárva, hogy ezt ne az eredeti állapotnak tekintsük, mely az exogamia létrejöttével egykorú. A páros kötelék keletkezése után, midőn a házasságkötésekre alkalmaztatott az exogamia, feledésbe mehetett a tilalom eredeti jelentősége, úgy fogatván fel, mintha csupán állandó házasságra vonatkoznék. Ekkép erkölcsi sülyedés állapotát képezné az, mit e részben Ausztrália benszülötteinél tapasztalunk. — Ezt megerősíti egy legújabban nyert értesülésem is, mely szerint az exogamiának ilyen felfogása nem általános az ausztráliai törzsek körében, hanem kivételek léteznek és pedig olyan törzseknél, melyeknek erkölcsei különben a legdurvábbak. A Peake folyam és a Charlotte vizek körűl lakó törzsekről mondatik, hogy ha egy nő — hihetőleg ismételt felhivások után — nem szűn meg valamely közel rokonnal, fivérrel vagy unokavérrel közlekedni, irtóztató módon összevagdossák testét kő-

---

[1]) Ugynevezett leviratus, aztán monogam népeknél ugyanazon szabálynak fordított alkalmazása is, polygyn népeknél pedig a legidősb nővér férjének joga, mely szerint annak minden húgát feleségül veheti még amannak éltében.

késeikkel s ha még ezután is folytatja a közlekedést, oly sebet égetnek rajta, mely soha meg nem gyógyúl és ez által vétke ismétlését lehetetlenné teszi. [1]) E törzsek hasonló szervezettel birnak, mint a kamilaroik; két nőági nemzetségre oszolván, melyek tagjai csak másik nemzetségbelivel és csak a megfelelő nemzedékből valókkal kelhetnek össze.

Ha igaz, hogy ugyanazon vér folytonos összevegyülése a fajra nézve káros, mert a szervezet satnyúlását okozza és terméketlenséget idéz elő, és hogy másrészt idegen vér vegyületének ellenkező hatása van, úgy az ilyen összevegyülő vagy összeházasuló csapatoknak a létért való küzdelemben másokkal szemben biztosítva volt a siker. Azok, kik ez útra léptek, szükségkép nőttek és terjeszkedtek mások rovására, kik nem szaporodnak és a kik testi, valamint lelki szerveik minőségére nézve minden gyér nemzedékkel alábbszállanak. — Nem igényel különös magyarázatot, hogy az exogamia mint kötelező törvény, melynek megszegése szigorú büntetés alá esik, [2]) miért tartja fenn magát azután is, midőn régen megszűntek az állapotok, melyek azt eredményezték. Az exogám törzsek egyes nemzetségei felszaporodnak sok száz, olykor pár ezer főnyi létszámra, a nők közössége régen megszűnt, mindenki biztosan ismeri atyáról való vérrokonait, úgy, mint a nőágon valókat s ezzel kapcsolatban a leszármazás is fiágivá változott át, mint p. o. az odzsibvéknél s

[1]) Zeitschr. f. Anthrop. 1880. 237. l.

[2]) Igy az észak-amerikai indiánoknál az Archaeologia Americana (II. 109.) szerint igen nagy bűnnek tartatik, ha valamely férfi oly nőt vesz, kinek totemje (nemzetségi czímere) ugyanaz, mint az övé, és közöltetnek esetek, melyekben fiatal emberek ama szabály megszegése miatt saját rokonaik által végeztettek ki. A khondokról Mac Pherson jelenti, hogy egy törzsbeliek házasságát halált érdemlő bünnek tartják, Lubbocknál 112.

több más algonkin törzsnél. A nemzetséget képező egyének közt vannak, a kik biztosan tudhatják, hogy egymással negyedik, ötödik vagy további ízben sem rokonok s ezek közt még sem köttethetnek házasságok, míg a másik nemzetségbelivel két testvér gyermekei közt is lehetséges. Ez csak egy ama számtalan példa közt, midőn intézmények makacsúl és soká túlélik a körűlményeket, melyek keletkezésökre alkalmat adtak.

Az exogamia szokását nemzetségek és törzsek közt, a mondottak alapján, úgy tekintjük, mint bizonyítékot, mely szerint az azt gyakorló népek egykor közösnejűség állapotában éltek. Semmi más, mint ama szoros vérközösség egy szűk körben az atyák ismeretlen volta mellett, egyetemben a vérrokonok közös birtokával, meg nem magyarázhatja annak eredetét. A hol egy nőt egy időben csak egy férfi bír, sőt még ott is, hol fivérek birják közösen feleségöket vagy feleségeiket, ott minden házasság, mely a szorosan vett, ismeretes, legközelebbi vérrokonok körén kívül köttetik, megfelel ama czélnak, mely az exogamiával félig ösztönszerűen, félig öntudatosan ki lett tűzve s a nemi közönynek, melyet közös birás szűk körben a közelállók irányában eredményezhet, nincs alkalma kifejlődni.

E részben tehát nézetünk, melyet indokolni igyekeztünk, teljesen ellenkezője a Peschelének, ki az exogám szokásokban a közeli vér kerűlésében okot lát hetäristikus erkölcsök föltételezése ellen. [1])

A dravidáknál, úgy látszik, mai napig fentartották magokat az őskori házasságkötési szabályok; legalább erre mutat, hogy rendszereik teljes épségben maradtak, kiváló-

---

[1]) Peschel, Völkerkunde 238.

lag a telugu. A többiből, ide értve az észak-amerikai rendszereket, a fidzsit és tongait, nem lehetett volna reájönni az alapra, melynek amaz elnevezések megfeleltek; sokban elütnek az eredetitől, mely a teluguban van képviselve, a mellett rendszertelenséget, konfúziót mutatnak. Az irokéz törzseknél, az eredeti két testvériség eloszlott 8—9-re, melyek a különböző törzsekben képviselve vannak s így tehát mindenki 7—8 testvériségben keresheti házastársát; a krikek 22, az odzsibvék 23 testvériségre vannak eloszolva és nálok emlékezete sem maradt fenn, mint p. o. az irokézeknél, hogy eredetileg csak két testvériségre voltak oszolva. A csikkezák 12 testvérisége ugyan két főcsoportba volt beosztva, melyek kétségtelenül az őstestvériségeket képviselik, de házasságkötés csupán a saját testvériségben volt tilos. Ekkép a viszonyok már nem feleltek meg azoknak, melyek alapján a rendszer keletkezett s innen a sok ellenmondás.

Ugy hiszem, elmondtam mindent, a mit szükséges volt elmondani ama nézet igazolására, hogy a patriarchai család későbbi eredetű az emberi társadalom őskori szervezeténél, mely alatt értjük *egyrészt* vér alapján való tagozódását, vagyis beosztását olyan egymással összefüggő, de mégis megkülönböztetett egységűl feltűnő csoportokba, melyekben az egyén vére, származása szerint foglal helyet, ellentétben a kevésbbé önkényti fejlődésű, de fejlettebb gépezetű későbbi társadalmakkal, hol az egyének tömege az állandó lakhely szerint oszlik csoportokra, a terület s annak beosztása képezvén ekkép alapját a társadalmi szervezetnek. — Értjük alatta *másrészt* ama vezető szerveket, melyek fejlődését egy igen általánosan elfogadott elmélet az atyai hatalomra vezeti vissza. Nem lesz talán helyén kívül itt röviden kiemelni ama körűlményeket, melyek bizonyítékáúl szolgál-

hatnak az állításnak, hogy az őskori politikai szervezet, melynek e két tényező egész lényegét képezi, régibb az atyai hatalomnál, a patriarchai családnál. A legegyszerűbb társadalmi egységek összeforrását egy szervezettebb egészszé (mely, mint látni fogjuk, ismét felsőbb képződések előfoka) az exogamia hozza létre, mely őskori tüneményben nem láthatunk egyebet, mint többé-kevesbbé öntudatlan erőfeszítést kibontakozni a nemi közösségből, mely eredeti, természetes állapota az összetartó csapatnak. Téves tehát a sejtelem, mely a törzsben vagy a törzset képző nemzetségekben egy-egy közös őstől származó családok ivadékait véli fölismerni. A jövő fejezetben kimutatni remélem, hogy a legősibb társadalmi szervnek, a vezetőnek, eredete mi; ebből ki fog tűnni, hogy már a közösségben élő és csak általános vérrokoni kötelékben egyesülő csapatban különböződhetett meg vezető; sőt — a mennyiben deductiónak helyt akarunk adni a bizonyításban — bebizonyítható lesz, hogy az emberi lény egy közös tulajdona alapján e megkülönböződésnek létesülnie *kellett* már ott. De ha nézetünkben ez megerősíthet is, növelve a tapasztalati tények bizonyító erejét, mégis ez utóbbiak — melyek a jelen fejezetben adattak már elő — azok, a melyek alapján felállítjuk, hogy a vezető, az uralkodó állása régibb az egyéni atyaság fogalmának ismereténél, az atyai jog és hatalom elismerésénél. Számtalan esetben lett ez állás vér szerint örökössé az anyának ágán, mint tanúskodik erről első helyen ama népek hosszú sora, melyeknél a törzs- vagy nemzetség-fő állásába, ennek halálával egy anyától való nővérének fia lép be vagy bizton beválasztatik abba, ha egyénisége nem képez akadályt. [1])

[1]) P. o. a nacseszek királyai, az irokéz és észak-amerikai törzsek, a maláj szukuk fői (Menang. Kalaoban), mikronesiai sziget- és

Legélénkebben bizonyitanak a főnöki hatalomnak a patriarchai családnál ősibb volta mellett ama dinasztiák, melyekben a trónörökös atyjának kiléte kérdésbe sem jön, mint Madagaszkárban, hol a trónörökösödést közvetítő királynénak joga volt a trónörököst bárkitől megszűlni, vagy Aethiópiában, hol a király atyjául mindig a nap neveztetett, és hol egyedül anyja által csatlakozott a királyi házhoz, hol a királyszülő anyák mind a Kandaké czímet viselték és anyáról leányra követvén egymást, szülték a leányt, kinek fia majdan király lett, és a királyt, kinek gyermekei nem tartoztak a királyi családhoz; mint India legdélibb csúcsán, hol csak nő uralkodhatott és hol a férjhez soha nem menő királynét legidősb leánya követte, a mi csak téves okoskodás alapján tűnhetett fel konzequencziául a nőági rend alkalmazásában. Hasonló bizonyságot tesznek azon uralkodó házak, melyekben a fejedelem saját fiának trónöröklése csak azon állandó törvény által létesülhetett, hogy a király s illetőleg a trónörökös legközelebbi nőági rokonával kelt össze, ki a trónörököst megszülendő volt. Innen eredt a testvérházasság állandósítása a régi Egiptomban, melynek pharaóit a Ptolemaeusok utánozták ebben, mint egyébben, a perúi inkák, uj-angliai rézbőrű törzsek, Madagaszkár, Havái, a régi Karia, Lydia és valószínüleg Média dinasztiáiban.

Mindez uralmak alapjai ama korszakban tétettek le, melyben az egyéni atyaság fogalma még ki nem volt fejlődve, a miért akkor az eszme sem merűlhetett fel, hogy az biztosíttassék a hárem által, mely a kelet soknejű nagyjai-

---

törzsfőnökök, a csibesa nép s az antillok lakosságának fejedelmei; Afrikában Asanti, Loango, Iddah, Wallo, Bambara, Nagy-Basszam királyságokban, a mandingoknál stb.

nál maiglan gyakorlatban van. Mint alaptörvény, melynek oka s eredete bár feledésbe ment, a nővéri kis-öcs örökjoga vagy a testvérházasság szabálya, a családi viszonyok fokozatos átalakulása után is fentartotta magát, az örökölt jogszokás erejével, elfogadtatva amaz újabb dinasztiák által is, melyek trónjokat a régiekének romjai fölé építették.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

A főnöki hatalom eredete.

E munka első fejezetében megérintettük a főnöki hatalmat, melyet a királyi és általában az állami hatalom kezdetének tekintünk. Minthogy most erre, tulajdonképi kiindulási pontunkra visszatérünk, emlékeztetnünk kell az olvasót egyre-másra, mi azon I. fejezetben el volt mondva. Ez emlékeztetés indokoltnak tűnik fel a hosszú, de voltaképen csak látszólagos kitérés által, melyre a kérdés megérintése után indultunk és mely kérdésre most visszatérünk. Látszólagosnak nevezhető a kitérés, mivel mindannak, a mi benne el volt mondva, egyik oldala a megpendített kérdésre vonatkozik. A közölt részletek egyrészt megvilágosítják az őskori családi állapotokat, melyek kiváló fontosságot nyernek a polgárisodás kezdeteinek szempontjából az által, hogy rajtok, mint alapon épült fel a népek kezdetleges politikai beosztása és csoportosúlása. Másrészt tanúságot tesznek arról, hogy főnököknek létezniök kellett a patriarchai család kifejlődése előtt és ezzel megállapítják, hogy amaz nem fejlődhetett ki ebből. Hogy az utóbbi fejlődés eredménye, azt hiszem, teljesen bebizonyúlt az eddigiekből; hogy viszont

a főnöki hatalom csírái megvoltak már az emberi nyelv keletkezése előtt és, hogy ennek első kezdeteivel és *általok* spontán létrejött, ennek bebizonyítását a jelen fejezetben kísérlem meg.

Mielőtt tehát további fejtegetésébe bocsátkoznánk a társadalmi alakúlás elveinek, mellőzhetlen, hogy visszaidézzünk az olvasó emlékezetébe nehányat ama nézetek közűl, a melyeket az első fejezet bevezető czikkelyében elméletileg indokolni igyekeztünk. Társadalomnak neveztük élő lények olyan csoportját, a melyek egységűl tekinthetők ama kapcsolat folytán, melyet köztök az egyedek belső életének nyilvánúlásai s az ezen nyilvánúlások kölcsönös tudomásúl vétele által közvetített szintén kölcsönös befolyásoltatás alkot. A belső létállapot közlésének és a közlések általi kölcsönös befolyásoltatásnak tulajdonítottuk, mint azok összeredménye által megállapítottat és a társadalom fogalmára nézve jellemzőt, hogy egyedeinek cselekvése és magaviselete némely tekintetben olyan egyenlőséget mutat, mely az egyfajúságuk által föltételezetten túlmegy, a mi teljesen be van bizonyítva azon ismert valóság által, hogy az egyetlen társadalmi lénynek, az embernek — kétségbevonhatlan egyfajúsága mellett — különböző társadalmai azokban, a melyekben egy-egy társadalom egyedeinek cselekvése és magaviselete, vagy ha úgy akarjuk, szokásai megegyeznek egymás közt, nagyon feltűnő eltéréseket mutatnak más társadalmakkal szemben, mely eltérések olykor valódi ellentétekűl is tűnnek fel. Felismertük, hogy a tapasztalt eltérések azon alapúlnak, hogy egyrészt a társadalmak különböző fokain állanak a fejlődésnek, és hogy másrészt a fejlődés, a társadalmi lét különböző ágaiban véve, nem tart lépést a különböző társadalmakban, hanem egyikben előre siet némely

ágban, míg másban elmarad és viszont. Egyben mindamellett megegyez egymással minden társadalom, ha minden egyébben eltér is, megegyez másokkal akkor is, ha egyéb megállapodott szokással nem birna, abban, hogy egyedei közűl legalább egy[1]) meg van különböztetve a befolyás nagysága által, melyet cselekedetei vagy nyilatkozatai nyernek szemben másokéval, a kölcsönös befolyásolás közepette.

Ebből, hogy e vonás a társadalmakat általánosságukban és egytől egyig jellemzi, már következtethető, hogy az eredetire nézve nem sorolható az egy-egy társadalomhoz tartozó egyedeknek cselekvéseiben és magokviseletében való azon egyezéseihez, melyeket az egyenfajúságuk által föltételezett egyezéseken túlmenőknek tekintünk és melyek a más-más külbefolyások alatt végbemenő társadalmi fejlődés eredményei. Ebből önként folyni látszik, hogy fajjellemben gyökerez a kérdéses vonás; ezt egyelőre föltételezhetjük, noha később meg fogunk győződni róla, hogy az egy még sokkal általánosabb jelentőségű törvénynek nyilvánúlása. E helyen csak annyit szükséges megjegyezni, hogy a szóban lévő jellemvonás alapjában nem az emberi nemé kizárólagosan, hanem feltalálható más fajoknál is, ha tekinteten kívül hagyjuk azon tökéletesített alakot, azon felsőbb jelentőséget, melyet a beszéd tulajdona által az embernél nyer. Csak egyszerűen jeleznünk kell, hogy a csordásan élő emlős állatok fajainál vezető egyének léteznek, melyeket a csorda követ és, hogy az ilyen csordavezető mindig egy termetesség és erő által megkülönböztetett egyén, úgy, hogy nem lehet kétséges, miszerint a többiek részéről való önkénytes köve-

---

[1]) A legkezdetlegesebb állapotú társadalomban csak egy, a fejlődés foka szerint mind több.

tésben a vezető tulajdonainak elismerése nyilvánúl, mely öntudatlan alárendelkezést eredményez. Fontos, hogy elválaszszuk már e helyen a tényezőket, melyek összehatása hozza létre ama megkülönböződést a csorda egyedei közt.

Ezek :

1. Az egyfajú s a faj tulajdonai által összeségökben más fajoktól megkülönböztetett, egymással pedig egyenlő egyének közötti, a fajjelleg határain belűl mozgó különbségek, a miket az egyéni variabilitásnak nevezünk.

2. Az egyén ama képessége, mely szerint azon különbségekről tudomást vesz vagy öntudatlanúl befolyást enged azoknak saját cselekvésére.

Ez utóbbi képességet föltételezni kell okvetlenűl mindazon állatfajoknál, melyek csordákban élvén, egy kiváló egyén vezetését követik.

E tekintetben némely majom-fajok válnak ki az egyéb emlősök közűl. Igy *Rousselet* írja, hogy a ki élt Indiának ama vidékein, a hol a hanumán majom honos, felismeri, hogy az mindig törzsekben és egy főnök kormányzata alatt él; minden törzsnek megvan a maga mezeje, erdeje és romjai, s úgy látszik, hogy ezt saját területöknek tekintik, mert idegen, kóbori hanumánokat nem tűrnek ott. Dzsépur radzsput állam egykori, most lakatlan fővárosában, Amberben, a maharádzsák ottani pompás palotájában, a zenanahban (hárem) él egy törzse a hanumánoknak. Rousselet-t, ki huzamosabban tartózkodott itt, mindig nagy érdekkel nézték, mikor ebédelt; első sorban a nőstények, csecsemő majommal karjaikban, mögöttük a felnőtt hímek, míg a vén király egy magaslaton trónolt magánosan. [1])

---

[1]) L'Inde des Rajahs. Paris, 1877. p. 282.

A gibraltári szikla üregeiben angol oltalom alatt élő páviánok, melyek magasságra öt lábat érnek el és erőre az emberrel vetekednek, egy angol jelentés szerint, akkor huszonöten voltak; főnöküket, egy nagy, hím majmot egyszer a várban megfogtak; három angol tüzér alig birt vele; miután méreteket tettek rajta, szabadon bocsáttatott.

Talán lesznek, a kik e megkülönböztetési képesség s az abból kifejlett vezettetés alapján hajlandók volnának, a társadalom nevét kiterjeszteni e nemű egyéncsoportulatokra is. Azonban a vezetés itt leginkább csak az út megválasztására, az irány kijelölésére szorítkozik, vándorlás vagy menekűlés alkalmával és a követés nem is e cselekvény előnyeinek öntudatos fölismeréséből ered, hanem teljesen önkénytelen. Ugyanis, valamint az összetartás érzete onnan származik, hogy az egyes egyén a csorda minden más egyénét különkülön ismeri, míg a csordához nem tartozó fajrokonokat nem ismeri, úgy a csordavezetőnek követése ismét abból, hogy ezt mindegyik legrégebben és legjobban ismeri, lévén az mindig termetesség és erő által kiváló valamely vén himje a csordának. A merre ez véletlenűl ballag vagy rohan, arra a többi is. E viszonynak egyedűli eredménye, hogy a csorda együttmaradása inkább van így biztosítva, mint volna az egyének közti viszony teljes egyenlősége mellett. A vezető szereplése itt még funkcziónak alig nevezhető s azért a vezető sem szervnek s az ilyen vezetővel biró csorda sem szervezetnek, akár az ilyenre korlátoztassék a társadalom fogalma, akár nem.

Társadalomnak általában csak olyan csoportulatait az egyedeknek ismerhetjük el, a minők szorosan egységűl tűnnek fel ama tapinthatlan, de mégis reális kötelék által, melyet képeznek, mint az I. fejezetben már elmondatott: »az

egyedek belső életének nyilvánúlásai s e nyilvánúlások kölcsönös tudomásúl vétele, továbbá a belső életnek, valamint, ebből folyólag, a cselekvésnek ama nyilvánúlások általi befolyásoltatása.« E kötelék hiányában a csoport, habár az egyedek állandó összetartása és egy vezetőnek követése által egységűl tűnhet fel, társadalomnak még sem fog neveztethetni, mivel e hiány mellett jelentőségre nem emelkedhetnek az egyedről egyedre gyakorolt s a külső világnak az egyed belsejében való tisztább vagy homályosabb tükröződésén, azaz a felfogáson alapúló hatások. Mert míg egyrészt a kortársak közti értelmi kapocs egy minimumra van redukálva, addig másrészt az időben egymásra következő, egymást mint az egység létrészei, társadalmi anyagcserében felváltó egyedek közt e minimum is hiányzik. Ennélfogva — és tekintettel arra, hogy a szavak értelme mindig önkényes, bár nélkülözhetlen meghatározás dolga — ha a fenn mondott sajátságok (állandó összetartás és egy vezető követése) folytán társadalomnak akarnók is nevezni az ilyen egységet, ez ama záradékot kivánná meg, hogy a társadalom e neme minden fejlődésre, vagy magasabb társadalmi szerveződésre képtelen, minthogy az időben egymást követő egyedek (azaz a különböző nemzedékek) közt minden kötelék hiányzik; holott pedig a fejlődés előföltétele a benyomásoknak nemzedékről nemzedékre átruházása, sommázódása és átalakúlása. Ezekkel tehát, minthogy kezdetlegességökben mindenben hasonlók, nem volna miért foglalkozni.

Egy vezetőnek önkénytelen elismerése a csorda részéről, hogy abban eme elismertetésnek homályosabb vagy világosabb sejtelmét felköltse, olyan processus, melynek végbemenetele egyedűl annak értelmi erejétől föltételeztetik, valamint hogy innen kezdve a közösségi alkat további

fejlődése mindinkább az értelmiség fokával függ össze, míg a legkezdetlegesebb állapotok, hajlam és körülmények közvetlen kényszere által határoztatnak el. [1]) A vezetés öntudatossá váltával a tekintély gyakorlása lépést tarthat, vagy csak kevéssel követheti azt s a vezettetés szokása által már jól előkészített talajt talál. Ezzel azonban már eljutottunk azon pontra, melyen a további szervi fejlődés az egységek olyan értelmi fokától föltételeztetik, minőt az előttünk ismert lények között egyedűl az ember mutat; sőt kétséges, hogy már ezen foknak is világos példái az állatoknál észleltettek-e?

A társadalmi szerveződés további haladásához nélkülözhetlen értelmi tulajdont fölismerjük abban, mely képesít a közlési módozatok magasabb kifejlesztésére. Benyomások és kivánalmak önkénytelen érzéki nyilvánúlásait megérteni, azaz okozati összefüggésbe hozni eredetökkel, ez kétségtelenűl az első lépés ily rendszer kiképezése irányában. A nyilvánúlásokat megértetés czéljából, azaz már nem önkénytelenűl, hanem öntudatosan reprodukálni, — ez a magasabb állatoknál is feltalálható első stádiuma e képességnek, mely azonban e határvonalon belűl ismét tetemes fokozati eltéréseket mutat, a mennyiben az illető benyomás általánosabb vagy speciálisabb kategoria szerint közölhető.

Felesleges volna hosszasan fejtegetni, hogy mennyire föltételeztetik a közlési képességtől az egyedeknek, egyéni szervezetök eltérései által elő nem irt különnemű és egy-

---

[1]) Természetesen kiveendők e szabály alól is azon, már elébb a tárgyalásból kizárt magas szervezetű családközösségek, melyekben az egyének által a közösség érdekében teljesített feladatok különböződése, az egyéni szervezet eltérései által, úgy szólván, mechanikailag van előszabva.

mását kölcsönösen kiegészítő tevékenysége; vagy más szavakkal, hogy mennyire föltételeztetik azon képességtől a társadalmi szervek többoldalú kifejlődése, mely a szoros értelemben vett társadalmat az alsóbb-rendű közösségektő megkülönbözteti. Amannak legkezdetlegesebb fokául az tekinthető, midőn egy vagy több egyén már nem csupán követtetik a többi által, hanem öntudatosan és több oldalún gyakorol befolyást egyeseknek és az összeségnek cselekvésére. Ez t. i. utasítást adni és fogadni elválaszthatlan a közlési képességnek egy előhaladt fokától és valóban nem ismerünk állatfajt, a melynél ez konstatálható lenne; az ilyen szervezet már a beszéd tehetségével felruházott ember kizárólagos tulajdona. [1]) E tény önként rávezet egy észleletre, melynek formulázása további fejtegetéseinknek hasznára válhat; hogy t. i. a közlési rendszer minden most élő embereknél sokkal magasabb fejlődési fokot ért el, mint minőt a fennálló társadalmi szervezetek tesznek szükségessé és hogy a nyelv mindenütt megfelelhetne sokkal fejlettebb társadalmi állapotok szükségeinek, mint a milyenek az illető helyen belső fejlődés által elérettek.

A nyelvnek fejletlensége vagy szegénysége az embernél nem akadálya az értelmi fok emelkedésének, mert ehhez mindenkor könnyen hozzáalkalmazkodik és követni képes minden lépését a haladásban. Ez a későbbi szellemi s irodalmi kultúra korszakára nézve nagyon ismert és elismert tény. Tudja mindenki, hogy nem volt még eset rá, hogy valamely fogalom kifejezésére szót ne találtak volna; ellenben a régibb és újabb philosophia és a középkori pseudo-

[1]) Egyébiránt alig lehet kételkedni, hogy az emberiség ezen számkivetettei, úgy mint a busmanok is, valamivel magasabb társadalmi és mívelődési fokról sülyedtek le.

tudományos vagy metaphysikai irodalom temérdek példával bizonyítják, hogy szavak gyártathattak, melyek mögött fogalmat hiába keresne az ember. Hogy a fejlődési történet minden stádiumában a közlési képességnek kellett függnie az értelmi foktól és nem fordítva, ennek amattól, ez kiviláglik, ha tekintetbe veszszük, hogy mennyire és a legszigorúbban véve, értelmi tulajdonokon alapszik a közlés képessége. — Azon, pusztán a sensatió elevenségét tanúsító sajátság, a mely szerint benyomások tükröződnek a benyomást fogadó lény külső magatartásában s illetve valamely hangban nyilvánúlnak, ez magában sohasem adná meg a közlés lehetőségét, a mely nem a hangok produkálásától, hanem azok felfogásától függ, t. i. a képességtől a hallott hangokat összeköttetésbe hozni a benyomásokkal, melyekkel korábbi alkalmaknál párosúltak azok, a mi emlékező tehetséget és kombinácziót föltételez. Ha a hangok kiejtése czélzástalanúl imitativ és emotionális tény volt, de azoknak felfogása és a korábban azon hangokkal kapcsolatosan tapasztalt benyomásoknak az emlékezetben általok való fölélesztése intellektuális tény.

Hogy tehát a közlési képesség kezdeteiből a valódi beszéd fejlődhessék, az embernek erősebb értelmiség által kellett különböznie az állatoktól, már mielőtt beszélő lény lett volna. E szerint társadalmi szervezetek keletkezésének lehetősége, mely közvetlenűl a közlési képesség magas fejlettségétől függött, közvetve föltételezve volt az értelemnek magasabb fokától. Nehogy félreértessem, szükségesnek tartom különösen hangsúlyozni, hogy szervezet létrejöttének lehetősége volt ezektől föltételezve, hogy ezek csak megengedték, a mi hiányukban létre nem jöhetett volna, de a mit ezen tényezők positiv hatásából lehozni nem lehet, *leg-*

kevesbbé pedig a társadalom megalkotását az értelemből akkép, hogy előnyeinek felfogása birta volna reá az embert annak megalkotására.

Azonkívül, hogy a kezdetleges beszéd tulajdonával birnia kellett az embernek, hogy létre jöhessen a társadalom, szükségkép föltételezendő az is, hogy annak előtte már olyan csoportokban élt légyen, a melyek tagjai állandóan öszszetartottak. Ez következik egyrészt abból, hogy szerves társadalom közvetlenül csak ilyenből, mint közvetlen előfokából fejlődhetett, de azonkívül a beszédnek fejlődése is föltételezi a szükséges értelmi fokon kívül ilyen csoportok előzetes fennállását. Mert ha föltehetjük bár, hogy az első emotionális hangok, mint az általános fajjellem által meghatározottak, egy fajnak minden egyénénél hasonlók, de a benyomások mind specializáltabb nyilvánításával, szükségkép kellett az egyéni kedélyalkat és hangulat különböző voltánál fogva, ezeknek mind szabadabban is tükröződniök a nyilvánúlásokban. Az egyének vagy családok elkülönzött élete mellett az egyéni hangképzés mindig megtartotta volna jogait, mert a család ha az ivadékok együttmaradásával csoporttá nem szaporodik, szükségkép felbomlik; tagjai ugyan más családok ivadékaival párosúlva, ismét családot alkotnak, mi azonban a beszéd kifejlése előfeltételeinek nem felel meg. Ugyanazon egyének állandó és sűrű érintkezése, más fajrokonoktól való elszigetelődéssel kellett hozzá, hogy az utánzási hajlamnak (itt az egyénről egyénre gyakorolt alakító befolyás) és a hangok közötti kiválasztásnak közreműködése mellett, specializáltabb benyomások nyilvánításánál, egyugyanazon hangok emelkedhessenek általános érvényre, a mi által egyedűl lehetett a nyilvánítás közléssé.

Minél többneműek voltak a fogadott benyomások, ille-

tőleg minél inkább disciplinálva volt az értelem a benyomások közt való különböztetésre, azoknak specializálására, annál nélkülözhetlenebb volt a közlési képesség fentartására ugyanazon egyének állandó együttélése. Az embernél pedig az értelemnek ilyen módon való kifejlődését előmozdította az is, és talán kiválólag ez, hogy kezének alkata, egybekötve már előzetesen elért értelmi fokával, reávezette külső, azaz nem szervezetéhez tartozó eszközök használatára, természetes eszközeit, a külső szerveket ekkép mintegy megtoldva. Bizonyosan nem állott meg ott, hol a majom, t. i. kövek használatánál magvak feltörésére, hanem megcsinálta a legkezdetlegesebb kő- és faszerszámokat és fegyvereket, sőt talán a védő hajlékot is, mielőtt a közlési képesség oda fejlődött volna, hol már beszédnek nevezhető. Ugyanis az intellektuális különbség, mely abban, mit technikai tevékenységnek nevezhetünk, a legalacsonyabban álló embert némely magasabb állatoktól elválasztja, habár nagy, de mégis csekélyebb annál, melyet a beszélésnek az előbbeni által birt képessége állapít meg köztök. A beszéd kifejtésére szükséges értelmi fok magasabb lévén, mint a primitiv ipari tevékenységre megkivánt, ezen utóbb nevezett fok bizonyosan korábban is éretett el. Itt egy látszólagos ellenmondást kell földeríteni: ha a kezdetleges technikai fejlődés korábbi, mint a nyelv, mikép van az, hogy némely népeknél, a beszédnek kifejlődése daczára, amaz oly alacsony fokon maradt, a minőn, mint az iméntiekben föltételeztük, állhatott már a nyelv kifejlődése előtt; vagyis oly alacsonyan, hogy ezen primärebb tulajdonban elért fokuk által kevesebbet különböznek az állatoktól, mint a közlési képesség secundärebb tulajdona által. Az ellenmondás, a mennyiben erről szó lehet, abban áll, hogy a beszédre képesítő magasabb

értelem daczára, az ember technikailag megállott azon fokon, melyet csekélyebb értelem mellett is elérhetett. A megfejtés következő: technikai haladás föltételeztetik különböző tényezőktől, u. m. egyrészt olyan kedvező viszonyoktól, melyek arra könnyen reávezetnek, mint p. o. az eszközöknek, edényeknek stb. a természetben meglevő, könnyen megszerezhető anyagai, sőt mintái; másrészt olyan kedvezőtlen körülményektől, melyek e tekintetben kényszert gyakorolnak. E két rendbeli körülmények összeműködésétől függ e téren a haladás; a hol egyik vagy másik hiányzik, lassú lesz az; a hol mindkettő hiányzik, ott semmi haladás nem lehet, mint a tűzföldieknél; sőt hanyatlás következhet be, ha előbb azon két tényező megvolt s aztán p. o. más területre űzetés folytán, megszűnt.

A kezdetleges kultúra első eszközei által komplikáltabb létviszonyok és egyéni vonatkozások szaporították azon benyomásokat és észleleteket, melyeknek közlése külön-külön jelt igényelt és növekedett általok a közlési képességnek fontossága is a közösségre nézve. És minél fontosabbá vált e képesség, annál biztosabb volt további kifejlődése, mint a természetes választás alapján minden olyan tulajdoné, melynek nagyobb mértékű birtokával növekszik a létért való küzdelemben a fenmaradás valószínüsége. Az állatok létföltételei közt is fontosak a hangok, melyekkel veszély esetében egymást figyelmeztetik avagy tápszer feltalálásakor egymást hívják. Ha a különböző csordák és csapatok közt, azoknak, melyek a közlési képességet nagyobb mértékben birták, a létért való küzdelemben előnyük volt, az ilyeneknek gyakoribb megmenekvése a semmisüléssel fenyegető veszélyek elől és belfajzás általi terjeszkedése, egyszersmind azon képességnek további növekedését is előmozdította, az

által, hogy a természetes választás ezeknek ivadékai közt folyhatott ugyanazon irányban tovább. Ugyanis ha szerencsés hajlamaik folytán erősen elszaporodott csapatok megoszoltak több csapatra (mi ily esetben elkerülhetlenül bekövetkezik, mert nagyobb számú közösségek csak kifejlett társadalmi szervezet által tarthatók össze), ezen új közösségek elszigetelődvén egymástól és különböző esélyek befolyása alá jutván, örökölt tulajdonaikat is különböző gyorsasággal fogják tovább fejleszteni, a mi ismét azoknak kiválasztására vezet, melyek ezt leggyorsabban teszik.

Hogy az ősemberek közt folyt ilyen kiválasztási processus a közlési képesség alapján, ez nagyobb valószinűséget nyer az által is, hogy a beszéd tulajdona az egész emberiséggel közös, — noha ez értelmi s egyéb tekintetben oly jelentékeny eltéréseket mutat az egyes fajok közt. Tekintve, hogy az embert beszéd nélküli ősöktől származónak kell föltételeznünk és tekintve, hogy alig hihető, mikép ez ősök minden ivadéka kiképezte volna e tulajdont, tehát föltételezendő, hogy azok, melyek erre képesek nem voltak, már korán kihaltak, a létért való küzdelemben merűlvén el, nem lévén képesek a versenyt kiállni azon fajrokonaikkal, melyek e tulajdont birták.

Az ezen következtetések által megállapított okokat és hatásokat, mielőtt tovább mennénk, világosság kedvéért okozati rendben rekapituláljuk.

Az ember még midőn szervezetlen közösségben élt s a beszédet még nem birta, egyéb állatokhoz viszonyítva kiváló értelmességgel volt felruházva. E föltevésre a hatásokból visszafelé következtetve jutottunk; induktiv bizonyítékok nem állanak rendelkezésűl, de nem is szükségesek. Ha tovább menve vissza, ezen sajátság eredetét keresnők,

csak a létért való küzdelem általi természetes választás törvényére jutnánk, mely minden fajbeli különböződés, minden alkati sajátság közös eredete. Számosak és kivált nagyon eltérők azon tulajdonok, melyeknek kiváló foka előmozdította az egyéni lét fentartását és a faj fenmaradását, u. m. izomerő, természetes fegyverek, mint hatalmas fogak, karmok vagy szarvak, nagy termet, megfelelő erővel; kis termet, mely búvó helyet könnyen talál, hová a nagyobb ellenség nem követheti; gyorsaság a futásban, fákon való kúszásban és úszásban; éles látás, éber hallás, pánczélszerű bőr, végtelen szaporaság, mely minden pusztítással daczol, mind e tulajdonok kifejlődhettek az ismert törvény alapján azon fokig, melyet a jelen állatvilág fajai mutatnak, eredetileg végtelen apró eltérésekből, melyek az őslények alkatait egymás közt megkülönböztették. Csodálatos volna, ha csak az értelem, melynek egy bizonyos fokát az önálló mozgással biró állatok egyike sem nélkülözheti, bármily mérvben birja is a fenn elősorolt tulajdonok egyikét vagy többjeit, ha csak az értelem lett volna az, melynek kiválóbb foka tulajdonosának állandó előnyt s ezzel magának a tulajdonnak fejlődési képességet ne szerzett volna. Csodálkozni lehetne inkább azon, hogy e tulajdon épen csak egy faj keletkezésére nyújtott alkalmat, azaz csak egy fajnál fejlődött ki rendkívüli mértékben; de e részben sokat magyaráz azon tény, hogy olyan lénynél fejlődött, mely egyéb szervezeti előnyökkel nem birt; sem természetes fegyverek, sem négy könnyű láb a futáshoz, sem négy kéz a kúszáshoz, sem pánczélszerű bőr, hanem közepes termet, és aránylag középszerű izomerő. — Kétségtelen, hogy e szegénység egyrészt s azon gazdagság másrészt okozati összefüggésben állanak, és csaknem bizonyos, hogy két ekkép jellemzett faj egymás mellett ki nem

fejlődhetett, meg nem állhatott; mert egyiknél mégis csekélyebbnek kellett volna lennie az értelemnek, mint a másiknál, s nem lévén ellensúlyozva egyéb előnyök által, a gyengébbnek végleges legyőzetése állította volna helyre az értelmi faj egységét.

A vérrokon hordákban élő emberek értelmi tulajdonainak tehát, midőn az emberek külső alkata már a maihoz hasonló volt, oly fokon kellett állaniok, mely pótolhatta egyéb alkati előnyöknek hiányát, megengedve a kéz természetes ügyességének minden irányban, fegyverek, eszközök stb. készítésére való kizsákmányolását, a mi a majomnál, kellő értelmi tulajdonok hiányában, nem létesűlhetett, noha kezének alkotása nem kedvezőtlenebb, mint az emberi kézé.

Ezen foka az értelemnek elég magas volt arra, hogy megengedje a közlési képességből való kifejlődését a beszéd tulajdonának, mely kifejlődést előmozdították a technikus tevékenység folytán komplikáltabb egyéni érintkezések és általában komplikáltabb létviszonyok.

Az értelemnek ezen értelmi productumok által meghatározott foka, egybekötve ezen productumokkal, azaz a beszéd tulajdonával és az ipari tevékenységgel, lehetővé tették a társadalmi szervek képződését, valamint állandó olyan szokások meggyökerezését is, melyek nem a fajjellegből erednek, melyeket az ember állati szervezete, a mennyiben a gondolkodás szerveit tekinteten kívül hagyjuk, nem szükségkép föltételez. Ezzel lehetővé lett a társadalmi szervezet megalakúlása, a mennyiben a főnöki hatalom képzi annak egyedűl általános jellemvonását.

És most áttérünk a tényezőkre, melyek — miután a lehetőség meg volt adva reá — azt tényleg létrehozhatták.

Többen reá utaltak már a természetes kiválasztásra,

mint a társadalmi fejlődésben közreműködő tényezőre. Igy Bagehot: »Bármi mondassék a természet kiválasztás principiuma ellen egyéb szakokban, irja a nevezett, a kora emberi történetben való predominátiója iránt nincs kétség. A legerősebbek kiirtották a leggyengébbeket, a hogy tudták. Nem szükségel bizonyítást az, hogy bármely formája a polgári társulásnak hatályosabb, mint semminő; hogy bizonyos számú családok csoportúlata, mely, habár csak lazán is követ egy vezetőt, erősebb lesz az olyan családoknál, melyek nem engedelmeskednek senkinek, hanem a világban szétszórva bolyonganak, mindegyik egyedűl küzdvén magáért.«

És alább: »Korai időkben a kormányzat mennyisége sokkal fontosabb, mint annak minősége. A mire az embereknek szükségök van, az egy, az egyéneket összefoglaló szabályoztatás, a mely velök ugyanazon dolgokat tételi, mely megmondja nekik, hogy egymástól mit várhatnak, — mely egy mintára alakítja s így megtartja őket. Hogy miből áll ezen szabályoztatás, az nem bir nagy fontossággal. A jó szabályoztatás jobb, mint a rossz, a rossz jobb, mint semminő.« [1])

Az ebből folyó következtetést az idézett iró a társadalomnak csupán fenmaradására és fejlődésére látja alkalmazhatónak, és nem vél határozottan felelhetni arra, hogy mikép lett a társadalom. Ez onnan magyarázható, hogy csak két élesen elkülönített, ellentétes állapotot lát: társadalmi lét és ennek ellenkezője.

Ebben hibáz, mi annyival kevésbbé bocsátható meg, mivel a természetes kiválasztási elmélet ismerete és elfogadása által előkészítve kellene lennie azon igazság fölisme-

---

[1]) *Bagehot,* Physics and Politics, London, 1872.

résére, hogy e látszólagos ellentétek tulajdonképen csak szélsőségek, melyeket végtelen apró eltérésű közbenső fokok sorozata köt össze, a mi különben közelebbi vizsgálatnál minden ellentétre nézve kitűnik.

Teljesen közvetítetlenek csupán különböző kategóriájú dolgok lehetnek, a melyek pedig természetesen nem mutathatnak ellentétet.

Nincs ok, a melynél fogva kétségbe lehetne vonni, hogy ugyanazon tényezők, a melyek a fokozat felső lépcsőin a csúcsponthoz közelebb visznek, ugyanazok az alsóbb fokokon a fenékponttól való eltávozást okozhatnának.

Igaz, hogy a természetes választás hatásának kiterjesztésével a fokozat minden részére, még nincs megfejtve a haladás egész titka: e tényező kiegészítést látszik kivánni. Mert ha a fejlettebb társadalmak sikeresebben, mint a fejletlenek, ezek sikeresebben, mint a közösségek, s a közösségek ismét sikeresebben, mint a remeték, kűzdöttek a létért, s ennek folytán az utóbbiak kivesztek, míg a közösségek közűl csak kivételes körűlmények közt s a hol valódi társadalmak hatásától óva voltak, tartották fenn magokat némelyek, ez nem magyarázza meg, hogy miért éltek némelyek remete módon, míg mások közösségben s ismét mások társadalomban. Ezt csak egyéni tulajdonok eltérései vagy egy egyéni tulajdon különböző foka magyarázhatja meg. — A létért való küzdelem a közösségeknek kedvezve, a remetékkel szemben s a társadalmaknak a közösségekkel szemben, ekkép választást eszközölt azon egyéni tulajdon alapján és így mindinkább növelte azt. Ezen tulajdon tehát az, melylyel összevetve lesz a természetes kiválasztás a társadalmi fejlődés tényezőjévé.

E tulajdon meg van találva. Régen ajkán van minden-

kinek, ki e kérdéssel foglalkozott. De tudományos eredmény érvényére nem emelkedhetett az ebben félig meglevő egyszerű igazság, míg kiegészítője, a természetes választás elmélete hiányzott. Ennek hiányában kénytelen volt a philosophus föltételezni, hogy az ember eredetileg kész társulási hajlammal, mint fajjelleggel felruházva a természet által, mint kész alkatrésze a társadalomnak, mint kifejlett zoon politikon lépett be a teremtésbe, a mi elkerűlhetlenné tette a további tévedéseket.

Bizonyítékáúl ennek, idézünk egy irót, ki egészen más fokával a tudományos komolyságnak és a szellemi eszközöknek, mint az imént idézett Bagehot, s oly beható mélységgel, mint azóta talán senki, fürkészte a társadalmi fejlődés természet-törvényét. Ez iró Comte Ágost, ki noha a haladás eszméjét első vezette be a társadalmi viszonyok szemléletébe, az ember tulajdonait mindamellett stationáriusoknak tudta képzelni. — Stationáriusoknak képzelte azokat, ez kitűnik onnan, hogy a jelenből a multra következtetve, azon társadalmi hajlamokat, melyeket a kultúrállam polgára mutat, (kire nézve a társadalmon kívüli élet, erkölcsileg épen oly lehetetlen, mint physikailag) kiterjesztve egész belterjességökben a polgárisúlt népek legrégibb őseire is, ezekből közvetlenűl lehozhatni vélte a társadalomnak rögtöni megalapítását. Sajnos tévedése — melyet egy ezen tárgy felvilágosításához nélkülözhetlen igazsággal való ismeretlensége magyaráz meg — annyira vitte, hogy Gallnak, az úgynevezett phrenologia feltalálójának tarthatlan rendszerét elfogadva, kiválólag ennek tekintélyére hivatkozott, [1]) midőn a

[1]) »Ezen elmélet tudományosan megállapította az emberi természet ellenállhatlan társadalmi hajlamát.« *Comte,* Cours de philosophie positive. IV. köt. 363. l.

polgári hajlamokat eredeti és megmásíthatlan fajjellegűl nyilatkoztatta, mely minden egyébnek hozzájárúlása nélkűl létrehozta a társadalmat. Szerinte a Gall tanúsága után ez igazság semmi más bizonyítást nem igényelt.

»Az emberi nemnek egy, az együttes életre ösztönszerű hajlam folytán, függetlenűl minden személyes számítástól, és gyakran a legerélyesebb egyéni érdekek ellenére való kiválóan spontán sociabilitása, kétségbe tehát tovább nem vonható még azok által sem, a kik nem vennék eléggé tekintetbe azon nélkülözhetlen világot, melyet értelmi és erkölcsi természetünknek egy egészséges biologiai theoriája (a Gall-féle systema) áraszt e tárgyra.«

Ezt irja Comte, [1]) miután szerencsésen megczáfolta azon nézetet, a mely szerint a társadalmi életből az egyénre nézve eredő előnyök megfontolása birta volna reá az embert a társadalom megalapítására; helyesen utal azon »circulus viciosus«-ra, melyet e föltevés képez azon tagadhatlan igazsággal összetéve, hogy a társadalmi élet előnyeiről való egyéni meggyőződés nem előzhette meg ezen életmódot és csak hosszasabb társadalmi fejlődés után jöhetett létre.

De bármennyire igaza legyen is ebben, argumentumot, mint ő véli, még sem képezhet ez igazság ama föltevésre, mely saját elméletéből foly, hogy t. i. a társulási hajlamnak kiváló, az ősembert az állatoktól gyökeresen megkülönböztető mértéke vezette volna ezt reá a társadalomnak rögtönös megalapítására. E föltevés egészen önkényes. Ellenkezőleg bizonyosnak lehet tekinteni, hogy az ősember épen e tekintetben nem vált ki az állatok közűl. Igaz, a társadalomban növekedett embernél szintén általá-

---

[1]) Cours de philosophie positive. Paris, 1869. IV. köt. 386. l.

nos e hajlam és elismerjük, nemcsak szokásból ered, hanem vele született. Azonban tudjuk most, hogy az innátus, vagyis örökölt hajlamokat az ősök sajátították el a létért való küzdelem s a természetes kiválasztás hatása alatt; ezek a fajnak megszokásai. És ilyen elsajátítottnak kell tekinteni minden olyan jellemző tulajdont, mely nem tartozik a szerves életnek alapföltételei közé.

Ellenben minden öntudatos lénynél *a priori* föltételezhető azon hajlam különböző fokokban, ha ezen fokokat a 0 pont alatt is tovább terjedőknek képzeljük, mint negativ nagyságokat. Negativ fokokat határoznak meg olyan lényeknél, melyeknél a magános élet szabály, a szülők és fiatalok közti és a testvérek közti együttmaradásnak tartama. A társulási hajlamnak magasabb foka és nemkülönben a 0 ponton alól, a társulási hajlam hiányának csekélyebb foka számos fajnál növelte a fenmaradás valószínüségét s azon irányban természetes kiválasztást eszközölt, növelhetvén ez által a társulási hajlamot azon fokig, hol egy csoportnak nemzedékről nemzedékre való együttartását eredményezte. És így az emberek őseit sem a természetökben eredetileg meglevő hajlam hozta össze: hanem azon előnyök, melyek azokra nézve, kikben a társulási hajlamnak egy csirája véletlenül megvolt, ebből származtak, — ezen előnyök okozták, hogy mind több olyan egyén született, kiben azon hajlam megvolt. A társadalomban élő embereknek az életöket minden oldalról fenyegető veszélyeknek elkerülése és magzataiknak fölnevelése azon korig, midőn magokról gondoskodhattak, gyakrabban sikerült, mint a magánosan élőknek vagyis a társadalmi élet következménye az átlagos életkornak meghosszabbodása volt.

A társadalmi hajlamnak tehát már igen csekély foka

is az egyéneknek egy részénél, csupán az által, hogy más számos egyénnél, még csekélyebb volt azon hajlam, s illetőleg még nagyobb annak hiánya, a létért való küzdelem által eszközölt kiválasztás és öröklés útján szükségképen reá vezetett a társadalmi hajlam erősbödésére.

Ez nélkülözhetlen alapföltétele a társadalmak képződésének. Mindamellett ez magában nem hozza létre a társadalmat, melylyel a szervezet fogalmát hozzuk kapcsolatba. Szervezet szervek nélkül nem létezik. A csapat vezetője ugyan, a kit a többiek követtek, magában foglalja egy szervnek csiráját; ő ugyanazon tényezők által emelkedik ki a többi közűl, melyek a főnöki állást hozzák létre; ezek az egyéni tulajdonok, melyek megkülönböztetik társaitól; de nekik a vezető és a többi kölcsönös viszonyára egyéb befolyásuk egyelőre nincs annál, hogy ezek követik amazt az általa választott úton vagy irányban. Mindamellett ugyanezen alapon fejlődik a legelső társadalmi szerv. A vezető és követői közt csupán a közlések kapcsa hiányzik. A főnök eredetileg sohasem egyéb, mint ilyen tulajdonai által megkülönböztetett egyén; de a beszéd kifejlődésével a viszony átalakúl; a szervi egység általában valódibb alapot nyer az összes egyedek viszonyában tekintve is; s ugyanannak folytán a vezető tekintélye többféle irányban nyilvánúlhat és míg egyrészt a közlések szellemi kapcsával születik meg a valódi felsőbb egység, addig ez, minden egyébnek hozzájárulása nélkül, átalakítja a vezetőt politikai fejjé, minthogy amannak, hogy cselekvőleges tekintélyt is gyakorolhasson, hogy utasítást másképen is, mint példája által adhasson, erre csak a közlés képessége hiányzott. A kiváló egyének kiváló helyzete, a közbenső érintkezési eszköznek, a melylyel az egyének értelmileg egymásra hathattak, a beszédnek

keletkezésével önként átment tekintély gyakorlásába, melyre a hajlamnak már előbb meg kellett lennie úgy annál, ki a tekintélyt gyakorolta, mint annál, a kin az gyakoroltatott s a mely hajlam csak a közvetítő eszköz létrejöttét várta. A személyes tulajdonokon alapúlónak, tisztán a személyhez kötöttnek kell tehát azon személyes érintkezési viszonyokból önkénytesen, mondhatnám, mechanikus módon kifejlődő tekintélyt képzelnünk.

Hogy ilyen módon lesznek főnökök, ezt számos tapasztalat bizonyítja, melyeket kijelölni nem mulaszthatjuk el

A legkezdetlegesebb népségek közé számíttatnak általánosan és kétségtelenűl jogosan Ausztrália benszülöttei; bizonyos rólok, hogy politikai szervek tekintetében a legalsóbb fokok egyikét foglalják el. Némely utazók s ezek után induló ethnographusok is, minden politikai szervezettséget eltagadtak tőlök, azon legkezdetlegesebbet is, melyet a csordavezető képvisel. Azonban ha némi tüzetességgel megvizsgáljuk az ide tartozó jelentéseket, meg fogunk róla győződni, hogy e felfogás téves és a tárgy lényegéről való helytelen fogalmakon alapszik.

Hogy e részben mennyi az ellenmondás, olykor ugyanazon forrásban is, ennek bizonyítékáúl idézünk egy, a megelőzőkben már gyakran idézett munkából, mely források összeállításának tekintetében rendkívüli érdemű.

»Majd sehol sem találkoznak főnökök (Hivatkozás Eyre-re II. köt. 315. l.); valóban konstatálva vannak a Moreton-öböl vidékén, a hol nagy tekintélyt élveznek és — úgy mond — korlátlan hatalmúak, (hiv. *d'Urville*-re a. I. 509., *Field*-re 62.) és Melville szigetén (hiv. *Meinicke* az erről való irodalom iránt); Koburg szigetéről azonban *Macgillioray* (I. 151.) határozottan értesít, hogy ott főnökök nem

léteznek. A délen léteznek (hiv. *Stanbridge* 286.) örökös törzsfőnökök (a mihez a magunk részéről kérdőjelt szeretnénk csatolni), a kik alatt ismét a véneknek, a családfőknek és az orvosoknak van befolyásuk. A belsőben is léteznek, mint látszik, némely helyen főnökök, igy p. o. a Koburg félszigetről délen (*Earl* J. R. G. S. 16. 245.), a Bogan folyó mentén (*Mitchell* three exp. I. 192. és egyebütt) hasonlókép északon a Torres-medenczénél, hol a főnök (egy öreg ember) deszpotikus hatalmi és megkülönböztető jelűl homlokszalagot visel emutollakból (*Hack,* Petermannál 1860. 301.). A kiket közönségesen főnököknek neveznek, azok csak idősebb emberek, kik hadi tettek, nagyobb varázsművészet stb. által általános tekintélyben állanak; hatalmok gyarapszik az évekkel, bizonyos étkek kiválólag őket illetik, bizonyos fegyvereket, kvarczdarabokat és több effélét csak nekik szabad viselniök. Parancsot azonban nem osztanak, csak tanácsot.«[1])

Gerland, véleményem szerint, itt igen helyesen jelez két tényezőt, melyek mindegyike magában lehet a kezdetleges főnökség alapjává, a hadvezéri és a theokratikus tekintély; és ha azokat, kik ily tekintély által kitűnnek, főnökűl el nem ismeri, ez nem egyéb szőrszálhasogatásnál, mely a nevet megtagadja az alapon, hogy az egyéni variabilitás folytán keletkezett. Ez első társadalmi megkülönböződés, mely a társadalom öntudatán kívül önkénytesen jött létre, még nem nyert ebben nevet, s ezért főnök névvel nem illethető. De tényleg az, és lényegében csírája a politikai cselekvés központosúlásának, melyben a tulajdonok által megkülönböztetett egyéniség a polgárisodás legfelső fokain is

---

[1]) *Waitz-Gerlaud,* VI. 790.

megtartja döntő erejét, valamint hogy az egyéni variabilitás alapja minden társadalmi szerveződésnek.

Túlzásnak nevezi Gerland, ha egy utazó [1]) egy neméről a kormányzatnak beszél, melyet a vének, a varázs-orvos és hadi vezetők kezelnek, valamint általánosan elismert főnökökről, a kik a vándorlásokban vezetnének, szerződéseket kötnének és a tulajdont védenék, habár elismeri, hogy »azon főnökök, kik kiváló eszélyesség és más efféle által nyertek előrangot, mely természetesen nem örökös, valóban úgy lépnek fel, mint közvetítők, a hol különböző törzsek közt folynak tárgyalások, mint vezetők, mint peres ügyekben döntő véleményt mondók, stb., de minden előjog nélkűl.« [2]) Mint ha ily tekintély gyakorlása magában nem lenne már előjog!

Hogy egy neme a kormányzatnak, olyan, minőt Hodgson erősít, valóban létezik, ezt mások jelentései is megerősítik, a mire később visszatérünk. Itt közvetlenűl meg kell említenünk, a mit ausztráliai hordák vezető egyénei iránt más helyeken találunk.

»Az eddig ismert ausztráliai törzsek egyikénél sem találkozik, a kit főnökűl ismernének el, habár azok mindegyikében van nehány férfi, a ki vezet,« irja *Eyre*; [3]) hasonló nyilatkozatok, melyek vezető férfiakat említenek, de főnök létét kereken tagadják, gyakoriak az utazók jelentéseiben, és ezek talán legtöbbet bizonyítanak felfogásunk mellett. *Sturt* egy helyen azt mondja, hogy a törzs aggja (the elder) rendesen főnöke annak, [4]) de ez szerinte is szenved kivételt,

---

[1]) *Hodgson.*

[2]) I. h.

[3]) Id. *Descr. Soc.* 3. 10.

[4]) *Australia,* I. 145. id. D. S. 3. 10.

mert más helyen [1]) emlit egy főnököt, a ki rendkívül magas termetű volt, legalább is 6 láb 3 hüvelyknyi; ennek korát mintegy 24 esztendőre teszi. A testi erő, mely termetességgel gyakran együtt jár, kétségtelenűl egyike ama tulajdonoknak, melyek kiváló állást biztosítanak s a kor is csak ha erőteljes, szerzi meg azt. Igy egy más utazó említ egy főnököt, ki már öreg ember volt — mintegy 60 évesre becsülte — de csapatának többi tagját termete magasságára nézve messze fölülmúlta; ő volt egyszersmind a horda egyedűli vén embere; magassága 6 láb 2 hüvelyk (angol mérték) volt és súlya mintegy 15 kőnyi lehetett; kissé ugyan túlkövér, ereje mégis jelentékeny lehetett. Testének arányai rendkívül szépek voltak; melle annyira domború volt, hogy egy reá fektetett dzsida megmaradt rajta. [2]) — Midőn a csapat útra kerekedett, a vén főnök hangos ku-ih — egész Ausztráliában elterjedt hivó kiáltással hítta össze embereit. [3]) Midőn Nyugat-Ausztrália kormányzója 1848-ban meglátogatott egy újon fölfedezett vidéket, egy csapata a vadaknak megtámadta a társaságot. A kormányzó lelőtte a hozzá legközelebbi férfit, a ki befolyást látszott gyakorolni a többiek mozdulatainak vezetésében. Ez »pompás ficzkó« (a splendid fellow) volt, hat lábnyinál magasabb. [4]) — *Mundy* említ Darling River Soundban folyam-főnököket, a kik csak egy fejsze árán engedtek vizet meríteni folyamukból. [5])

---

[1]) I. m. II. 72. id. u. o.

[2]) *Mundy*, Wanderungen in Australien. Leipzig, 1856. Aus dem englischen. S. 79.

[3]) I. h. 90. l.

[4]) *Chauncy*, Notes and Anecdotes of the Aborigines of Australia. Benfoglalva *Smyth* i. m. függelekében, II. 227.

[5]) Wanderungen stb. 85.

Bizonyos, hogy a kor is, ha a mellett erőteljes volt szerzett tekintélyt. A »pinnarú« szó, melylyel az utazók jelzik ama véneket, kik csapatjokban nagyobb befolyással birnak — valóban annyit jelent, hogy »öreg ember.« Azonban *Smyth*-nél »nagy ember«-rel is adatik vissza[1]) és kétségen kívűl tekintélyes, vezető férfiakat jelent, valamint a kora középkorban a régi frankoknál senior és a török törzseknél akszakál.

Azonban testi erő és merészség magokban is leggyakrabban adják meg a döntő befolyást; a már említett példákon kívül még a következőket találom: az 1832—33. év táján egy hatalmas vezető két társával együtt tőrbe ejtetett és elfogatott. E férfiak nevei voltak: Yagan, Daumera és Nyinyinni. Yagan az »Upper Swan« törzsnek volt egyik főnöke. Magas, athletikus és izmos termetű volt és külsejében a »vad«-nak erős vonását birta. Egyébkép méltóságteljes és udvarias viselete tekintetében egy angol született törvényhozóhoz hasonlítják. De olykor a vadember szenvedélyei lebbentek meg homlokán, nem engedvén létrejönni bizalmat. Szép jellem volt, de e mellett réme a gyarmatnak. Törzse (csapatja) 70—80 embert számlált.[2])

Az angolok egyes benszülötteket olykor a király nevével is ruháznak fel, habár mindig parodizálva, így *Smyth*-nél említtetik »Benbow király, ki 1848-ban nagyon ismeretes volt Melbourneban,« és »Vilmos király, három törzs *főembere*« (principal man), t. i. a Barrabul, a Bun-ung-on és a Leigh-folyó törzseké.[3])

---

[1]) P. o. II. 306.

[2]) *Chauncy* i. h. 226. l.

[3]) *Aborig.* I. 158.

Más tulajdonok is, mint testi erő és kiváló bátorság, kiemelik olykor az egyest, így találó ész és bizonyos ügyességek. *Mitchell* egy példáját mutatja be ama »qualifikácziók«-nak, melyek vad törzseknél kitűntetik a főnököt. »Nehány vadember, miután hiába törekedtek egy oposszumot kikapni a fa odvából, melybe elbújt, előkurjantotta (az ismeretes ku-ih-val) a »király«-t. Királyi barátunk előjött, egy pillanat alatt felkúszott a fára és rövid szemle után, hallgatódzva apró pálczikákat ejtett a fa odvába, mire annak egy alább lévő helyét jelölte meg, hol társai lyukat vágtak s egy pillanat múlva az oposszum kezökben volt.« [1])

Egy főnöke a Yarra-törzsnek, nevén Billi-billari szintén említtetik *Smyth*-nél. [2])

A vezetőknek igazságszolgáltató és policziális tevékenységének is biztos tanúságon alapúló nyomai tapasztaltattak. »Ha valamely férfi féltékeny és mást gyanusít, hogy felesége vagy leányai iránt túlságos figyelmet tanusít, a főnök (ki e helyen headman-nek neveztetik) megvizsgálja a dolgot. A dologban érdekeltek ilyenkor nagyon izgatottakká lesznek és nem ritkán ütlegek cseréltetnek, a mit vívás követ. A szomszédok nem avatkoznak be, de a főembernek feladatához tartozik, hogy ily esetben biróilag és végrehajtólag lépjen fel. Eldönti, hogy melyik a hibás és ezt megfenyíti... Ha ketten vagy hárman veszélyes fegyverekkel vívnak is, a körűlállók nem szakítják félbe a küzdelmet, mert ennek ellenőrzése, mint általánosan el van ismerve, a főnök feladata, és bármint cselekedjék is ez, az mindig jól van téve. Ott áll a vívók mellett paizszsal és azon veszélyes, fából

---

[1]) *Australia.* I. 203. id. Descr. Soc. 3. 7.

[2]) II. 136.

készült fegyverrel, melyet lengilnek vagy leoneilnek hivnak, egyaránt kész védni és vágni és ritkán hibázza el a középutat túlkönnyű büntetés és boszuteljes tett között.« [1])

Tisztelendő Hartman úr azt mondja, hogy ha egy *fekete ember* gyakran hazudik és csal, a főnök meginti őt; ha mindamellett ismétli hibáit, a dolog vívással üttetik el. Egyébiránt hazugság és csalás csak akkor találkozik kárhoztatással, ha »*fekete*« kárára történt. [2])

A híres utazó, *Sir George Grey* szerint, »az ausztráliaiak teljesen visszautasítják a személyek és osztályok egyenlőségének fogalmát... Babonás hiedelmeik és hagyományos szabályozásaik főiránya oda czéloz, hogy bizonyos osztályoktól megtagadjon jótéteményeket, melyeket mások élveznek. A kedvezményes osztályok, a vének vagy az erősek, előnyeiket a női nem, az ifjak és gyengék rovására érik el, kik a lealacsonyúlás reménytelen állapotára vannak kárhoztatva.«

Smyth hasonló értelemben nyilatkozik: »A benszülött törzsek kormányzata nem demokratia; ott vannak az orvosok és a varázslók, kik némely körűlmények közt a legfőbb hatalmat gyakorolják; ott vannak a harczosok s nyugtalan időkben ők az urak; léteznek rajongók, álomlátók, a kik a mozdulatokat vezetik, a míg jóslataik teljesülnek vagy el vannak felejtve; aztán ott vannak a vén emberek, a tanácsadók, a kiknek véleményadása nélkül a harczosok nehezen indíthatók meg; ott vannak végre a vén asszonyok, kik nézetöket zajosan vitatják és szácsárságukkal s (a jövőt illető) fenyegetéseikkel igyekeznek befolyásolni a vezető férfiakat. A fiatal embereket s az idősbek közűl azokat, kik semmi

---

[1]) *Smyth*, I. 129.

[2]) I. h. 130. l. jegyzetben.

által ki nem tűntették magokat, a nőket és gyermekeket a törzs főembere vezeti; az azonban csak olyan irányban cselekszik, a melyet a vén emberek, a boszorkánymesterek s az álomlátók helybenhagytak.«

Noha e főemberek és a papok mindegyikének magának kell megkeresnie táplálatát és kellékeiről magának kell gondoskodnia, csupán nőik segélyére utalva és egyiknek sincs, a kit szolgájának lehetne nevezni, azért mégis mindegyikök élvezi azon gyönyört, mely a hatalom gyakorlásában áll. Ha orvos rendel és engedelmességet talál, ha álomlátó álmodik s álmai valókép fogadtatnak el; ha harczos, követik a vívó férfiak; vén ember iránt valamennyien tiszteletet tanusítanak.« [1])

Ha némely ausztráliai hordában az »orvosok« gyakorolják a legfőbb hatalmat, ezek úgy tekintendők, mint theokratikus főnökök, a minők világszerte találhatók, de a kik nagyságuk tetőfokát, a korlátlan kényuri hatalmat, melyet olykor császári kiterjedésű birodalmakban gyakorolnak, nem Ausztráliában és ehhez hasonló természeti viszonyokkal biró földrészekben érnek el, hanem más természetű vidékeken, a mint ez később ki lesz fejtve.

Az ausztráliai főnökök létezéséről és minősítéséről való ezen adatok befejezéséül még egy értesítőnek szavait idézzük, ki azok létezését tagadja, de további adatai által igazolja nézeteinket ez állás jelentősége és eredete iránt: »Sokat írtak főnökségről, de semmi ilyes nem létezik; bizonyos igaz, hogy létezik nehány férfi — közönségesen a legmerészebbek és legerősebbek és igen gyakran azok, kik a legtöbb viszályt okozzák — a ki befolyást nyer törzsében,

---

[1]) I. h. 126. és köv. l.

de ezek nem birnak elismert tekintélylyel, mint az amerikai vadak főnökei. — Ha valami tolvajság vagy valami szegése a törzsi hagyományos szokásnak fordúl elő, ezt a törzs vezető férfiai (leading men) vizsgálják meg.« [1]) Tehát nem »chiefs« (főnökök), hanem »leading men.« Nem egy-e ez?

E vezető férfiak gyakran ki lesznek tűntetve eltemettetésök módja által. »Sir Thomas Mitchell rajzot közöl két főnök sírjáról egy halom csúcsán. Ugy látszik, mint ha oda lettek volna temetve a feltámadás reményében azon szándékkal, hogy ha felkelnek a halottaktól, azonnal áttekinthessék a területet, melyen egykor uralkodtak. [2]) A wailwuntörzsnél főnököt vagy rendkívüli tisztelettel tekintett egyént odvas fába temetnek. A tetemet előbb fahéj-koporsóba fektetik, melynek nagyságát az elhalt iránti tisztelet mértéke szerint szabják meg; így Sparke mint szemtanu jelenti, hogy egy főnököket 13 láb hosszaságú koporsóban temették el. [3])

Tasmania benszülötteinek, a jelentések szerint, nem voltak főnökeik egyik törzsüknél sem, noha e címet fehérek gyakran alkalmazták olyanok irányában, kik ügyesség és bátorság által társaiknak fölébe emelkedtek. [4]) — Ez annyit jelent, hogy habár főnökök nevét nem viselték is, de valóban azok voltak.

Tasmania most kihalt lakóiról is el volt mondva, hogy minden politikai intézmény hiányában éltek. De azért mégis találkozunk adatokkal, melyek ekkép szólnak: »a gyarmatosok elleni harczaikban egy vezető parancsa alatt víttak;

---

[1]) *Le Souef,* Notes on the Native ofs Australia. *Smyth,* Aborig. függelékeiben II. 295.

[2]) *Ridley,* Kamilaroi, 159.

[3]) I. h. 160.

[4]) *Smyth,* II. 389.

a vezető vagy főnök óriási termetű volt,« [1]) továbbá egy gyarmatos házának ostrománál »egyikök, nyilván a vezető, óriási termettel birt, fegyverét pihentetve állott és nyugodtan osztott parancsot a törzsnek.« [2])

A Torres tengerszoros lakóiról is olvassuk, hogy nincsenek főnökeik, »azok, kik e méltóságot viselni látszanak, csupán befolyással birnak nagyobb harczképességök, eszélyességök, megbízhatóságuk vagy nagy gazdagság folytán.[3])

Ha az ausztráliai és tasmániai vadak csapatairól, a jelentések összeségéből kitűnik, hogy azok élén vezetők állanak, kik egyéniségöknél fogva emelkedtek társaik közt kiváló befolyásra, s épen ez által a főnöki állást, eredeti és valódi hamisítatlanságában képviselik, mit az értesítők egy részének tagadása, az alapnál fogva, melyen történik, inkább bizonyít, semhogy kétségbe helyezné — Brazilia benszülött lakosságáról az éleseszű és széles ethnographiai ismeretekkel biró Martius, ki éveket töltött az ottani törzsek körében, a legvilágosabban konstatálja, hogy politikai állapota ugyanez, noha azon különbséggel, hogy itt a főnöki tiszt elismertebb, kézzelfoghatóbb jelleget mutat, a nélkül azonban, hogy e népeknek is egy jelentékeny részénél a hagyomány által megállapítva, mintegy törvényesitve lenne, vagy általános szükség-érzeten alapúlna ez állás.

Martius jelentését a braziliai népek főnökei iránt, következőleg nyitja meg:

»A gyengébbek, gyávábbak, restebbek alárendelkeződése valamely egyén alá, ki a többit testi és szellemi erőre

---

[1]) *Bonwick*, Last of the Tasmanians. London, 1870. p. 51. id. Descr. Soc. 3. 15.

[2]) Id. h. A 225. lapon is említtetik egy főnök.

[3]) Inkes és Macgillivray nyomán *Gerlaud*, Anthrop. VI. 656.

nézve felülmúlja, mélyen gyökerez az emberi természetben; és lényegesen ezen alapszik a főnök állása és méltósága Brazilia őslakóinál. Csupán személyes tulajdonok emelnek a horda, a törzs vezérévé vagy előljárójává.« [1])

Egy kitérés után, Dél-Amerika egyéb népeire, ekkép folytatja: »A braziliai őslakóknál a főnök méltósága és hatalma mindenkor múlékony, személyes viszonyokon alapúló, alacsony fokon állott és áll....« [2])

»Testi erő, ügyesség, bátorság, eszélyesség és különösen azon, az indiánoknál ritka fölgerjedése a nagyravágyásnak, hogy nem átalja a fáradságot másokért gondolkodni, azért, hogy vezesse őket és parancsoljon nekik: ezek a tulajdonok, melyek a főnököt jellemzik.....« [3])

A kivételeket megengedve, Martius általában úgy értesült, hogy a választás formaság és a családi viszonyokra való tekintet nélkül megy véghez. Előtte úgy tűnt fel, hogy a főnök a legfőbb méltóságot, társai körében, személyiségének ereje által ugyanannyira *veszi* magának, mint a menynyire az összeség őt megkínálja vele. A többség tompasága és lustasága itélet nélkül meghódol azon egyes magasabb belátásának és vállalkozó szellemének. Ilyen körülmények közt a vezér méltóságát inkább hallgatag beléegyezés, mint szerződés folytán birja. Nem rendeli magát alá meghatározott kötelezettségeknek és a többiek alárendelkezésök által nem mondják ki uralmának egy meghatározott fokát. Béke idején kevésre szorítkoznak a főnök ügyei. Perlekedő felek ritkán előfordúló panaszait kihallgatja és véleménye szerint

---

[1]) *Martius,* Von dem Rechtszustande unter den Völkern Brasiliens. München, 1832. p. 14.

[2]) I. h. 15. l.

[3]) I. h. 16. l.

itél azokban, többnyire a varázslóval vagy orvossal (pazsé, piacsé) is megbeszélvén a dolgot; a községi gyűléseken elnököl, szabályozza a szomszéd törzsekkel való összeköttetéseket — a kiknek követei rendesen hozzászállanak — szövetségeket kötve, vadászat-közösségre nézve összebeszélve stb. Azon esetben, ha a község már érintkezésbe jött braziliai kereskedőkkel, ő mint a legravaszabb és legtapasztaltabb, többnyire megbizottja a többinek; ő köti az alkut, adja és veszi a csere-czikkeket, stb.

Ilyen körűlmények közt nagyon természetes, hogy a főnök tekintélyének foka személyes tulajdonaitól függ, habár »ezen egyesnek nézetei és kivánalmai iránt általában nagy odaadást tanusítanak mindnyájan.« [1])

A mit Martius itt Brazilia népeiről elmond, az, mint a szemügyre veendő jelentésekből tapasztalni fogjuk, a kezdetleges fokokon, melyekkel egyelőre foglalkozunk, nagyon általános; nem csupán az egyénisége által társai fölé emelkedő, úgyszólván önkényti keletkezésű főnököknél, hanem ott is, hol a főnök rendszeres hagyomány szerint választatik és nemkülönben a hol méltósága örökössé vált, tekintélye és befolyása szempontjából szerfelett sok függ annak egyéni tulajdonaitól. Egyébiránt ez észrevételt csak azért korlátoltuk a kezdetleges fokokra, mivel közvetlenűl azokkal foglalkozunk; a ki a népek történetét ismeri, az észrevette, hogy minden fokon, és bármikép szabályozott kormányrendszer mellett a rész, melyet az uralkodó vesz a közügy vezetésében, a dolgok irányzásában, mindig arányos annak uralkodói képességeivel; a parlamentarismus és a miniszteri fele-

---

[1]) I. h. 17. l.

lősség sem zárják ki hatalmasabb szellem érvényesülését. Nem oly általánosan áll, hogy az uralkodói képességek hiánya mindig korlátolná is az uralkodók befolyását társadalmukra. Különösen a theokratikus uralmak azok, hol a legkorlátlanabb egyéni deszpotizmus fentarthatja magát a fejedelem teljes képtelensége mellett is. De ezek eredetéről és lényegéről később fogunk beszélni és visszatérünk e kitérés után jelen tárgyunkra. Egyébiránt Martius előadása a braziliai hordavezetőkről annyiban is érinti a megpendített kérdést, hogy kitűnik abból, miszerint a személyes erély által szerzett befolyás is emelkedhetik a kényuraság fokáig. [1])

Különben e törzseknél is a főnöki vezetés mellett megtartja jelentőségét az összeség véleményének és akaratának tényezője a gyülekezet képében, melyben a családok, vagyis az önálló háztartások főinek van joguk megjelenni, kik többnyire idősb emberek; ifjakat e gyülekezetekben Martius soha nem vett észre. A főnök előadja a tárgyat s azután a többieket sorban felhivja, hogy szóljanak hozzá. A tárgyat, úgy látszik, minden irányban megvitatják és a határozatot, mivel az indián nem átallja korábbi meggyőződését mással fölcserélni, többnyire egyhangún hozzák. [2])

Háborúban a főnöki tekintély nagyobb kiterjedést nyer. Ekkor csak nehány bizalmasával vagy a varázslóval tanácskozva, nagy hatalomteljességgel parancsol és parancsát föltétlen engedelmességgel követik. [3])

---

[1]) I. m. 17. és 18. l.. hol: Für den eigenen Stamm wird der übermächtige Häuptling zur Geisel.« stb.

[2]) I. h. 23. l.

[3]) I. h. 22. l.

Bizonyos, hogy gyakori harczok, a jelentőség folytán, melyet azok által a legharczképesebb egyének nyernek, a főnöki hatalom mindig és mindenütt gyarapszik kifejlődésében. A támadó vállalatok izgalmaiban a közharczos önkénytelenűl is alárendelkezik azon harczosnak, kinek erényét felsőbbnek ismeri el. A harcz, a létért és jólétért való küzdelem, leghatalmasabb tényezője volt a főnöki hatalom első keletkezésének is. Ekkép a küzdelmi állapot, mely az organikus világ addigi fejlődésében a legfőbb ható eszköz volt, előmozdította a társadalmi fejlődést is, annak kezdetleges szakaiban; sőt be kellend ismerni azt is, hogy még későbbi fokozatokon is a haladásnak s ezzel a fejlődésnek siettetésére szolgált és kiterjesztésére s a kultúra, valamint a politikai fejlődés tekintetében terjesztőleg hatott. Csak korunkban érkezett el amaz állapot, midőn a harcz, kiválólag a mívelt nemzetek közti harcz, a további haladásnak határozottan akadályává lett, rontólag hatva annak általános menetére.

De visszatérünk közvetlen tárgyunkra. Hogy a harczi állapot a főnöki hatalom kifejlődését előmozdította, kitűnik abból is, hogy neveztetnek népek, melyeknél az ilyen társadalmi megkülönböztetés csupán a harcz idején létesűl; így az athapaszk- vagy kenai-népcsalád messze délre elszakadt tagjai, a texasi és új-mehikói apacs és navaho népeknek csak háborúban vannak főnökeik, míg békében csupán a szegények állnak bizonyos függésben a gazdagoktól. [1]) Ez

---

[1]) *Waitz*, Anthrop. III. 125. Ugyanez iró következőleg szól az észak-amerikai indiánokról általában: Minden ember teljesen szabadnak és felelősségtelennek gondolván magát minden cselekvése tekintetében; csupán személyes, önkénytes engedés volt, ha a főnök szavára hajoltak. Csupán háborúban változott meg a viszony többnyire, mint-

így van Uj-Guinea pápuáinál is, kiknek falvaiban a vének kormányoznak; háború idején azonban a legvitézebbet állítja a nép a maga élére. [1])

Az eddig fölsorolt népekhez, melyeknél sem választott, sem örökös főnök nem, de elismert főnökök ennek daczára léteznek, sorakoznak a komanchék is, egy kiterjedt és harczias nemzet, mely folytonos rablójárataiban az apacsékkel és navahókkal versenyezett, mielőtt az amerikai Unió erélye részben békére kényszerítette őket, mire Mehiko gyenge kormányai soha nem voltak képesek. Rólok Schoolcraft irja: »A főnök állása nem örökös, hanem eredménye az illető személy felsőrendű ravaszságának, ismereteinek, vagy hadi sikereinek, vagy valamely olyan cselekedetnek vagy cselekedeteknek, a melyek érdeme szerint rangot kölcsönöznek neki. A tanácsban tárgyalt ügyek mindenkor hozzájárúlhatók a közvéleménynek s a főnökök azok, kik ezt kifejezik és magyarázzák. Ez utóbbiak leginkább a harczosokkal tanácskoznak. [2])

A komancsék nagyobb csapatainak élén többnyire a legkitűnőbb harczosok állanak. [3]) A főnökök tekintélye különben, főleg tanácsadásban, nem rendelkezésben nyilvánúl, és inkább személyes befolyáson alapszik, mint a tiszttel való felruháztatáson. Ezek mellett apróbb főnökök vagy vezetők léteznek, a kik rabló vállalatoknál apró csapatokat vezetnek. Bárki, a ki alkalmat talál és felhasználja azt lovak és

---

hogy az általános biztosság és a vállalat sikerülése ilyenkor szigorú fegyelmet és a főnök diktátori hatalmát szükségesnek tűntették fel.

[1]) *Bastian,* Rechtsverh. 146.

[2]) *Schoolcraft,* Exped. to the Sources of Mississippi Riv. London, 1855. Id. II. 130. id. Descr. Soc. 6. f. 11. l.

[3]) *Möllhausen,* id. Descr. Soc. i. h.

skalpok rablására, igényt táplálhat főnökűl tiszteltetni és fokozatosan éri el ezt *hallgatag népszerü elismerés által, semmi olyas, mi alaki választáshoz hasonló volna, nem létezvén* a komancsoknál. Ha valami társadalmi nehézség fordúl elő nálok, eligazíttatik az, ha ugyan általában eligazíttatik, a jelenlevő főnökök tanácsa által, az idősb családatyák részvétével s véleményök többnyire, ha nem is mindig, elfogadtatik a perlekedő felek által; egyébiránt kevés sérelem fordúl elő köztök és családi vagy személyes ellenségeskedés ritka. [1])

A sosonikról vagy kigyó-indiánokról [2]) olvassuk, hogy nálok minden ember a maga ura és hogy az egyedűli ellenőrködés, mely alatt viselete áll, egy főnök tanácsa, a kit a törzs többi tagjainak véleményére gyakorolt befolyása támogat. A főnök maga nem más, mint az, ki legtöbb bizalmat élvez a harczosok közűl; rangját nem különbözteti meg semmi tiszteletjel, sem annak reáruháztatása valami szertartással nem jár, hanem tisztán társainak jókivánságai és felsőbb érdemei által jön létre. Szorosan véve, nem élvez hatalmat; javasolhat, utasíthat, de rendeleteinek semmi hatása nincs azokra, kik hajlandók neki engedelmeskedni és melyek önkénytes hódolatukat bármikor megvonhatják tőle. Tekintélye, mely nem élheti túl a bizalmat, melyen alapúl, gyakran hanyatlani szokott a főnök személyes erejével, vagy átruháztatik egy szerencsésebb vagy kedveltebb hősre. [3])

---

[1]) *Schoolcraft*, u. o.

[2]) Lakhelyeik a szikla-hegyekben (Rocky-Mountains) a Miszszúri forrás vidékén feküdtek; maradványaik most távolabb nyugaton élnek.

[3]) *Lewis and Clarke*, Travels to the Source of the Missouri.

A peserékről (tüzföldiek) még általánosabban, mint az ausztráliai törzsekről tagadják a jelentések, hogy bármi néven nevezendő kormányzatuk volna. Mindazonáltal találkozunk az utazók értesítéseiben ilyenekkel, hogy »a tüzföldieknél egyiknek a másik iránti felsősége nem létezik, kivévén azt, mely a kor, éles ész (sagacity) és bátor viselet által lassankint megszerezhető. [1]) — Tehát az egyéni felsőbbség hatása itt sem hiányzik.

Az eszkimókat illetve hasonló ellenmondások vannak napirenden, mint az ausztráliai benszülöttekre nézve. Az értesítések egy része össze van állítva Descr. Sociol. 6. f. 10. l. — Hearne (Journ. fr. Prince of Wales Fort. etc. p. 161.) azt mondja, hogy teljes szabadságban élnek és senki nem követel, sem ismer el felsőbbséget, kivévén, a mi a szülők és gyermekek közti viszonyt illeti. Hall szerint régente voltak főnökeik, de most nincsenek. Semmi politikai szervezésök nincs. Minden községben, úgymond, létezik valaki, a ki koránál, furfangosságánál vagy személyes vitézségénél fogva tisztelettel tekintetik és kinek véleménynyilvánításait a szokottnál nagyobb deferencziával hallgatják meg; de semmi hatalmok nincs. [2]) *Hayes* [3]) említ egy főnököt, ki ősz hajú öreg, egy másikat, ki nagy erejű ember volt. A grönlandiak, *Crantz* állítása szerint, közönségesen engednek valamely korosabb családatya felsőbb bölcseségének, a ki az időjárás megjósolásában és tengeri kutya-fogásban nagyobb ügyességet tanusít. Ez a háznak — megjegyzendő, hogy számos

---

[1]) *Fritzroy*, Voy. of the Adv. a. Beagle. II. 178. id. Descr. Soc. 3. 10.

[2]) Life with the Esquimaux, London, 1864. II. 316.

[3]) Arctic Boat-Journey, London, 1860. p. 131.

család lakik a grönlandi eszkimók hosszú házaiban, melyeknek az egyes családot illető szűk tere állatbőrökkel van elkülönítve — északi végén lakik és abban a tisztaság és rend fentartására ügyel fel. [1])

A nyugot-észak-amerikai eszkimókról Bancroft írja, hogy olykor valamely idősb vagy ügyes ember befolyásra tesz szert a törzsben és uralkodik társain. Egyébiránt névszerint elismert, sőt örökös főnökök is említtetnek ezeknek némely törzsénél. [2]) A Kotzebue-öböl táján egy erős fiatal ember volt főnöknek tekinthető, mivel ennek minden rendeletét pontosan teljesítették. [3])

Végre megemlíthető, hogy a busmanoknál, kik a gyarmatosok pusztításai előtt králokban (falvakban) éltek, de kiknél ama pusztítások [4]) folytán minden társadalmi kötelék elveszett, létezik egy neme a deszpotizmusnak: a testi erőé. Egyedűl ez létesít nálok megkülönböztetést; de olyat, hogy a gyengébb, ha életét meg akarja menteni, kénytelen az erősebbnek átengedni fegyvereit, feleségét és gyermekeit is.[5])

Ez értesítésekből, ha kiviláglik egyrészt, hogy legalább a keleti eszkimóknál főnököt jelentő vagy hasonló értelmű czím nincs elismerve és nem szokásos, de másrészt Hall és Crantz jelentéseiből kétségtelen, hogy az apró községekben egy-egy férfi, ki egyéniségével a maga körében kitűn, befolyást, tekintélyt, ha mérsékeltet is, gyakorol.

A vérrokon-csapat, melynek kebelében élő egyének közűl egyik meg van különböztetve az által, hogy a társak

---

[1]) History of Greenland, London. 1820. I. 160.

[2]) *Bancroft,* I. 60.

[3]) *Kotzebue's* Voy. I. 235. id. *Bancroft* által.

[4]) L. *Waitz* Anthr. II. 333. és köv.

[5]) *Lichtenstein* id. Descr. Soc. 4. 9.

figyelméből több irányúl az ő személyére, cselekvésére és beszédére, mint a többiek közűl bármelyikre, a mi által ő központtá válik, a melyet a viszonhatás különleges köteléke köt össze a kör minden egyéb pontjával; az ilyen csapat az, melyet a legkezdetlegesebb társadalom képletéűl állíthatunk fel. Ha igazat mondanának ama jelentések, melyek népfajokról szólanak, kiknél az állami hatalom minden csirája, a főnöki tekintély minden nyoma is hiányoznék, kénytelenek volnánk ezen népek állapotát nem ősinek és kezdetlegesnek tartani, hanem azt hinni, hogy e népek számára nem voltak megadva a további fejlődés föltételei, és hogy örök veszteglés egy állapotban, ellenkezvén a természet törvényével, ilyen körűlmények közt haladás lehetetlen lévén, hanyatlásnak kellett beállnia s ekkép lesülyedtek nem egy előbbeni fokra — a mi lehetetlen, mert a kezdetlegesre nem létezik visszatérés — hanem oly állapotba, mely a fejlődés lépcsőfokozatában hiányzik. Egyébiránt alapos okunk van azon meggyőződésre, hogy az érintett jelentések a tekintélygyakorlat kezdetleges módozatairól való téves felfogáson alapúlnak, a mennyiben az illetők bizonyos formák és nyilvánúlások várakozásában vették szemügyre a társadalmi rendet s azokat nem találván fel, kimondták itéletöket, [1]) mely különben kifejezéseik értelmében sem involválja minden tekintélynek teljes hiányát, mint erről meggyőződtünk.

Mielőtt a társadalmi szervezet további fejlődésének nyomozásába ereszkednénk, ama tényekről van még mit mondanunk, melyeknek a legkezdetlegesebb társadalmi kép-

---

[1]) Talán fölösleges jelezni is, hogy létezhetnek népek, melyek nyelvében: »főnök, tekintély, vezetés« stb. kifejezésére szó nem létezik és melyeknél mindez mégis megvan.

let szerveződését tulajdonítjuk. Ezek jellemével valamivel tüzetesebben foglalkozni, kivánatosnak tűnik fel, mivel a további fejlődésben is megtartják azok fontos szerepöket, habár mellettök ott egyebek is járúlnak hozzá a dolgok alakításához, valamint azért is, mivel az általok létrehozott kezdetleges egység úgy is tünik fel, mint számos felebbvaló, ha nem is a legfelső társadalmi képletek alakító sejtje, mint része összetettebb egészeknek.

Minthogy véleményünk szerint az emberi faj társadalmai mindnyájan megegyeznek abban, hogy egyes egyéneknek nagyobb befolyást engednek, azok cselekvényeinek, szavaiknak több figyelmet szentelnek, mint másnak, ez az első fejezet elején mondottak s a jelenben ismételtek alapján azon következtetésre vezethetne, hogy e sajátság a fajjellegben gyökerez, mint egyéb olyan általános sajátságai a társadalomban élő embernek, melyek a társadalmak mindnyájában különbség nélkül és csak a társadalmi viszonyok szerint módosúlva feltalálhatók; ilyen bizonyosan létezik az ember physikai tulajdonain kivül nehány erkölcsi vagy lélektani is. — De sőt az is kitűnt, hogy felfogásunk szerint a tulajdon, mely létrehozza a társadalom első szervét, nem is kizárólagos sajátja az emberi fajnak, hanem az állatfajok egy részénél is nyilvánítja jelenlétét, a csorda- vagy falka-vezetők által elfoglalt állásban, mely ugyanazon tényezőkön alapúl, mint az emberi csapat-vezetőké, csakhogy ez utóbbi megkülönböztetett jelentőségét a beszéd adománya által nyeri, míg alapjaiban az állatfajokkal is közös tényezőkben gyökerez.

Ezek: 1-ször az egyéni különbségek, azon határokon belűl, melyeket a fajjelleg megszab, [1]) vagyis a variabilitás

---

[1]) Tudniillik egy adott időponton, mert idő folytában a varia-

körén belűl; 2-szor a tulajdon, melynek alapján ez eltérések észrevétetnek a társak körében és befolyást nyernek a kölcsönös viszony jellegére. — Ez utóbbi valóban közös sajátjáúl is tűnik fel azon felsőbb (aránylag fejlettebb agygyal is biró) állatoknak, melyek csapatokban élnek és melyek faján belűl erősebb fokú egyéni variabilitás mutatkozik.

Ez t. i. az egyéni variabilitás, vagyis az egyfajú szervezetek eltérésének szabálya, mely kisebb vagy nagyobb mértékben az állati, úgy, mint a növényi szervezetek minden fajának közös, még sokkalta általánosabb hatású törvény jellegével bir: mert *ezen,* az egy fajhoz tartozó egyének tulajdonainak s illetőleg a birt tulajdonok fokának az egyeseknél való *különbözésén* alapszik a létért való küzdelem által eszközölt természetes kiválasztás, mely az állat- és növényfajok eredetét alkotja, mint Darwin és követői csalhatatlanúl bebizonyították. Az egyéni variabilitás hiányában nem lehetne helye a kiválasztásnak, mely a tulajdonaik magasabb foka által megkülönböztetett egyéneknek biztosítja a létet s ezzel utódok hagyását. Az utódok első nemzedékénél — minthogy vagy mindannyian, vagy túlnyomólag tulajdonaik által az átlag felett álló egyénektől származnak — e tulajdonok átlaga is magasabb lesz, mint az előbbeni nemzedéknél s e magasabb átlagnak is ugyananyival fölébe fognak, a variabilitás folytán, emelkedni eme nemzedék kitűnőbbjei, a mennyivel szülőik a magok nemzedéke átlagának álltak volt felette; eme magasabb foka szerint a tulajdonoknak ismétlődik aztán újból a kiválasztás,

---

bilitás következtében, kapcsolatban kiválasztással, a faj is átalakúl jellegében.

melynek követelményei nemzedékről nemzedékre magasabbakká válnak, minthogy ugyanazon proczesszus, mely egyik fajnál emelheti nemzedékről nemzedékre a szükséges tulajdonok fokát, hasonló hatást gyakorol az ellenséges fajoknál is, melyek ellenében a küzdelem foly. Egy legegyszerűbb példa által kivánjuk megvilágosítani e tételt: képzeljünk egy szigetet, melyen két állatfaj él, egyik növényi táplálkozású, a másik ragadozó, mely táplálatában az előbbenire van utalva. Hogy e két faj hosszabb időszakon át megélhessen itt egymás mellett, bizonyos ellensúlyra van szükség közöttük, mert ha a ragadozók mindnyájan képesek volnának a kérődzőket beérni s illetőleg ha ezek mindnyájan beérethetnének a ragadozók által, úgy a kérődzők csakhamar ki lennének irtva, mire táp hiányában a ragadozóknak is szükségkép ki kellene veszniök. A két faj képességeinek kölcsönös egyensúlyát, mely mindkettő kivesztét meggátolja, épen a természetes kiválasztás által kell létrejöttnek gondolni, melynek befolyása alatt párhuzamosan fejlődtek ki ama fajok. A leirt körülmények közt mindkét fajnak gyorsasága, a ragadozók ravaszsága és a kérődzők éber óvatossága nemzedékről nemzedékre növekedni fog, mert az utóbbiak közűl a legjobb futók s a legjobb szaglásúak fognak megélni s utódokat hagyni, míg a gyengébbek martalékúl esnek; a ragadozók közűl az ügyesebb ugrók és hajhászók lesznek ugyanerre képesek, míg a kevesbbé ügyesek éhen fognak veszni. A kérődzők minden következő nemzedéke több jó futót és jó szaglásút fog magában foglalni, mint az előbbeni, mert ennek azon egyéneitől származik kizárólagosan, melyek azon tulajdonokat nagyobb mértékben birták és azok, melyek a magasabb átlag felett kiválnak mint legkitünőbbek, ugyanannyival fognak

kimagasodni abból, mint a korábbi nemzedék legkitünőbbjei az akkori alacsonyabb átlagból. Mindamellett a ragadozók üldözéseitől nem szükségkép többen, mint az előbbi nemzedék sorából fognak menekülni, mert ezeknél is a legerősebbek magzataiból áll az újabb nemzedék s ennélfogva a nélkülözhetlen tulajdonok átlagában magasabban fognak állani, mint a megelőző s kiváló egyéneik ugyanannyival a jelen átlag felett, mint a korábbinak kitünőbbjei az akkori felett. Természetesen nem szükség e példában, melyben a küzdelem föltételei a legegyszerűbbekre redukáltattak, betű szerint venni az egyensúlynak változatlanságát; ez bizonyára meg lesz olykor zavarva, de megzavartatása annyival erősebb reactiót fog szükségkép eredményezni, mely helyreállítja vagy az ellenkező végletbe hajtja a mérleget. — Igy a létért való küzdelemben való kiválasztás folytán a faj átalakúlását okozza az egyének különböző volta, mert egy tulajdonnak rendkívüli mértékben való kifejlesztése az egész szervezet átalakúlását föltételezteti s a vázolt viszonyokhoz hasonlók képesek lennének ragadozó és növényevő lajhárfajokból párduczokat és gazellákat nevelni. — E rövid kitérés talán nem volt felesleges azon olvasóinkkal szemben, kik nem eléggé méltányolták a jelentőséget, mely Darwinnak a fajok átalakúlásáról való elméletében az egyéni variabilitás tényét megilleti.

Ezzel tehát, mely a természetes kiválasztás által alapjává lett a szervezetek és mind magasabb szervezetek kifejlődésének, úgy találkozunk a társadalmi alakúlás kezdetén, mint azon elvvel, melyen az első társadalmi szerv kifejlődése alapúl. Utóbb pedig meg fogunk győződni, hogy a társadalmaknak általában, a legkifejlettebbeknek is, összes szervezete — melynek lényege a feladatoknak megoszlása, a

társadalmi egyedek, úgy, mint a hatáskör által képzett egyedcsoportok közt — valódi természetes alapját az egyéniségek közötti eltérésekben, az egyéni variabilitásban birja. A politikai s a mívelődési történetben tagadhatatlanúl nagy számúak az esetek, melyek a mondott elvvel szemben ellentétet mutatnak, noha mindannyian az emberi természetben gyökereznek, mégis úgy tekintendők, mint az uralkodó és általános irányzattal ellentétben állók, hasonlón mint ama tünemények, melyek a szervezeti alkatból eredvén, a szerves testek fejlődését olykor megakasztják, helytelen irányba terelik, vagy meg is szűntetik, de a nélkül, hogy az organizmusok nagyobb része ezért fejlődési útját szabályszerűen be ne fejezhetné.

A variabilitás elvének ezen hatása szorosan összefügg azzal, hogy a társadalom megalakúlásával az egyén és egyén közt a létért addig folyó küzdelem a társadalom körében megszűnik, vagy csupán lappangva s valójában nem a létért, hanem jobblétért s az életfentartáson túlmenő vágyak teljesűléséért foly tovább. Ugyanazon egyéni tulajdonok, melyek az egyén és egyén közti küzdelemben birtokosuknak megszerzik a győzelmet, a nagyobb testi erő és ügyesség, vakmerő bátorság, életrevalóbb ész, nagyobb ravaszság lesznek az első társadalmi megkülönböződések alapjává, fölényt, sőt uralmat is szerezve a velök felruházottaknak azon körben, melynek összetartása és elismert érdekközössége másnemű érvényesűlésöket nem engedi. Viszont azon tulajdonaik által, melyek vezetésre kiválólag képesitenek, társadalmuk és ez által ezek egyedeinek érdekeit mozdítják elő, emelve az összerő hatását a más társadalmak elleni harczban, mely az egyének közöttinek megszűntével egyedűl képviseli, az emberiségben, a létért való küzdelmet.

Bizonyos, hogy vezérré ily spontán megkülönböződés folytán mindig az fog válni, ki az illető csoportot vezetni legalkalmasabb.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

A társadalmi sejt története.

A fejlődés további folyamatának vizsgálatánál figyelembe veendő azon tapasztalati tény, hogy ilyen legegyszerűbb szervezetű társadalmak csak ezeknek minimális arányai mellett állhatnak fenn. Sehol a világon nem létezik népfaj, mely nagyobb csoportokban tartana össze pár száz egyénnél, ha a csoport tagjai kölcsönös viszonyában teljesen homogén, az *egy* vezető vagy főnöki személy megkülönböztetésén kívül. [1]) Az ilyen csapatok fejszáma többnyire százon alúl marad, noha kivételek létezhetnek. Diodor II. könyvében egy Jambulus nevű kalandos utazó jelentését közli, a déli (indiai) oczeánnak egy szigete iránt, melyet Diodor kommentátorai Taprobánéra, a mostani Ceylonra magyaráznak, a miben valószínüleg igazok van, mert a mit Ceylon őslakosainak nemi és családi élete s állapotai iránt tudunk, a mi-

---

[1]) Legfeljebb némely pásztor nomád nép képez kivételt, mint a beduinok, a kik olykor nagyobb csapatokban táboroznak együtt, egy sejk alatt, a kiknél a barmok rablására kölcsönösen irányzott vállalatok teszik nélkülözhetlenné, hogy nyájaik megőrzése végett nagyobb csapatok tartsanak együtt. Egyébiránt ezek magasabb fejlettségi fokon is állnak s nem a legkezdetlegesebben, melyet a fentebbiekben szem előtt tartunk.

nők azok még a jelen század első felében is voltak, [1]) az — noha az indiai szárazföldről mintegy húsz század előtt történt gyarmatosítás okvetlenül módosította volt már az erkölcsöket — mégis nem túlzott haladást tűntet fel, a lefolyt időt is tekintetbe véve azokhoz képest, melyeket Diodor ír le, [2]) a nevezett utazó nyomán. Ez abszurd mesékkel vegyít olyan közléseket, melyek valódi megfigyelésen látszanak alapúlni, mint p. o. az, hogy az európai csillagbolt több csoportját ott nem látni. Igy nem a Jambulus kicsapongó képzelő tehetségéből eredő (mivel annak köznapi jellegű volna) lehet azon adat is, hogy a lakosok egyes törzsekre és társaságokra oszolnak el, a melyekben azonban 400-nál több ember nem él együtt. Minden egyéb hazugság daczára emez adatot, minthogy abban semmi csodás nincs, pedig kigondolni csak ilyent érdemes, valónak tartom. Természetesen nem föltételezem, hogy ama szigetlakóknak valamely törvényök lett volna, mely tiltotta volna, hogy több mint 400 ember éljen együtt, hanem hihetőleg még mielőtt szaporodás által e számot elérték, nyilvánúlt a szakadási hajlam és csoportjaik elváltak kétfelé.

Ez a kettészakadás múlhatlanul bekövetkezik, mihelyt egy bizonyos lélekszámot elérnek, mely négyszázzal inkább

---

[1]) Fivérek közösen birták nejöket, a gyermekek szintén közösek voltak s anyjok minden férjét atyának szólították; a mellett ilyen férjes nők, valamint a hajadonok is, rendkívüli szabadságot élveztek nemi tekintethen, t. i. a polgárisúltabb kandyknál. A vad veddák, kik a sziget hozzájárúlhatlanabb vadonjait lakják, monogamiában élnek.

[2]) Házasság nem létezik, a lakosok közösnejűségben élnek, a gyermekek is közösen neveltetnek és mindnyájan egyenlőn szeretik azokat; a szopósakat dajkáik gyakran összetévesztik, úgy, hogy még az anyák sem ismerik saját gyermekeiket.

magasan mint alacsonyan van fölvéve, olyan társadalmaknál, melyek kebelében nem áll fenn más megkülönböztetés a főnököt illetőn kívül, és melyekben az összetartás egyedűl a személyes ismerésen alapszik.

A legegyszerűbb társadalom ugyanaz a társadalmak közt, mi a növény- és állatvilágban a sejt; ez önálló életre is képes; lévén a szerves világ legegyszerűbb szervezete mely a plasma- (élő anyag, albumin) részecskéből, a még teljesen szervezetlen citodából fejlődött, egy magnak (a nucleusnak), mely szilárdabb anyagú, belsejében képződése által sejtté s ezzel legegyszerűbb szervezetté. A sejt plasmadarab, mely magot, vagyis nucleust tartalmaz s a minőkből, ezreikből, milliardjaikból állanak a szerves testek, de mely magában is folytat önálló életet, mint *amoeba sphaerococcus,* mely akkép szaporodik, hogy új anyag fölvételével (táplálkozással), vagyis az anyag-asszimilálással, tehát a növéssel összefüggésben előbb a nucleus kettéválik, [1]) a mit az individuumnak kettéválása követ, a két nucleus körűl két amoeba, két individuum képeződvén, mely növekedés után hasonlón oszlik meg. [2]) A többsejtű szervezetek, a legmagasabbak is, melyek ismeretesek, hasonló fejlődésűek; kezdetök az egyszerű sejt, a pete vagy tojás, mely megoszlik két egyforma ugyanoly egyszerű sejtre, de melyek itt össze-

---

[1]) A processust Haeckel górcsövi tanúlmányai alapján, következőleg írja le: A szilárdabb sejtmag (nucleus) középett gyűrűszerűn behúzódva, legelébb válik ketté. A két fiatal mag eltávozik egymástól és most úgy hatnak a környező fehér anyagra (tojásfehérnyére), mint két külön vonz-középpont. Ez által végre ez is kettéválik felében és két sejt jön létre, mely az anyasejthez hasonló.

[2]) *Haeckel,* Natürliche Schöpfungsgeschichte. Berlin, 1873. p. 169. és köv. és p. 308. L. i. m. 264. és köv. l. is.

függve maradnak, mi endosmosist eredményez, és ekkép egy testet képeznek, mely tovább növekszik és szerveződik a sejtek további szaporodásával, melyet megkülönböződésök is követ, felsőbb, magas és legmagasabb szervezetekké fejlődve.

A beszéd tulajdona által emberekké lett lények együttélő sokszorosan vérrokon csoportja, mely központot (nucleust) bir a vezető megkülönböződésében, ez a társadalmi ős-sejt, mely a míg növekedését kettéválás is követi, hasonló helyet foglal el a társadalmak sorában, mint az amoeba a szervi testekében.

E hasonlat magyarázatot igényel. Föltételezi ugyanis első helyen, hogy az emberi őscsoportok tagjainak szaporodását kettészakadás követi és ezzel kapcsolatosan, hogy két főnök alatt válik el.

A tényezők közt, melyek az elszaporodó községek kettéválását előidézik, okvetlenül jelentékeny szerepet visz a táp beszerzése. A kezdetleges gazdaság mellett, mely első fokán csak a természet által önként nyújtottnak szedésében áll, csekély népszám is aránylag tágas terűletet igényel, hogy megélhessen; a közös lakhelyről, ha a lakosság aránylag nagyobb, messzire kell eljárni, hogy elegendő táp szereztethessék be; ez reá vezethet, hogy a lakosság egy része átköltözzék oda, hol közvetlenűl lakhelye körűl megtalálja az igényelt tápmennyiséget. Előmozdítja ezt a nagyobb létszám mellett okvetlenűl bekövetkező lazulása a személyes viszonyoknak is, a melyek közt a főnökhöz való viszony sem lesz elég erős reá, hogy elejét vegye a természetes irányzat érvényesűlésének. A míg a főnök tekintélye személyes tulajdonain, azoknak közvetlen szemléletén alapszik, addig a vele való személyes érintkezéshez és folytonos együttmaradáshoz

is van az kötve; személyes tekintélyt közvetlenűl igen sok egyén felett gyakorolni nem lehetséges; a tömegben elvész az egyes, bármily kiváló legyen is. Hogy nagy tömegre hathasson, környezetre volna szüksége, mely közte és a tömeg közt közvetít, mely ettől már szintén elvált, megkülönböződött volna s ekkép egy új társadalmi szervet képezne. Ennek hiányában s az imént jelzett okoknál fogva a társadalomnak, melynek egyedűli megkülönböződött szerve egy személyes tulajdonok által kijelölt főnök, az ily társadalomnak, ha belfajzás által erősen elszaporodik, a személyes érintkezések lazúlása folytán le kellene sülyednie a vezető nélkűli csorda állapotára, ha ennek nem hatna ellene a párhuzamosan kifejlő szakadási hajlam, mely a legkezdetlegesebb társadalmi szervezettel összeférő arányokra redukált két csapatra oldja fel az ilyen arányokon túlnőttet, a mely csapatok külön főnökök alatt külön életet folytatnak az addigi módozatok közt.

A dolog természetéből önként következik, hogy ugyanazon okok, melyek az ős-csapat kettéválását eredményezték, hasonló irányban tovább működhetnek, mi által az idők folytában határozatlan számmal keletkezhetnek szomszéd területeken közös származású községek.

A következőkben felsoroljuk a tapasztalati tényeket, melyekből állításaink kiindúlnak. Az emberek által lakott területek közűl csak a kontinensekre leszünk tekintettel, mert az archipellagusok lakosságaira nézve azoknak közös származás melletti politikai eldaraboltságát, a tenger, a távolságok hatására is lehet visszavezetni. A kontinensek közűl leginkább Amerika tűnik szembe, mint a mely rendkívül gazdag volt olyan lakosságokban, a melyek szokásaikban és kiválólag nyelvökben a közös származás bizo-

nyítványát mutathatják fel és a mellett olykor roppant területeket népesítve be, ethnographikus egységök daczára, teméntelen legapróbb, legkezdetlegesebb politikai egységre oszolnak el, melyek között semmi kötelék nem létezik, hanem ellenkezőleg, a szomszédok gyakran esküdt ellenségek.

Ilyen a guaranik népe az Ezüst folyam és mellék folyamainak vidékén. Cabeza de Vaca 1541. évi fölfedezési járatán kiindúlván S. Catalinából, az Iguazu partján a Panamáig jutott, csaknem kizárólag guaranik által lakott országokon át és ezek nyelvökön minden azon folyamok vidékén való szomszédaikkal megértették egymást. A forrásokból kitűnik, hogy északon egész a Paraguay forrás vidékéig terjedtek a guarani nép lakhelyei, míg délen Buenos-Ayres vidékén értek véget. [1]) E roppant terűleten minden falu külön oly főnököt ismert el, ki teljesen önálló és független volt; [2]) itt tehát minden falu önálló politikai egységet képezett.

Az észak-amerikai thlinkiteknek *Bancroft* tizenegy külön nevet viselő törzsét sorolja fel. [3]) A mellett e törzsek mindegyike több hordába van eloszolva, melynek külön főnöke van, kik egymástól teljesen függetlenek. Hasonlók a viszonyok a koniágoknál, kiknek 14 törzse (nem csapat ez, hanem több) neveztetik külön néven. [4]) Az aleutoknál minden falunak külön főnöke van. [5]) A kucsin nép által lakott terület hosszasága mintegy 800 (angol) mértföld, szélessége hol 100, hol egész 150 mfld. E nép 22, névvel megkülönbözte-

---

[1]) *Waitz* T. i. h. III. 406.

[2]) I. h. 422.

[3]) I. m. I. 96.

[4]) I. h. 70.

[5]) I. h. 92.

tett törzsre oszlik, [1]) melyek mindegyike valószínüleg több hordában él, külön főnökök alatt.

A nutkáknak tizennégy törzsét sorolja fel Bancroft, de azt mondja, hogy ennél több is van. [2])

Az algonkin faj törzsei, melyek fél Európával egyenlő terűletet laktak a Missziszippi és az Atlanti-tenger közt, míg ezenkívül mások közűlök, mint a fekete lábak három törzse és a sejennek a Szikla-hegységben, ismét mások, mint a knisztinók széles területeket lakó népe, az otawék, abenekik, mikmakok és tulajdonképi algonkinok a nagy tavaktól és a Sz. Lőrincz folyón túl északra tanyáztak. Mind e nemzetek nyelve közel rokonságot tanusít és egy közös törzsből eredt szükségkép, elváltozva egy mérsékelt fokig, midőn az algonkinok oly széles területeken ágaztak el.

Ausztrália benszülöttei, melyek csapatai ha 80 lelket számlálnak, már a nagyok közé tartoznak, közel akkora terűleten voltak elszéledve, mint Európa.

A török-tatár, mongol és kalmuk törzsek, úgyszintén az arab törzsek sok százai a közös származás csalhatlan jeleit mutatják és habár e két utóbbi fajt nagy hódítóknak sikerűlt is ideiglenesen közös vezetés alatt egyesíteni, ez nem volt egyiköknél sem tartós s a kép, melyet múló nagyságuk bukása után a jelenkorig mutatnak, a politikai egységnek lehető legteljesebb ellentéte.

Afrikában sem ritkák a példák, hogy nyelv és egyéb sajátságok tekintetében teljesen homogén lakosságok falvankint, politikailag teljesen önálló községeket képeznek, noha e világrészben úgy a hódítás, mint a theokratia nagyobb

---

[1]) I. h. 127. l.

[2]) I. h. 175. l.

politikai képződéseket is nagy számmal létesített. — De a kelet-afrikai bongók, bareák, bodjék és sok más néger népnél a falu-község maradt a jelenkorig az egyedüli politikai képződmény s így e népek mindegyike teljes ethnikus egység mellett megoszlik politikailag száz vagy több egységre. Az egyenlítő alatti Nyugat-Afrika benszülötteiről *Duchaillu* azt irja, hogy mindig elszigetelve egymástól találta azok törzseit; gyakran semmi kötelék nem köti össze ugyanazon törzseknek töredékeit sem. A törzs számos klánra oszlik el, a klánok ismét feloszolnak apró falvak végtelen sokaságára, melyek mindegyikének megvan a maga független főnöke és nem ritkaság e falvakat egymással háborúban látni. [1])

Mi következik ezekből? A nyelv, és e mellett némelyikénél a nevezett népeknek még egyéb idevágó, horderejökben nagyon fontos sajátságok (melyek alább ki fognak fejtetni) közössége csalhatlanúl bizonyítják, hogy ezen, politikailag oly apróra elforgácsolt lakosságok közös származásúak. Ez alatt, mint már kifejtettem, nem azt értem, hogy egy emberpártól származnak; az ember, mióta létezik, mindig társaságban élt s ez nem engedi egyes pár ivadékainak belfajzását. Ki lévén zárva a föltételezés, hogy egy pártól származzanak, a kik a közös származás jeleit mutatják, közös származás alatt csupán az egy társadalomtól, vérközösségben élő embercsapattól való közös eredet érthető. S ilyen korlátolt számú csapatnak, melynek minden tagja egymást nemcsak szemtől szembe ismerte, hanem vérrokonának ismerte, kellett lennie annak, a melyben kifejlődhetett, folytonos közbenső érintkezés és más csapatbeliektől való teljes elzárkozottság mellett (kivévén azon érintkezést, melyet a

---

[1]) Voy. et Avent. dans l'Afrique Equatoriale. Paris, 1863. p. 371.

viadal képez a létért küzdő szomszédok közt) a nyelvnek, azaz a hangok összeségének, melyekkel egy körben közösen jeleztettek a tárgyak, közöltettek érzések és indulatok, eseményekről való értesítések stb. Folytonos együttlét kelle hozzá, folytonos távollét más csapatbeliektől, hogy ugyanazon hangok ugyanazon fogalmakat illetve, vergődjenek állandó érvényre, a miben az erősebb, önállóbb egyén öntudatlan kezdeménye, a gyengébb, eredetiség nélkülinek természetes utánzási hajlammal párosulva játszhatták egyaránt fontos szerepöket.

Azon népekről tehát, melyek csupán dialektikus eltérésekkel ugyanazon nyelvet beszélik, bizton feltehető, hogy közös őseik voltak; valamint bizton feltehető az is, hogy ezek a nyelv keletkezése korszakában, — vagy helyesebben azon feltételezhetőleg igen hosszú időnek, melyben az első emotionális hangokból kifejlődött az emberi nyelvnek már ősnépeknél rendszerességet és szabályszerűséget mutató komplikált organizmusa, [1]) — ez időnek egyik szakaszában,

---

[1]) Így az ausztráliai nyelvekről: (the author) has met with abundant evidence of their remarkable regularitis, and of the exactness with which they express various shades of thought. The inflections of verbs and nouns, the derivation and composition of words, the arrangement of sentences, and the methods of imparting emphasis, indicate an accuracy of thought and a force of expression, surpassing all that is commonly supposed to be attainable by a savage race. (*Ridley*, Kamilaroi etc. Prefatory Note, p. VI.) És ez így van egyéb vadaknál is. Azonban a mennyiben ebben talányt láthatni, megfejti ezt azon ismert igazság, hogy a nyelv organizmus; a nyelv nem kiképezésére irányozott észmunka eredménye, nem feltalálás, és az emberiség, melynek gyakorlata azt nevelte, oly kevés öntudattal birt fejlődéséről, mint a talaj, melyben gyökerezve, a növény csodálatos szervezete fejlődik, erről.

szükkörű, másokkal nem, hacsak nem ellenségesen érintkező, vérrokon és teljes testvéri közösségben élő társadalmi egységet képeztek, mely nem lehetett kiterjedtebb, mint a hordák, a melyekre azon közös származású népek egyesei külön eloszolnak. Hogy azon időnek egy szakaszában éltek ilyen közösségben, ezt azért hangsúlyoztuk, mert a nyelvek összehasonlításából a rokonságnak, a közös származásnak különböző, közelebbi és távolabbi fokai tünnek ki. Mint p. o. az algonkin törzsek nyelvei több csoportot képeznek, melyeken belűl a szavak és formák megegyezése teljesebb, mint más csoport nyelveivel, úgy az algonkin nyelvtörzs mint egység fogva fel, más éjszakamerikai nyelvtörzsekkel mutat analogiákat, a melyekből egykor közös nyelvalap tűnik ki. Hogy az algonkinok, irokézek, a dakota népek, a kucsinok, a thlinkit-kenai törzsek külön ugyanannyi őshordából ágaztak el szaporodás folytán, ennél nem kevésbbé bizonyos, hogy ezen őshordák egy még régibb korszakban váltak el egy közös törzsből. S a nyelv, melynek első rudimentumai egységesen jöttek létre az őscsapatban, az elágazás után, bár ez alapból kiindulva, de különböző irányban fejlődött tovább, mind többfelé ágazva el, a mint elágaztak a társadalmi egységek, melyek gyakorlata azokat felnevelte.

És ez nem csupán Éjszak-Amerika népeire nézve áll, hanem általánosan. A keleti mongolok törzsei később ágaztak el egymástól, mint a nyugoti mongoloktól vagyis kalmukkoktól, de ennél is korábban vált el e két ág közös törzse a török-tatár népekétől, melyek magok részéről ismét sokszorosan elágaztak. De nyelvök csalhatlanúl bizonyítja, hogy mindezen népeknek ugyanaz volt bölcsője.

Ausztráliában a politikai egység, ha fejszáma 60—80

már a nagyobbak közé tartozik. A kontinens lakossága a felfedeztetéskor talán elérhette a százezer lelket; ha e becsű áll, akkor mintegy 1500 lehetett a benszülöttek hordáinak, azaz társadalmi egységeiknek száma.

Nyelv tekintetében a következő értesítések közöltetnek Ausztráliáról. Ridley szerint a dialektusok száma nagy, valószinűleg nehány száz. A dialektusok oly messze elütnek, hogy helyesnek látszik azokat »nyelveknek« nevezni; mindamellett az összehasonlítás arról tanúskodik, hogy a Keleti-Ausztráliában beszélt dialektusok vagy mind egy ugyanazon nyelvből erednek, vagy pedig erősen kevertek; és tekintve a törzsek féltékeny elszigeteltségét, lehetetlenség ugyanazon szavaknak Queenslandban és Victoriában előfordultát újabbkori érintkezéseknek tulajdonítani.[1])

Huzamos ideig az volt a nézet, hogy Ausztráliában több különböző nyelv létezik, t. i. olyanok, melyek nem is ugyanazon osztályhoz tartoznak. Threlkeld, Grey, Teichelmann, Schürmann, Moore és Moorhous munkái és Bulmer, Hartmann és Hagenauer vizsgálódásai azonban megállapították az egész kontinens nyelveinek egységét.[2])

Az okokat, melyek folytán e nyelvek egységében hinni kell, következőleg sorolja Smyth:

1. Számos szó közel ugyanaz hangzásában és azonos értelmű különböző helyiségekben a kontinens egész kiterjedésében.

2. A kontinens egész kiterjedésében használt szavak hasonló jellegűek, hasonló hangzásúak.

3. A személyes névmások hasonlósága.

---

[1]) *Ridley* i. m. 120.

[2]) *Smyth* i. m. I. p. LXIII.

4. Nemek nyelvtani különböztetésének általános hiánya.[1])

5. A számlálás alacsony színvonala,[2]) valamint, hogy a kettőt jelentő szó ugyanaz vagy csaknem ugyanaz számos egymástól távol eső helyen.

6. A kettős szám (duális) nyelvtani használata.

7. Végragok (suffixes) használata.

8. Aránylag oly csekély területnek, mint a jelen Victoria, nyelvei vagy dialektusai némely esetben és némely tekintetben ugyanakkora különbözeteket mutatnak fel egymás közt, mint a kontinensnek egymástól legtávolabb eső pontjain beszélt nyelvek.[3])

»Ha e tények egyedül állanának, nem támogattatva egyéb körülmények által, maradna helye a kétségnek, mint ha p. o. a benszülöttek testi alkatnak, külsőnek tekintetében különböznének jelentékenyebben, és ha fegyvereik és életmódjok elütnének; de ez nem áll; egy nép ez.« [4])

Ez adatok, a fenn mondottak után, elegendők annak bebizonyítására, hogy Ausztrália összes benszülött törzseinek ősei valaha egy csoportban éltek, nem nagyobban, mint azok, melyek ezerével képezték felfedeztetésekor e világrész szerfelett ritka népességét.

---

[1]) Mint magyarban.

[2]) Erre nézve példákat közöltünk Tylor után, e munka I. kötetében 180. és köv. l.

[3]) I. h. LXIII. és köv.

[4]) I. h. LXIV. Megjegyzendő mindazáltal, hogy az utazók jelentéseiből, melyeket maga *Smyth* is idéz, tűnnek ki jelentékeny különbségek, ezek azonban nem fajbeli különbségek, hanem a lakott vidék tápviszonyai által határoztatnak el; a tápszerekben gazdagabb vidékeken magas termetűek, erősek és szebbek, míg a nyomorúbb területek lakói csenevészek, törpék és szerfelett rútak.

De létezik egy körűlmény, mely kétségbevonhatlan bizonyságot tesz róla, hogy az ausztráliai törzseknek mindenesetre egy igen nagy része, és talán valamennyie, két összeházasult csapattól származik. Az illető tény már meg van említve, de arra itt vissza kell térnem, mivel ott a következtetést nem vontam meg; és pedig azért nem, mert ez ott az előadás menetét megszakította volna. A benszülött, ki saját törzsében nősül, ennek másik nemzetségére és pedig ennek egy nemzedék-osztályára van utalva, mely a magáénak a maga nemzetségében megfelel.[1]) De ha saját törzsétől elszakadván és más vidékre vetődvén, más törzsből kénytelen nősülni, fajának jogszokásai itt is úgy korlátozzák választását, mint saját törzsében. És habár a nemzetségek, valamint a nemzedék-osztályok nevei mások is mint saját törzsében s a törzseknek nyelvök is különböző, mégis mindig tudva van, hogy a különböző törzsekben mely nemzetségek és mely nemzedékek felelnek meg egymásnak.[2]) Abból, mit Smyth ugyanazon lapnak alsó s a következőnek felső soraiban elmond,[3]) kitűnik, hogy a benszülött bár más törzsbeli leányt, ha a megfelelő nemzetségbe és nemzedék-osztályba tartozik, a melybe saját leánya tartoznék saját törzsében, leányának szólítja azt; azaz akkép, mint leányát szólítaná.

»Kifejezéseik arra, hogy atya, anya, fivér, nővér, nagybátya, nagynéne stb. korántsem egyértelműek a mieink-

[1]) A nemzetségi és nemzedéki viszony természetére nézve utalok az I. kötet 186—191. lapjára, valamint az ezt megelőzőkre.

[2]) The tribes in all places know which class is referred to when its name is mentioned, though the languages be not the same. *Smyth*, i. m. 91. l.

[3]) 91—92.

kel, hanem egész más fogalmakkal köttetnek egybe,« irja Smyth i. h.[1]) E kifejezések valójában ugyanazon értelemben használtatnak itt, mint a dravida-nyelvekben. — A mi e megjegyzésekből előttünk e helyen kiválólag érdekel, az, hogy az ausztráliaiak számon tartják, hogy idegen törzsekben is mely nemzedék és nemzetség felel meg a magokénak, atyjokénak, anyjokénak, nagybátyjokénak stb., a szerint fivérnek, atyának stb. szólítják azoknak tagjait. A következtetés, mely ezekből bizton foly, az, hogy mind e törzsek ugyanazon két összeházasult nemzetségtől származnak és hogy a törzs, melyet ezek alkottak, elágazott számos törzsé, melyek nyelvei is elváltoztak a századok folytában, ha nem is annyira, hogy a nyelvbuvár közös eredetöket könnyen fel ne ismerné.

Az imént mondottak alapján, azt hiszem, bizvást formulázható a tétel, hogy a politikai szervezet legkezdetlegesebb fokán álló társadalmi egységek, a míg e fokon állanak, tagjaik szaporodásával nem növekednek, mert ha az ilyen szervezettel összeférő számon túlemelkednek, okvetlenül bekövetkezik a megoszlás két társadalmi egységre, melyek mindenben hasonlók ahhoz, a melyből megoszlása által létrejöttek.

E tétel egyébiránt csupán alkalmazása a kérdésben forgó politikai egységekre, egy a társadalmak világában

---

[1]) És mégis az indo-európai és valószinűleg minden emberi nyelv rokonelnevezései ilyen értelemben használtattak valamikor. Csupán a görögök tettek kivételt a fivért és nővért illető szavakra nézve, adelphos és adelphének nevezve a testvért, mig az ős-indeurópai gyökszó (phrator = frater, bratar, Bruder) a testvériség, phratria, tagjainak jelölésére kiterjesztve maradt.

általános hatályú törvénynek, melyet a társadalmi fejlődés vagy más szóval a polgárisodás története igazol; *a társadalmak terjeszkedésének határát a politikai szervezet tekintetében elért fok szabja meg. Ha valamely társadalom oly kiterjedést ér el, mely a politikai szervezetben általa elért fokkal már nem fér össze, a szakadásra való hajlam múlhatlanul bekövetkezik.*

A mennyiben ez igazság bizonyítást igényel, mely a példákra való utalással lehet csak azonos (mert ezek magyarázata nem hagy kétséget), ez későbbi fejlettebb állapotokra csak ezeknek tárgyalásával kapcsolatosan létesíthető, míg jelenleg a kezdetleges képletekkel kell foglalkoznunk. Itt általánosságban csupán azt jegyzem meg még erre nézve, hogy e részben is a társadalmak világa analogiát mutat az élettani tüneményekkel; a legegyszerűbb organismusok a legapróbbak is; nagyobb állatok csak összetettebb szervezetűek léteznek és a legnagyobb testi kiterjedést csak a legtökélyesebb szervezetű családja az állatországnak éri el, a csont-állatok vagyis gerinczesek.

A pozitiv okok, melyek ténylegesen előidézik a politikailag legegyszerűbb társadalmak növekedés esetében való kettéválását, fennebb már említve voltak; azonban van azokon kivűl még egy, melyet el nem hallgathatunk. Minél inkább felszaporodik a csapat, annál valószinűbb, hogy a vezetőnek vetélytársa találkozik; minél számosabb az, annál nagyobb a valószinüség, hogy egynél több férfi fog benne akadni, a ki személyes tulajdonai és harczi tettei által kiválik és tekintélyre tesz szert. — És azt hiszem, hogy az ilyen kezdetleges politikai egységek ketté válása igen gyakran azon fordúlt meg, hogy befolyás és tekintély meg volt

oszolva két egyén közt,[1]) kiknek egyikéhez a tagok egyik része, másikához a másik szított inkább, mi az egyéni kedély és lelkület lényegének, mely rokon- és ellenszenvet dönt el, variabilitására vezethető vissza ismét.

Ezzel a legkezdetlegesebb szervezetű társadalmak analogiája a legkezdetlegesebb szervezetű lényekkel, az amoebákkal, — melyre fennebb (315. l.) már reáutaltunk, teljessé lesz; ezek »akkép szaporodnak, hogy az amoebának *terjedelemben növekvésével a nucleus (a szilárdabb alakú sejtmag) kettéválik s a most két sejtmag eltávozván egymástól, ezután úgy hat a környező anyagra, mint két külön vonzóközéppont, mire a sejt kettéválik két külön individuummá.*«

Személyes tekintélyt igen sok egyén felett gyakorolni nem lehetséges; a tömegben elvész az egyes, bármily kiváló legyen is; de nem is csupán az ezen alapuló tekintélyre nézve, hanem bármi legyen annak alapja, áll az, hogy igen nagy tömegre egyes egyén közvetlenül nem képes hatni; vezérnek lenni százezer ember felett, ha ez mind közember, lehetetlenség; mutatják számos népfajnak viszonyai, melyekkel a későbbi előadás folyamában tüzetesen megismerkedünk.

A leirt módon létrejövő ezen csapatok vagy községek kölcsönös viszonya az, a mivel legközvetlenebbül kell foglalkoznunk. Az elválást követő időszak elején a viszony az egykori testvérek közt valószinűleg békés fog maradni; hogy azonban szomszédok közt, a kik egymástól teljesen önállók,

---

[1]) *Vámbérynél* (Prim. Cult. d. Türk.-Tat. Völker 133—34. l.) olvassuk, hogy a közös törzstől elváló rész, mely új törzset (tire = töredék, tir = törniből) képez, olykor azon egyén nevét veszi fel, kinek vezetése alatt az elszakadás véghez megy.

s tápforrásaikról külön gondoskodnak, állandón zavaratlanúl maradjon a béke, ez minden tapasztalással ellenkezik; villongások, tusák elkerülhetetlenek, akkor is, ha a közös származásnak emlékével birnak s a nyelv még nem változott el, habár ilyenkor kevésbbé irtó jellegű lesz is a harcz, mint ellenkező viszonyok közt, midőn azon emlék elmosódott s a szomszédok többé nem értik egymás nyelvét.

Azonban nem a béke és harcz kérdése az, melylyel legközvetlenebbűl foglalkoznunk kell. Kölcsönös viszonyukban első helyen bir érdekkel a kérdés — mivel ez elválásuk után rögtön felmerűl — hogy mikép fogják egymást megkülönböztetni. A míg egyet képeztek, természetesen nem volt nevök, hacsak szomszédaik nem adtak nekik ilyet, melyet az illető nép azonban nem szokott elismerni. A legősibb hordáknak volt egy korszakuk, midőn széles területeken éltek, más hordákkal való érintkezés nélkűl, nem ismerve népet, nem ismerve embert, magokon kivűl; ekkor névre nem volt szükség, mely más népektől különböztesse meg őket; a név, melylyel magokat jelölték, csak az állatoktól különböztette meg őket; e név tehát embert jelentett, vagy összeségöket tekintve: népet. Embereknek nevezték magokat s e név maradt közös nevök azután is, hogy számos törzsekre és törzságakra váltak volt szét. »Innuit,« mely néven az eszkimók nevezik magokat Labradórban és Grönlandban, embereket jelent nyelvükön;[1]) »thlinkit« a név, melyen magokat összeségökben nevezik azon törzsek, melyeket az orosz hajósok kaljusoknak vagy kolosoknak neveztek el, ha-

---

[1]) *Waitz* III. 303. Eszkimó: abenaki Eszkvimanczik és odzsibvé Askimegből ered, mi ezen indián nemzetek nyelvén »nyershús-evők«-et jelent.

sonlóképen nem jelent egyebet, mint embert.[1]) Egyike Éjszak-Amerika legkiterjedtebb nyelvcsaládainak a tinné vagy kenai népeké, melyek törzsei elszórva másokkal a jeges-tenger partvidékétől[2]) a mejicói öbölig,[3]) és másfelől szintén elszigetelve a csendes-tenger partjáig terjeszkednek.[4]) A név, melylyel neveztük őket, embert jelent nyelveiken és bár a különböző törzseiknél eltérőleg ejtetik ki, könnyen felismerhetőleg ugyanaz.[5]) *Kucsin,* mely 10 vagy 12 hasonló dialektusokat beszélő törzs közös neve, nyelvükön »nép;« törzseik külön: vanta-kucsin, nacse-kucsin, han-kucsin stb., azaz vanta-nép, nacse-nép stb. s a törzsek összesége: *kucsin,* a *nép κατ ἐξοχεν.* A chinaiak 100 törzsének külön-külön van neve, de összeségökben nem nevezik magokat másképp, mint pi-szing, vagyis a »száz név« vagy pedig »ming,« a mi népet jelent.

Kellett lenni időnek, midőn e népek őshordáinak, a saját csapaton belűl valót kivéve, semmi emberi érintkezése nem volt; ha ezt nem akarjuk feltételezni, azt kell hinnünk,

---

[1]) *Waitz* i. h. 316. *Bancroft* i. m. I. 96.

[2]) A közvetlen tengerszélen, aránylag keskeny vonalon eszkimók laknak; ezeknek szomszédai a csepewik (kiket nem szabad összetéveszteni a csippewék vagy odzsibwék algonkin népével) éjszak-indiánok (North-indians) nyúl- és rézbánya-indiánok, kik mindannyian a fennevezett népcsaládhoz tartoznak; a közölt neveket az angoloktól kapták; a csepewik magokat saw-eessaw-dinnek- (angol orthgr.) nek nevezik, azaz a »kelő nap emberei«-nek.

[3]) A lipanok, a feljebb éjszaknak Texas és Új-Mejicóban élő apacsok és navahók közel fajrokonai.

[4]) A kvalihokva, tlatskanai, umpkva és hupa törzsek.

[5]) A kezdetleges mívelődési fokon álló népek a k és t betűket gyakran felcserélik; ezért tinné (tinneh, mi dinneh-nek is mondatik) és kenai gyökükben (tna, tnai, tné) azonosak; más formái a közös névnek egyes törzseik nevében tartották fenn ma gkat, mint thnaina, atnah, tlatsz-kanai.

hogy más csapatbelieket nem tartottak embereknek, hanem vagy állatoknak, mivel azokkal beszélni nem tudtak, vagy gonosz szellemeknek, mivel ellenségeik voltak, kiktől kárt és veszélyt tapasztaltak. És addig csak a saját csoportjokbelieket tartották embereknek.[1]) De midőn a csapat felszaporodott, megnőtt annyira, hogy a természettörvényszerű megoszlás beállott, midőn két csapatban, külön, bár szomszéd vidéken keresték eleségöket, és ezzel a kettőnek tagjai közt a mindennapi érintkezés s a birtok-közösség gyakorlata, az elejtett vadat a csapatok külön költvén el, csakhamar érezhetővé vált.

Éjszak-Amerika benszülött törzsei csaknem kivétel nélkűl oszolnak el olyan nemzetségekre vagy testvériségekre, melyek állatok, ritkábban növények neveit viselik. Az irokez faj azon hét törzsénél, melyről bővebb tudomásunk van, következő nemzetségekkel találkozunk: farkas, medve, teknőcz, hód, szarvas, szalonka, gém, sólyom, ángolna, kigyó, sündisznó; ugyanazon czímű nemzetségek különböző törzsekben fordúlnak elő, ha nem is mindegyik minden törzsben, noha némely törzsek közt teljes azonosság is van. Az algonkin faj három testvértörzse: delawar, mohikan és munzi, megoszlik mindhárom a farkas, teknőcz és pulyka testvériségeire; a többi algonkin törzs, valamint az éjszakamerikai törzsek túlnyomó része szintén eloszlik ilyenekre.

Az eddig nevezett jelvényeken kivűl még következők fordúltak elő nálok: iramszarvas, vadrucza, pézsmapatkány,

---

[1]) A görögöknek barbar (azaz idegen), a ki más nyelvet beszél, úgy mint a chinaiaknak is; szanszkritúl »dasza« eredetileg ellenséget, utóbb, miután ellenségeiket meghódították az indek, rabszolgát jelentett.

kecsege, sas, kopasz sas, potyka, daru, tengeri nyúl, varjú, bölény, róka, párducz, ölyű, bagoly, alligátor s több más állat; növények közűl hikkori dió, burgonya, tengeri, nagy fa. Némely törzseknél fordúlnak elő olyan nevek is, mint nap, víz, jég, hó, soha nem nevető, belső zsir stb. A thlinkitek vagy kolusok számos törzse, valamint az úgynevezett kenai népcsaládhoz (nyelvök nyomán) számított több törzs is, úgyszintén a Charlotte-szigetcsoporton élő keigenik eloszolnak mindannyian a farkas és holló nemzetségeire, melyek ismét öt-öt szintén állatnevekkel jelzett alágra oszolnak. A csendes-tenger partjain élő nutkák nemzetségei állatok neveit viselik s ez állatok képeit pokróczaikra hímezve, lélekvesztőiknek orrára kifaragva, czímerűl használják. Dél-Amerika népei közűl az uainumák nemzetségei viselik különböző pálmanemek, valamint állatok, jaguár stb. neveit. Itt ez kivételesnek tűnik fel. Afrikában ismét gyakrabban találkozunk hasonló jelenségekkel. Így a becsuán törzsek, Livingstone szerint bizonyos állatok neveit viselik, u. m. majom, alligátor, hal, oroszlán, kigyó, vadmacska, de találkoznak az ásványországból valók is, mint: vas; az állatot, melynek nevét a törzs viseli, nem szabad megölniök a törzsbelieknek. Aquapimban tilos összeházasodniok olyan két család tagjainak, melyeknek fetise ugyanaz.[1]) A kammáknál bizonyos családoknak tilos a krokodil húsát enni, másoknak a vizilóét, ismét másoknak a majomét, óriás kigyóét vagy vaddisznóét stb. Azt tartják, hogy ha az illető család valamely tagja ennek a családjának tiltott állat húsából, a családbeli nők csodaszülötteket hoznának a világra azon állatok alakjában.[2])

---

[1]) *Waitz* i. m. II. 201.

[2]) Du Chaillu nyomán *Bastian* i. m. 164. l.

A régi egyiptomiak állat-tisztelete ismeretes és Diodor feljegyezte e kultusz eredetére nézve azon teljesen hiteles hagyományt, hogy ezen állatok megkülönböztető czimerűl, jelvényűl szolgáltak az egyiptomiak törzseinek a homályos ó-korban, midőn e nemzet ősei még vadak módjára s mint emberevők éltek. Erről alább bővebben. A Kelet-Indiában Csóta-Nadzspúr környékén élő kólok törzsei nagyobbára állatneveket viselnek s itt is véteknek tartják az illető állatot megölni vagy annak husából enni.[1]) Ezen törzsek külön területeken laknak.

A totem szót átvitt értelemben használják azon egyénkörnek jelzésére is, mely ilyennel van megkülönböztetve. Az ilyen elnevezés azonban nem kizárólagos az észak-amerikai törzseknek, hanem általános Ausztrália benszülötteinek is, előfordúl ázsiai és afrikai népeknél is. Bebizonyíthatólag — ha nem is mindig, de az esetek igen nagy többségében, tiltva van házasságra kelni egymással azoknak, a kik ugyanegy totemhez tartoznak.

A totem-állatot az éjszak-amerikai népek úgy tekintették, mint az utána nevezett vérrokon-csoport (Waitz családot — Familie — mond) őrszellemét, szentnek tartották azt és az illető testvériség tagjai nem vadásztak reá. Az ausztráliaknál minden törzs nemzetségei valamely állat vagy növény után neveztetnek, mely mintegy czimere annak, mely az illető nemzetség tagjának szent; ha állat, nem fogja megölni, midőn alva találja, sem a nélkűl, hogy alkalmat engedjen neki menekülésre; ha növény, mely tápúl szolgál, csak bizonyos évszakban és bizonyos körűlmények közt szedheti azt vagy gyümölcsét.[2]) Mert kobongja (kobong némely ausztráliai tör-

[1]) *Bastian* i. m.

[2]) *Waitz-Gerland* i. m. VI., 788, *Grey* után.

zseknél annyit jelent, mint totem az algonkinoknál). A legjobb barátja, melytől védelmet és segítséget vár minden körűlmény közt.[1]) Afrikában a becsuánok törzsei viselnek hasonló elnevezéseket, így a bakatla a majomtól, bakuena a krokodiltól és batlapi a haltól valókat jelent; a »ba« szótag annyit jelent, mint »ők« vagy »azok,« melyet keletafrikai népeknél gyakran alkalmaznak a törzsbeliek jelzésére, elébe téve azt annak, miről neveztetnek. Ugyanazon jelentősége van a »wa« szótagnak a wanika, wakikuyu, wazegua, wakamba, wakuáfi, wadzsagga stb. népek nevében; a becsuán törzsek soha nem esznek az állatból, a mely után neveztetnek, és babonás félelemmel viseltetnek irányában, és »ilá«-t, azaz gyülöletet vagy félelmet említ, ha annak megöletése jön szóba. Némely régi törzsnek, mely csaknem kihalt, még nyomai maradtak egyes tagjaiban, így batau az oroszlántól, banoga a kigyótól stb. valók.[2])

China lakosságának százmilliói jelenleg mintegy 400 családnevet használnak, a hagyomány szerint azonban eredetileg 100 ilyen létezett; köztük előfordúlnak ló, juh, tulok, hal, madár, phoenix, szilva, sörte, virág, levél, rizs, erdő folyam, halom, víz, felleg, arany stb.[3]) Hogy az egy nevet viselők, habár átlag egy millió lélek esik minden névre és azok az egész roppant birodalomban elszórva élnek, mégis, közös származásúaknak tartatnak, ez kitűnik abból, hogy ugyanegyneműek egymással házasságra nem léphetnek, a Fohinak tulajdonított törvény értelmében. Az ide vonatkozó mondát alább közölni fogjuk.

---

[1]) I. h.

[2]) *Livingstone* Missionsreisen und Forschungen in Süd-Afrika. Lipcse, 1858; angolból; I. köt. 18. l.

[3]) *Morgan* Anc. Soc. 365. l.

A tunguzok törzsei ily neveket viselnek, mint ló, kutya, iramszarvas stb.[1])

Mindezen esetekben a választott állat vagy növény vagy a kivételesen előforduló egyéb tárgy nevet és egyszersmind czímert ád az illető társadalmi egységnek. Láttuk azonban, hogy ezenkivűl más, mondhatni vallásos jelleget, vagyis a képzelődésen alapuló hitekkel összefüggő jelleget őlt a dolog az illető népek egy tetemes részénél. De ezt úgy tekinthetjük bizvást, mint a mi a név felvételénél később fejlett ki és épen a név és czímer viselése, a vérrokon-csapatnak az illető lényhez való vonatkozásai feletti tünődés által költtetett. Az elbeszélés, melyet Diodor közöl, egiptomi hagyomány alapján a törzsjelnek és tiszteletének eredetéről s melyet alább közlünk, nézetünk szerint nagyon megközelíti a valót. Véleményünk szerint akkor, midőn feledésbe ment, hogy önkénytesen és minden mélyebb vonatkoztatás nélkűl történt a választás, — a rejtélyesre, a csodálatosra való hajlam, mely a kezdetleges mívelődésű embert kiválólag jellemzi, ki saját cselekvése okai alapján itélve mindenben, a mi körülte történik, szándékosságot lát és saját magára való vonatkozást keres, — e hajlam fogalmakat hozott létre benne és oltott be hiteinek világába, melyek szerint közte, mint nemzetségének tagja s a faj közt, mely szóban s képben jelzi azt, valamely benső titkos összefüggés létezik, mely kiméletre, sőt tiszteletre is kötelez iránta. Egy nemét a rokonságnak véli sejteni maga s azon faj közt, majd védszellemét látja benne, s olykor istenét.

Hogy az elvált, de vérrokonságuk tudatával még biró

---

[1]) I. m. 364. l. Hogy minő neveket viselnek a mongolok őstörzsei, a jaszúk, nem találom említve sehol.

csapatok, midőn a megkülönböztetés szükségét érezve, eszközt kerestek erre, legtöbb esetben állat- s olykor növényfajokat választottak, ez nagyon könnyen megfogható és teljesen egyez a kezdetleges ember szokásaival. Nevet betűkből és szótagokból bizonyára soha nem rakott össze magának nemzet; geographiai elnevezések, melyekkel gyakran jelöltetik az illető hely lakossága is, még nem létezhettek akkor; a hegyláncznak, az egyes kiváló csúcsnak, a pataknak és tónak nem volt még akkor neve. Lehetséges, hogy az egyes rokon eredetű csapatoknak elválásuk első idejében, az esetek egy részében legalább, állandó lakhelye és elkülönített területe még nem is volt, hanem, hogy a terület, melyet a csapat szétválása előtt birt, egy ideig közös maradt, noha most elkülönítve barangoltak rajta. Mi más szolgálhatott jelzésül? Valami konkrétnek, kézzelfoghatónak, könnyen megkülönböztethetőnek kellett annak lenni, olyannak, a minőt gyakorlatlan kézzel is pár egyszerű vonás útján felismerhető ábrát lehet készíteni. A tárgyak, melyekről a kezdetleges ember legelébb tudomást vett, melyek előtte legfontosabbak s melyeket legelébb különböztet meg, az állatok voltak s az olyan növények, melyek tápúl szolgálnak. Ha megkülönböztetni akart a kezdetleges ember olyan dolgokat, melyek tulajdonai erre nem nyujtottak alapot, nem maradt egyéb választása, mint jelvényűl fogadni el a legszembeötlőbb tárgyakat. Hogy csakugyan így járt el, ezt számos példából tudjuk.

A csillagzatok elnevezésében is gyakran alkalmaztatnak állatnevek s különösen az állatkör, melynek csoportjai már a *legősibb* korszakban kapták neveiket, tesz tanuságot e hajlamról. Végre a czímertanban az állatok a mívelt népeknél is megtartották egész jelentőségöket, mely való-

szinűleg a római birodalom egykori barbár meghódítóinak szokásaiban gyökerez. Magoknál a rómaiaknál nemzeti jelvényes jelentőséggel bírtak a sas és a farkas, más ó-itáliai népeknél a tulok, melytől Bovianum és a harkály, melytől Picenum és ismét a farkas (hirpus), melytől a hirpinok neve;[1]) ez állatokhoz, úgy mint a rómaiaknál a farkashoz mondák köttettek, melyek csak készített, a jelvény által költött magyarázatok lehettek.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Politikai tagozódás kezdetleges alapon s általa politikai szervek fejlése.

A thlinkitek minden törzse — *Bancroft* tizet különböztet meg név szerint, ide számítva az ugalenczeket is[2]) — ugyanazon testvériségek töredékeiből van összetéve. *Holló* és *farkas* a fő-totemek, melyeket a gyermekek anyjoktól örökölnek; házasságot holló férfi holló nővel, farkas férfi farkas nővel nem köthet, hanem csupán farkas és holló egymással.[3]) E két testvériség öt-öt csoportra oszlik, melyek totemjei szintén nőágon örökösek; így a *hollóé* eloszlik béka, lúd, tengeri oroszlán, bagoly és lazacz, a *farkasé* medve, sas, delfin, czápa és alca[4]) nemzetségekre. Ez

---

[1]) *Mommsen*, Römische Geschichte, Berlin, 1868. I. 117.

[2]) I. m. I., 96.

[3]) I. m.

[4]) E szó a legjobb angol szótárakban sem fordúl elő.

ötös beosztás czéljáról vagy jelentőségéről a forrásokban semmi sincs közölve, és pusztán gyanításkép koczkáztatom a lehetőséget, mely szerint a vérboszú kötelme ezen szűkebb körökre lett volna korlátolva. Bancroft nem helyesen fejezi ki magát, midőn azt mondja, hogy ugyanazon »clan« törzsei, melyek tagjai nem kelhetnek össze, nem is viselhetnek háborut egymással.[1]) Törzs (tribe) alatt itt nem a területileg külön álló politikai egységeket érti; háború csupán ezek közt is fordúlhat elő, mint önként foly; *Bancroft* kifejezései azon tévedésbe vezethetnének, hogy az említett politikai egységek mindig csupán egy testvériségbeliekből állanak, és hogy az ilyen törzsek, melyek népe a holló- vagy farkastestvériséghez tartozik, egymással nem viselhetnek, hagyományos szokásaik értelmében, háborút.[2]) Háború csakis ezen politikai egységek közt fordúl elő és Bancroft értesülésének valódi értelme az, hogy p. o. a csilkatok háborújában a jakutatok[3]) ellen, a csilkat holló nem viaskodik jakutat hollóval, hanem csupán a jakutat farkassal, ez pedig nem a csilkat farkassal. *Bancroft* téved, midőn azt mondja, hogy az

[4]) Tribes of the same clan may not war on each other, but at the same time members of the same clan may not marry with each other.

[1]) Egy franczia utazó állítása szerint, ugyanazon nemzetség (farkas vagy holló) tagjai egymást akhunnak (mi compatriote-tal vagyis honfival fordíttatik) és akhgakau-nak (állítólag barát) nevezik. Részemről a dravida és egyéb rendszerekben tapasztaltak alapján valószinűbbnek tartom, hogy az egyik bátyát, a másik öcsöt jelent. A másik nemzetség tagjait egymás közt és halkkal kunetkanaghának, azaz »nem közülünk való«-nak, nyilvánosan és fenhangon pedig akhszán-nak, a mi állítólag ipat vagy sógort, de valószinűleg sógort és unokatestvért jelent, mert ip és vő ugyanazon nemzetségbe tartoznak. *Idézi: Bastian,* Rechtsverh. 293. l.

[2]) Két önálló thlinkit törzs nevei.

ifjú *farkas*-harczos, ki nőt csak a hollók közűl vehet, míg egyik napon menyegzőjét üli, másnap kénytelen lehet ipa ellen harczolni; az ip itt mindig ugyanazon testvériségbeli, mint a vő, mert a leányok épen úgy mint a fiúk, anyjuk testvériségéhez tartoznak;[1]) ellenben fiú és atya valóban mindig különböző testvériségbeliek, de azért soha nem jutnak azon helyzetbe, hogy egymás ellen harczolniok kellene, mert semmi legkisebb ok nincs feltételezni, hogy a sztikin férfiak tungasz vagy hudszinu (thlinkit törzsnevek) avagy csilkat nőket vennének feleségűl, a sztikin vesz sztikin nőt, a hudszinn hudszinn nőt s így tovább.

A thlinkitek beosztásával teljesen azonos szomszédaiké, a tőlük éjszakon és keleten lakó, szorosabban úgynevezett kenai népeké; a kenaik vagy thnainák[2]), az inkilikek, kolcsánok, atnáhk és ugalenczek a holló és farkas testvériségeire oszolnak,[3]) ugyanazon alosztályokkal. Ezek közűl az ugalenczeket Bancroft csakugyan a thlinkitek közt is felsorolja, míg *Waitz* azt mondja, hogy nyelvök jelentékeny thlinkit alkatrészt tartalmaz, a miért is Radloff (Bullet. Acad. St. Petersb. XV. 26.) amazokhoz is számítja őket.[4]) Thlinkit szavak egyéb kenai nyelvekben sem hiányoznak s a thlinkit nyelvekben is fordúlnak elő kenai szavak.[1]) Ezeken kivűl a thlinkitektől délen, a »Wales herczeg« szigetcsoport

---

[1]) Das Kind erhält den Totem der Mutter .... bei den Thlinket. *Bastian* Rechtsverh. 172. l. Dall után.

[2]) A Kenai félszigeten.

[3]) *Waitz* Anthr. III. köt. 106. l. hol a kenaikat, atnáhkat és kolusokat (thlinkit) nevezi; és 119. l. hol említi, hogy bizonyos éjszaknyugoti népek atnák, kénaik, kolusok és mások az emberi nem származását a hollóra és farkasra vezetik vissza. L. alább Bastian idézetét is.

[4]) Anthrop. III., 8.

egy részét benépesítő keigenik is azonos beosztásúak; mint amazok, ők is a farkas és holló nemzetségeire oszolnak.[2]) E nép nyelve némelyek szerint közel rokon a thlinkitekével, míg mások csak csekély hasonlatosságot találnak a kettő közt.[3])

Megjegyzendő, hogy mindezen népeknek tudomásuk van róla, hogy melyeknél áll fenn hasonló beosztás, mint nálok és hogy az e részben fennálló kötelmek és tilalmak általános érvényben tartatnak.[4]) A kenai holló minden thlinkit törzsbeli hollót vérrokonúl tekint s a thlinkit farkas vérfertőzetűl tekintené — noha más törzsből nősülni nem példátlan e népek körében — egy farkas-leánynyal összekelni, habár kenai vagy keigeni volna is.[5]) Ez észleletek, nézetem szerint, nem hagynak kétséget az iránt, hogy mind e népek származása közös és hogy két, a holló és farkas totemei által megkülönböztetett exogamiában összevegyűlt őscsapat elszaporodásából eredtek.

A thlinkiteknél tapasztalható azon tény, hogy a két

---

[1]) *Wrangel* ugyanazon népnek tartja a thlinkiteket, atnákat és kolcsánokat. L. *Bancroft*. I., 133.

[2]) Bull. de l' acad. de St. Petersb. XV., 306. Id. *Waitz* által, III., 332.

[3]) *Waitz* i. h. 317.

[4]) Ainsi, que leurs frères de races (a kolusokról) les Atnaiens et que les autres peuplades americaines, les Kenains ou Thnainas se divisent d' aprés leur origine en deux races principales, qui se subdivisent elles mêmes en tribus designées sous différentes dénominations. Un Kenaien de race de corbeau est considéré comme parent par les Galtzans ou Koltchanes, les Athnaiens et même par les Ougalentses et les Koloches, de la même, de la même race principale, lors même qu'il n'en parle point la langue. Idézve *Bastiannál*, Rechtsverh. 293.

[5]) E két név hasonlatossága nem kerülheti el a figyelmet, habár a kettő közt, úgy látszik, a thlinkitek képezik az ethnographikus kapcsot.

ős nemzetség mindegyike elágazott ötfelé, az alcsoportok külön totemek által lévén megkülönböztetve, a mellett, hogy a házasságkötés tekintetében mégis csak összetartozónak és egynek tűnnek fel, — e tény fontos a következtetésnél fogva, mely más népek megfelelő viszonyait illetve foly abból. A thlinkiteknél ugyanis az ugyanegy főcsoportba tartozó nemzetségek közti házasság nincs megengedve, míg ellenben más népeknél, melyeknek nagyobb számú nemzetségei szintén két főcsoport közt oszolnak meg, a házasságkötés azon főcsoportokon belűl meg van engedve, ha csak az illetők két különböző nemzetséghez tartoznak. Nagyon valószinű, hogy ebben két fejlődési fokot ismerhetünk fel, a házassági tilalomnak szűkebb körre szorítása lévén az előhaladtabb. A thlinkitekkel beosztására és a házasságkötések szabályaira nézve igen közelről megegyezik a csoktá nép; ez összesen nyolcz nemzetségből áll, melyek négyével két főcsoportot képeznek *szeretett nép* és *megoszolt nép* neve alatt s ezen főcsoportokon belűl a házasság meg van tiltva. [1]) Azonban értesülése valószinűleg téves; sokkal valószinűbb, hogy mindegyik főcsoport maga-magát nevezte szeretett népnek és a másikat elvált népnek. Morgan tévedése onnan eredhet, hogy benszülött értesítője egyoldalún a *maga főcsoportját* nevezte mint szeretett népet és a másikat elváltnak. A csokták közel fajrokonai, a csikkezák, szintén két főcsoportra oszolnak, melyeknek egyike négy, másika nyolcz testvériséget foglal magában; [2]) itt azonban már csak ugyanazon nemzetség tagjai közt tilos a házasság snem ama nemzetségek közt is, a melyek egy főcsoporthoz számíttatanak.

Észak-Amerikában, az ottani szabad népek közt —

[1]) *Morgan*, Anc. Soc. 162.

[2]) I. m. 163. l.

mert az ilyenek szervezete és theokratikus vagy katonai despotiák mint politikai szervezetek össze nem mérhetők — a legtökéletesebb és kiképzettebb politikai szervezet az irokézek öt, később hat törzse által alakított szövetség volt. E szövetség eredete, létrejöttének módozatai és okai iránt következő értesítéseket birjuk:

Az irokéznek nevezett nyelvcsaládhoz tartozó öt törzs: kajuge, mohák, oneidé, onondága és szeneké, melyek nyelve egymás közt csekély, csak dialektusszerű különbséget mutat és megengedte, hogy különböző törzsbeliek megértsék egymást, az első európai gyarmatosoknak Észak-Amerikába érkeztekor le voltak telepedve a mai New-York állam területének belső részében, míg az Atlanti-tengerparton algongin törzsek laktak. Mind e törzsek testvériségekre voltak oszolva. Testvériség a leghelyesebb elnevezése e csoportoknak, mert azok neve: *didzsenondidzso* az irokézek nyelvén szó szerint azt jelenti és mert tagjaik egymást testvéreknek nevezték, a mennyiben ugyanegy ízbeliek voltak, vagyis a mennyiben anyáik egymást nővéreknek nevezték, kik ezt ismét ugyanazon alapon tevék.

Azon irokéz törzseknél, melyek 8 testvériséget számláltak, ezek két-két csoportra oszoltak, mint következik:

Szeneké törzs. Egyik csoport: Medve, Farkas, Hód, Teknőcz. Másik csoport: Szarvas, Szalonka, Gém, Sólyom testvériség.

Kajugé törzs. Egyik csop.: Medve, Farkas, Teknőcz, Szalonka, Ángolna. Másik csop.: Szarvas, Hód, Sólyom.

Onondága törzs. Egyik csop.: Farkas, Teknőcz, Szalonka, Hód, Labda. Másik csop.: Szarvas, Ángolna, Medve.

Tuszkaróra törzs. Egyik csop.: Medve, Hód, Nagyteknőcz, Ángolna. Másik csop.: Szürke farkas, Sárga farkas, Kisteknőcz, Szalonka.

E beosztásban a jellemző az, hogy az ugyanegy csoportban foglaltak egymást testvér-testvériségeknek, a másik csoportbelieket pedig unokatestvér-testvériségeknek nevezik. — Emlékeztetünk itt reá, hogy a dravida rokon elnevezési rendszerekben, melyek alapját, eredeti formáját képezik a hozzájok hasonló rendszereknek, — unokatestvérrel jelöltetnek azok, a kik különböző nemű testvérek gyermekei, a kik tehát származásra egy ízben állanak, de szükségkép más testvériségbeliek. *Morgan,* ki sokáig élt a szenekék közt, határozottan mondja, hogy ugyanazon csoport testvériségei között eredetileg tilos volt a házasság, és hogy csupán más csoportbeli testvériségből lehetett feleséget venni. [1]) — Ez annál is valóbbszinű, mivel, mint láttuk, a csoktáknál és valamennyi thlinkit törzsnél s a velök azonos szervezetű népeknél: kenai, atnah, thnaina és keigeni, a totemek két csoportján belül tilos a jelenig a házasságkötés. Ebből is biztosan kitűnik, hogy e népeknél eredetileg csak két testvériség létezett, mint az ausztráliai népeknél és a dravidáknál, a melyek összeházasodtak. Azonban oly szeneké hagyomány is tartotta fenn magát, mely szerint a *medve* és a *szarvas* lennének az eredeti testvériségek, a melyekből a többi lett, megoszlás útján. [2])

Az öt törzs összeségében magát a »hosszú ház népé«-nek (ho-de-no-szau-ni) nevezte. »Ez volt az egyedüli név, a melylyel ők magokat megkülönböztették,« irja Morgan azon

---

[1]) Anc. Soc. 90.

[2]) *Morgan,* i. m. 91.

megjegyzéssel, hogy a »hosszú ház«-at tették a szövetség jelvényévé. [1]) Ez elnevezés azonban régibb lehetett a szövetségnél és valószinüleg ez volt neve már a két rokon származású testvériségből összeforrt ős-csapatnak, melyből a közös nyelvet beszélő törzsek mindannyian eredtek. Egy másik nevökkép említtetik »angonnonszionni,« a mi házépítőket jelent, mely néven valószínüleg szomszéd népek nevezték őket. [2]) Mind a két névnek egy az eredete. Az irokézek jobban építettek, mint más azon vidékbeli benszülöttek. [3]) A kisebb házak 20 láb hosszúak voltak, de léteztek, irja *Waitz*, olyanok is, melyek 16 lábnyi szélesség mellett 50—130 láb hosszúak voltak. Egy amerikai iró [4]) a newyorki benszülöttek 20 láb szélességű és 500 láb hosszaságú házairól is beszél, mire *Waitz* megjegyzi, hogy ezek az irokézekéi lehettek, mert az északibb népek [5]) különben nem építettek ilyen módon és e helyen ő is elfogadja, hogy úgy látszik, ezek után nevezték magokat a hosszú ház népének. *Morgan* nézete más; ő a szövetkezett törzsek öt tüzére magyarázza a »hosszú ház«-at, mely a szövetségi tanács gyűlései alatt egy sorban égett. [6]) Egyébiránt lássuk, hogy ő maga mit ír az irokézek házairól, a hol mívelődési viszonyaikat vázolja: »Együttlakásra való hosszú házakat építettek, a melyek elég nagyok voltak öt, tiz vagy 20 család

---

[1]) Anc. Soc. 134.

[2]) *Waitz*, Anthrop. III. 16.

[3]) I. h. 89., hol házépítésöket leírja.

[4]) *Valentine*, Hist. of the city of N.-York. N.-York, 1853. 8. *Waitznél*, i. h. 90.

[5]) A keleti indiánok közt értve, mert a Csendes-tenger partvidékein épen az északiak építének oly házakat, melyekben több száz egyén is lakik együtt.

[6]) L. *Waitzet* is, 16. l.

számára és ezen háztartások »communismus«-t gyakoroltak.« [1]) A törzsrokon huronoknak is voltak házaik 8—12 tűzhelylyel, két annyi család számára. [2]) *Lafitau* nyomán [3]) tudjuk, hogy eredetileg az anya gyermekeivel, a fivérek nővéreikkel, tehát mind egy testvérségbeliek alkoták e vagyonközösséget tartó háztartásokat; a nővérek férjei, a fivérek női más hasonló házakban laktak, a gyermekek mindig anyjoknál; így volt ez, szemtanúk bizonyítása szerint az irokézeknél és a velök közös eredetű huronoknál, így a *krikeknél* is. [4])

Az irokéz nép eredetét az eddig tapasztaltak alapján, nem képzelhetjük másképp, mint hogy két — valószínűleg

---

[1]) I. m. 70. l.

[2]) *Waitz*, III. 91. Hasonló hosszuságú házakat említ Waitz az ozédzsoknál is, míg a pánik 10—12 család számára, elválasztott alvó helyekkel való köralakú házait említi; a mandan »lodge« is ide tartozik.

[3]) Idézve *Giraud-Teulon*-nál i. m. 38.

[4]) Minden házcsoport egy clant vagy vérrokonok családját foglalja magában, a kik közösségben esznek és élnek. *Schoolcraft,* Exped. t. th. Sourc. of Missisippi R. —V. 279. id. Descr. Soc. 6. 13. A gyermekek akár férjes nőtől, akár hajadontól születtek, mindig anyjoknál éltek és ennek testvérisége által neveltettek fel, noha azok apái nem tartoztak ugyanahhoz. *Schooler*. i. h. V. 272. If a young woman, becomes pregnant before she is married, which most of them do, the child is maintained in her *clan* whithout the least murmuring. Az észak-amerikai népek szokásai egykor valószínüleg mindnyájoknál hasonlók voltak, de úgy látszik, hogy az irokézeknél és krikeknél a kommunizmus tovább fentartotta magát, míg különösen az irokézeket környező algonkin törzsek testvériségeiben az korábban megszűnt, a miért mint nemzeti sajátság tűnhetett az fel az irokézeknél, a mi a saját ősöknek is elfelejtett szokása volt. Az irokézek különben ha ebben megőrizték az ősit, mivelődés tekintetében nem voltak kevésbbé előhaladtak, mint amazok.

közös származású, talán századokkal előbb egymástól elszakadt s elidegenült — testvériség exogamia által összeforrt vérségileg egy községgé; ezek voltak a *medve* és a *szarvas* testvériségei,[1]) melyek együtt képezték az akkor egy csapatban élő népet, a »hosszú ház népét,« a melyből, elszaporodásával, kiváltak a későbbi törzsek, melyekben a két ős testvériség különbözőleg oszolt el több testvériségre, a melyek, a mennyiben ugyanegy őstestvériségtől származtak, testvér-testvériségeknek, a mennyiben pedig a két különböző ős-testvériségtől, unokatestvér-testvériségeknek[2]) neveztettek kölcsönös viszonyukban. A többrendbeli totem elterjedésének daczára, mindazok, a kik egy őstestvériségből származtak, testvéreknek nevezték egymást, nem keltek össze egymással, csak egy későbbi korszakban; össze csupán unokatestvéreikkel keltek, a mint a másik őstestvériségtől származókat nevezték. A törzsek és testvériségek filiáczióját következőleg kellend az adott körülmények alapján elképzelnünk: A tuszkarórák, a kik a történeti idő kezdetén elkülönözve, más nyelvcsaládbeli népek által fajrokonaiktól elválasztva éltek, valószínüleg legelőbb szakadtak el a közös

---

[1]) Ez adatot, függetlenül *Morgantól*, noha ennek legrégibb munkáját (League of the Iroquois) többször idézi, *Waitznél* is találjuk (Anthrop. III. 106—7.), azon különbséggel, hogy Waitz a szarvas helyett őzet ír. Morgannál ez egészen hiányzik a felsorolt nemzetségek sorában; kétségtelen, hogy ugyanazon állatot kell érteni Waitz »Reh«-je és Morgan »deer«-je alatt. Utóbbi helyesen szarvassal fordítható; e két állat a forrásokban könnyen összetévesztethetett.

[2]) Igy fordítja a szót Morgan azon alapon, hogy fi- és nővér (kollaterálisoknak is) gyermekei szólították egymást így; de mivel eredetileg a házastársnak valódi és nagy számú kollaterális testvérei voltak, azok, kik így szólíttattak, talán »sógor-testvériség« jobban megfelelne.

törzstől. Ezek, mint már érintettük, nem tartoztak a régi ötös szövetséghez és midőn később bevétettek abba, akkor sem részesültek a politikai jogokban. A közös törzs akkor talán még csak a két őstestvériségre oszolt el, melyek neveit a tuszkaróráknál feltaláljuk; lehetséges azonban az is, hogy a medve őstestvériség már megoszolt vala ekkor kettővé, melyek egyike megtartotta az ősi totemet, míg a másik a teknőczét vette fel, mert ezt a tuszkaróráknál úgy, mint a szenekéknél és kajugéknél is feltaláljuk ugyanazon főcsoporthoz tartozva, valamint azon két törzsnél is, a mohákoknál és oneidéknél, kik csupán a medve őstestvériségtől eredt testvériségeket (medve, farkas, teknőcz) foglalták magokban. Azon törzsek közűl, melyek az ötös szövetséget képezték, okvetlenűl az onondága törzs volt az, mely legelső vált ki a »hosszú ház népé«-nek szorosabb köréből és külön név alatt mint külön törzs lépett fel; ezt megerősíti, hogy *Heckewelder* és *Charlevoix* szerint a szövetségben ezé volt az első hely. [1]) Waitz úgy mondja, hogy e törzsnek volt a legmagasabb rangja a szövetségben. [2]) A szövetségi tanács gyűlhelye az ő területén volt, az onondága tó partján és ugyanott égett a központi tanács-tűz. [3]) Ez elsőség valóban onnan eredhet, hogy a törzs neve a legrégibb az öt régi szövetséges közt, hogy a »hosszú ház népe«-é mellett ez merűl fel legelőbb. — Az onondágák testvériségeinek beosztásából föltétlenűl következik, hogy azoknak megkülönböződésekor a medve őstestvériség már megoszolva volt két testvériségre, u. m. medvére és teknőczre, vagy talán háromra is, farkas lévén ez esetben a harmadik. Ez abból következik, hogy azon fő-

---

[1]) *Waitznél* i. h. 121.

[2]) I. h.

[3]) Morgan, Anc. Soc. 141.

csoport, melyben szenekéknél és kajugéknél medve, teknőcz és farkas együtt foglaltatnak, az onondágáknál a teknőczöt és farkast igenis, de a medvét nem foglalja be. Szükségkép föltételezendő ugyanis, hogy az onondágák, mint legrégibb törzs a két főcsoport vagy őstestvériség népéből összevegyülve váltak ki, mert csak ezek közt létezett még akkor összekelés; ha tehát a medve őstestvériség ekkor még egy totem jelvénye alatt élt volna, a medvének képviselve kellene lennie az onondágák e főcsoportjában; nem lévén abban képviselve, az következik, hogy azon főcsoport csak valamely újabb totemu testvérisége, a teknőcz vagy a farkas, vagy mindkettő által volt képviselve az elszakadó törzságban. Valószinű, hogy a másik őstestvériség is meg volt már akkor oszolva, a sólyomnak már léteznie kellett a szarvas mellett, mikor az onondágák kiváltak, noha nálok a sólyom testvérisége jelvényét utóbb az ángolnával cserélte fel. [1]) Ugyancsak elválásuk után kellett az onondágáknál, melyek akkor nem birtak medve totemmel, ennek mint új testvériségnek kiválnia vagy a szarvas, vagy az ángolna testvériségéből. Hogy a medve ugyanazon őstestvériséghez számít itt, a melyhez a szarvas, ez kizárja föltétlenül, hogy a medve őstestvériségétől származnék az onondága medve totem. Egy, a szarvas főcsoportjából elkülönülő új testvériség fölvette e totemet, mely a medvének ereje miatt nagyon becsült volt és majd minden indián törzsnél előfordúl. [2]) — Morgan nézete e

---

[1]) Míg az onondágáknál nincs sólyom, a szenekéknél nincs ángolna; de e két testvériség tagjai azon legszorosabb testvériséget és vérrokonságot tartják, mely újabban a házassági tilalommal együtt a szűkebb testvériségek körére szorítkozik. Anc. Soc. 92.

[2]) Igy az odzsibwéknél, potewettemiknél, savanóknál (sawnee), szauk- és róka-indiánoknál, pániknál, misszuriknál, punkáknál, ome-

részben teljesen lehetetlen; a tapasztalt esetre (mert ez az egyetlen a maga nemében) reflektálva, szól: »különleges gensek (testvériségek) áthelyezésének egyik phratriából a másikba (azaz főcsoportba, melynek testvériségei ugyanegy őstestvériségből erednek) elő kellett fordúlnia, mikor ezeknek létszámában az egyensúly meg volt zavarva.« [1]) Ez roppant és megbocsáthatlan félreismerése az ősnépek és intézményeik jellegének; olyan tervszerűséget föltételez bennök, mely az ősi fejlődés természetével merőben ellenkezik. Az irokézeknél úgy, mint ősállapotú népeknél, melyek viszonyait e tekintetben ismerjük, a törzsrendszer, a testvériség intézménye ép oly annyira spontán növésű, mint a fáé, melynek törzse elágazik minden irányban. Ha e viszonyokat elfogulatlanúl vizsgálni akarjuk, a tervszerűség, szándékosság minden gondolatának ki kell záratnia. Egyensúly a létszámban; ily gondolatok a természet fiának agyában nem merűlnek fel. És hogy gondolhatja Morgan, épen ő, a ki a testvérérzet erejét annyira kiemeli és ama törzsek szövetkezését politikai egységgé, azon érzet belterjességének tulajdonítja (és helyesen), hogy gondolhatja, hogy őserkölcsű népnél törvényhozási intézkedéssel el fog különíttetni egy része azoknak, kik közös származás mély meggyőződése folytán testvérekűl tekintik egymást, egyszersmind kényszerülve testvérekül tekinteni másokat, kikkel eddig csak érdekegység fűzte egybe őket és a kik közűl házastársaikat keresték, épen mivel nem láttak bennök testvéreket.

---

háknál, eiowék, otoéknál, káknál, winebagóknál, mandanoknál, krikeknél stb.

[1]) Transfers of particular gentes from one phratry to the other must hawe occured when the equilibrium in their respective numbers was disturbed. Anc. Soc. p. 91.

A mondottak folytán nem marad fenn kétség, hogy az onondága medve-testvériség nem a medve őstestvériség egy ága, hanem ellenkezőleg a szarvasról nevezett őstestvériségből vált ki. Ebből ama következtetés is foly, hogy itt kivételkép lehetséges volt ugyanazon totemet viselőknek, p. o. onondága fi-medvének szeneke vagy kajuge nő-medvével összekelnie, mivel csak nevök volt azonos, és származásuknál fogva nem testvéreknek, hanem unokatestvéreknek tekintették. E kombináczió teljesen elkerülhetlen, ha Morgan tévedését nem akarjuk követni, elkerülhetlen annyiban, mivel ha ellenkezőleg az onondága testvérségek azon csoportját, mely a medvét foglalja magában, azonosítani akarnók a szeneke és kajuge medvecsoporttal, akkor a szarvas-totemek létrejöttét az onondága medve-csoportban lennénk kénytelenek hasonlólag magyarázni, a hogy ezt a medve-totemnek a szarvas-csoportban előfordulását illetve tettük, csakhogy ez sokkal valószinűtlenebbnek tűntetné fel a következtetést, mert a csoportban, melyből az onondágáknál a medve hiányzik, benfoglaltatnak itt a teknőcz, a farkas és a hód testvériségei, melyek a szenekéknél a medvével együtt képezik a medve testvérség-csoportját. Döntő e kérdésben az is, hogy a szeneke és kajuge »sólyom,« melyek e törzsekben a szarvassal vannak együtt és az onondága »ángolna,« mely ezeknél szintén a szarvassal (és medvével) képez egy csoportot, bár a totem különböző, mégis azonos testvériségek. Az, hogy valamely testvérség megváltoztatja totemét, bizonyára nem tűnhet fel valószinűtlennek ott, a hol két őstestvériségből, kiválás által, a huronokat is számba véve, 14 különböző totemet látunk kifejlődni. [1])

[1]) Nem véve számba a tuszkarórák kétféle farkasát (szürke és sárga) és kétféle teknőczét (nagy és kicsi).

Nincs kizárva, hogy az onondágák kiválásánál a medve-csoport már négy testvériségre lehetett volna oszolva, mert a szenekéknek és onondágáknak e csoportban három testvérségök volt közös — teknőcz, farkas és hód, míg a medve az onondágáknál e csoportban nem volt képviselve, míg minden egyéb irokéz törzsben ott volt. Kiválásuk után az onondágáknál e csoport testvériségeinek száma ötre emelkedett a szalonka és labda testvérségek elkülönződése által, mely utóbbihoz hasonló elnevezésű egy más irokéz törzsben sem létezik. A másik csoport az őstörzsben szarvasra és sólyomra lehetett oszolva, mely utóbbinak toteme az ondágáknál ángolnára változott, és melyek egyikéből válhatott ki a medve. Az őstörzs utóbb egy csapat kiválása által ismét ketté vált; valószinű, hogy e kettéválás idejében vette fel az anyatörzs a szenekék nevét, míg azon rész, mely más területre költözött, a kajugék nevét vette fel, mely utóbbiak úgy tekintettek, mint a szenekéktől eredők. Hogy az öt törzs közűl a szenekék és kajugék legtovább maradtak egyesűlve, ez totemeik beosztásából valószinű; a medve csoportjában azonosak voltak nekik medve, farkas, teknőcz, míg a negyedik, a hód-testvériség, úgy látszik, nem vett részt a kajugék elszakadásában, nálok ellenben az elszakadás után e csoportban még szalonka és ángolna testvérségek különződtek el; a kajugék másik csoportja a szarvas- és sólyom-testvérségek töredékeiből alakúlt, melyek egyikéből utóbb a hód vált ki. — Hogy a kajugék az ifjabb törzsek egyikének tartattak, az Gallatin megjegyzéséből is kiviláglik, mely szerint ezek az oneidákkal egyetemben voltak a szövetség legifjabb tagjai; ez egy, az amerikai unió és ezen törzsek közti szerződés tárgyalásainál tűnt ki. [1]) Minthogy az öt törzs

[1]) *Waitznél*, III. 121.

egyszerre alkotta meg a szerződést, a »legifjabb tagok« elnevezés nem a szövetségbe való belépésökre vonatkozik, hanem egy ennél régibb korszakban az anyatörzsből való kiválásukra. Erre mutat *Morgan* azon közlése is, hogy az onondágák, szenekék és mohákok az »atyák«-nak, az oneidék és kajugék pedig a fiaknak neveztettek. [1]) Schoolcraft is megerősíti, hogy az oneidék a szövetség legifjabb tagjai közé tartoztak, [2]) és hogy ezt nem arra érti, hogy később léptek a szövetségbe, bizonyítja ama csatlakozó megjegyzése, hogy a szövetség gondolata tőlök eredt. Ezek egyetemben azzal, hogy az oneidék testvérségi szervezete teljesen azonos a mohákokéval és ezzel egyetemben a többi irokéz törzsétől, a huronokat is ide értve, teljesen elüt, nem maradhat kétség, hogy amazok ez utóbbiak törzsének kiágazásakép eredtek. A mohákok beosztását, mely annyira eltér a többi törzsétől, eltérő, különleges körűlményeknek is kell tulajdonítani.

A régibb szokás értelmében azon három testvérség, melynek töredékeiből a mohák törzs állott, egymás közt nem köthetett házasságot; a mellett erről, mint a régi törzsek egyikéről, mely »atya« névvel lett megtisztelve, nem tehető fel, hogy csak akkor vált volna ki az őstörzsből, midőn életbelépett volt már az új szokás, mely szerint a tilalom a saját totembe való nősülésre szorítkozott, mint jelenben. [3]) Ha mindazáltal a kérdéses törzs annak előtte külön

---

[1]) League of the Iroquois, 96. *Waitz*-nél i. h.

[2]) *Waitznél* i. h.

[3]) Hogy a mohákok mint külön törzs korábban váltak ki az anyatörzsből, mint — az onondágákat kivéve — az ötös szövetség egyéb tagjai, erre mutat a fennebbieken kívül az is, hogy valamint az onondága törzs, mint elsőszülött, az első helyet nyerte el a szövetség-

váltnak tartatik, további fennállása, ha az ősszokástól el nem tért, akkép lenne magyarázható, hogy meghasonlás — melynek oka természetesen el nem képzelhető — állott elő az őstörzs két testvériség-csoportja közt, melynek következtében az egyiknek egy része politikailag külön vált és saját területet foglalt magának, ha nem is nagyobb távolban az ősteleptől. A medve testvériség-csoportjához tartozó férfiaknak kellett lenniök azoknak, kik külön váltak, talán mert bizalmok egy más egyénben, mint az anyatelep főnökében központosúlt, a ki talán a másik őstestvériséghez tartozott, a míg ők magok közűl valót kivántak vezetőűl. Bármi volt egyébiránt az ok, a medve, farkas és teknőcz férfiainak egy része anyáikkal, nővéreikkel és ezek gyermekeivel elvált az őstörzstől, külön telepet alapítva saját főnökeik alatt. [1]) A viszony ez által nem lett ellenségessé, mert a nővérek férjei és a fivérek feleségei a másik telepben és viszont az anyatelep tagjai *egy részének* férjei és feleségei az elszakadtak telepében éltek. Miután a telep női mind medvék, farkasok és teknőczök voltak, ilyeneket is szültek. Ne higyjük, hogy ez képtelenség; az emberiség nagy része élt egykor igy és a mortlock-szigetiek mai napig így élnek; a testvériségek külön főnökök alatt, külön telepekben és elkülönített területi határokkal élnek, és minden nőnek férje, minden férjnek felesége más telepben van otthon; a férjek természetesen gyakran ellátogatnak feleségeikhez. Fidzsiben a legújabb időig — és nolta a leszármazás és örökrend fiágivá lett —

ben, úgy a mohák, mint »legidősb fivér« a másodikat. *Heckewelder* és *Charleville* id. *Waitznél*, Anthr. III. 121.

[1]) Itt emlékeztetek ama körülményre, hogy az irokézek, valamint a krikek még 1—2 század előtt testvérségek szerint közös fedél alatt és tápszerek közösségében éltek.

fentartotta magát a szokás, hogy a férfiak nem éltek nőikkel egy fedél alatt és csak az erdőben mintegy lopva találkoztak egymással. Ez itt maradványa az exogamiának és a testvériségi rendszernek, mely a fidzsiek rokonsági elnevezésében is oly élénk nyomokat hagyott.

Midőn az irokézek kezdtek saját testvériség-csoportjokon kívül is, habár soha a testvériségben, nősülni, a mohákokra nézve megszűnt annak szüksége, hogy törzsükön kívül házasodjanak, úgyszintén a tőlök eredő oneidékre nézve, ha ugyan ezek még a házasságtilalom megszorítása előtt váltak ki tőlök.

»Az (irokéz) szövetség összekötő elve — irja Morgan — nem eredt kizárólag a kölcsönös támogatású egyesület jótéteményeire való vágyból, hanem mélyebb alappal birt a vérségi kötelékben. A szövetség látszólag a törzseken alapszik, de valódilag a közös testvériségeken. [1]) — Ugyanazon nemzetségnek tagjai, akár mohákok, oneidék, onondágák, kajugék vagy szenekék, fivérek és nővérek egy közös őstől való eredetök erejénél fogva (?); és ilyenekül a legteljesebb szivélylyel ismerték el egymást. Ha találkoztak, az első kérdés volt egymás testvériségének neve, míg a következő illető főnökeik leszármazási fájára vonatkozott; melyek után rendesen képesek voltak megtalálni különleges vérrokonsági rendszerök alapján, a rokonsági fokot, melyben egymáshoz állottak. [2])

---

[1]) *Morgan* a »gens« szót használja, mert ezt, a római genset, valamint a görög genost a testvériségekkel analog intézménynek tartja, miben nézetünk az övétől gyökénél elüt. Erre nézve a III. fejezetre utalok.

[2]) Ez kétségtelenül az ízre vonatkozik, a mely szerint fivérek, nagy-bátya és kis-öcs, vagy nagy-atya és unoka lehettek; valószínüleg

A nép, mely magát kucsinnak (azaz népnek, azon értelemben mint emberiség) nevezi és mely Amerikának legészakibb részében, a Peel folyam völgyétől a Yukon völgyéig, a Jeges-tengertől csupán az eszkimók által lakott parti területszalag által elválasztva s a Mackenzie torkolatának vidékén a tengert is érintve él, *Jones* szerint mintegy 22 törzsre oszlik, a melyek mind ugyanazon nyelv dialektusait beszélik és szokásaikban s erkölcseikben nagyon hasonlók. *Kirby* szerint minden törzs külön főnök alatt él.[1]) — Jonesnál azt is olvassuk, hogy: »a kucsinok mind be vannak osztva három »kasztba;« [2]) ezek nevei, Jones helyesirása szerint: Tchit-che-ah, Tenge-rat-sey és Nat-sah-i. Szerinte a szokás, hogy a férfi a két másik kaszt valamelyikéből vesz feleséget, kiment a gyakorlatból. *Hardisty* mint fennállót irja le, de ő szerinte is fordúlnak elő kivételek; [3]) az utóbb nevezett a kasztok neveit ekkép irja: Chitsah, Nat-singh és Tain-gees-at-sah.

Kasztról beszélni, mint az értesítők teszik, valóban nincs értelme, mert ezt megszoktuk úgy tekinteni, mint a társaságban kizárólagosan magára szorítkozó osztályt, mely másoktól a lehetőség végső határáig elkülönzi magát és csak saját körén belűl ismer el törvényes házasságot. A kucsinok osztályai, melyek körén belűl eredetileg házasság épen nem is volt köthető, szabályszerű összeházasodásuk

---

a főnökök (kiknek méltósága az irokézeknél ugyanazon ősanya ivadékainál maradt, ha választás által töltetett is be) nyilvántartották volt egymás közt, a testvériségek elágazása után is, — hogy fivérek, nagybátya és kisöcs, nagyatya és unoka viszonyában állnak-e.

[1]) The Kuchin Tribes, Smithson. Rep. 1866. 320. l.

[2]) A Journey to the Youkon, Smithson. Rep. 1864. 417.

[3]) The Loncheux Indians. Smithson. Rep. 1866.

folytán százszoros kapocscsal fűzettek össze, vérrokonsági kötelékek által, és ennélfogva a kasztszerű elkülönződésnek teljes ellentétét tűntetik fel.

Nem kasztokat, hanem testvériségeket kell bennök felismerni, melyek egykor elkülönözve éltek, utóbb pedig házasságkötések által összevegyültek egy törzszsé, mely szaporodtával számos törzszsé ágazott el. Hogy tényleg testvériségek azok és annak tekintik magokat, a nélkül, hogy a más törzshöz tartozás is megszűntetné e köteléket és hatását, eltagadhatatlanúl kitűnik abból is, hogy mikép fogják fel maiglan is, ha — házasságkötés tekintetében — a régi jogszokás mellőzése fordúl elő; az illető párt kigúnyolják és nevetségessé teszik s a férfiról azt mondják, hogy nővérét vette feleségűl, akkor is, ha semmi rokonság nincs köztök és habár a nő más törzsből való is. [1])

A viszony tisztán áll: három testvériség összevegyülve egymással és eloszolva 22 törzsben él, mely törzsek politikailag és geographiailag különállók. Itt azon érdekes eset fordúl elő, hogy ismeretes a terület, melyet a testvériségek egyike foglalt el a másik kettővel való összevegyülése, tehát az exogamia létesülése előtt, mint endogám, önálló törzs. A Na-tszík-kucsin törzs, mely úgy, mint a többi, három testvériségből van összetéve, Nah-tsing nevű területen lakik és nevét erről viseli. Nah-tsing pedig neve a testvériségek egyikének, mely egykor egyedül lakta ama területet, a mely terület nevét tőle nyerte. [2]) Ezen kivül csak két népnél, a munipuri törzseknél és Niasz szigete törzseinél tartotta

[1]) *Hardisty* i. h. 315. l.

[2]) *Hardisty* i. h. 315. »The country of the Na-tsik-koo-chin is called Nah-tsing to this day and it is the identical country which tke Nat-sing occupield.«

fenn magát ily biztos emlék jelenleg eloszolt exogám testvériségek egykori önálló létéről, melyekről alább. Ugy látszik, hogy a kucsinok összevegyülése és exogamiája nem nagyon régi, mert értesítések közöltetnek azon véres harczokról, melyek annak előtte a három őstörzs közt folytak és a mostani rendszer kedvező, békítő hatásáról. [1])

A keleti (vagyis az Atlanti-tenger partján honos) algonkinok közűl a delawár, mohikan és munzi törzsek, melyek területi szomszédok voltak és melyek nyelve is azonos, szintén hármas beosztás példáját mutatják, ugyanazon elnevezésekkel, mi csalhatlanul tanusítja, hogy e beosztás régibb, mint a három törzsre való elszakadás. A delaváróknál és munziknál a farkas, teknőcz és pulyka mint exogám testvériségek vannak ismertetve; az előbbenieknél azonban történeti, sőt aránylag új időben ama nemzetségek mindegyike eloszlott tizenkét ágra és utóbb csak azon egyének közt tartatott a házasság tilosnak, kik ugyanegy ághoz tartoznak. (Morgan i. m. 172. és köv. l.) A delaváróknál a régi rendszer általában bomlófélben van; a testvériségek azon gyors szaporodása az exogamia megszűntének előjelekép tűnhetvén fel; egyszersmind szokásba jött a gyermekeket olykor atyjok testvériségéhez számítani, habár nem általánosan; ezek tehát átmenőben vannak nőági leszármazásból fiágira. A mohikánoknál a leszármazási rend még tisztán nőági, az eredeti három testvériség pedig megoszolt összesen tizenegyre; a farkasból lett farkas, medve, kutya, oposszum (mind emlős); a teknőczből lett kis-teknőcz, sár-teknőcz és nagy-teknőcz, a pulykából lett pulyka, daru és tyúk.

---

[1]) Exogamiájok az által jött létre, hogy az anyák leányaikat más törzsbeli férfiakhoz adták nőül.

A házasság most csak ez újabb keletkezésű testvériségek tagjai közt tilos.

E három törzs, melynek testvériségei eredetileg azonosak voltak, a mi közös származásukat bizonyítja, még két velök egy nyelvet beszélő törzszsel együtt egykor az irokézekéhez hasonló szövetséget képezett, a delawar szövetség neve alatt; a negyedik törzs a nantikók volt, az ötödik valószínüleg a pekvod, mely kettő részben a fehérek, részben az irokézek által már korán kiirtatott.

A többi algonkin törzs közűl az odzsibvék 23, a potavettemik 15, a meiemik 10, a savanók 13, a szaukok és rókák 14 exogám nemzetségből állottak. Noha főcsoportoknak, melyek az eredeti testvériségeket képviselnék, itt nincs nyoma, mégis alig szenvedhet kétséget, azok után, miket egyéb törzseknél tapasztalunk, hogy kisebb számú testvériségek megoszlásából származtak ama nagy számok. Némely esetben a nevek is erre mutatnak; így az odzsibvéknél van háromféle teknőcz, mint a mohikánoknál, hol bebizonyíthatólag az eredeti teknőcz-nemzetség megoszlásából származott azon három. Az imént nevezett algonkin törzseknél a leszármazás fiági volt, a miből kitűnik, hogy az ősi, közösségi állapot nyomai itt inkább el voltak mosódva és hogy e népek részben tehát előhaladtabbnak tekinthetők, vagy kevesebb ragaszkodást tanusítottak az ősi formák iránt, mint a többiek, a mi megmagyarázza, hogy az eredeti két vagy három nemzetség szerinti beosztásnak csak oly gyenge nyomai találhatók nálok. A knisztinóknál testvériségnek és exogamiának általában nincs nyoma, noha e nép valószinüleg az odzsibvéktől ered, a kikkel külsőre, nyelvre és szokásaira nézve oly közelről egyez, miszerint fel nem tehető, hogy korábban vált volna el a közös törzstől, mintsem az exogamia kifejlődött volna.

A szintén az algonkin-fajhoz tartozó fekete-lábak három törzsből állanak; ezek közűl kettőnek, kine és peiegén, belszervezete iránt szerzett Morgan adatokat; az előbbeni öt, az utóbbi nyolcz exogám testvériségből áll, fiági leszármazás mellett. A testvériségek közűl kettő közös a két törzsnek, míg a többinek neve különbözik; amazok valószínűleg az őstestvériségek, melyek a törzsek elválásakor léteztek, míg a többi utóbb keletkezett. Exogám testvériségek találtatnak még: az algonkinfajú abenékiknél 14, a csirokiknál 8, a krikeknél 22, a komancsoknál 6, a varjaknál 13, a minniteriknél 7, a mandanoknál 7, a winnebágóknál 8, a káknál 14, az otoék és misszurik egyesűlt törzsénél 8, a jováknál 9, melyek közűl egy kihalt, az omeháknál 12, a punkáknál 8. Az utóbb nevezett tiz törzs a dakota-fajhoz tartozik; közülök a winnebagóknak, káknak, otoéknak, misszuriknak, jováknak, omeháknak és ponkeknak közös a medve és a bölény nemzetség. A többi testvériségek itt is nagyobbára, ha nem is kizárólagosan, állatok után neveztetnek. A tulajdonképi dakotáknál most nem található nyoma egyéb beosztásnak annál, melyet elkülönözve élő, egymástól független törzseik, számra mintegy tizenketten, képeznek. Carver azonban, ki 1767-ben utazott köztök, azt irja, hogy az indiánoknál minden csapat több törzsből áll, mely elnevezés alatt világos, hogy a testvériségeket érti és utána teszi — például épen a dakotákat idézve — hogy törzseik ily elnevezésekkel, mint bölény, farkas, kigyó, teknőcz stb. különböztetik meg magokat. Valószinű tehát, hogy a nemzetségek szerinti beosztást azon idő óta ejtették el a dakoták és hogy akkor még nálok is fennállott az, úgy mint fennáll most még a fennevezett közel fajrokonaiknál.

A Csendes-tenger partvidékén, az északi sz. 48. és 52.

foka közt élő *nutkák* szintén területileg különvált törzsekre, azonkivül pedig testvériségekre oszolnak; a testvériségek állatok után neveztetnek, melyeknek képét a nutkák csónakjaikon kifaragva, pokróczaikra behimezve s egyéb tulajdonukon viselik. A nemzetségek nevei, vagyis a czimerek, úgy látszik, megegyeznek a tőlök északra lakó thlinkitekéivel »A rokonság — irja egy utazó — ugyanegy czimerrel élők közt közelebbinek tekintetik, mint ugyanegy törzsbeliek közt, mert törzsbelivel összekelni meg van engedve, de olyanok, a kiknek czimerök közös, úgy látszik, semmi körülmények közt nem léphetnek házasságra egymással.« A gyermekek mindig az anya czímerét veszik fel. [1])

Az Arizonában élő moqui-indiánok kilencz nemzetségre oszolnak, melyek állat- és növényneveket viselnek; nem mondatik azonban, hogy a testvériségen belűl nősülni tilos-e vagy sem. Az új-mexicói földmíves törzseknél, úgy látszik, teljes erőben van az exogamia. Minden falu népe törzsekre vagy családokra oszlik és minden ily csoport valamely állat, növény, bolygó csillag vagy a négy elem egyikének nevét viseli. Lagunában, melynek lakossága valamivel több, mint ezer lélek, tizenhét ilyen törzs létezik. A gyermekek anyjok törzséhez tartoznak és a régi szokás az, hogy ugyanazon törzs tagjai egymással nem köthetnek házasságot; újabban azonban e szokást kevésbbé szigorúan tartják, mint régente. [2])

Hogy a testvériségek, melyek jelenben mint az északamerikai törzsek részei teljesen összevegyülve élnek, egykor területileg is külön élő csapatoktól származnak, e mellett

---

[1]) A nutkákról l. *Bancroft* i. m. 193—197. l. és *Spencer*, Descr. Soc. 6. f. 7. l.

[2]) *Morgan*, i. m. 180. l.

tanúskodik az elnevezés is ,melylyel az algonkin népek nyelvén neveztetnek azon testvériségek. A totem szó jelentősége az ethnographiai tüneményekkel foglalkozó újabb munkákban többnyire úgy van feltüntetve, mint azon tárgynak (rendesen valamely állatfaj) elnevezése, melytől a nemzetségek nevöket veszik és mely iránt bizonyos vallásos vagy babonás tisztelettel viseltetnek az illető nemzetség tagjai. [1]) Ez azonban nem áll; totem nem a czimert vagy jelvényt, vagy fetist jelenti, hanem a nemzetséget, mely utána neveztetik; e szó — helyesen irva Do Daim — odzsibwé nyelven falut vagy telepet, szállást jelent. [2]) Ha e szerint az algonkin nemzetségek külön lakó csapatok voltak egykor, bizton föltehetjük ugyanazt a többi észak-amerikai népcsaládnak minden tekintetben analóg testvériségeiről.

Ugy látszik, hogy azon, aránylag előhaladt kulturájú népek, melyek a mexikói öböl s a Csendes-tenger közti városokban éltek a fölfedeztetéskor, megőrizték volt ősi társadalmi beosztásukat. Az itteni államokat képező városok, mint Mexico, Tlascala, Cholula stb. szerkezete, melynek leirása egykorú spanyol iróktól jutott reánk, arról tanuskodik, hogy lakosságuk, bár állammá összeforrva, mégis oly alkatrészekből állott, melyek közelebbi vérrokonság által megkülönböztetve egymástól, még területileg sem vegyültek volt el teljesen, a mennyiben ugyan közös államokat alkottak, de elkülönített földekkel és ugyanazon városokban laktak, de

---

[1]) Innen mondatik »totemismus,« azaz totem-tisztelet, mint »fetisismus.«

[2]) *Do Daim*, a town or village, on original family residence. L. *Schoolcraft* id. *Spencer*, Descr. Soc. 6. füz. 12. l. Jelentős, hogy ez elnevezés teljesen egyezik a magyarázattal, melyet Müller Miksa az ind »gotra« értelméről ád; l. alább.

külön városrészekben. Így Mexico négy városrészből állott, melyek mindegyikét, a spanyol irók kifejezése szerint, egy *linnaje* [1]) lakta, azaz egy népcsoport, melynek tagjai egymással közelebb vérrokonságot tartottak, mint a többi városrész lakosságával. Minden negyed ismét kerületekre oszlott és minden kerületet ismét oly népesség lakott, melyet szorosabb kapocs egyesített. A mexicóiakkal rokon nép által lakott Tlascala hasonló jellegű négy városrészből állott, [2]) Cholula pedig hatból. Ezek nyomán a négy linnajéban nagy valószinűséggel négy rokon eredetű testvériséget ismerhetünk fel, mely *egy* törzszsé egyesülve tette hódításait, utóbb térben való terjeszkedése folytán politikailag önálló egységekre szakadva és Mexico, Tlascala stb. államait alkotva meg ekkép ugyanazon összevegyült elemekből. [3]) Házasságkötési szabályra vonatkozó adatot, mely a vérrokonok közti viszonyt illetné, csupán egy, melyet Clavijero talált, ki azt mondja: vérrokonság első fokában való házasság szigorún tilos, ha csak nem unokavérek közti; [4]) az első fok szülőt, gyermeket és testvéreket foglal magában, unokatestvérek a 3. fokban állnak. Clavijero tehát olyat mond, a minek értelme nincs; szavaiból azonban az látszik kitűnni, hogy hallotta, hogy testvérek nem köthetnek, de unokavérek köthetnek házasságot. Ha már most föltételezzük, hogy a »testvér« és »unokavér« kifejezéseket az aztékok azon értelemben használták, mint más észak-amerikai

---

[1]) E szó *származást* jelent, genealogiai értelemben.

[2]) A négy külön lakó nemzetség mindegyikének külön hadi őnöke és külön hadi jelvényei (öltözet, czimer, zászló) voltak itt.

[3]) A közölt adatokat Morgannál (Anc. Soc. 198.) találtam, ki Herrera és Clavijero után irja ezeket.

[4]) History of Mexico. London, 1787. VI. 38. id. Descr. S. 2., 3.

törzsek, a mi nagyon valószinű, akkor ezzel exogamia van jelezve: testvérek azok, a kik egynemű testvéreknek gyermekei s kik ugyanazon testvériséghez tartoznak, következésképp össze nem kelhetnek; unokatestvérek azok, kik különnemű testvérek gyermekei és igy mint különféle testvériségekhez tartozók, hivatva vannak egymással összekelni.

A mi Cholula népének hatos beosztását illeti, föltételezhető talán, hogy a négy hódító törzs, törzsi egyenjoggal, de két törzsbe szorítva azt, talán egyezkedés folytán, fölvette az államba az őslakosságot. Hasonló eltéréseket, az itt föltételezett okon alapulókat, a dór államok törzsi beosztása is mutat. Spartában, hol az őslakók nem nyertek polgárjogot, hanem részben periökökké, részben helotákká váltak, tisztán a három dór törzs (hylleis, dymanes és pamphyleis) képezte az államot, holott ellenben Argosban és Sykionban egy negyedik, ott a Hyrnethia, itt az Aigialeis — mindkettő a benszülött lakosságból alkotva — járúlt azokhoz. [1])

A mája nép, mely fölfedeztetése idejében Jukatánt lakta és egy bizonyos kultúrával birt, minden bizonynyal testvériségekbe volt beosztva, melyek fiágot követtek. Két spanyol iró csaknem ugyanazon szavakkal mondja el, hogy a mayák nem kelnek össze olyanokkal, kik az atyjokról rájok szállott saját nevöket viselik. [2]) Ezenkivül említtetnek

---

[1]) A Cholulára nézve kifejezett sejtelem megerősítést nyer az által, hogy az asztékek előtt egy csicsimék törzs ejtette azt hatalmába és az ottani lakosságot részben kiszorította, részben meghódította. (*Waitz* Anthr. IV. 49.) Igy midőn a Tlaszkalából jött asztékek foglalták el a várost és vidékét, igen könnyen meglehet, hogy ezek a korábbi hódítók és meghódítottakat mint két külön csoportot vették a magok négy csopertja mellett.

[2]) *Herrera* és *Landa*, kiket *Morgan* (A. S. 181—82.) idéz, az elsőt önállólag, a másikat *Tylor* (Earl. Hist. of Mank után.)

különféle kötelmek, melyekkel a nemzetség tagjai egymásnak tartoznak.

Délamerika benszülöttei közt az arrowákok beosztása említhető; ezek 27 testvériségből állanak; a gyermekek itt mindig az anya testvériségéhez számíttatnak és házasság ugyanazon testvériséghez tartozó egyének közt nem köthető. [1]) Testvériségeik külön neveket viselnek, mint Sziwidi, Karuafudi, Oniszidi stb. [2]) Ezenkivül Dél-Amerikában csupán az Amazon-vidéki Yameókról tudunk határozottan hasonlót. Martius irja, hogy ezek nem tűrnek egybekelést ugyanazon testvériséggel (az idézettnek kifejezése szerint: Zunft) tartozó egyének közt, mivel ezek egymást közeli vérrokonoknak tekintik. *Martius* elmúlt korszak maradványának tekinti e tilalmat, miben bizonyára igaza van, és hozzáteszi, hogy az mulhatlanúl nemesebb erkölcsökre, a régibb időben, mutat. Ezzel hihetőleg nem a nevezett törzsre céloz, melynél ama szabály a jelenben fennáll, hanem a többi braziliai törzsre, a melynél hasonló korlátozások most nem ismeretesek. Valóban úgy látszik, hogy a braziliai törzseknél elveszett, nyom nélkül elenyészett nagy része annak, mi az emberiséget ős-állapotában jellemzi társadalmi tekintetben úgy, mint ezen állapotot p. o. az észak-amerikai, az ausztráliai és némely ázsiai s afrikai törzseknél is tanulmányozhatjuk; elenyészett a nélkül, hogy a mívelődés befolyásának lehetne tulajdonítani, mert habár kevés van szokásaikban, a mi a kezdetleges rend bélyegét viseli, ellenben azok durvaságának tekintetében a legalsóbb fokokra is oda illenek. — Egy más braziliai törzsről, az uainumákról azt irja

---

[1]) *Waitz*, Anthrop. III. 392. Hilhouse nyomán.

[2]) *Brett*, Indian Tribes of Guiana. id. *Lubbocknál* i. m. 114. l.

Martius, hogy több nemzetségre oszolnak, melyek különböző pálmanemek és állatok után, mint a jaguár stb. nevezik magokat. [1]) Ez elnevezések az észak-amerikaiak testvériségeire emlékeztetnek. Hogy azonban ama beosztás van-e összefüggésben a házasságkötésre vonatkozó szabályokkal, erről nincs említés.

Nagyon feltünő ellentétben a politikai szerkezet ama fejletlenségével, melyet Dél-Amerika többi népeinél tapasztalunk —ha Perút és a csibcsák államait nem tekintjük — áll az araukánoknak a megelőző századokban virágzó szövetsége, mely az irokéz szövetségnél semmivel alább nem áll, noha ezzel annyiban ellentétet képez, hogy jellege tisztán védelmi, míg az irokézeké, mely eredetében ugyan talán szintén az volt, de utóbb, sikerei folytán támadás, hódítás jellegét öltötte, míg az araukánoké az erőfeszített védelem szükségének megszüntével felbomlott.

Az araukánok állama be volt osztva északról délnek négy, úgynevezett uthalmapura vagy párhuzamos tetrarchatusra, a melyek közel egyenlők voltak; neveik jelentősége a következő: »a tengermellék, a sikföld, az Andok hegyalja, az Andok vidéke. Minden *uthalmapu* be van osztva öt aylluregua és minden aylluregua kilencz reguára.« [2]) A regua csak egy falu kiterjedésével birt. [3]) Ugyanazon forrás mondja, hogy e beosztás régibb Amerika fölfedeztetésénél, mi azonban az uthalmapu tekintetében nehezen áll.

Ha ez államszerkezetet tekintjük, benne legfeltünőbb-

---

[1]) *Martius,* Von dem Rechtszustande der Brazilier. 11. l.

[2]) *Thompson,* Alcedos's Geogr. and Historical Dictionary of America etc. London, 1812. I. 404. id. Descr. Soc. 6. 14.

[3]) *Waitz* i. m., hol azt mondja, hogy egy ulmen állott minden falu élén.

nek találják a beosztás számainak szabályosságát; minden utalmapuban 5 aylloregua, minden aylloreguában 9 regua. Hozzá vagyunk szokva, polgárisúlt társadalmakban, hogy az ország tartományokra, ezek kerületekre s ezek ismét járásokra oszolnak el; de a kerületek száma a tartományokban, a járásoké a kerületekben, nem szokott egyezni, mivel erre felesleges volna gondot fordítani s egyéb körülmények döntenek. Ha míveltebb népektől nem látunk e részben számbeli szabályosságot, barbároktól annál kevésbbé várhatunk ilyet. Az araukánok beosztása tehát, legalább a mi a reguát és aylluregiát illeti, szükségkép spontán fejlődésű, épen úgy, mint számos más kezdetleges népé, mely szabályosságot mutat és mégis, vagy épen azért, spontán keletkezésű, természetes viszonyok által előidézett, nem pedig emberi tervezetességből eredő, époly kevéssé, mint a legrégibb római tribusok, és curiák, a legrégibb ión phylék és phratriák s a dór törzseké. — E szabályosság eredetére nézve hasonló a jegecz alakjáéhoz. Az araukánok beosztásának szabályossága reá vezethet a fejlődés módozataira, a gyakorlat által, melyet ebben nyerünk, ha kezdetleges népek politikai viszonyait tanulmányozzuk. — Azonban mielőtt ezt megkisérelnők, tekintetbe kell venni, hogy a források nem mindannyian teljesen egyeznek. *Gay* ugyanis, [1]) a ki úgy látszik, régibb spanyol okmányokból merített, olyan beosztását említi az araukának, mely szerint mindig tiz *regua* vagy *lebo* képezett együtt egy aylloreguát és a tiz regua, béke idején, bizonyos megállapított sorrend szerint váltotta fel egymást az elnöklésben, vagy a vezető hely szerepében, a mit úgy szoktak

---

[1]) Hist. fizica y politica de Chile. Documentos sobre la historia. Paris, 1846. *Waitznél* i. h.

nevezni, hogy »a reguetunját teszi.« Ez adat fontos és nem szenved kétséget, annyira viseli a valóság bélyegét. A többi forrás tévedése kiderül, ha tudjuk, hogy egyezőleg jelentik, hogy minden regua élén egy ulmen czimű főnök állott, a kilencz ulmen, tehát az egész aylloregua felett pedig egy apoulmen, azaz felső főnök, tehát, és ebben valamennyi forrás megegyezik, az aylloreguát tiz főnök kormányozta, a kik közűl egyiknek felsőbb rangja volt. Már pedig felette valószínütlen, hogy az egész aylloregua főnökének saját reguaja ne lett volna, azaz sem székhelye, sem emberei, sem földje, holott pedig szó sem lehet róla, hogy az ulmenek adóval, vagy bármi segélylyel támogatták volna őt; ilyesmi az araukánoknál nem létezett. A való kétségtelenül az, hogy az aylloregua tiz reguából állott és hogy a tiz ulmen közűl felváltva mindig egyik vitte az apoulmen szerepét; [1]) s így az adatok egyeznek: az aylloreguát egy apoulmen 9 ulmennel egyetemben vezeti. A tokikra nézve ugyanez áll; a kik a legfőbbek voltak, nem nélkülözhettek minden házi hatalmat és vagyont és *Smith* ha téved is azon adattal, hogy az apoulmenek utódukúl rendesen legidősb fiokat nevezték, de bizonyára igaza van azon másikkal, hogy a tokit az ulmenek választották az apoulmenek sorából; [2]) helyes valószínüleg azon adata is, melyben különben *Stevenson* [3]) egyezik vele, hogy midőn háború ütött ki egy, a tokik által választott telhatalmú diktátor lépett a nemzet élére.

---

[1]) A forrás hozzáteszi: »békében,« a miből következtethető, hogy háború idején, tekinteten kivül hagyva a sort, mindig az vezetett, a ki elismert legjobb hadi vezető volt.

[2]) *Smith* (E. R.) The Araucanians. New-York, 1855. p. 240. és köv. l. *Waitznél* i. h. 514.

[3]) Reisen in Arauco, Chile, Perú und Columbia (1804—23.) Weimar, 1826. *Waitznél* i. h.

Tiz, valamint az ezen alóli páros számok nagyon gyakran fordúlnak elő mint számai annak, mit testvériségnek vagy nemzetségnek nevezünk és melyek száma egyezni szokott a rokon származású törzsekben. Tiz nemzetségre van beosztva a thlinkitek 8—10 törzsének mindegyike, tizre a thnainák, inkalitok (vagy inkilikek), kolcsánok, atnahk és ugalenczek; és mindezekben, a thlinkit törzsekben úgy, mint az utóbb nevezettekben, ugyanazok a nemzetségek totemjei; tiz illamra oszolnak a malabari pulijárok, tiz volt a római őstribusok mindegyikében a curiák száma, tiz az óbáké a dór phylékben. Nyolcz volt a szeneke, kajuge, onondaga, tuszkaróra, irokéz törzsekben és a velök rokon huronoknál a nemzetségek száma; ugyanannyi volt a csoktáknál; [1]) 6 az ausztráliai kamilaroiknál, 6 és 4 egyéb ausztráliai népeknél. A rómaiakat, dórokat és a pulijárokat kivéve, mindezekre nézve bizonyos, hogy az (exogám) nemzetségek száma eredetileg kettő volt s azután e kettő egyformán megoszolt 2, 3, 4 vagy 5 felé.

Az araukánok őstörzse is tiz testvériségre lehetett válva, a két exogamiában összevegyült őscsoport öt-ötfelé való megoszlása által (mint a thlinkiteknél és 4-ével az irokézeknél), melyek a közösnejűség korszakában, külön faluban, külön területen élve, mint erre a jelen korban a Mortlock-szigetek lakói szolgáltatnak példát, noha ezek jelenben házasságot kötnek. Midőn számuk fölszaporodott annyira, hogy érzékük sokalta, egy részök, talán az ifjabb, vállalkozóbb nemzedék, új telepekre keresett és talált helyet a szomszéd vidéken, teljesen az eredetinek mintájára új társadalmat

---

[1]) A punka, iowa, otoe, winebagoe, dakota nemzeteknél is enynyi volt.

alkotott. Ekkép felszaporodás, megoszlás útján létrejöhetett a húsz aylloregua, kétszáz *reguá*-jával vagy lebójával. Ez idő alatt, midőn meggyengült az emlék, hogy közös törzsből szakadtak és surlódások is fordúlhattak már elő a szomszéd reguák közt, kezdődhetett meg idegen törzsbeli nőknek egyéni tulajdonúl ejtése által, a patriarchai családra való átmenet. Mert az araukánoknál is valóságos tulajdon a nő jelenben is, akár előbb rabolta s utólag megfizette, akár előbb alkudott meg rá s aztán rabolta férje.[1]) Annyira tulajdon, hogy a férj halálakor, ha más anyáktól való fiak vannak, ezekre száll mint része az örökségnek.[2])

A kölcsönös nőváltás szokása, a megújuló rokoni kötelék újabban barátságosabb viszonyt nevelhettek a rokon eredetű törzsek közt. Mindazáltal egyesek összetűzése folytán s az ezt követő vérboszú alapján, a törzsek közt mindig volt tusa.

Hogy egy fennebbi idézet értelmében az araukán szövetkezet már Amerika fölfedeztetése előtt létezett volna, ez így egész terjedelemben bizonyára nem áll. Az uthalmapuról nem hihető el, hogy önkényti termék legyen; eredete így elgondolhatlan; sokkal valószinűbb, hogy hadi intézmény, védelmi czéllal. A spanyolok ismételt hódítási kisérletei a szomszéd Peruból sikerűlhettek volna, ha csupán a szomszéd aylloreguákkal lett volna dolguk a spanyoloknak; egyenkint meghódították volna őket, mindig tovább hatolva. Az aylloreguáknak ötével négy csoportba osztása, mely csoportok mindannyian az araukán föld északi határától, honnan a

---

[1]) Ajándékok útján vásároltatik atyjától és saját akarata alig jön tekintetbe. Waitz, III. 515.

[2]) *Smith* i. m. 218. Descr. Soc.-ban idézve, 6. 9.

spanyol támadás jött, a déli határig nyúltak és e csoportoknak egy-egy főparancsnok alá helyezése által el volt érve, hogy egy aylloregua megtámadásával egy negyede a szövetkezetnek érezte magát megtámadva és ragadott fegyvert; de a határnak rövidsége mellett, mert az Andok itt nagyon közel a tengerhez emelik ormaikat ég felé, egy aylloreguának megtámadása által a mellette fekvő szomszéd utalmapuk határ-aylloreguái is közvetlenűl voltak már veszélyeztetve és igy minden támadás fegyverre keltette az egész szövetkezetet. Az utalmapuk ezen hosszú, keskeny, délről északnak nyúló területek, egy-egy vezető alatt egyesített harczias lakosságukkal összehasonlíthatók négy dzsidával, mely hegyével az ellenség felé áll és abban a hegyben a karnak, mely emeli, egész erejét összpontosítja.

Afrikában nem hiányzanak nyomai a törzsek exogamia általi vegyületének, noha e világrésznek jelenkori benszülöttei abból, a mi ősi, nem sokat őriztek meg szokásaikban, de a nélkül, hogy ezzel szemben haladás a szerkezeti alakulásban állana itt; az ősi formákat nagyobbára formátlan barbarizmus váltotta fel. Mindamellett kivételek találkoznak. Igy Kelet-Afrikában, mint Burton mondja, nehány szomáli-törzsnél nem köttetnek házasságok a családon belűl, vagy a távolabbi, de ugyanazon ősöktől származó rokonok közt sem; ugyanazon szabályt követik a bakalárik is. [1]) A közös ősöktől való származás, ha egyes személyek láttatnak ezekben, itt fikczió; kétségtelen azonban, hogy ezen közös származású egyének egy-egy másokkal összeházasúlt ős-törzstől származnak. Ugyancsak Lubbocknál idézve találjuk Du Chaillu következő jelentését, az egyenlítő alatti Nyu-

---

[1]) *Lubbock*, i. m. 110.

gat-Afrika törzseiről: Az általam meglátogatott törzseknek házassági joga sajátságos; ezek mindegyike ugyanis nemzetségekre oszlik el. A törzsek legnagyobb részénél anyjok nemzetségéhez tartoznak a gyermekek; ezeknek nem szabad egymás közt összekelniök semmi körülmények közt, sőt akkor sem, ha fogalmaink szerint már alig nevezhetők rokonoknak. A mellett azonban nem átallanak atyjok vagy fivérök feleségével (özvegyével?) összekelni. [1]) Morgannál, ki itt *Latham* után (Descr. Ethn. II. 184.) idéz, a kinek forrása, mint szavaiból kitűnik, szintén Du Chaillu — olvassuk, hogy a Kongo és a Niger közti vidéken élő asira, apono, isogo és asango néger törzseknél minden falunak külön főnöke volt és a belsőben a falvakat »idősbek« kormányozták, minden idősb népével egy különleges részét birván a falunak. Minden clanban ott volt az ifumu, fumu, vagyis elismert feje a klánnak (ifumu annyi, mint forrás, mint atya). Nem voltam képes a benszülöttektől értesítést nyerni törzseiknek clanokra való szétszakadása iránt; úgy látszik, nem tudták, hogy mikép történt ez, de új clanok alakúlása most nem létesűl nálok . . . . Törzsek és clanok összeházasodnak és ez barátságos érzést szűl köztök. Ugyanazon clan népe nem kelhet össze egymással. A legcsekélyebb vérrokonság előttök elvetemültség; mindazáltal a kis-öcs elveheti nagybátyja nőit, a fiú pedig atyja nőit veszi el, kivéve saját anyját.«

E két jelentés ugyanazon tárgy irántinak különböző fogalmazásáúl tűnik fel; mindamellett mindkettőt idéztük, mivel egyikből is, másikból is olyanok tűnnek ki, melyek mindegyikből nem.

---

[1]) *Du Chaillunek* e jelentése, Lubbock idézete szerint, az angol ethnologiai társaság tárgyalásaiban látott napvilágot.

Önállón megjelent utazási művében Du Chaillu egy más népcsoportról tesz jelentést, mely hasonló viszonyok közt él. Legalább a törzsek nevei, melyeket itt említ, egészen mások, mint a melyeket fenn Latham és Morgan nyomán közöltünk: »A sekiáni törzs clanokra van beosztva és noha ezen családok olykor igen kiterjedtek, a házasság egyugyanazon clan tagjai közt meg van tiltva.« [1])

A következőkből kitűnik, hogy nem csupán egy törzs az, melynél ily törvény áll fenn, és hogy a sekiani nevet az idézet hol bővebb, hol szűkebb értelemben használja, u. m.: »Több rendbeli helyen a sekianik különleges neveken ismeretesek; a főbbek, köztök a mbondemók vagy ndemók, mbisók, ntaimúk és akoák — ez utóbbiak a Gabon- és Lopezfok között a belsőt lakják — a mbikik, mbusák és ibuék; mindezek a sekiáni nyelv dialektusait beszélik, de külön törzsek állását tartják fenn.« [2]) A mbondemók törzse rokon a mbisók, mbikik, mbusák, ibuék, akoák és sekiánik törzseivel. Minde törzsek nyelve csaknem ugyanaz; egymást kölcsönösen megértik, teljesen. Általános szokásaik is ugyanazok, azonosak babonás hiteik és nomád erkölcseik. [3])

Madagaszkár hóva lakossága is exogám volt, nőági nemzetségekben. Ezt bizonyítja *Ellis* azon adata, mely szerint egy anyától való nővérek dédunokáinak unokái sem kelhettek itt össze, [4]) hogy habár egy atyától, de két anyától való testvérek, Drury szerint, [5]) összekelhettek, valamint

---

[1]) Voyages et Aventures dans l'Afrique Équatoriale. Paris, 1863. pag. 68.

[2]) I. h. 69.

[3]) I. h. 121.

[4]) History of Madagascar, I. 164. id. Descr. Soc. 3. 9.

[5]) Id. u. o.

Ellis szerint ugyanazon szülőktől való fi- és nővér gyermekei is, egy csekély szertartás teljesítésének föltétele alatt.[1]) Az utóbbi adatból biztosan kitűnik, hogy az egyanyájú nővérek dédunokáinak unokái közt (valamint a közelebbi fokokban) csupán akkor volt tilos az összekelés, ha a két nővértől kizárólag nők által, azaz egyenes nőágon származtak. Hogy a szabály még a dédunokák unokáin túl is fentartatott, erről biztosak lehetünk az osztályozó rokonsági rendszerek szabályánál fogva, mely szerint nővérek gyermekei mindig testvérek (valamint fivérekéi is) leányaik nővérek, következésképen ez utóbbiak gyermekei is azok és így tovább akár hányadik ízben, a míg az egyenes nőág tart. Ellentétben e jogszokással és fölmentvén magokat annak követésétől, az uralkodó családok tagjai, ha egy anyától való fi s leány voltak is, összekelhettek, a minek okára s eredetére nézve a 209. lapra utalunk vissza.

Kelet-Indiának 240 milliónyi lakossága, a szudra eredetű kasztokat — mint p. o. a maharattokat kivéve — mai napig exogam nemzetségekre oszlik, így a brahmánok és radzsputok,[2]) a dravida népek átalában, khondok, kólok, gondbok stb. és még a legmegvetettebb valamennyi kaszt között, a pulijárok sem vesznek feleséget saját törzsükből. Ezek 10 illamra oszolnak; egy-egy illam tagjai testvérekül tekintik egymást s házasság köztök vérfertőzet volna.[3])

Az indiai kasziák, dzsuangok és waralik, Lubbock

---

[1]) I. h.

[2]) Tiszta vaiszják jelenben alig léteznek, de valamint két felsőbb dvidzsa kasztnak, úgy ennek is szigorúan tiltják a dharmaszasztrák a saját gotra tagjaival való összekelést; l. III. fej.

[3]) Verhandl. d. Berl. Gesellsch. f. Anthropol. Ethnol. u. Urgesch. 1879. 235. l. a jegyzetben is.

kifejezése szerint, osztályokra oszolnak és egy benszülöttnek sem szabad szakaszához tartozó nőt elvennie. A magartörzsek, kik úgynevezett »thum«-okra oszolnak, hasonló törvényt követnek. [1]) A hószok, mundáhk és oraonok (a két utóbbit különben kólok neve alatt már említettük) kilikre vannak oszolva, melyek tagjainak nincs megengedve saját kilijökből való leányt venni nőűl. [2]) A garrauk maharikra oszolnak és senki nem vehet feleséget saját maharijából. [3])

Délkelet-Ázsia két példáját nyújtja olyan eseteknek, mikor jelenleg exogamia folytán összevegyült törzsek előbbi állapotáról, mint területileg is elkülönített törzsekéről biztos tudomás tartotta fenn magát. Az egyik a következő. India népei közűl jelenleg a Munnipur körűli hegységben élő törzsek, u. m. a munnipurik, kaupuik, mauk, muramok és murringok összeségökben négy testvériségre oszolnak, melyek nevei: Kumul, Luang, Angom és Ninghtaje ama törzsek mindegyikében előtalálhatók, összekelés csak különböző testvériségek tagjai közt lévén megengedve. E testvériségek közűl kettőről, a Kumul és Luangról történelmi följegyzések tanusítják, hogy azok egykor léteztek mint különálló és hatalmas törzsek. [4]) Ebből önként foly, hogy a másik két eloszolt család is önálló törzs volt ugyanakkor, hogy mind a négy eredetileg endogám volt és utóbb exogamia által összevegyült, mire ismét megoszolt a fennevezett törzsekre.

A másik példát a Szumátrától nyugatra fekvő s a kisebb Szunda-szigetekhez számított Niasz a maláj fajhoz

---

[1]) *Lubbock*, i. m. 111.

[2]) *Dalton* után *Lubbock* i. h.

[3]) I. h.

[4]) *Mac Lennan* i. m. 89. *Mac Culloch* után, Account of the Valley of Munniepore and of the Hill Tribes.

tartozó és állítólag a szumátrai battákkal közelebb rokon lakossága nyújtja. Erről egy utazó, saját tapasztalatai alapján irja, [1]) hogy »törzsekre oszlik el, melyek saját neveket viselnek és saját főnökök alatt állanak. A sziget azon részei, hol egykor e törzsek laktak, a jelenben is még ezek után neveztetnek, noha az idők folytában a törzsek mind és mind inkább elágaztak, és *részben erőszak, részben pedig barátságos megegyezés folytán* [2]) letelepedtek más törzsek területein, e mellett azonban megtartván ősi törzsneveiket és nem olvadtak belé más törzsbe, habár az anyatörzszsel való közösség megszűnt.«

Anyatörzs alatt érti Rosenberg, mint könnyen kitalálható, az őstörzs azon töredékét, mely elvegyülve más törzsek töredékeivel lakja, az egykori törzsi területet.

Niaszban a törzsek elvegyülése annyira teljes, hogy ugyanazon faluban különböző törzsbeliek laknak együtt; ez azon szabály közléséből következik, a mely szerint a lakodalmak a menyasszony szüleinek házában ünnepeltetnek meg, ha menyasszony és vőlegény ugyanazon falut lakják mert ezek az exogamia törvénye szerint, természetesen különböző törzsbeliek. [3]) Ez, úgy látszik, hogy szabály is, mert *a falu képezi a legnagyobb, egy közös fej alatt egyesült politikai egységet,* és mindamellett törzsfőkről is van szó; ezek tehát csupán a falu-főnöknek alárendelt főnökei lehetnek ama törzstöredékeknek, melyek a falut vegyesen lakják.

---

[1]) *Rosenberg*, Der Malayische Archipel. Leipzig, 1878. 160. l.

[2]) E magyarázat okvetlenül kombináczión alapszik és bizonyára nem történeti hagyományokon; nem kell arra egyéb magyarázat az exogamiánál.

[3]) »Ugyanazon törzsből való személyek egymással nem köthetnek házasságot.« *Rosenberg* i. m. 155. l.

A chinaiak magokat mint nemzet úgy nevezik Pih-szing; ez annyit tesz, mint »száz név,« azaz száz család vagy nemzetség, száz törzs vagy testvériség. A »száz nemzetség« országának lakosságánál azonban most tényleg mintegy négyszáz olyan név van használatban, mely fiágon örökös a családban, mint a mi vezetékneveink. Az ősi törvény maiglan hatályban áll: a kik örökölt nevök alapján egy és ugyanazon nemzetséghez számítanak, azok egymással nem léphetnek házasságra. [1]) A nevek itt is gyakran állatnevek s az elvegyülés nem tökéletes, mi a fiági leszármazásnál fogva könnyen megfogható. Az ország némely vidékein léteznek nagy, egész 5000 főnyi népességű helységek, melyek lakossága, kevés kivétellel, ugyanazon nevet viseli; olykor egy kerületben van egymás mellett három falu, mindegyik 2—3000-nyi lakosságú, egyikben a »ló,« másikban a »juh,« a harmadikban az »ökör« neve az általános; ilyen esetekben házastársat mindenki csak a szomszéd faluból vehet. [2]) Nem lehet kétség, hogy ezen úgynevezett »családok« a chinaiak őstörzseit képviselik, melyek megoszlás által szaporodtak fel a mostani számig. Valamint azon idő óta, melyből a »száz nemzetség« név ered, mostanáig a szám megnégyszereződött, ugy bizonyosan azon régibb, a névben megörökített szám is sokszoros megoszlás útján éretett el. Az önként és talán öntudatlanúl ható ok erre megvolt a házassági tilalomban, melynek igen terhessé kellett válni, ha a lakosság

---

[1]) A Li-ki Tangki törvénye alapján csak különböző családnevet (szing) viselő egyének köthetnek házasságot egymással.

[2]) L. *Morgan,* Systems of Consanguinity 418. l.; — *Peschel,* Völkerkunde 234. l.; — *Plath,* Gesetz und Recht im alten China. — Abhandl. der philosoph. philolog. Classe der k. baier. Akad. d. Wissensch. X. 780.

szaporodtával és terjeszkedésével az egyes nemzetségek tagjai mégis együtt maradtak, mint részben még most is áll ez.

A nemzetségi rendszer keletkezéséről a chinaiak régi történetkönyvei mint még sokkal régibb korszakból eredő mondát, a következőt őrizték meg:

»A legelső dolog, a melyre Fohi gondjait fordította, miután a legfőbb hatalommal fel volt ruházva, a házasságok rendezése volt. Ezen kora időben a polgári jog ezen fontos pontjára nézve semmi megállapodás nem létezett; semmi törvény, semmi fék; az emberek nem követtek más szabályt, mint azokat, melyeket a szenvedély szabott. E fejedelem véget vetett ez állapotnak és törvényeket hozott e részben, melyek pontos megtartását követelte. Azon kezdte, hogy a nép összeségét beosztotta száz családba, a melyek mindegyikének külön nevet adott; ezek útján elrendelte, hogy minden férfi válaszsza meg azon nőt, a kivel élni akar. Azt is megkövetelte, hogy a kölcsönösen tett fogadás többé ne legyen megszegve; és hogy megszilárdítsa az egyes párok egyesülését, megállapította mint nélkülözhetlen föltételét a házasság érvényességének, hogy csak olyanokkal keljenek össze, a kik más nevet viselnek, mint magok és következésképp más családhoz tartoznak. Ezen, annyira szükséges szabályozás általános helyesléssel fogadtatott; ez idő óta a fiú ismerte atyját és az atya fiát és kölcsönösen segíthették egymást, szükségeik betöltésében.[1])

Nem lehet kétséges, hogy e hagyományba valóságnak emléke vegyül; nem hágy ez iránt kétséget a magánházasság keletkezésének az exogamiával kapcsolatba hozatása,

---

[1]) *Mailla* (le P. Jos. Ann. Mar. de *Moyriac* de). Histoire géné rale de la Chine, traduit du Tong-kien-kang-mou. Paris, 1777—85. t. I. p. 6.

ha tekintetbe veszszük, hogy a chinaiak házassági szertartásaiban a menyasszony-rablás cselekvényének emléke tartotta fenn magát a menyasszonynak a küszöbön át való emelésében. [1]) E mellett könnyű elválasztani e hagyományban, a mi abban emlékezeten alapszik, attól, mi a mondáknak formájokat megadó emberi szellem műve. Általánosan elismert igazság, hogy a kezdetleges fejlődésű népek törvényei vagy jogszokásai sohasem törvényhozási cselekvények eredményei, hanem spontán fejlődésűek, és a létviszonyok hatása s a népjellemnek azok alatti reactiója folytán lassankint jönnek létre és szilárdúlnak meg. Épen olyan ismeretes, hogy a népek mondája egy mythikus törvényhozó nevéhez szereti csatolni az ősi intézmények eredetét. Ilyen név a Fo-hié, épen úgy mint Romulusé, Theseusé és Lykurgusé. Jelezték már többen, hogy valamely intézménynek Romulusra való visszavezetése, a rómaiaknál nem jelent egyebet, mint annak szerfölött régi voltát, praehistoricus eredetét; teljesen ugyanez áll a chinaiak Fo-hijára nézve. Sok minden egyébbel, mi a fejlődés hajnalát jelzi a chinaiaknál, neki tulajdoníttatott a nemzetségi rendszer eredete is, a vele szorosan összefüggő magánházasság keletkezésével. Senki nem hihet azonban benne, hogy egy addig homogén társadalom fog a mondott czélból ekkép alkatrészekre oszolni czéltudatos cselekvény folytán, hanem egykor hihetőleg közös törzsből eredt és ellenségessé vált csapatok egymáson gyakorolt nő-orzása által jött létre egyrészt a házasság és a patriarchai család, és készíttetett elő a vérrokonság fonalainak

---

[1]) *Dennys*, The folk-lore of China. Ugyanazon szertartás képviselte a római patricius házasság-kötési mód, a confarreatio, szertartásai közt az úgynevezett sabin nők rablásának emlékét.

valamennyi törzset beborító hálózata által a chinai népnek egysége s egy közös uralkodó alatti egyesíttetése.

Biztosak lehetünk, hogy ha valamely népnél örökös nevek (atyáról vagy anyáról átszállók) vannak szokásban s az ugyanazon nevet viselők közt a házasság tilos, e nevek egykori különálló s utóbb vérvegyület által egy társadalommá vagy fajjá egybeolvadt csapatok emlékét örökítik meg. Ilyen eredetű népekűl, ez alapon, Ázsia népei közűl megemlíthetjük még a következőket: Tonkinban egyugyanazon törzsű és nevű egyének nem kelhetnek össze. [1] A Liu-Kiú szigeteken egyugyanazon nevű egyének nem köthetnek egymással házasságot. [2]

A mongolok mostani politikai beosztása lobogókba és ezredekbe, semmi összefüggésben nincs őskori törzsi szervezetökkel; hogy ez mikor veszítette el politikai jellegét, arra nézve csak sejtelmet sem engednek a források. Őstörzseiket »jaszú«-nak hívják és noha az egyes jaszúk tagjai el vannak szórva az egész mongol területen, egymással összevegyülve a különböző népségekben, mégis minden mongol tudja, hogy mely jaszúhoz tartozik; a saját jaszúból való házasodást tiltó és ősidőkből átörökölt parancsolat, melynek vallásosan engedelmeskednek, ez, a mi annak nyilvántartását eredményezte nálok. A jaszú fiágat követ; a kik ugyanazon jaszúhoz tartoznak, vérrokonoknak tekintik egymást. [3] Kétségtelenűl a jaszúnak politikai fennállása

---

[1] *Saint-Phalle,* Sittliche und natürliche Geschichte von Tunkin. Aus dem Franz. Leipzig, 1779. idézve *Postnál*, Anfänge etc. 64. l.

[2] *Postnál* i. m. *Borbeck* (Erdbeschreibung von Asien) után.

[3] A jaszút illető adatokat Timkowsky közli (i. m. III. 299. l.) hol azonban vagy a szerző, vagy a fordító tollhibája folytán az áll, hogy nőágon levő rokonnal a legtávolabbival sem kelnek össze a

idejében volt az, midőn szomszéd jaszúk (testvériségek) egymás nőit kezdték rabolni, minek emléke házassági szertartásukban [1]) fentartotta magát.

A kalmukokról, kik nyugati mongoloknak is neveztetnek, azt olvassuk, hogy erős ellenszenvök van a saját családban, vagy törzsben való házasságkötés ellen, mert ennek tagjai egymást mindannyian egy közös ősatya vagy törzsatya ivadékainak és ez alapon fi- és nővéreknek tekintik, bármily távoli legyen is tényleges rokonságuk. »Ezen szokás annyira általános, irja a tudósító, hogy soha nem ismertem vagy hallottam esetet, melyben az meg lett volna szegve.« [2])

E jelentés szerint a kalmukok őstörzsei, a testvériségek még együtt élnek, és politikai egységeket képeznek. Az idézett forrásból nem tudjuk meg, hogy ezen exogám törzsek azonosak a kalmuk nemzet négy főtörzsével, a dzsungárokkal, kosotok, torgotokkal és derbetekkel. Fejedelmi osztályokról Bergmann határozottan erősíti, hogy egyik főtörzs családai csak más törzs fejedelmi családaiból vesznek feleséget. Hogy a kalmukoknál a házassági kötelék eredete idegen törzs nőinek erőszakos kézrekeritése volt, ez iránt sem maradhat kétség. Nem csupán az összekelésnél követett

---

mongolok; két sorral előbb ugyanitt az van mondva, hogy nőági rokonságra épen semmit nem tartanak; teljesen világos, hogy az ellenmondás tollhibából származik; ezt teljesen megerősíti Hyakinth adata (id. Bastian által, Rechtsverh. 173.): »a mongoloknál fiági rokonnal való összekelés szégyennek tartatik, nőágival ellenben nem tartatik annak.«

[1]) L. a 186. lapon.

[2]) Az értesítő Rev. *Swan R.* angol hittérítő, a ki második forrásból (*Michie*, Siberian Querland Route. London, 1864. p. 188.) van idézve *Descr. Soc.* 5. f. 10. l.

szokás tanúskodik e mellett, mely abból áll, hogy a frigynek megkötése után a vőlegény és a menyasszony barátai közt szinlelt viadal keletkezik, az utóbbiak tettetvén, mintha meg akarnák szabadítani a menyasszonyt, ki ellenállást szinlel férje iránt. [1]) Még teljesebb bizonyságúl szolgál, hogy házasság mai nap is előfordúl nálok eljegyeztetés nélkül, midőn a vőlegény, ki másképp czélt nem ért a leánynál vagy szüleinél, szöktetéshez folyamodik és erőszak útján ejti birtokába választottját; az ilyen házasságkötés érvényessé lesz, mihelyt a menyasszony egy éjet rablója sátorában töltött, a mikor szülői beleegyezésöket tovább meg nem tagadhatják. [2]) Egyébiránt a kalmukok nőrablásaikban nem szorítkoztak saját törzseik nőire. Azon törzsükről, mely harcziassága által legnagyobb hirt szerzett, a dzungárokról, azt irja Pallas, hogy szebbek és magasabbak, mint a többi törzsbeli kalmuk, mert nőrablás folytán sok török vér van bennök. [3])

Vámbéry, miután kifejtette, hogy a nomád török-tatár népeknél maig is tart új törzsek képződése új nevek alatt, előidézve a legelő megszűkülése által, mely a törzs egy részét elköltözésre s így elszakadásra birja (innen a törzs neve »*tire*« = töredék), utána teszi, hogy a törzsek nomenklaturája fontos támpontot képez a homályos ókor ebbeli viszonyainak kipuhatolására. Így p. o. ma is találtatnak egyes törzsnevek, mint Kitai, Sajat, Nogai, Mangit stb. [4])

---

[1]) *Pallas* Reise durch verschiedene Provinzen des russischen Reichs. Petersburg, 1771. I. k. 300. l.

[2]) *Bergmann*, Nomadische Streifereien unter den Kalmukken. Riga, 1804. II. 147.

[3]) Id. h.

[4]) Tekke a neve a jelenleg az Oxustól délen élő nomád törzsnek és ugyanez volt neve azon török fejedelemségek egyikének is, melyek

melyek határozottan mongol hangzásuk mellett, mint törzsek elnevezései előfordúlnak nem csupán különböző török törzseknél, hanem mongoloknál is.« [1]) E vérrokonság még a Dzsingisz alatti mongol uralom kora előtt felismerhető, Vámbéry szerint s ennélfogva sokkal régibb eredetű.

Érdekes, a mit Vámbéry a török-tatár törzseknél használatban álló *uránokról,* azaz jelszókról ír. Minden törzsnek van ily jelszava, mely arra szolgál, hogy az ugyanahhoz tartozó egyének egymást felismerhessék (p. o. éjjel vagy a csata zürzavarában) és szükség esetében támogassák. [2]) Ezen uránok mindannyian szerfelett régi eredetűek és azon időből származnak, mikor a ma egymástól messze elvált törzsek még együtt éltek. Felsorolja a Kijat, Mangit, Kennegez, Kitai és Kungrat törzsek jelszóit, hozzátévén, hogy e jelszók nem csupán a különböző török népek, mint kirgizek,

---

a szeldzsuk birodalom felbomlásakor Kis-Azsiában képződtek. Az illető vidék most is e nevet viseli Kis-Ázsia térképén, mint ozmán pasaság.

[1]) *Vámbéry,* Die primitive Cultur des turko-tatarischen Volkes. Leipzig, 1879. 134. lap. *Ujfalvy* (Expedition Scientifique Française en Sibérie et en Turkestan. Paris, 1879. II. 25.) is említi, hogy némely kirgiz törzseknek teljesen mongol neveik vannak, mint Kipcsak, Argin, Naiman stb. és (i. m. 25. l.), hogy ugyanazon nevei vannak uzbég, kazak, karakalpak, sőt még baskirtörzseknek is.

[2]) Egy, Vámbéry által felhozott esetből az tűnik ki, hogy a mi polgárisúlt társadalmakban, a legközönségesebb humanitás fogalma szerint, minden emberi lény iránt kötelességűl tűnik fel, az a turkomanoknál a saját törzsbeliekre szorítkozik, — míg annak, a kinek uránja más, nem nyújtanak segélykezet, habár a sivatagban téved és vész is el. Ez emlékeztet az egy-nemzetségbeliek — habár különböző törzsekhez tartoznak is — testvéri érzetére az irokézeknél. Valamint ezek, úgy az egy clanbeli turkok is testvéreknek tekintik egymást, mert Kudaman (Vámbéry i. m. 72.), vagyis az egy clanhoz tartozók neve egyet jelent »kardas«-sal = fivér.

turkomanok és özbégek megfelelő törzseinél, hanem a mongoloknál is használatban tartották fenn magokat és következésképp nyelvmaradványai azon ősi kornak, melyben törökök és mongolok még ugyanazon nép voltak.

A törzsek és *nemzetségek* [1]) keletkezését, irja idézett szerző, még mai nap is a legközelebbről szemlélhetjük. Mihelyt valamely család a részint erőszakkal elsajátított, részint pedig örökségi részűl reá esett legelőt szűknek és jószágállománya táplálására elegendőnek nem találja, akkor a törzstől való elválás, a szorosabb családi kötelék megtörése bekövetkezik. A közös törzstől megváló rész, mely *tire* nevet visel, mi töredéket jelent, *tir, kir* = törni szóból, és melyet mi ágnak nevezünk, azon *egyén nevét szokta fölvenni, a kinek vezetése alatt az elszakadás létesült,* vagy máskor az új legeltető terek geographiai elnevezése után neveztetik, vagy valami gúnynevet kap, mely az ethnikus nomenklaturában megáll, mint tulajdonnév. [3])

Bizonyos a mondottakból, hogy a török-tatár faj, beértve a mongolt is, egykor szoros ethnikus, ha nem is politikai, de mindenesetre a vérségi kötelék által közel összeköttetésű egységet képezett. Ez akkor lehetett, midőn e népek első őshordája eredetileg el volt ágazva azon őstörzsekre, melyek uránjai a jelenkorig a legkülönbözőbb, e fajhoz tartozó népeknél fentartották magokat. Tanúskodik ez

---

[1]) I. m. 131 l. Ezek az őskori nemzetségek ; a Vámbéry szerint most képződő új törzsek tagjai, a mennyiben azon nemzetségektől való származás emléke magát nálok fentartotta, természetesen nem szünnek meg magokat utána nevezni.

[2]) I. m. 133. és köv. Figyelmeztetek, hogy a jelenkori tapasztalatok, a törzsképzés tekintetében, mennyire megerősítik.

azon törzsek egybevegyüléséről és újbóli elágazásukról, tanúskodik az újon képződő ágakban az ősalkatrészeknek egymással vegyesen eloszlásáról, a midőn az új ágban lévő egy őstörzsbeliek között szorosabb összeköttetés tartotta fenn magát, mert azok, a kik valamely kirgiz, karakalpak vagy baskir törzsben ugyanazon ősnevet viselik, együtt is élnek, egy hordában. Az őstörzsek azon elvegyülésének kora, melyet új elágazás követett, azonos lehetett a korral, melyben a köztök való kölcsönös nőrabláson alapúló exogamia keletkezett. A mongolok és a kalmukok maig is szigorúan megtartják az exogamia törvényét s a mellett ezeknél, valamint az e népcsaládhoz tartozó minden törzseknél, a mennyiben még a nomád életet folytatják,[1]) fentartotta magát a menyasszony rablásának szertartása, s a chinai törvény alatt élő mongolokat kivéve, a tényleges nőrablás is, mint mindennapi tény.

»A cserkeszek társadalmait vagy testvériségeit (fraternities), irja Bell, úgy hivják »tleus,« a mi vetést is jelent. A hagyomány azt tartja rólok, származásuk azonos..... Ezen unokatestvérek, vagyis ugyanazon testvériségek tagjainak meg van tiltva egymással összekelni, nem csupán, de még jobbágyaik is csak más testvériség jobbágyaival köthetnek házasságot; a hol, mint rendesen, több testvériség van egyesítve általános kötelék által, ezen házassági törvényt mindnyájoknak meg kell tartaniok.« [2])

Ilyen testvériségek olykor több, egész hétezer lelket is számlálnak. Ezelőtt az ily házasság vérfertőzet gyanánt

---

[1]) Ez alól csak az ozmanok vétetnek ki.

[2]) Journal of a Residence in Circassia, 1840. I. 347. id. *Mac Lennan* által i. m. 80. és köv. l.

tekintetett és büntetése vizbefulasztás volt; jelenleg csupán kétszáz ökör birság és a nőknek szüleihez való visszaadása vannak kikötve.

E helyen még egy más kaukazusbeli népről kell megemlékeznünk. »Az osszét népnél a politikai és társadalmi életnek tulajdonképi és legszilárdabb alapja a családi kötelék és pedig csupán a fiágon és egyenlő néven alapúló.« — Igy irja ezt egy éles figyelőtehetséggel felruházott utazó. Ha utána teszszük még, az illető jelentés alapján, hogy azok, a kik egyenlő nevet viselnek, házasságot nem köthetnek egymással, habár rokonságuk a legtávolibb volna is, míg a nőági, a legközelebbi sem tekintetik rokonságnak semmi körűlmények közt, ez felette valószinűvé teszi, hogy e nép is idegen törzsek nőinek orozva elrablása által jutott a patriarchai család állapotára.

A nőági rokonság el nem ismerése természetes következménye annak, hogy a feleség, az anya, az atyai nagyanya rokonai mindannyian egy idegen és eredetileg, vagyis akkor, midőn a nőrablás még tény és nem puszta szertartás — ellenséges törzsnek tagjai. Utóbb az erőszakos megszerzésnek alkuvá átalakúlásával, a békés viszony enyhítheti a gyűlöletet, és barátságot, jó egyetértést is létesíthet, de a nőági rokonság el nem ismerése azontúl is fentartja magát. Igy Spartában, hol a vőlegénynek tettetett erőszakkal rabolnia kellett menyasszonyát, egy anyától való testvérek összekelhettek, ha különböző atyáktól valók voltak, mig Athenében épen ellenkező volt a törvény. A tapasztalás nem egy példával bizonyítja a nőági rokonság teljes ignorálását ily népeknél. [1])

---

[1]) A dórokon kívül a cserkeszek, mongolok, kalmukok stb.

Hogy az ugyanazon nevet viselő egyének az osszéteknél is ugyanazon ősatya ivadékainak tartják magokat, ez újabbkori kombináczió s azon alapszik, hogy az őstörzsek tagjai egymást ugyanazon szóval jelezték, mely utóbb a testvér fogalmára szoríttatott. Az egy néven lévők, habár rokonságuk fokát nem is tudják kimutatni (mert csak ez lehet jelentősége annak, hogy a századik ízbeli — tehát indefinit — rokon iránt is áll a kötelezettség), kötelezve vannak egymásért a vérboszúra, a míg ellenben nőágon még az anya fivéréért sem. [1]) — E felfogás kétségtelenül azon korból származik, midőn a mostani egy nevet viselők önálló törzset alkottak, mely testvéries közösségben élt s a mikor az anya fivére más hasonló törzsnek tagja volt.

A maláj fajnál, úgy látszik, általános volt az exogamia általi törzsképzés. Kivételeket megengedve, azt lehet mondani, hogy a hol nem virágzásban találjuk azt, legalább nyomait látjuk. Madagaszkár ide tartozó lakosairól, valamint Niaszról már szóltunk. A tongaiak rokonsági elnevezései (mint a fidzsieké is) csalhatlanúl bizonyítanak. A dajakoknál, St. John szerint, »unokatestvérek nem kelhetnek össze, mert testvéreknek tekintik egymást.« Ez értesítés úgy magyarázandó, hogy egynemű testvérek gyermekei (a későbbi ízekben is) mindig testvérek; különnemű testvérek gyermekei bizonyosan összekelhetnek itt is. Legfontosabb, a mit a *menang-kabaói* malájokról Waitznél olvasunk: »A malájok sajátságos *politikai szerkezete* régi szumátrabeli főországuknak csak egy részében tartotta fenn magát, holott Malakkában lényeges változtatásokat tapasztalt az, főleg mohammedán befolyások által. A menang-kabaói ural-

---

[1]) *Haxthausen,* Transkaukasien. Leipzig, 1856. 26.

kodónak előbbi időben hatalmában állott minden egyéb fejedelmek közti perpatvar kiegyenlítése s oly tiszteletben állott, hogy amazok a küzdelemmel mindenkor felhagytak, a hol ő megjelent . . . . . Ezen uralkodó, tanácsával képezte az állam csúcspontját, de annak tulajdonképi súlypontja a szuku-berendezésben feküdt, mely annyira patriarchai természetű volt, hogy a főnökök, ha nem bitoroltak volna erőszakosan oly hatalmat, mely őket meg nem illette, voltakép csak arra lettek volna jogosítva, hogy a hagyományos szokást és a törvényt magyarázzák . . . . Az egyedek, melyekből a maláj állam állott, a »szuku«-k, családok vagy nemzetségek, melyek együttvéve egy törzset tesznek ki és melyeknek főnökei vagy panghului képezik az ország tulajdonképi kormányát; a hány szuku létezett ugyanis együtt egy faluban, ugyanannyi panghulu kormányozta ezt és hasonlókép a kerületet vagy vidéket a falvak panghuluinak gyülekezete.

»A szukuk eredete a történet előtti korszakba megy vissza; mint nagyobb osztályai a népnek, állanak felettök a lárák vagy törzsek, a melyeknek viszonya azonban még nincs kellőleg megvilágosítva. Müller szerint a *két* lara, melyre a 13 kota (falu) eloszlik, nem volna egyéb, mint a régi szukuk, a melyekből elágazás útján keletkeztek a későbbi szukuk s ezért két falu, Szolo és Szalajo, állna élén a többi által alapítottaknak. Egy monda azt beszéli, hogy Tanah-datar népe, Priangan és Padang-pandjang két törzsből állott volna, melyek négy ágra vagy szukura — u. m. Kota és Pilian, Budi és Tjeniago — oszoltak volna el; Kota és Pilian Tanah-datarban maradtak volna, a másik törzs pedig, két ágával Agamba költözött volna; későbbi egybeolvadás folytán két lara, Kota-Pilian és Budi-Tjeniago alakúlt, miután pedig a népesség szaporodott, számos szuku lett

külön néven megkülönböztetve, a minő most minden faluban többnyire 4—6 találkozik. *Francis* azt irja, hogy az ország a legrégibb időkben luakokra (tartományokra), kótákra és falvakra, a lakosság pedig larákra, szukukra és családokra oszolt . . . . . .

»Egy további sajátosság az, hogy a gyermekek mindig az anya szukujához tartoznak és hogy a nő tekintetik a család tulajdonképi folytatójának és a vérrokonság csaknem kizárólagosan a női ág szerint vétetik tekintetbe, a férfi pedig, kinek a régibb időben soha nem volt szabad a saját szukujából házasodnia, nem úgy tekintetik, mint a család alkotója, hanem mint pusztán kívülről hozzájárúló résztvevő abban. [1]) Nem ugyan mintha házasság kötése által átlépett volna feleségének — a kihez ő költözött — szukujába, mert a szukuját mindenkinek születése határozta meg holtiglan, de épen azért nem is fiai örököltek utána, hanem nővéreinek gyermekei s ezek mellett fivérei vagy az anya nővére s ennek gyermekei s aztán egyéb rokonok, míg a gyermekek természetes örökösei anyjoknak . . . . . A férfi rokonsági viszonyai fel- és lemenő fiágon általában csak a harmadik ízig vétettek tekintetbe, míg a nőé (nőági) korláttalan kiterjedésben (örökjogi tekintetben), mert a szuku ősanyjától s ennek fivéreitől származónak tekintetett minden földbirtok.« [2])

Itt hagyományon alapúló leirása tárúl föl előttünk a nemzetségi és törzsi rendszer egész kifejlésének s e hagyomány teljes hitelességéről meg lehetünk győződve, midőn ugyanazon fejlődési folyamatot tűnteti fel, melyet annyi más népnél tapasztalt, de többé-kevesbbé mindig töredékes, el-

---

[1]) Innen közvetlenűl eredhet az ambel-anak-házasság, mely Szumátra egyéb vidékein is szokásos.

[2]) *Waitz* i. m. V. 139. és köv.

szigetelt és csak összehasonlító módszer útján kombinálható tüneményekből már következtettünk. A nemzetségen belül való házasúlás tilalma, úgy látszik, most el van ejtve, de előbbeni fennállása biztos emlékezetben áll; [1]) a mostan nagyobb számú nemzetségek két csoport közt oszolnak el, mely csoportok a *két ősi,* megoszlás által elszaporodott testvériséget képviselik; e két összevegyült csapattól származik az egész nép. Ama hagyományban, hogy a nép eredetileg két törzsből állott, melyek négy ágra, vagy szukura oszoltak és hogy ezekből, a nép egyik felének kivándorlása által, ismét két törzs képződött, melyek mindegyike két testvériséget foglalt magában, — e hagyományban meg van őrizve annak emléke, hogy két ős-csapat vegyült össze egy néppé, akkép, hogy a külön származás emléke mindamellett fentartotta magát és hogy utóbb területi elválás által az egyesült népesség ismét két részre oszolt, melyek mindegyikében képviselve volt az ősi két csapat mindegyike, mi által most négy külön társadalmi létrész lett megkülönböztetve: a két ősi testvériség ivadékai, a szerint, hogy a területileg elvált két törzsnek melyikéhez tartoztak. További terjeszkedés folytán a szukuk még jobban elszaporodtak s összekelhettek olyanok is, kiknek szukui a két ős-szuku egyikéből keletkeztek megoszlás folytán; de az, hogy az ős-csapatok melyikétől eredtek, ennek emlékezete fentartatott a két lára szerinti beosztás nyomán. Habár később számos törzs és falu alakúlt, melyek mindegyike több nemzetséget foglalt magában, a különböző falvakban levő nemzetségeknek azonossága közöntudatban maradt, mert Waitz szerint: »a szukuk nem szaporodnak; újon alapított falvak puszta dependen-

---

[1]) *Waitz* i. h. 141. l.

cziái maradnak az anyafalunak,[1]) azaz a falu szukuinak azonossága az anya faluéival nyilván tartatik. Ez látszólagos ellenmondásban áll ugyan a fennebbi adattal, mely szerint a szukuk elágazás, terjeszkedés folytán kettőről szaporodtak fel; az ellenmondás azonban könnyen megfejthető, a szukuknak elszaporodása kettőről hatra vagy többre egy régibb korszak eseménye, míg létszámuk állandósítása újabbkori, szilárdúltabb állapot eredménye.

E szervezet horderejének megitélésére fontos, hogy Waitznek bizonyosan helyes nézete szerint Menang-Kabaóban a malajok ősi intézményei tartották fenn magokat, melyek Szumátra egyéb vidékein s Malakkában korábban elenyésztek.

A szuku-szervezet a tulajdonképi malájoknál egykor általános volt; Szumátra különböző vidékein még létezik a szuku, így Moko-mokóban,[2]) valamint Lebong völgyében, hol a kormányzat azon alapúl,[3]) mely vidékek lakossága a szorosabban vett, azaz a mostani Menang-Kabaóból származik; ezt általában a szumátrai összes malájok kiindulási pontjáúl lehet tekinteni, honnan mint anyaországból, a sziget nagy részét elborították. — Hasonló szervezet nyomai, minő a menang-kabaói és a battáké, Szumátra egyéb népeinél is találhatók. A partvidéken délre Benkulentől és Króig, hol a falvak élén egy proatin áll, több falu együtt képez egy mergát vagy margát, melynek főnökét a proatinek választják. A lampongoknál körülbelül 10 falu, ritkán több, képez

---

[1]) I. h. 141. l.

[2]) *Waitz*, Anthr. 27. és 146.

[3]) I. h. 147. Waitz idézi Müller állítását, mely szerint a szukukormányzat a batta-földtől északon egész Korintjiig terjed, azon megjegyzéssel, hogy ennél még messzebb délen is előfordúl.

egy margát, melyen egy független főnök uralkodik; e kerületek a törzs után neveztetnek, a melyből népe való; az egyes falvak negyedekre oszolnak (szuku?), melyek élén negyedmesterek állanak. Malakka félszigetén, azaz ázsiai szárazföldön, mely valószínüleg ősfészke a maláj fajnak, a szuku-beosztás még fennáll, de romlottan és lényeges pontjaiban elváltozva. [1])

A szintén maláj fajhoz tartozó batták Szumátra öt főnépének egyikét képezik. [2]) Nálok a falvak önállók és függetlenek egymástól, s élökön egy főnök áll. [3]) Léteznek azonban az egyes falvak főnökei mellett olyanok is, kik több falun uralkodnak. Egy régi törvényök elrendeli, hogy a férfi magának feleséget mindig más faluból vegyen, [4]) a miből kitűnik, hogy a falu itt azonos a törzszsel. A törzset a batták margának nevezik és tagjai vérrokonoknak tekintik egymást és ezért nem kötnek egymás közt házasságot. [5]) A sok tekintetben velök azonos szerkezetű menang-kabói malájoktól [6]) abban különböznek, hogy a gyermek nálok atyja törzséhez tartozik, míg Menang-Kakaóban az anyáéhoz. [7]) Nőknek és gyermekeknek nincsenek politikai jogaik és, úgy mint a rabszolgák is, mindig más hatalmában állanak; [8]) a nők nem örökölhetnek. — Mindannak daczára, mit Waitz forrásai a falvak teljes önállóságáról mondanak, mégis elárúl-

---

[1]) I. h. 153.

[2]) *Waitz Th.*, Anthrop. V. a) 23.

[3]) I. h. 185—86. l.

[4]) I. h.

[5]) I. h. 187. l.

[6]) Ezekről alább.

[7]) I. h.

[8]) Mint a rómaiaknál és az indeknél.

ják, hogy létezik azok felett egy felsőbb egység is; mert úgy mondja, hogy több község összelép egy szövetséggé, melynek élén szövetségi tanács áll; ezek valószínüleg azon községek szoktak lenni, melyek férfiai feleségeiket egyik a másikából szedik. Háború mindannak daczára, szövetségi tagok közt is nem ritka, noha a perpatvart mindig a szövetségi tanácsnak kellene kiegyenlítenie. E harczok hihetőleg a vérboszú követelményeiből erednek, mely szövetkezettek békéjét is gyakran szokta zavarni ősszokású népeknél; azonban e zavarok hihetőleg mulékonyak és bevégzetteknek tekintetnek midőn elegendőnek tartott vér folyt. Hogy a batta törzsek közt következetteljes harczok nem igen folyhatnak, ezt egy nálok fennálló, mintegy népjogi tétel bizonyítja, melynek értelmében a község önállósága el nem veszthető, háború által sem olvasztathatván be másba, sem adófizetővé nem tétethetvén. [1])

A Karolin-szigetek Mortloch-csoportjának maláj eredetű benszülötteiről, kik eddig a fehérek befolyásától csaknem teljesen megkimélve maradtak, a következőket olvassuk:

»Törzseik (vagy mint az értesítő akarja: államaik) úgynevezett puipuikra, vagyis testvériségekre [2]) oszolnak; e név teljesen igazolt, mert pui testvért jelent nyelvökön; a szó megkettőztetése pedig kezdetleges népeknél közönséges kifejezése a többség- vagy összeségnek. Hogy ez utóbbiak, puipuik, a lakosságnak őstörzseit képviselik, kétségkívül kitűnik a jelentésből, melynek következő helyeit szó szerint idézzük: [3]) A mortlocki fivérét, úgy mint nővérét »pui«-nak nevezi és »pui«-jának tart minden embert, ha anyja ugyan-

---

[1]) I. h.

[2]) Az értesítő a Bruderschaften szót használja.

[3]) Ezt az »Ausland« értesítője irja, ki az eredeti jelentésből idéz.

azon vérből való, mint a magáé. Puipui-val jelzi magát a rokoni viszonyt, valamint anyáról való rokonainak összeségét is. Az atyai ágról való rokonok nem is tartoznak a puipuihoz. A puipui tehát megfelel a törzs fogalmának és ez a tulajdonképi alap, a melyből a mortlocki élet minden tüneménye ered. . . . . Egy törzshöz tartoznak azon, mindkét nembeli egyének, a kik származásukat ugyanazon nőhöz tudják kötni. Egy puipunak tagjai, mindkét nembeliek, testvéreknek tekintik egymást és tilos nekik nemileg összevegyülniök, valamint testileg vagy erkölcsileg ártaniok egymásnak. A törzsrokonság kötelékei, tekintet nélkül távolságra és a geographiai megoszlásra, állanak fenn. Az egyes puipuik mindannyian előtaláltatnak a szigetek valamenynyién. [1])

Kinyilatkoztatja továbbá értesítő, hogy az olyan törzsek (a melyek alatt itt ismét a puipui értetik) nem állhatnak fenn magokban, mert azok férfiainak és nőinek nem szabad egymással házasságot kötniök. Hogy fennállhasson, más törzszsel kell összeköttetésbe lépnie és ekkép igyekeznie, hogy utódokat neveljen. Az egyes törzsek közönségesen egy darab földet birnak, a melyből a törzs férfi részének utódai ki vannak zárva. E berendezés következtében, mely szerint a törzs a női ágon tartatik fenn és a földbirtok ebben öröklődik tova, a férfiak majd mindig távol vannak honuktól és más törzsbeli feleségeiknél mívelik e törzsnek földét, mely majdan ivadékaikra száll. A férfiak, ha nincsenek jelen feleségeik törzsénél, hanem otthon vannak, mindnyájan együtthálnak a község házában, a főnököt sem véve

---

[1]) Itt egy sziget népessége azon értelemben van fölvéve, a mit a jelentés különben államnak nevez.

ki, míg a körűlte fekvő gunyhókban nővéreik alusznak gyermekeikkel és, ha ezek jelen vannak, más törzsbeli férjeikkel.

A község házába, mint háló helyére fivéreiknek, belépni a törzs nőinek tilos.

Könnyen megfogható, hogy ily viszonyok közt az egyetemlegességi érzetnek igen erősnek kell lennie, az ekkép egybekötött törzsek közt; ezért egy sziget törzsei rendesen egy »államot« alkotnak, akkép, hogy a leghatalmasabbik törzsnek főnöke a főuralmat gyakorolja a többi törzs és ezeknek főnökei felett is. [1]) Mindamellett ezen egyetemlegesség nem elég erős reá, hogy a rokoni érzetet a puipui (saját törzs, mondjuk: testvériség) tagjai irányában elölje, habár azok más államokhoz vagy szigetekhez tartoznának is. Háborúban általános a szabály, hogy csupán a más testvériségbeliek viaskodnak egymással. Ha egy szigetet *a* és *b* lakják és egy másikat ugyanazok népesítenek be, akkor az egyik sziget *a*-ja harczolni köteles a másik sziget *b*-je ellen, az előbbinek *b*-je pedig az utóbbinak *a*-ja ellen. Ha p. okáért két ilyen — mondjuk helyesen — törzs közt egyenetlenség támad, mely csak háború útján egyenlíttethetik ki, a két fél harczosai összejönnek a harcz terén és a viadal megkezdődik. Feltűnő azonban, hogy ez nem vak összeverekedésben áll, hanem ellenfelét mindenki kikeresi. Két szemben álló harczos nem fogja bántani egymást, mihelyt reá ismertek egymásra, mint puipuikra, azaz rokonokra, a kiknek nem szabad egymást megölniök. A puipui tehát erősebb, mint az állam (törzs) fogalma, mint ennek politikai függetlensége.« [2])

---

[1]) Szó szerint: Több törzs, mely egy állammá egyesűlt, elismeri a legerősebb törzsnek főnökét mint fejet és vezetőt a külső ügyekben így nevezetesen háborúnak esetében.

[2]) Stammesverhältnisse der Mortlock-Insulaner. Ausland, 1880.

»Ámbár a mai mortlockiak nagyon békés természetűek, mégis az általok készített vagy régi időkből megőrzött fegyverek bizonyítják, a mi hagyományaikból is nemkülönben kitűnik, hogy egykor harcziasabb hangulatúak voltak. Háború e népeknél ezelőtt nem volt szokatlan dolog.«

Hozzáteszi az érdemdús értesítő, hogy a Ruk-szigeteken, a Karolinok egy másik csoportján, a régi törzsgyűlölet még virágában áll és hogy ha egy lélekvesztő a rajta utazók iránt nem-barátságos törzsnek partjára vetődik, azok biztosan áldozatúl esnek; mint az idézett helyekből biztosan kitűnik, hogy háború ezelőtt gyakoribb volt. A testvériségek különböző törzsek közti eloszlásának békítő hatása részben tehát véghez ment, és kétségtelen, hogy ezen viszonyok, ha további kifejlődésökre idő engedtetnék, általános szövetkezésére vezetnének e szigetlakóknak, hasonlóhoz mint az irokéz szövetség.

Hasonló beosztás, mint a Mortlock-szigeteken, létezik, Kubary szerint, a többi Karolinokon is és ugyanazon testvériségek vagy nemzetségek (puipui) találtatnak elő itt is, ott is, elosztva a különböző törzsek közt. »Természetes, teszi utána az értesítő, hogy a terűlet, melyen a rendszer kiképződött, eredetileg sokkal korlátoltabb volt, és a népesség szaporodása mellett, kivándorlás által terjedt el oly tágas vidékeken. A kiterjeszkedés csak akkép létesülhetett, hogy testvériségek összesógorosult töredékei megosztoztak az elfoglalt szigetek birtokán.

A Mortlock-szigeti benszülöttek jelenleg fennálló ezen viszonyai világot vetnek az ethnographia némely tünemé-

---

27. sz. *Kubary János*, a Museum Godefroy utazójának a »Hamburger Handelszeitungban« kiadott jelentései nyomán.

nyeinek eredetére, minők a kohhok és a kaziák házassága, a ceyloni bina és a szumátrai ambel-anak házasság, a wajanák és némely más délamerikai nép hasonnemű szokásai. Ide tartozik, a mit Livingstone a Zambesi partjain élő banyaikról jegyzett fel: »Ha valamely fiatal ember megkedvel egy más falubeli leányt és ennek szülei nem ellenzik, a vőlegény kénytelen saját honát otthagyni és a leány falujába költözni, a hol napa számára bizonyos szolgálatokat kell teljesítenie..... Ha e hűbéri állapotot megunja és saját családjához visszatérni kiván, gyermekeit sem viheti magával; ezeket ott kell hagynia, minthogy felesége tulajdonát képezik.[1])

Továbbá azt, a mit elmondtunk az araukánok beosztása eredetéről, a husz aylloreguáról, melyeknek mindegyike 10 reguát foglal magában, megerősítést talál a mortlockiaknál és általában a karolinieknél tapasztalható azon tüneményben, hogy itt az egyes területi törzsek eloszolnak mind ugyanazon testvériségekre, melyek itt is mint az araukánoknál, külön területet birnak, a törzs területének megfelelő hányadát. A mortlockiaknál az azonos testvériségek neveiket is megtartották és minden törzsük eloszlik a szopun, szór stb. testvériségekre.

Hasonló viszonyok, úgy látszik, egész Micronesiában általánosak. A lakosság mindenütt nemzetségekre oszlik el azaz olyan csoportulatokra, melyek valamelyikébe születése alapján tartozik minden egyes. Micronesiában túlnyomólag az anya vérét követi a gyermek, noha kivétel létezik; ilyet képez Yap lakossága.

Kuzajében négy osztály említtetik; ezeknek jelentő-

---

[1]) A forrást idézve l. *Morgannál* 372. l. 2. jegyz.

ségét, mint Meinicke megjegyezte, az eddigi értesítőknek nem sikerült megérteniök, hanem abból, hogy ez osztályok úgy előkelőket, mint köznépet is foglalnak magokban — Kubary megjegyzése szerint — kitűnik, hogy nem rangosztályokról lehet itt szó. Meinicke is azonosítja ez osztályokat a Marschall-szigetek úgynevezett klánjaival,[1]) a hol a fiak soha nem tartoznak az atya klanjához, minthogy az anyának mindig más klanból valónak kell lennie.[2]) Ezzel azonban semmiesetre nincs összefüggésben azon intézmény, mely Ponapében thiamorú-nak neveztetik — mint Meinicke tévesen feltételezi[3]) — mert azt kivéve, hogy a főnökök, méltóságuk alapján, mind ide tartoznak, mások, a kiket ezek beavatnak, csak hosszú noviciatus és különleges megpróbáltatások után vétetnek be, míg az úgynevezett clan (helyesen testvériség) mindig örökös vagy atyáról vagy anyáról. Ellenben ugyancsak Ponapében léteznek úgynevezett »tip«-ek, melyek Kubary szerint a mortlockiak puipuijaival azonosak.[4]) Kétségtelenül megfelelnek ezeknek a Palau-szigeteken létező, és az európaiak által úgynevezett »club«-ok, a melyek szintén előkelő és közönséges emberekből vannak összetéve és melyeknek központúl vagy gyülhelyül bizonyos házak szolgálnak, melyek itt bainek neveztetnek, mely szó a mortlock-szigeteken — mint láttuk — olyan telepet jelez, melyen egy törzsnek egy testvérisége lakik együtt és melynek központja itt szintén egy nagyobb épület, mely a férfiaknak háló helyül szolgál, míg a körülfekvő gunyhókban ezeknek anyái és nővérei hálnak, kiket

---

[1]) *Meinicke* i. h. II. 381.

[2]) I. h. 339.

[3]) I. h. 381.

[4]) Ausland, i. h.

ott idegen testvériségbeli férjeik látogatnak meg. Minthogy Palauban a »bej«-ek szintén hálóhelyűl szolgálnak a clan férfi-tagjainak, tehát feltehető, hogy az egyéb idevágó viszonyok is hasonlók a mortlock-szigetiekhez.[1]) A Palau-szigeteken e testvériségek mindegyikének külön vezére van, ki itt valószinüleg megfelel a mortlocki szomolnak, azonban Palauban, úgy látszik, mindig egy előkelő családnak tagja ez. A clan tagjai bizonyos közös munkákra vannak kötelezve és háborúban valósággal elkülönített ezredeket alkotnak.[2]) Ez emlékeztet azon nemére a csatarendnek (*κατα φυλας και κατα φρατρίας*, törzsek szerint és testvériségek szerint) melyet az Iliasban Nestor alkalmazni ajánl Agamemnonnak, talán úgy, mint a görögöknél egy még régibb korban szokásost és mely szerint a germanok is sorakoztak.[3])

A Marsal-szigeteken is található, *Meinicke* szerint,[4]) a Karolinokon tapasztalt beosztása a népnek bizonyos osztályzatokba (a hittérítők által úgynevezett klanokba), a melyeknek tagjai, tekintet nélkül a rangkülönbségekre, rokonoknak és ez által összetartozóknak tekintik egymást és kiknek előljárói némely szigeteken bizonyos uralmi jogokat

---

[1]) Japban szintén nagyobb házakban (nevök beibei vagy febei) hálnak a fiatal emberek és Ponapében a főnököknek hálóhelyeik vannak azon házakban, melyekben tanácskozásaikat szokták tartani. (*Meinicke*, II., 371.) Hasonló szokás uralkodott Fidzsiben is, és uralkodik mai napig Niaszban és ez mindenütt azon válaszfalból származik, mely az exogámmá vált testvériség két neme közt volt húzva, míg az exogámiát megelőző korszakban az egész csoport lakott egy közös házban.

[2]) I. h. 382.

[3]) *Tacitus*, Germ. 7.

[4]) I. h. 339.

gyakorolnak. A gyermekek rang és törzs szerint itt is anyjokéhoz tartoznak. Ugyancsak *Meinicke* kétesnek tartja idézett munkája II. kötete 340. lapján, hogy a Gilbert-szigeteken is fennállana a »clan«; de a következő lapon fölemlíti, hogy a leányok már igen korán eljegyeztetnek és *sohasem rokonokkal,* a mit a »clan« intézményével összefüggőnek tart, a mi iránt kétség valóban nem is marad. Némelyikén e szigeteknek fentartotta magát a mortlockiakéra emlékeztető szokás, hogy a nők külön házakban laknak; ha férfi ilyenbe belépni talál, ez házasságtörésűl tekintetik. [1])

A többször idézett jelentésben azon nézetet találjuk nyilvánítva, [2]) *a törzseknek államalkotás czéljából való összevegyülése* Palauban és Ponapéban kifejezettebb, mint Közép-Karolinokon. Erre nézve megjegyezhető, hogy czéltudatosságról itt nem lehet szó. Az exogamia és így az őstörzsek összevegyülése összetett törzsekké spontán hatású érzet következménye. — A Közép-Karolinok egyrészt és Ponapé és Palauok közt másrészt jelzett különbség, úgy látszik, abban áll, hogy az elsőkön a testvériségek az összetett törzsön belűl területileg el vannak különítve, míg az utóbbiakra nézve ez nem állana.

Micronesia népei, mint ez elég biztosan meg van állapítva, ugyanazon fajhoz tartoznak, a melyhez a tulajdonképi malájok és Szunda-szigetek népeinek egy része. Láttuk, hogy az ősi szervezet nyomai ezek egy részénél is fentartották magokat, sőt egy esetben felsőbb fokú fejlődést is értek el.

Az idevágó tüneményeket közt a legérdekesebbek egyike,

---

[1]) I. h. 341.

[2]) Ausland; nem tudom, Kubary saját vagy a czikkiró nézete-e ez; de az előbbi látszik valószinűnek.

nézetem szerint, az, hogy Diodor tanúsága szerint, a régi *egiptomiak* a görög római polgárisodás korszakában, még élénk emlékezetével birtak őskori beosztásuknak. Láttuk, hogy nagy részénél a népeknek, melyek nemzetségekre oszolnak el, ezek állatok neveit viselik megkülönböztetésül, így a chinaiaknál, tunguzoknál, keletindiai őslakó törzseknél, egy dél-amerikai népnél stb. Az észak-amerikai törzsek többségénél is előtaláljuk és itt biztosak vagyunk róla, a mit talán kisebb mértékben másokról is föltételezhetünk, hogy az állat, melynek nevét a nemzetség viseli, bármi legyen is az elnevezés eredete, a nemzetség tagjai részéről bizonyos babonás, ájtatos figyelemben részesül; eredetileg talán tisztán a jelvényt illette az, de átvitetett az állatra is A totemállat védszelleme volt az utána nevezett családnak, mely azt szentnek tartotta és nem vadászott reá. [1]) Nehány északnyugati népnél — mint Waitz irja — némely állatnak oly magas állása volt, hogy az emberek eredete, sőt a világ teremtése arra vitetett vissza, így az atnáknál, kenaiknál és kolusoknál (thlinkiteknél) a hollóra és a farkasra. Ennek alapján és minthogy a nemzetség algonkin neve, totem, átvitetett annak jelvényére, totemizmus névvel is ruháztatott fel a hitek átalakulásának egy stádiuma, mely a fetisizmustól abban különbözik, hogy bálványozása tárgyai (állat- (vagy növény-) *fajok,* míg a fetis *egyén,* [2]) azaz konkrét tárgy. — Köztudomás szerint a régi egiptomiaknál az állatok tisztelete rendkívüli elterjedésű és belterjességű volt. Ennek eredetéről Diodor, egyéb mondák közt, azt is hallotta, hogy az egiptomiak a táboraikban uralkodó rendet-

---

[1]) *Waitz,* Anthropologie III. 119.

[2]) *Lubbock,* Prim. Cult. 282. l.

lenség miatt egykor sok vereséget szenvedtek szomszédaiktól s ezért elhatározták csapataikat ismertető jel által megkülönböztetni; így állat-képeket készítettek (azon állatokról, melyeket most tisztelnek) és dzsidákra tűzték azokat s e jelekről mindenki tudta, hogy melyik dandárhoz tartozik; minthogy pedig az innen származó jó rend győzelemre segítette őket, azt hitték, hogy szerencséjöket azon állatoknak köszönik és hogy irántok hálát kell bizonyítaniok az által, hogy törvényt alkotnak, mely szerint nem szabad megölni azon állatokat, melyeknek képeit egykor hordozták, hanem szenteknek tartani, ápolni és tisztelni kell őket.« [1])

Utóbb még egyszer visszatér e tárgyra, az előbbinél is jelentősbet közölve. »Az állatok tiszteletét végre még következő elbeszéléssel is magyarázzák: Midőn az emberek az állati állapotból áttértek a társas életre, elsőben fel szokták egymást falni és harczoltak egymással, az erősebb mindig legyőzvén a gyengébbet. Utóbb azonban azok, a kik másokkal erőre fel nem értek, előnyösnek találták csoportokba gyülekezni, bizonyos állatokat (melyek később szenteknek tartattak) választva ismertető jelűl. Ilyen ismertető jel alatt összejöttek oly emberek, a kik előbb folytonos félelemben éltek, most tekintélyes egyesületet képezve üldözőikkel szemben. Minthogy a többiek is ugyanezt tették, az egész tömeg megoszolt ilyen egyletekre s ezeknek mindegyikében isteni tiszteletben részesült azon állat, mely az illetőket oltalmába vette, mivel a legfőbb jótéteményt köszönhették neki. Innen ered a különbség, mely még most is fennáll az *egiptomi törzsek* közt, és mely szerint mindenki csak azon

[1]) *Diodor* I. 86.

állatokat tiszteli, a melyek törzse előtt kezdettől fogva szentek voltak.« [1])

Az utóbbi mondatból kitűnik, hogy még Diodor korában nemzetségekre avagy törzsekre oszolt Egiptom lakossága és hogy e nemzetségek mindegyike egy-egy állat iránt viseltetett különös vallásos tisztelettel, mely akkoron, midőn a testvériség politikai és katonai egységet képezett, jelképűl, czimerűl szolgált volt ennek. Az egiptomiak azután itélve, a mit állat-tiszteletökről tudunk, a fennebbiek értelmében a bika, bak, macska, kutya, farkas, ibisz, ichneumon, oroszlán, krokodil, sas, héja és több más állat törzseire oszoltak. — Hogy ez állatok egyes társkörökben különleges tiszteletben részesültek, ezzel nem ellenkezik, mit az állatok egy részének általános tiszteletéről tudunk, hogy p. o. az Apis ünnepe országos ünnep volt és hogy egy macskának, habár akaratlanúl, megölése is halállal büntettetett, benszülöttön úgy, mint idegenen. Az egykor önálló törzseknek egy társadalmi egységgé való összeforrásával a zavartalan béke és egyezség fentartásának követelménye és föltételekép létrejött az összes totem-állatoknak általános tisztelete a kölcsönösség alapján [2]) és azon fokig, mely szükséges volt reá, hogy az egyes nemzetségek érzete e részben ne sértessék, a mivel teljesen összefért, hogy mindegyik a maga jelvénye iránt különleges szolgálatot egyedűl teljesítsen.

Hihetőleg történeti valóságot szabad felismernünk

---

[1]) I. 90.

[2]) Egyébiránt ez általánosság nem volt kivétel nélküli; így a krokodil, mely Thébában, a Móris tó vidékén (hol Krokodilopolis városa létezett) s nehány más városban szent és sérthetetlen volt és bebalzsamoztatott, másutt megfogható gyűlölettel üldöztetett. (L. Wilkinson jegyzetét Ramlinson G. Hist. of Herodotusban.)

azon adatban is, hogy a dzsidákon hordozott állatok képei úgy szolgáltak a harczban, mint a római sasok és zászlaink. A totem-állat mindenütt ismertető jelül szolgál s azon módon, mint czimereink, melyek elég gyakran szintén állatképek, használtatik. — A thlinkitek és nutkák házaikon, hajóikon, pokróczaikon stb. viselik nemzetségök jelképét; más indián törzsek olykor mellökre festik és ha képirásaikban egy egyénnek nemzetségét jelezni akarják, a totemállatot festik le.

A Diodor által följegyzett mondák, nézetem szerint elég hű képet nyújtanak az egiptomiak őskori állapotáról és társadalmi haladásuk első kezdeteiről; az anthropophagiá, illető adat bizonyára nem költött és még ennek korszakába helyeztetik a csapatok képződése és a jelképek fölvétele, mely után rendezettebb és szerencsésebb állapotok következnek. A lépésről lépésre való haladás emléke fentartotta magát. A csapatok vagy törzsek utóbb bekövetkezett egybeolvadását a később elért nemzeti egység bizonyítja és annak módozatait ugyanúgy képzelhetjük, mint másoknál, exogám elvegyülés vagy nőrablás által előkészítve. Egyébiránt ezen egybeolvadás korántsem volt oly tökéletes, hogy a régi törzsi szerkezet nyomait teljesen elmosta volna. Ellenkezőleg, úgy látszik, hogy az úgynevezett nomos-ok (kerületek) lakossága az őskori törzseket képviselte, melyek eredeti sajátságukból istentiszteletökben és egyéb szokásaikban sokat megőriztek.

Érdekes, a mit e tekintetben egy német tudós ír: »A nomok topographikus körülhatároztatása létrejöttét korántsem köszönheté tisztán egy pharaói udvari kanczellária közigazgatási parancsszavának, mint ezt a régiek nehány adatából lehetne következtetni; e kerületek, ellenkezőleg, kez-

dettől fogva önmagokban teljesen szervezett részeit képezték az államtestnek és daczára szűken megvont határaiknak, a történet minden változása és esélyei közt oly szivós életképességet tanúsítottak, hogy közigazgatási formáikkal fennállhattak még a római korszakban. Látjuk továbbá, hogy a régibb időben élökön többnyire örökös nagybirtokosok és nemesi családok állottak, melyek politikai befolyása ugyan meghajolt erősebb fejedelmek előtt, de a kik, mihelyt a dynastia-alapítók biborban született epigonjai lazábbra hagyták a kormány gyeplőit, azonnal és eredménynyel törekedtek önálló állást foglalni el házi hatalmuk alapján s olykor az ország kormányát is magokhoz ragadhatták.« [1])

Az idézett továbbá figyelmeztet reá, hogy a genesis néptáblájában is az egyes vidékek lakói mint egy népnek külön törzsei vannak feltűntetve. [2])

»Azon politikai megoszlás államokra az államban, megfelel az egyptomi kultusz elforgácsolt voltának is. Összhangban azzal, mit a görögök jeleztek, az egyptomi nomlajstromok feltűntetik nem csupán a minden kerülethez tartozó városokat, mezőket, legelőket és csatornákat, hanem ezek mellett az ottan tisztelt istenségek, papjaik, szent fáik és bárkáik megnevezéseit is, valamint azon állatokat, melyeket enni a benlakóknak tilos volt.« [3])

---

[1]) *Pietschmann*, Der Aegyptische Fetischdienst und Götterglaube. Zeitschrift f. Ethnol. 1878. p. 161.

[2]) *Genesis* 10., 13., 14. Ludim, Anamim, Leahim, Naphthuhim, Pathruzim és Kaszluhim; összeköttetésben e hat egiptomi törzszsel, a krétaiak és philisteusok (philistim és kaphtorim) is említtetnek.

[3]) I. h. 162. l. Ezen kívül a 165. lapon ismételve reá utal, hogy az egyptomi istenhitben úgy, mint az állatimádásban nem volt összhang és hogy csupán kerületi s nem országos istenek léteztek. Ha

Mind ebből, azt hiszem, elég biztosan tűnik ki, hogy az egyptomi államot alkotó nemzet különböző, valószinűleg közös származású, de fejlődésök egy korszakában egymástól teljesen önálló, habár kölcsönösen befolyásolt törzsek egyesüléséből keletkezett.

Sort foglalhat az eddigiek közt azon gallusok társadalmi szervezete is, kik miután Európát bekalandozták Ész.-Görögországot elpusztították, Thrakián át Kis-Ázsiába ütöttek be s ennek közepében letelepedtek, az utánok azóta Galatiának nevezett földön. Ezek három törzse a toktosagok, trokmusok és tolistobogók ugyanazon nyelvet beszélték és külön-külön négy csoportból állottak, melyek ha Strabo jól volt értesülve, külön területen is települtek le; mindegyiknek élén egy főnök (tetrarcha) állott. Strabo ennek alapján 12 tetrarcháról is szól, de e mellett a következő sorokban feltűnő ellenmondás merül fel; utána teszi ugyanis, hogy ilyen volt a régi szervezet, de hogy az ő idejében az uralom már csak három, aztán két főnök közt oszolt meg, majd pedig egynek jutott és pedig Dejotarusnak, a kit Amyntas követett. Ez a galatokról általában, nem pedig egy törzsről van mondva s az egyes uralkodó tulajdonnevének kiirásából kitűnik, hogy nem külön a három törzs főnökeinek száma szállott le 4-ről 3-, 2- és majd 1-re; [1]) a 12-ről

utóbb valamely istenség általános jelentőségre emelkedett, ez onnan eredt, hogy a lakosság illető része nagyobb politikai jelentőségre emelkedett (p. o. az által, hogy dynasztiát adott a birodalomnak); a legrégibb uralkodók csak kevés istenséghez intézik imaszavukat; lassankint szaporodik a pantheon az egyes vidékek kontingenséből s a fölmerülő új istenalakok csak azért voltak előbb ismeretlenek, mert oly kerületekéi voltak, melyek az államéletben addig nem játszottak befolyásos szerepet.

[1]) *Strabo* 567.

3-ra való leszállás említését sem mellőzhette volna s így azt lehetne következtetni, hogy a 12 főnök említése későbbi téves interpoláczió, hogy mindössze csak négy tetrarcha létezett eredetileg, kiknek mindegyike mind a három törzs egy-egy negyedének volt feje, mi a megfelelő negyedek közös származásával, közelebbi rokonságával volna indokolható. [1]) De akár helyes e következtetés, akár nem, az egyenlő négyes beosztás arra mutat, hogy a három törzs olyan őstörzsnek elágazása, mely négy testvériségből állott volt. Nehezen hihető, hogy ez kizárólag a Kis-Ázsiában megtelepült gallusoknál volt így. Ezeknek Galliából való kivándorlását Strabo számuk elszaporodásával, a mellett erejökkel, mely lehetővé tette a népek közt utat törni — hozza kapcsolatba. A tektosagok egy része Galliában vissza is maradt. [2]) Ezek, valamint egyéb gallus törzsek is, valószínüleg hasonló beosztásúak voltak, mint kivándorolt fajrokonaik.

Hogy a germán törzsek is meg voltak oszolva oly csoportokra, melyek közel vérséget tartottak, ezt bizonyítják Julius Caesar következő szavai: »Neque quisquam agri modum certum aut fines habet proprios, sed magistratus ac principes in annos singulos gentibus, cognationibusque hominum, qui una coierunt, quantum et quo loco visum est agri attribuunt: atque anno post alio transire cogunt.« [3]) A gensek és cognatiók, melyek közt hatósági személyek

---

[1]) Ez annál inkább lehetséges, mivel a 12 csoport mindegyikének volt egy hadi főnöke (στρατοφύλαξ) és egy birája. Külön hadi parancsnok és biró mellett a három külön törzsbeli nemzetség könynyebben ismerhetett el egy közös, örökös főnököt, ki hagyományos tiszteletben részesült, de aránylag kevés functióval lehetett felruházva.

[2]) *Strabo* 187.

[3]) Comm. de Bell. Gall. VI. 22.

által évenkint kiosztatik a föld, természetesen nem lehetnek sem politikailag különállók, sem elkülönzött területtel nem birnak, hanem csupán úgy képzelhetők, mint alkatrészei a politikai egységnek, melynek élén azon »magistratus et principes« állnak. Ha a gens-ről föltételezzük is, hogy közös őstől származó családot jelent, a mely értelemben a rómaiak használták, de a nagyobb csoport a cognatio mindenesetre a testvériség fogalmának felelhetett meg.« Ugyanarra utalnak Tacitus szavai [1]) is, midőn azt mondja, hogy az ékalakú lovascsapatok és hadoszlopok, melyekben eloszolva harczoltak a germánok, nem a véletlen szerint alakúltak, hanem családok és nemzetségek képezték azokat. Propinquitas itt mindenesetre Caesar cognatiójának felel meg.

Végűl még a jelenkorí Európa egy népéről kell megemlékeznünk, mely sok évszázad előtt felvett keresztény hite daczára, hiven megőrizte nem csupán ősi beosztását, hanem azzal összefüggő jogszokásait is.

A társadalmi tünemények birodalmában a legmeglepőbbek közé tartozik, hogy a társadalom ősi törzsi szervezetének egyik legtökéletesebb mintaképét, és a fiágot követő népek közt talán a legtökéletesebbet, a mai Európában találjuk fel. A Fekete-hegyekben élő nép, mely hadviselése módjában is a skalpszedő éjszak-amerikai rézbőrűekre emlékeztet, Daniló és különösen Nikita reformjai, tehát pár évtized előtt, politikai szervezetében az ősi törzsrendszert, kifejlett alakjában és a legtisztábban képviselte. [2]) A Cer-

---

[1]) Germania c. 7.

[2]) *Bogišić*, Collectio consuetudinum juris apud slavos meridionales etiamnum vigentium. I., 512. Danilo és örököse alatt sok meg lett változtatva s a régi intézmények átmenőben vannak területi jellegűekre. U. o.

nagora lakosai eloszolnak törzsekre, melyek »plemé«-nek [1]) neveztetnek; mindegyike saját, elkülönített területtel bir, melynek határai egymás közt pontosan meg vannak határozva. [2]) Minden pleme több alosztályt foglal magában, melyek bratstvó-nak, azaz testvériségnek (brat = fivér) neveztetnek. A bratstvo kisebb-nagyobb csoportja a családoknak, melyek hitök szerint egy közös ősatyától származnak, a kiről azt tartják, hogy 100, 200 vagy 300 év előtt élt. Fejszám tekintetében az egyes bratstvók nagy különbségeket mutatnak egymás közt, mert míg léteznek egyrészt, a melyek lélekszáma 30—50, másrészt 7—800 lelket számlálók is vannak. Egyébiránt Cernagorában nem a lélekszám az, mely eldönti, hogy a testvériség nagy-e vagy kicsi, — teszi utána a jelentés, — hanem a melynek birtokában több a puska, azt tartják hatalmasabbnak; 200 puskát biró bratstvo magát már a nagyok közé számítja. A kik egy bratstvóhoz tartoznak, egy közös nevet is viselnek, mely a bratstvo neve, és melylyel az egyesek a bratstvón kivűl különböztetik meg magokat, [3]) míg azon belűl az egyesek és egyes családok az atyáról, nagyatyáról vett nevek alatt.

A bratstvo tagjai Cernagorában, mert az intézmény e név alatt némely fajrokonoknál is létezik — nem kötnek házasságot egymás közt. Noha az orthodox egyház a 9-ik

---

[1]) I. m. 514. A legelő Montenegróban szűk és más, mint a saját pleme területén legeltetni tilos; e tilalom elleni vétség a régibb időben gyakran okozott vérontást szomszédos plemék közt; ilyen a víz miatt is történt, melyet kivájt medenczékben gyűjtenek, mert forrás és patak kevés helyen van; vizükből más plemebelieknek nem adnak.

[2]) Általános szláv neve a törzsnek.

[3]) Ha kilétét kérdezik az egyénnek, többnyire csak azon névvel válaszol, melyet bratstvója után visel, p. o. Kovačević.

ízig (kizárva a számításból a kérdéses feleket) tiltja vérrokonok közt az összekelést, úgy, hogy egy közös ős unokáinak unokái sem, csak ez utóbbiak gyermekei kelhetnek össze, [1]) még sem innen ered a kérdéses szabály. Bogišić értesítőjének szavai szerint soha senki nem hallotta, sem látta, hogy cernagorai legény saját vezetéknevét viselő családból vett volna feleséget, még akkor sem, ha 20. ízben származnának közös ősapától, [2]) a minek oka azon felfogás, hogy a saját bratstvóból nősülni szégyen. Más helyen az mondatik, hogy egy bratstvo tagjai mind vérrokonnak tekintik egymást és hogy ezért nem nősül senki saját bratstvójából, [3]) a mi természetesen nem áll ellenmondásban az elébb mondottal, hogy ezt szégyennek tartják.

A plémén és bratstvón alapuló szervezet az, mely Cernagorában eredetileg egyedűl pótolta más intézmények hiányát. A helyi falusi község nem volt szervezve, habár valamely út kijavítására vagy a falu vízmedenczéjének kitisztítására közösen vállalkoztak is egy falu lakosai, ha nem tartoztak is ugyanegy bratstvóhoz.

A bratstvo nagysága szerint egy vagy több falut foglal el, de nem úgy, hogy ezekben egyéb bratstvobeliek házai is ne állanának, de minden ház jól tudja azért, hogy mely testvériséghez tartozik. Ha egy bratstvo házai elszórva van-

---

[1]) I. m. 208. l.

[2]) Dopišnik kaže, da nije nikada čuo ni vidio da se momak oženio od familije svoga prezimena, pa makar i na zoto koljeno to spadalo. Iz toga se vidi da nije to što crkva zabranyjue nego običaj, jer bi im se činilo kao neka sramota da se od svoga bratstva ženi. I. h. 203.

[3]) P. 513, továbbá a 205. l. H. K. »Bratstvenistvo po narodnom mnijenyu« stb.

nak is valamely faluban, a hozzájok tartozó földek mégis egyik a másik mellett vannak. Harczba menve, a bratstvotársak gondoskodnak, hogy a mennyire lehet, együtt harczoljanak. A mellett jellemvonása ez intézménynek, hogy a tagok mindannyian kölcsönös segélykötelezettséget ismernek el és idegennek támadása ellen kölcsönösen s egyesült erővel védik egymást. E szolidaritás kiváltkép emberölés esetében jelentkezik. A megölt bratstvójának minden tagja kötelezve van a boszúra és pedig akkép, hogy, ha nem lehetséges magát a gyilkost ölni meg, úgy valamely »bratsvenik«-je a gyilkosnak, azaz tagja az ő bratstvójának, ejthető áldozatúl; de e mellett törekesznek, ha már épen nem lehetséges magán a gyilkoson hajtani végre a boszút, hogy valamely közel vérrokonát, fivérét vagy atyját öljék meg helyette és csupán ha ilyenen is lehetetlen a boszút végrehajtani, akkor teljesítik azt más bratstvo-tagon, a ki sem nő, sem gyenge gyermek, a minőt boszúból leölni szégyennek tartanak. Ha megbékélnek, nem egyén egyénnel, hanem bratstvo bratstvóval békél meg. — Úgy látszik, hogy olykor vérpénz elfogadásával is lesz engesztelve az emberölés és ekkor, ha a gyilkos nem képes megfizetni a vérdíjat,[1]) az egész bratstvo segíti ebben. Hozzáteszik egyébiránt, hogy mióta Cetinjében szigorú törvényszék jött létre, melynek elég ereje van itéleteinek végrehajtására, a boszú gyakorlata nagyobbára, ha nem teljesen, megszűnt. A bratstvenikok vagyon dolgában is minden alkalommal segítenek egymáson; így ha valakinek háza leég, legelébb is bratstvójához fordúl; ez segít rajta inkább, mint bárki más. Hasonlóképen ha szegény ember nősűlni akar, s az összekelés

---

[1]) Hogy ez 101 aranyat (dukat) tenne mint Bogišić sejteni látszik.

költségeit nincs miből fedeznie, ebben is segíti bratstvója vagy a nőt a magáé. Ingatlan birtokra nézve elővásárlási joga van a testvériség minden tagjának, de csak a közelebbi vérrokonok után. Az élénk szolidaritási érzet folytán a tisztesség vagy dicsőség, úgy, mint a becstelenség, mely egy tagot ér, az egész bratsvót emeli vagy sújtja.

Minden törzsnek van egy közös legelője, melyen annak minden testvériségei legeltetnek és melyet úgy neveznek »muša,« a mi állítólag »közösség« értelmével bír. De másrészt minden bratstvónak is van külön bekerített legelője, melyet »tilalmas«-nak vagy »míveletlen föld«-nek is neveznek, melyben legeltetni kizárólagos jogot tart; más testvériség »tilalmas«-ában való legeltetés gyakran okozott emberölést.

Mint közös legelője, úgy közös erdeje is van minden törzsnek, a hol fát vágnak; a mellett az egyes bratstvónak saját külön vágása is van, de kisebb mint a törzsé.

Mint a bratstvónak, úgy a plémének is sajátsága azon szolidaritási érzet, melynélfogva szégyenben vagy dicsben, melyet egyes kiérdemel az egész is, melyhez tartozik, osztozni vél.

Hogy a Montenegróban még korunkban teljes erőben fennálló intézmények egykor nagyobb kiterjedéssel birtak azon nép fajrokonainak körében, e mellett szól, hogy egyéb délszláv lakosságú némely vidéken is létezik még bratstvo és pleme, habár nem is mindenben azonosak a rájok vonatkozó jogszokások a Montenegróban tapasztaltakkal. Ezek Budva vidéke, a kottori-i kerület, Antivari vidéke és a zanai kerület, mindannyian Dalmácziában, A bratstvóba nősűlés tilalma itt nem említtetik és egyik levelezője Bogišićnek, kinek adatai Budva és Kottori vidékeinek lakosságát illetik, hatá-

rozottan kifejezi, hogy a plemebeliek összeházasodnak, a mennyiben az egyház (rokonok közt) nem tiltja; a bratstvo azonossága tehát nem akadály itt, de ennek fennállása mint közösség, mely egy választott főben, a házfők gyülekezeteiben, a vérboszú kötelezettségében és templom-, temető- és legelő-közösségben talál kifejezést, nem hágy kétséget, hogy ez intézmény egykor teljesen egyezett jelentőségében a cernagoraival; mint a világutaktól félreeső, e vidéken a legújabb időben behatoló és politikai, igazságügyi stb. reformokban nyilvánuló külbehatás eredményeül tűnik fel kétségtelenűl az exogámia kezdődő elejtése, [1]) úgy azon tengermelléki vidékeken is ugyanazon befolyás vetett véget annak, csakhogy épen ilyen fekvésök miatt azok századokkal korábban kerűlhetének alá e befolyásnak.

Ugyanazon levelező igen határozott meggyőződést fejez ki az iránt, hogy nemcsak egy-egy bratstvo származik közös őstől, hanem a pleme is; ennek bizonyítékáúl nevez egy vidékebeli plemét, melynek 4 bratstvója egy atya négy fiától származott volna. E meggyőződés úgy látszik, mindenütt megszülemlett, a hol a testvériségi intézmény az exogámiával együtt fentartotta magát, a patriarchiai családnak meggyökerezése után is, sőt nőági népeknél is, p. o. az ausztráliai kamilaroi törzseknél egy-egy ősanya ivadékainak tekintettek a testvériségek. Itt újra reá kell utalnunk a hit eredetére, mely összefügg az ősi rokonsági rendszer által létrehozott fogalmakkal, melyek szerint az ugyanegy ízben való ősök minden ízben testvérek voltak, s ezeknek a leszármazási fán felfelé szűkülő köre, egy csúcspontban való vég-

---

[1]) Tek u novije vrijeme počeše nekoja bratstva odstupati od od staroga običaj. I. m. 513.

ződés fogalmára vezetett, létrehozva a gondolatot, hogy az első testvérnemzedék közös szülőtől eredt. Bratstvóik első őseit, kiktől mindig patronymikus nevöket származtatják, csak egy-két-három százados múltba helyezik, a mi bizonyítja, hogy hagyományaik felette rövid időre terjednek vissza a múltba. Bratstvóik száma összes pleméikben nehezen lesz több 20—30-nál; ha tehát 2—3 század előtt éltek a bratsvók ősei, fajok férfiainak száma akkor 20—30 lett volna és 100—200 évvel korábban mindenesetre még sokkal kevesebb; mindamellett tudjuk, hogy a 15. század közepén, midőn egy Csernojevics, Montenegró ura, fegyverbarátja volt Castriota Györgynek a török elleni harczaiban, már nép voltak, habár kis nép is, mint jelenleg. Bratsvóik kétségtelenül fennálltak már akkor, midőn a keresztséget felvették és bizonyára más nevek alatt, mint a mostaniak, melyek az ó-hitű naptár görög szenteitől vannak nagyobbára véve. [1]) A testvériség eredete nálok bizonyára nem volt más, mint a többi népeknél, hol még megtaláltuk ez őskori intézményt. A 3—4 bratstvo, melyre minden pleme megoszlik, és melyek most eltérő, a keresztség óta felvett, neveket viselnek, egykor kétségtelenül ugyanazon nevet viselték a törzsek mindegyikében, mint az irokézek, kucsinok, thlinkitek, a munnipuri nép, a niasziak és a karolin-szigeti és más micronesiai népek stb. testvériségei.

A bratstvo előfordulásából Dalmáczia különböző vidékein is, minthogy a dalmaták és montenegróiak ethno-

---

[1]) Így a hagyomány szerint egy Antivari vidékén élő, Ljubiško nevű pleme négy bratstvóra oszlik, a melyek mindegyike ősének nevét viseli: ez négy fivér lett volna, u. m. Pop, Sćepac, Marko és Ilija (Illés) s a tőlük származó testvériségek a Popovići, Sćepčevići, Markoviči és Ilići neveket viselik.

graphiai egységét a szerbekkel és a Hercegovina lakóival nem lehet tagadni, következtethető, hogy a szerbek törzsei, midőn a 7-ik század első felében az éjszakon fekvő Bjelo Serbiából mostani földeikre [1]) költöztek, általában testvériségekre voltak oszolva, melyek a különböző törzsekben azonos eredetűek voltak. A szláv fajnak nyelvben és fajjellegben oly teljes egysége mellett nem hihető, hogy annak körében a szerb törzs e sajátossága elszigetelt lett volna. [2])

Egy népnél, mely a keresztény hitet felvette, a fiág, az őskori fejlődés tekintetében semmit nem bizonyíthat. A montenegróiakat azon népek közé valóknak tartjuk, melyek fejlődése békés módu exogámia és törzsvegyülés mellett jött létre.

Még más törzseiről is az európai jelenkornak kell itt szólnunk, melyeknél mai napig fentartotta magát az exogámia és melyekről bizonyosnak tekinthető, hogy idegen törzsek nőinek egyéni tulajdonúl ejtésével vagyis rablásával függ össze. E népről Tozer — mint Lubbock többször idézett művében olvassuk (98. l.) — azt beszéli, hogy soha nem nősülnek egymás közt, hanem minden férfi, akár előkelő akár csekély, ha nősülni akar, a szomszéd törzsekből mohammedán nőt rabol, megkereszteli és elveszi. A leány szülői nem igen búsúlnak rajta, mert tudják, hogy egy összeg pénz jár nekik. — Ez elbeszélés így nem helyes; gyanút költ már, hogy kölcsönösség nem említtetvén, a miridit nők összeségökben mind halálig hajadon életre lennének ekkép kárhoztatva, a mi a föld kerekén még eddig nem tapasztaltatott.

---

[1]) *Kállay B.* A szerbek története. Budapest, 1877., 26 és köv.

[2]) A szláv törzsek egységére l. a f. id. munkát 24. és köv.

A valódi tényállást egy újabb forrásból tudjuk meg, mely mindenesetre sokkal tájékozottabb a Lubbock által idézett tekintélynél; ennek nyomán, miután a kérdést politikai hatása szempontjából tárgyaljuk, a miriditek törzsi beosztásáról kell valamit előrebocsátanunk. A katholikus albánok, kik összeségökben miriditeknek neveztetnek, nyolcz barjakból (szó szerint: zászló) vagyis törzsből állanak, a melyek közűl öt réginek, három újnak neveztetik; az utóbbiak valószinűleg az előbbiek egyikének-másikának kirajzása. E törzsek saját határaikban élnek, vagyis pontosan elkülönített területeken, főnökök alatt, a kik barjaktárnak neveztetnek; valamennyi felett azonban egy fejedelmi család áll. E törzsek lélekszáma egyenkint 1500 és 7000 közt ingadozik, valamennyien együtt 28—32,000 lelket foglalnak magokban. [1])

Erkölcseikről beszélvén, értesítő azt mondja, hogy házasságkötés akadályai a rokonságon kivűl a név közössége [2]) és idegenség. A Kusneni, Orosi és Szpasi[3]) törzsek tagjai nem köthetnek egymás közt házasságot, azok férfiai kényszerítve levén feleségeiket más barjakokban keresni. Ellenben senkinek, a ki azon törzseknek nem tagja, nem is szabad nem miridit nőt elvennie. [4]) A fennevezett három exogám törzs az öt régi barjak közűl való és azok többségét képezi; a többi barjak, úgy látszik, nem annyira szigorún veszi ama törvényt, de a három nevezettnek példájából biz-

---

[1]) *Gopčević*, Ethnograph. Studien in Ober-Albanien. Petermann's Mittheilungen, 1880., XXVI. k. 405. l.

[2]) A mennyiben a törzsek vagy barjakok tagjai annak nevét viselik.

[3]) Magyar ejtés szerint.

[4]) I. h. 409. l.

ton következtethető, hogy egykor szokásjoguk hasonlót követett, de azt is, hogy ők nem hasonló hűséggel csüggtek az ősin. — A miriditek főnökeinek egykor azon szokásuk volt, hogy feleségeiket török családokból rabolták; így Marcella, Prenk Doda, a mostani miridit fejedelem anyja, Bib Doda özvegye, szintén rabolt leánya egy krújai bégnek. A főnökök — kik alatt a fejedelmi családon kivűl bizonyosan a szintén örökös méltóságú barjaktárok értetnek — e szokása bizonyosan ősi szokását e törzseknek tükrözi vissza, melyet egymáson gyakoroltak, míg békés viszony nem állott helyre köztük, mint egy fejedelem alatti egyesítésök bizonyítja; az úri rend azonban, mely szivósabban ragaszkodott mindenhez, a mi ősi, fentartotta szokását, de a katholikus albánok közötti állandó béke miatt kénytelenek voltak mohammedán nőkre szorítkozni. Hogy a miriditeknél az exogámia és a nő magántulajdonná válása más törzsektől való kölcsönös rablás által jött létre, e mellett szól az is, hogy területileg vegyületlenek, azaz, hogy nálok őstörzs és testvériség ugyanaz, mint p. o. a chinaiaknál is; a mellett szól az is, hogy az atya megölheti gyermekét, a nélkűl, hogy ezért vád érje. [1])

Mindenben ugyanaz áll a maljszorokra nézve, kik szintén Albániát lakják, de szláv eredetűek. Nálok is a házasságkötési akadályok élén a rokonság áll. A maljszorok e fogalomban oly messzire mennek, irja ugyanazon értesítő,[2]) hogy gyakran az egész törzset rokonúl tekintik. A Skreli és Hoti törzs, valamint a Pulati törzs Gjoani barjakja feleségeiket mindig más törzsekből szedik.

---

[1]) I. h. 409.

[2]) I. h. 417—8.

Miután az őskori beosztás iránti szemlénket befejeztük, igéretünkhöz képest jeleznünk kell a befolyást, melyet ez politikai szervek képződésére gyakorol. Bebizonyítani igyekeztünk, a mi különben könnyen elhihető, hogy egyes egyén, egyedűl és közvetítés nélkül, személyes tekintélye által, nem lesz képes nagyobb tömeget egyesűlve tartani és vezetni. A közvetítés szüksége szerveket kivántat, melyek a vezető szervet követve, magok részéről vezetőleg hassanak az alattok külön csoportosúló egyedekre. Hogy ezt mikép mozdítja elő az exogamia alapján létrejövő csoportosúlás és tagozódás, könnyen belátható lesz, és csupán azt kell előlegesen megjegyeznünk, hogy tervszerű, szándékolt beosztásnak végrehajtása kezdetleges fokon oly kevéssé várható, mint bármely más tervszerű, teleologikus eredetű intézmény és ezért beosztás nem jöhet létre, ha nem önkényti (spontán) módon. Ismerjük már a tényezőket, a viszonyokat, melyek erre, föltett szándok s a szükségnek belátása hiányában is ide vezették az emberiség egy részét, előidézve azon alakulásokat, melyek, a mellett, hogy különböző csoportok közt egyesítő köteléket képeztek s így nagyobb egységeket hoztak létre, egyszersmind azon beosztást is létrehozták, mely alapjává lett olyan politikai szervek fejlődésének, a minők hiányában nagyobb tömegnél egységes cselekvési irány, tehát egység is létre nem jöhet.

Az ekkép létrejött beosztás hatását, szervek képződése tekintetében, a következő példák világosítják meg legjobban: A mortlock-szigeti benszülöttek politikai szervezete teljesen az exogamia alapján létesűlt törzsi és testvériségi szerkezet nyomán épűlt fel és felsőbb fokát képviseli a kezdetleges alapon álló politikai szervezeteknek. Az általános epigamia által egybekötött töredékei az egykor endogám

őstörzseknek, alkotják itt a törzset, a melynek élén egy fejedelem áll, ki egyszersmind főnöke azon törzsrésznek vagy testvériségnek, mely az egy politikai egységgé összekötöttek közt népszámra és tekintélyre nézve az első helyet foglalja el. [1]) Igy p. o. Tä szigetén a szopunok főnöke, egyszersmind fejedelme az egész szigetnek. Czime »szomol,« mi főt jelent és azonos a Micronesia egyéb részeiben elterjedt, hasonló jelentőséggel biró »thamol« vagy »tamol«-lal. E czim egyébiránt közös valamennyi főnöknek és a törzsfő e szerint úgy tekinthető, mint első szomol. Ő el van ismerve, mint feje az egész törzsnek és vezetője a külügyeknek. Alatta az egyes testvériségek élén ezeknek főnökei állanak. Az őstörzsek közűl, melyek mindannyian, mint ilyen politikai alkatrészek, majd minden szigeten képviselve vannak és következésképp minden politikai egységben szerepelnek — neveztetnek a szopunok, szórok és uék; de úgy látszik, hogy ennél több is létezik. Ezzel azonban még bezárva nincs itten a fejek hierarchiája. Ugyanis a testvériség tagjai, kik a törzs területének egy részét birják, szétoszolnak apró községek közt, melyek mindegyike saját telepet bir. Az ilyen telepet úgy nevezik, hogy »*kej*,« a hozzá tartozó földekkel együtt pedig úgy, hogy »*bey*;« ezen beyk mindegyikének van szomola, mely azt kifelé képviseli. A bejek rangfokozattal birnak egymás közt, mely úgy látszik, alapíttatásuk idejétől függ; eredetileg korlátolt fejszámmal valószínűleg minden nemzetség, csupán egy bejt képezett; a létszám növekedésével a lakosok egy része elvonúlt valamely távolabb eső részébe a közös vagy a törzsi területnek és új bejt alapít ott s idővel itt ismétlődhetett ugyanazon proczesszus; minden ezen mó-

---

[1]) A legerősebb törzs feje. Ausland, 1880. 529. l.

don keletkezett kejek bizonyos alárendeltségben maradnak a legelsőbben alapított kej irányában, melyet »kej szomol«-nak, azaz fő-kejnek neveznek és ennek főnöke feje egyszersmind az egész testvériségnek, felette állván minden más kej főnökének. Azon kejek is, melyek anya-kej leányai által alapíttattak, úgy látszik, hogy az utóbbiaknak közvetlenül, az előbbieknek közvetve rendeltetnek alája. [1])

Itt tehát minden apró község egy főember vezetése alatt áll; a mellett az újabban létrejött községek főnökeikkel alája rendelkeznek azon község főnökének, melyből amaz kiágazott, és valamennyien elismerik a testvériség főnökének felsőbbségét, ki egyszersmind főnöke a testvériség legrégibb s egykor egyedüli községének; a testvériségek főnökei felett pedig, mint legfőbb, a törzsfő áll.

Niaszban, mint láttuk (375. l.), az ős-törzseknek exogám töredékei, melyek együtt községet képeznek, saját főnökükön kívül egy közös főt ismernek el; itt is tehát testvériségfőket találunk egy törzsfő alatt.

Menang-Kabaóban a különböző testvériségek összeházasúlt töredékei által alkotott község e résztestvériségek főnökeinek együttes vezetése alatt áll; ugyanezeknek, a falvak panghuluinak gyülekezete alkotja kormányát a törzsnek, és törvényhozó testületét az egész államnak, melynek fejedelme és miniszterei cselekvésökben korlátozva vannak a testvériségek (szukuk) képviselete által.

Hasonlón a testvériségeknek képviseletén — noha itt ezeknek törzsközi összefüggése elveszett — alapúlt Számoa politikai szervezete. Az aiga élén a tulafalék álltak, kik bár tekintélyt gyakoroltak s az aiga földbirtokával rendelkez-

---

[1]) *Kubary* jelentése után. Ausland. 1880. 525. és köv.

tek,[1]) de kötve voltak akkép rendelkezni, minden tekintetben tenni, mint az aiga tagjaira nézve kivánatos volt, ellenkezőleg ezek elmozdították polczáról. A község főnöke, az alii, a tulafalék tanácsával vezetett és általok gyakorolta tekintélyét; a községi földdel rendelkezhetett, de csupán a községet képviselő tulafalék helyeslésével, mert ezeknek szintén jogában állott a főnököt méltóságától megfosztani és azt családjának egy más tagjával betölteni, ha irányával nem voltak megelégedve.[2]) Több, egy adat szerint tiz községből állottak a szigetcsoport kerületei, melyek élén egy felső főnököt találunk,[3]) az úgynevezett tuput, ki a községi aliik felett állott, noha ez utóbbi név, mely a polynésiai nyelvekben — habár különböző formákban, általános — úgy látszik, a főnököket általában is jelezte. Ennek hatalma szintén korlátozva volt az aliik és a tulafalék gyülekezete által, melynek tárgyalásain leginkább az utóbbiak vitték a nagy szót, mert a főnökök ritkán szóltak nyilvánosan és helyettök egyike a tulafaléiknak szónokolt; ilyen minden főnök mellett létezett egy, a ki segédje volt minden teendőiben és tanácsadója is.

A tupuk felett, *Meinicke* szerint, még »tui«-k állottak, mely czím Oceániában másutt is fordúl elő és »király«-lyal fordíttatik.[4]) Ezek kétségtelenűl azonosak a *Gerland* által

---

[1]) Teljesen helytelen, ha némely jelentés azt mondja, hogy a tulafalék voltak a főnökök mellett az egyedüli földbirtokosok. A földbirtok közös volt részben az aigában, melyek mindegyike külön darabot birt, részint pedig a községben; a községi föld az összes aigák közös birtoka volt.

[2]) *Turner* i. h.

[3]) Ez Gerlaud szerint az aliik közűl választatott.

[4]) I. h.

említett elsőrendű fejedelmekkel, kiknek befolyása az egész szigetcsoportra kiterjedt és kiknek számát kettő-háromra teszi.[1]) Ezek szintén kénytelenek voltak tupuik tanácsára hallgatni, kik magok részéről kerületök befolyása alatt állottak.[2])

Montenegro politikai szervezete a jelenig az ősi törzsi beosztáson alapúl. Minden pleme élén, úgy, mint minden bratstvóén, egy főnök áll, az utóbbiak természetesen alá lévén rendelve azon pleme főnökének, a melynek az illető bratsvók alkatrészeit képezik. A bratsvó főnökéül jobb házból való és jóra való embert szoktak választani, olyat, a ki már annak előtte befolyást és tekintélyt élvez s így hatalmat is gyakorolhat az emberek felett.[3]) Címe eredetileg glavar, ebből: glava, a mi fejet jelent; glavar tehát szó szerint főnök = Häuptling, chef, chief szomol stb. Ujabban bratstvójának jelentősége szerint kapetannak, serdarnak, vojvodának is nevezik. Béke idején a glavar itél, birságol, begyűjti az adót, háború idején pedig vezeti bratstvóját. A törzs (pleme) főnökét ezelőtt szintén önállón ennek tagjai választották, közönségesen az illető törzsnek legerősebb bratstvójából; a forrás szavai szerint ez »oktrojálta« a plemének főnökét; valószínüleg mindig a saját glavarját, mert ilyenekűl, nézetök szerint, a legérdemesebbet választották, a kinek fölébe mást, saját keblökből is, nem emelhettek.[4]) A törzsfőnek czime vojvoda, azaz hadvezér. Hatalma, a forrás szerint, nagy volt úgy béke, mint háború idején;

---

[1]) Anthrop. VI. 166.

[2]) *Meinicke* i. h.

[3]) *Bogišić* i. m. 514.

[4]) A legerősebb testvériség főnöke mindig törzsfő volt a mortlock-szigetieknél is.

béke idején a rendet tartja fenn, békít, biráskodik, birságol, a bratstvó-főnök által begyűjteti az adót; ez utóbbi által elintézett ügyekben a törzsfőhöz van felebbezés. Háború idején élethalál jogot gyakorol. [1]) Ezenkívül némelyik vojvoda tagja a cetinjei szenátusnak.

A törzsfők felett áll, mint tudva van, a fejedelem és kormánya, és itt tehát a testvériségekből összetett törzseket egyesűlve látjuk olyan politikai egységgé, mely az ősi alapon létrejöttek közt a legfelsők közé tartozik.

Hasonlólag politikai egységgé összeforrva, a mennyiben egy közös uralkodót és kormányt ismernek el, látjuk a miridit törzseket is, a mit valószinűleg az egyes törzsek közti sokszoros vérrokoni kapocs hozott létre itt, melynek eredete idegen törzsű nőknek rablás útján egyéni tulajdonúl ejtésében lelte első gyökerét. Montenegro és kisebb mértékben a miridit fejedelemség is, az előbbeni 192,000, az utóbbi mintegy 30,000-nyi lakosságukkal, kiterjedés tekintetében is messze előhaladt fokot képviselnek az ősi csapathoz, a politikailag elszigetelt községtelephez képest, mely a társadalmi egység legősibb formáját képviseli.

Minthogy a nutka-törzsekben a törzsfőn kívül még más főnökök is említtetnek, kik részben örökös méltóságúak [2]) és minthogy egy fenn idézett forrás szerint, melynek hitelességében kétkedni nincs ok, e nép törzsei exogám testvériségekre oszolnak, melyek a különböző törzsekben ugyanazon neveket viselik, e tények összevetéséből és a más népeknél talált analogiák alapján következtethetjük, hogy

---

[1]) *Bogišić* kifejezése szerint a »jus gladii«-val van felruházva. 515. lap.

[2]) *Bancroft* i. h. 193., 194.

a törzsfő alatt álló főnökök első osztálya a testvériségfőket foglalja magában.

A thlinkit és kucsin törzsek közt, a testvériségi szervezet — noha itt ellene hat a törzsek közti háborúknak, a nélkül, hogy azokat teljesen meggátolhatná — politikai szervek teremtésében nem nyilvánít hatást. A források csak az egyes törzsek vagy csapatok főnökeiről tesznek említést, noha ezek különböző nemzetségbeli egyéneket foglalnak magokban.

Az irokéz törzsek szövetségének legfőbb hatóságát alkotó és ötven főnökből álló gyülekezetben [1]) a törzsek egyenlő szavazattal birtak, tekintet nélkül az azokat képviselő főnökök számára; hogy azonban e főnökök a törzs mellett, melyhez nemzetségök tartozott, a nemzetséget is képviselték, ez kitűnik *Morgan* azon adatából, hogy a főnöki hivatal »*örökös volt a testvériségben.*« E szövetségi tanács eredete kétségtelenül más volt, mint a hagyomány s ennek nyomán Morgan is tartja. Szerinte a szövetség alapításakor 50 állandó szahemi állás rendszeresíttetett (were created). Azonban önkényes megállapításokat, kezdetleges mívelődésű népek jogtörténetében (ha szabad e kifejezést használni) nem könnyű elhinni; az alakúlás itt mindig önkénti. Valószínüleg akkép kell tehát azon 48 szahemség létrejöttét képzelnünk, hogy a szövetség alapításakor a különböző törzsek élén ugyanannyi tekintélyt és befolyást gyakorló egyén állott, kiknek mindegyike talán egy önálló hordát vezetett s kinek utódáúl rendesen legközelebbi vér-

---

[1]) Az ötven főnöki állás közűl kettő csak egyszer, a szövetség alapításakor, volt betöltve; voltakép tehát csak 48 szahemből állott a szövetségi tanács.

rokonát szokták elismerni. — Hogy tényleges viszonyokon alapúlt a szervezet e részben, nem pedig kigondolt rendszeren, ezt bizonyítja a szahemeknek a különböző törzsekben eltérő száma is; ha ugyanis az irokézek megállapították, hogy a szövetségi tanácsban minden törzs egyenlő szavazattal birjon, ezzel természetes kapcsolatban a törzsek szahemeinek számát is egyenlően állapították volna meg, ha ezek száma nem lett volna adva a létező vezetőké által; nehogy a törzs, mely számosabb főnök alatt eloszolva élt, ez által túlsúlyban legyen, minden törzs főnökeinek, bár hányan voltak, együtt egy szavazat adatott, s így a jogegyenlőség biztosítva volt a nélkül, hogy a vezető egyének valamelyikét ki kellett volna hagyni.

A Morgan által közölt kimutatásából a szahemi állásoknak kitűnik, hogy a mohawk és oneida törzsekben mind három nemzetség (teknőcz, farkas, medve) három szahem által volt képviselve. Az onondaga törzs 14 szahemi állása közűl kettőről, úgy látszik, nem képes közölni, hogy mely nemzetségben voltak örökösek; a többi tizenkettő öt nemzetség közt oszlik meg [1]) s így ha föltételezzük is, hogy a két hiányzó más két nemzetséget képviselt, egynek a nyolcz nemzetség közűl még sem lehetett képviselője. Hasonlókép a kajuga-törzs 10 szahemsége közűl 9 öt testvériségre esik,[2]) a tizedikről nincs tudva, hogy melyiket illette s így az itteni 8 nemzetség közűl is legalább kettő képviselő nélkül volt. A szenekék nyolcz szahemsége öt nemzetséget illetett; [3]) itt tehát három volt képviselő nélkül.

---

[1]) Medve 3, szalonka 1, teknőcz 4, farkas 1, szarvas 3.

[2]) Szarvas 1, gém, medve, teknőcz, szalonka kettő-kettő.

[3]) Teknőcz 2, szalonka 3, sólyom, medve, farkas egy-egy.

Ez anomáliákat szükségesnek tartottam megemlíteni, mivel ellentétben látszanak állani azon nézetünkkel, hogy az irokéz szövetséget politikai szerveivel a társadalmi őselem, a nemzetség látta el, természetes úton megkülönböződött vezetőben. Az anomalia megmagyarázhatóvá lesz, ha föltételezzük, hogy a szahemmel nem biró testvériségek az illető törzsben csekély számú tag által voltak képviselve, minélfogva nem emeltek igényt külön főnökre, hanem egy testvértestvériség főnökét ismerték el a magokénak.

Az iménti öt irokéz törzs közel fajrokonai, a *hurónok* vagy *waiendotok* szervezetében a nemzetségi beosztás hatása tökéletesebb alakban nyilvánúl, mint azon törzseknél; a törzs élén álló s nőágon örökös legfőbb főnök alatt, a 8 nemzetség ugyanannyi nőágon szintén örökös béke- és ugyanannyi választott hadi főnök által lévén képviselve. A többi északamerikai törzs eredeti politikai szervezete iránt gyérebbek az adatok, semhogy a nemzetség politikai jelentősége felismerhető lenne azokból.

Dél-Amerikában az *araukánok* szövetsége valódi mintaképe egy, az ősi vérségi viszonyokon alapúló politikai szervezetnek. A falu kiterjedésével biró regua egy ulmen alatt állott, tiz-tiz falu alkotott egy aylluregnát, melynek közös kormánya volt, a mennyiben az egyes réguák ulmenei meghatározott rend szerint váltották fel egymást az elnöklésben, mely idő alatt az illető főnök apoulmennek neveztetett. — Eddig az alakúlás a vérségi kötelék eredménye volt. A négy uthalmapuról, melybe a husz aylloregua ötével be volt osztva és az élén álló toki iránt a szükségeseket már fennebb elmondtuk. [1])

---

[1]) 425. és köv. lap.

E példák nem nagyon számosak, de mindenesetre bizonyítják, hogy a mívelődésnek kezdetleges fokain álló népek közt egy hordánál vagy falunál nagyobb társadalmi képletet alkotni és összetettebb politikai szervezetet fejleszteni, egyedűl csak olyan népeknek sikerűlt, a melyek exogamia folytán létrejött tagozást birtak. Ezekhez kell számítanunk az imént felsoroltakon kívül a rómaiakat, az ión és dór görögöket, valószínűleg a többit is, továbbá az árja indeket; mind e népekkel a második kötetben bővebben foglalkozunk. — Hogy nem mind azon népek, melyek ily tagozást birtak és birnak, érkeztek el felsőbb politikai kifejlődésre, mint p. o. a kucsinok, a niasziak és mások, ez sem bizonyít ellenkezőt. Ha ugyanis föltételezzük, hogy saját polgárisodásunk öt századaddal gyorsabban haladt volna minden tekintetben és Amerika is ennyivel korábban fedeztetett volna fel, az irokézek sem alkothatták volna meg szövetségöket; ha másrészt mindebben az ellenkező történt s Amerika ötszáz évvel később fedeztetett volna fel, talán azóta a thlinkitek és kucsinok is rájöttek volna, hogy a helyett, mikép törzseik dulakodásaiban más-más testvériségek verekedjenek egymással, mint rokonalkatrészű törzsek egyesűljenek és küzdjenek közös erővel közös ellenségeik ellen. Ezentúl nehezen lesz rá idejök. — A polgárisodás általában nagyon különböző gyorsasággal halad s a mi ebben határoz, az ezerféle, a mit lehetetlen latra tenni; lehetne ugyan a fajok eltérő képességeire hivatkozni, de itt megint egy *kérdés* előtt állunk, mert hinnünk kell, hogy az emberi nem egyeredetű, ha nem is egy emberpártól származó; honnan ekkor az eltérés és mi állapította meg a fajjelleget? Körűlmények, viszonyok, élmények, a melyeket nem ismerünk.

Egyébiránt határozottan lehet állítani, hogy azon

emberfajok közt, a melyek sarjai államokat alapítottak és kultúrát neveltek, — talán a szémi fajt kivéve — egy sincs, a melynek elemei ne mutatnák nyomait azon intézményeknek, [1]) melyek az exogamiával kapcsolatosan jönnek létre. Az úgynevezett indogermán, de helyesebben indoeurópai faj minden ágának ősi korszakában feltaláljuk a nyomokat. A germánokat illetve, e fejezet folyamában Caesárra és Tacitusra hivatkozhatunk az iránt, hogy törzseik testvériségekre oszoltak; de egy, mondhatnám, élő példára is hivatkozhatunk: a schweiczi kantonok eredetileg önálló törzsek területei voltak; közűlök Schwytz, a melytől az egész ország nyerte nevét, négy negyedbe volt beosztva s ezek valamelyikébe minden polgár be volt irva; költözhetett, a hová akart, mégis mindig ugyanazon negyedhez tartozott. »Ez még az ó-kor intézményeinek maradványa« teszi utána *Niebuhr*, a kinek nyomán ez adatot közöljük. [2]) Hogy a gyermek is mindig atyja negyedébe iratott be, ennél egyéb nem is képzelhető. Schwytz lakosságában tehát egy régi törzset ismerhetünk fel, mely négy testvériségre oszolt. Több mint valószinű, hogy a kantonok legalább egy részének hasonló beosztása volt hajdan. A friz az egyetlen német törzs, a melynél menyasszonyrablás emléke tartotta fenn magát és valószínüleg az egyetlen is, melynél az gyakoroltatott; valósziuű továbbá, hogy eredetileg több, habár egyszármazású törzs olvadt itt egybe. A keltáknak három törzséről tudjuk, hogy azok egyformán négy-négy csoportra oszoltak; a skót klan intézmény a legújabb időig fentartotta magát; a skót kel-

---

[1]) Törzsek, melyek testvériségekre oszolnak és törzsek, melyek bebizonyíthatólag nőrablást gyakoroltak egymással szemben s utóbb összeolvadtak egy nemzetté vagy állammá.

[2]) Vorträge über Römische Altterthümer. Berlin, 1858. 90. l.

ták egykori közösnejűségét szemtanú bizonyítja, az irekét Strabo s ezenkivül törvénykönyveik erős nyomait mutatják annak, hogy utólag a skót és ir törzsek közt nőrablás folyt, erre nézve az ötödik fejezetben elmondottakra utalok. A szlávok között az oroszok, lengyelek és litvánok törzseinél a nőrablás még történeti időben napirenden volt (lásd ugyanazon fejezetet); a montenegróiak törzsekre és ezek exogám testvériségekre oszolnak el s a szintén szláv maljsorok nehány törzse szintén mai napig hódol a szokásnak, hogy csupán idegen törzsből vesz nőt. Az ókori mívelődés dicső képviselői, a görögök és rómaiak, nem képeznek kivételt, mint látni fogjuk e mű második kötetében, melyre fentartjuk a phyle és phratria, a tribus és curia jelentőségének tárgyalását, mivel kivánatos, hogy e népek egyéb őskori viszonyaival kapcsolatban vegyük azokat szemügyre. Ugyanez áll az indo-európai népcsalád ind ágára is, mely egykor négy nagy államot alkotott és jogi, valamint költői irodalmával, az építő és szobrász művészet kifejlődésével, valamint műiparával is a mívelődésnek önállólag nagyon ritkán elért fokára emelkedett. — Dravida népek Kelet-Indiában államokat alkottak, a hol művészet és irodalom virágoztak. A chinai nemzet, tartozzék az a mongol fajhoz, vagy legyen az magában egy faj — mindenesetre a legszámosabb az egész földön — a chinai nemzet, ezen egyik harmada az emberiségnek, 4—5000 éves, teljesen független és valóban magas kultúrájával és óriási államalkotásával úgy áll a földgömbön, mint egy páratlan csoda. A mongolok, kiknek nevével egy emberfaj jeleztetik, egyszer megrengették a világot és majd egész Ázsiát s Európa egy nagy részét hajtották kancsukájok alá, ezen kívül még kétszer alkottak óriási birodalmakat. Egiptom népe alkotta meg az első

államot és az első kulturát, a melyekről tudomásunk van. És ez állam negyedfélezer évig állott fenn -- bár nem 4—500 éves félbeszakítás nélkül — a kultúra pedig negyedfélezer évig félbeszakítás nélkül, mert Felső-Egiptomban, úgy látszik, fentartotta magát az egyptomi uralom s a nomád törzsek sem tiporták el azt, hanem befolyása alatt polgárisodtak. Még az inkák birodalmát és a mejicoi törzseket kell említenünk, melyek azon amerikai fajhoz tartoztak, melynek egységét senki nem vonhatja kétségbe és mely annyi példáját az exogamiának mutatja fel.

Perúról semmi nem jegyeztetett fel, a miből egykori exogamiára következtetni kellene; ezzel különben a lehetőség nincs kizárva. De föl kell említenünk, mert kultúrája bizonyítja a fajnak, melyhez tartozik, kultúraképességét. Az aszték törzs, mely eredetileg egység volt, utóbb megoszolt, három erős államot alkotva, melyek mindegyikében képviselve volt a négy csoport, melynek tagjai egymást mind fiágon vérrokonoknak tartották és a területnek megfelelő részét közös földbirtokúl birták, a mely alapon testvérségeknek tarthatók.

M. T. AKADÉMIA
KÖNYV-
TÁRA

TARTALOM.

	Lap
I. A főnöki s ezzel a királyi hatalom eredetének kérdése . .	1
II. Őskori á'lapotok hagyományai és maradványai	13
III. Az őskori állapotokból való kibontakozás kezdetei . . .	43
IV. A nőági rend kiterjedése és jelentősége	70
V. Törzsidegen nők rablása, szokásának fontossága a korai fejlődés tekintetében	104
VI. Rokonsági fokok felfogása ősszokású népeknél s annak jelentősége	133
VII. A dravida-rendszer különösen s ebből járó következtetések	148
VIII. Rendszerek, melyek hasonló eredetűek, mint a dravidáké	164
IX. A vérfertőzet fogalmának eredeti hiánya és annak fokozatos kifejlődése	205
X. Békés eredetű exogámia	245
XI. A főnöki állás eredete	268
XII. A társadalmi sejt története . . . . . , ...	313
XIII. Politikai tagozódás kezdetleges alapon s általa politikai szervek fejlése	337

Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtára 5383/1951 sz.